

2473

Dr. NICODIM MILAȘ

**CANOANELE
BISERICII ORTODOXE**
... INȘOȚITE DE COMENTARII ...

VOL. I, PARTEA I.

(INTRODUCERE, NOMOCANONUL în XIV TITLURI și
CANOANELE APOSTOLICE)

TRADUCERE FĂCUTĂ DE

DR. ȘOȘ KOVINCICI

Profesorul ortodox sârbesc
al Aradului.

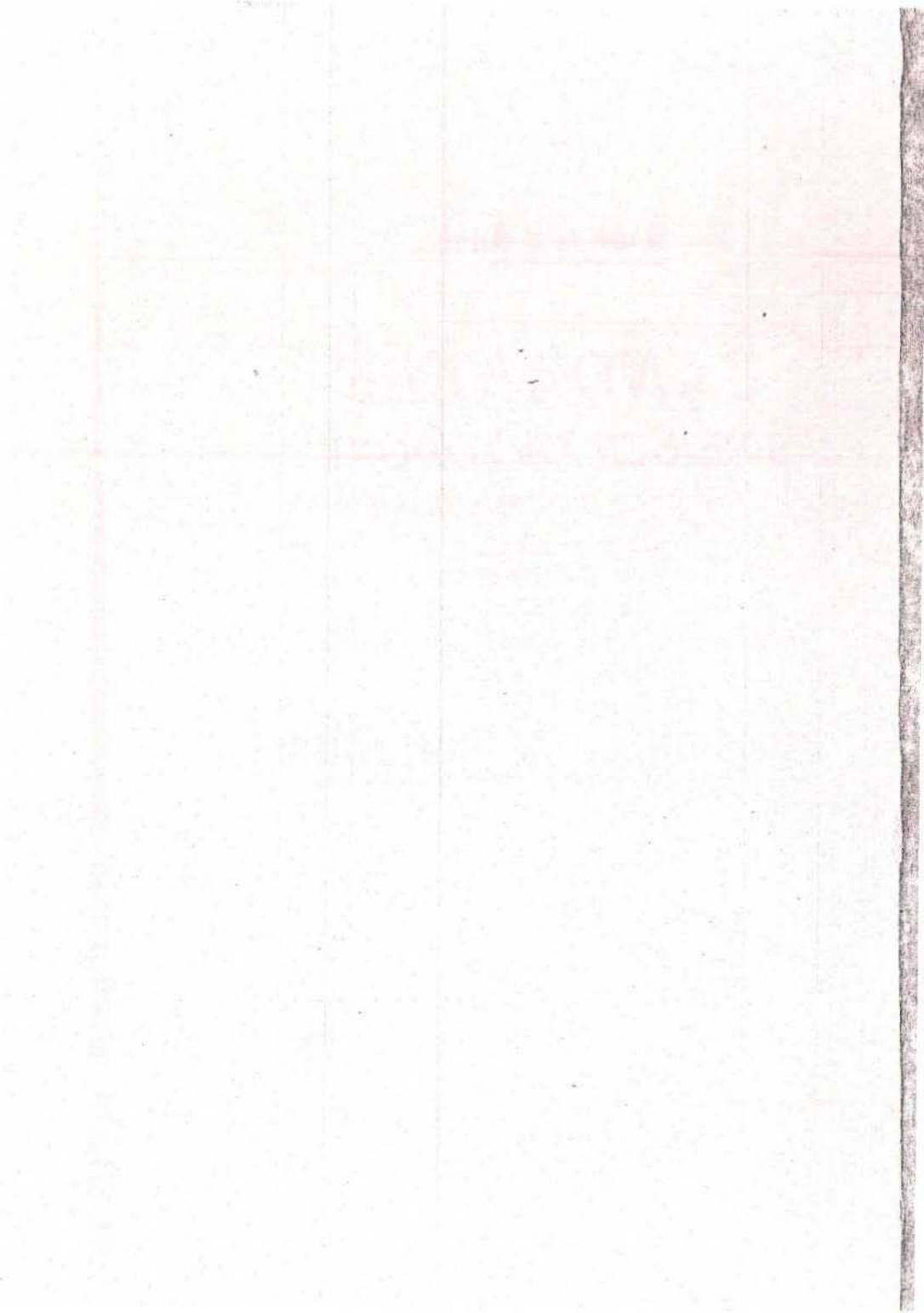
și

Dr. NICOLAE POPOVICI

Profesor în Academia teologică
din Arad.



ARAD
Tipografia Diecezană
1930.



Dr. NICODIM MILAS

CANOANELE
BISERICII ORTODOXE
... INȘOȚITE DE COMENTARII ...

VOL. I. PARTEA I.

(INTRODUCERE, NOMOCANONUL în XIV TITLURI și
CANOANELE APOSTOLICE)

TRADUCERE FACUTĂ DE

DR. ȘTEFAN KOVINCICI

Protopierul ortodox sârbesc
al Aradului.

Dr. NICOLAE POPOVICI

și
Profesor la Academia teologică
din Arad.



ARAD
Tipografia Diecezană
1930.

Nr. INW.

Mitropolia Moldovei și Bucovinei

(Cata)

Cuvânt Înainte

de P. Sf. Sa Dr. Grigorie Gh. Comșa,
Episcopul Aradului.

Orice muncă a omului pe pământ este o aducere de ordine și rânduială și trebuie să recunoaștem că neorânduiala înseamnă disoluție și moarte. Ori, Biserica, având menirea corăbiei, care duce la limanul vecinicii sufletele creștinilor, nu poate avea aparența că trăiește cu ipoteze și cu probabilități, ci chiar în viața ei externă are nevoie de norme sigure, ca bază obiectivă a ordinii și disciplinei.

Fiecare creștin ortodox trebuie să cunoască și să respecte nu numai normele de credință și morală, ci și normele, cari reglementează acțiunile externe bisericesti. Nu numai față de clerici, dar și față de mireni trebuie să se aplice normele disciplinare, canoanele bisericesti, căci numai în chipul acesta se evidențiază pe deplin că Biserica reprezintă adevărul și calea mântuirii. Canoanele vorbesc de excomunicarea mirenilor, cari răpesc femei sub pretext de căsătorie, cari vând în curțile bisericilor, cari zugrăvesc icoane obscene, cari în Paștile cu jidovii etc.

Canoanele prevăd pedepse pentru cei ce se lapadă de credință etc. În toate aceste cazuri și altele asemenea, Biserica este datoare să ia atitudine categorică. Aici avem ereticii zilelor noastre. Față de ei, cât și față de cei cu viață numai la aparență creștină, trebuie să luăm măsuri unitare.

Avem o bucurie nespus de mare că vrednicii părinți, profesorul Dr. Nicolae Popovici dela Academia noastră teologică din Arad și protoiereul ort. sârbesc al Aradului Uroș

Kovincici traduc acum tălmăcirea canoanelor sfinților Apostoli, ale sinoadelor ecumenice și particulare, precum și ale sfinților Părinți, după lucrările renumitului canonist Mișaș.

Atotputernicul Dumnezeu să binecuvinteze cu îmbelșugare strădania laudabilă a părintelui Popovici și Kovincici și doresc din inimă ca munca lor nepregetată să se reverse ca o ploaie binecuvântată asupra Bisericii Ortodoxe Române.

Arad, 15 Maiu 1930.

† **Dr. Grigorie Gh. Comșa,**
Episcop.



în D.
Cole
meni
fost
păru
spun
apro
ciaia
între
auten
canor
Dar s
printr
pătrur
pentru
al Bis
canao
sericii
cunoa
ce co
ricești
pe lin
domei
de co.
1896)
I
atât d
lucrări
sericii
trodus
nele în
XVII-le

P R E F A Ț Ă .

Celebrul canonist *Dr. Nicodim Milaș*, fost episcop al Zarei, în Dalmația, în prefața scrisă la ediția primă a lucrării sale: *Colecțiunea canoanelor Sfinților Apostoli, ale sinoadelor ecumenice și particulare precum și ale Sfinților Părinți, cari au fost primite de Biserica ortodoxă răsăriteană* (ediția primă apărută la Zara în anul 1884, iar a doua la Neoplanta în 1886) spune că pe vremea sa la Sârbi canoanele Bisericii ortodoxe erau aproape necunoscute. Singura colecțiune din uz la Sârbi, *Comiciaia*, este scrisă în vechea limbă slavă, puțin cunoscută chiar și între Sârbi și apoi canoanele nu sunt citate în ea cu textul lor autentic, complet, ci în formă foarte abreviată. Astfel chestiunile canonice se înfățișau în fața publicului ca misterul cel mai mare. Dar sfințenia canoanelor, sublimitatea ideilor creștine exprimate printr'însele, spiritul dragostei, păcii și ordinii, de cari ele sunt pătrunse, nu admit nici un fel de mister. Canoanele au fost date pentru menținerea ordinii din Biserică și deoarece fiecare membru al Bisericii este chemat să contribuie la păstrarea acestei ordine, canoanele trebuie să fie bine cunoscute de către toți membrii Bisericii, nu numai de către clerici, ci și de către laici. Numai prin cunoașterea exactă a canoanelor vor putea și membrii Bisericii ce conducă trebuie să aibe în diferitele raporturi ale vieții bisericesti. Așa motivează N. Milaș necesitatea traducerii canoanelor pe limba sârbească, pe cari apoi în a doua sa lucrare din acest domeniu al teologiei, în „*Canoanele Bisericii ortodoxe însoțite de comentarii*” (editată în 2 volume la Neoplanta în anii 1895 și 1896) le-a înzestrat și cu comentarii.

La noi, la Români, situația nu a fost și nu este nici astăzi atât de precară sub acest raport ca la Sârbi înainte de apariția lucrărilor menționate ale lui N. Milaș. Autoritățile din fruntea Bisericii noastre s'au străduit în cursul vremurilor, de când s'a introdus limba românească în Biserică, să facă cunoscute canoanele în cercuri cât mai largi. Se știe că începând cu secolul al XVII-lea și până astăzi au apărut o serie întreagă de colecțiuni

canonice în limba română. Totuși și noi, Românii, suntem încă destul de departe de o stare ideală în această privință, căci împrejurările actuale din Sf. noastră Biserică ortodoxă română scot la iveală tot mai mult necesitatea de a avea în limba românească o traducere mai bună a canoanelor, decât cele de până acum. Tot așa se simte și necesitatea de a avea o astfel de interpretare a canoanelor, care deoparte să stea la nivelul de astăzi al științei teologice, iar de altă parte să corespundă și scopului practic de a putea fi consultată de toți, pe cari îi privește și-i interesează. Lucrările apărute în limba română în acest domeniu, atât cele mai vechi, cât și cele mai nouă, sunt și rare și nu corespund deplin nici cerințelor științei teologice de astăzi, nici scopului practic¹⁾.

Scriitorul acestor rânduri am început să-mi dau mai bine seama de această situație după ce am ajuns profesor de drept bisericesc la Academia teologică din Arad, în care calitate nu mi-a fost posibil să pun la îndemâna elevilor mei o astfel de interpretare tipărită a canoanelor, care să stea la nivelul științific modern. Alunci am văzut mai bine cât de necesară este o lucrare de acest fel pentru Biserica noastră. Dar primul îndemn spre a întreprinde publicarea unei lucrări de felul acesta mi l-a dat I. P. Sf. Sa Părintele Arhiepiscop și Mitropolit al Ardealului *Dr. Nicolae Bălan*, atunci, când și-a exprimat dorința să lucrez în direcția aceasta

¹⁾ Despre colecțiunile canonice românești mai vechi se tratează în cuprinsul lucrării prezente. Aici menționăm două colecțiuni canonice apărute în timpul mai nou, adică: 1) Volumul prim din „*Dreptul bisericesc*” de *Dr. D. Boroianu*, profesor la Facultatea de Teologie din București, apărut la Iași în anul 1899 și 2) „*Dreptul canonic orientat*” de *Marius Theodorian*, apărut în 3 volume în București la 1905—1907. Prima colecțiune cuprinde canoanele așezate după chestiuni aranjate în mod alfabetic și înzestrate cu interpretări. Dar însuși autorul spune în prefață (pag. XV) că a menținut cu stricteță traducerea din Pidalionul românesc. Limbajul traducerii din urmă adică a Pidalionului este însă învechit și greu de utilizat astăzi, afară de împrejurarea că mai peste tot abundă de obscurități greu de descifrat (Vezi Pr. C. Dron: Valoarea actuală a canoanelor, București 1928, pag. 13). Nu ni se dau nici canoanele paralele în lucrarea aceasta, iar la comentarii, cari altcum sunt bune, nu se prea văd indicate nici izvoarele și literatura teologică, pe cari se bazează. Lucrarea a două este mult mai puțin reușită, decât cea dintâi deoarece nu este altceva decât „reproducerea cu erori a textului canoanelor după Pidalion, cu adnotațiuni și comentarii slabe și tendențioase” (Vezi P. C. Dron, op. cit pag. 13).

spre a contribui la lărgirea orientărilor canonice ale preoției noastre. Apoi P. Sf. Sa Părintele Episcop al Aradului, *Dr. Grigorie Gh. Comșa* în convorbirile, ce le-am avut, a accentuat de repezite ori necesitatea unei lucrări de acest fel. Iar nu de mult chiar și I. P. Sf. Sa Părintele Patriarh al României, *Dr. Miron Cristea*, și-a exprimat dorința ca „...cei ce cunosc limba greacă să ne dea — în locul Pravilei și a Pidalionului învechite o colecție modernă, critică, comentată și completă de canoane...“¹⁾ Dar și alți înalți Ierarhi ai Bisericii noastre, când le-am comunicat intențiunea de a tipări lucrarea prezentă, s'au bucurat și mi-au pus în vedere și înaltul lor sprijin de a face înlesnirile convenite ca lucrarea aceasta să ajungă în mâna preoției, pentru ceea ce și pe calea aceasta îi rog să primească profundele și respectuoasele mele mulțumiri.

Ținând seama de cele expuse am ajuns la convingerea că mult mai ușor se va putea atinge scopul urmărit traducând în românește opera lui N. Milaș: „*Canoanele Bisericii ortodoxe însoțite de comentarii*“, decât dacă aș întreprinde editarea unei lucrări originale. O lucrare originală reclamă o muncă îndelungată de mulți ani și nici nu aș putea să am pretenția de a da o lucrare atât de complexă și să aibă succesul ca cea a lui N. Milaș, cel mai recunoscut canonist ortodox contemporan. Și pe lângă aceasta opera lui Milaș corespunde bine și scopului practic de a pune la îndemâna tuturor textul autentic al canoanelor cu comentariile lor, compuse la nivelul științei teologice de azi, în spirit curat ortodox și într'un limbaj modern, înțeles cu ușurință de toți.

P. C. Sa Părintele *Uroș Kovincici*, protoiereul ortodox sârbesc al Aradului, a primit cu bucurie invitația de a colabora cu subsemnalul la traducerea acestei opere. Traducerea intenționăm să o tipărim împărțind fiecare volum în câte două părți. Partea primă din volumul prim, care apare acum, cuprinde afară de textul canoanelor apostolice însoțite de comentarii și o introducere mai extinsă, pe care am combinat-o din introducerile ambelor lucrări ale lui N. Milaș menționate în prefața prezentă precum și Nomocanonul în XIV titluri. Partea a II-a din volumul I. va cup-

¹⁾ Vezi cuvântarea I. P. Sf. Sale Păr.-lui Patriarh *Dr. Miron Cristea* adresată clerului din București la 1 Ianuarie 1930, când a împlinit 10 ani de la suirea sa pe scaunul de Mitropolit Primat al Ungro-Vlahiei, Revista „Apostolul“ Nr. 2 din 1930, București.

rinde canoanele sinoadelor ecumenice, partea I. din vol. II. canoanele sinoadelor particulare și partea II. din acelaș volum canoanele Sfinților Părinți și canoanele întregitoare, toate însoțite de comentarii. La finea fiecărui volum va fi pus câte un indice alfabetic al materiilor tratate.

Ne-am străduit să dăm o traducere cât mai fidelă a originalului, dar la traducerea textului canoanelor am comparat și textul original grecesc din Sintagma Ateniană a lui G. A. Rali și M. Potli și unde, altfel foarte rar, am găsit vre-o mică deosebire între textul lui N. Milaș și cel din Sintagma Ateniană, acolo am urmat pe cel din urmă. Am adăos apoi ici colo și câte o notă subliniară din partea noastră, unde ni s'a părut că este necesar pentru lămurirea mai completă a chestiunilor.

Nădăjduim că prin publicarea acestei opere vom satisface cât de cât așteptărilor, precum și că vom promova după modestele noastre puteri răspândirea concepției curat creștine ortodoxe în cercuri tot mai largi și că vom contribui cât de puțin la întărirea conștiinței religioase ortodoxe din viața Sfintei noastre Biserici spre lauda și preamărirea veșnică a lui Dumnezeu.

Arad, Maiu 1930.

Dr. Nicolae Popovici.

INTRODUCERE.

Colecțiunea canoanelor Bisericii ortodoxe, cari canoane alcătuiesc baza dreptului bisericesc universal, nu s'a editat până astăzi¹⁾ pe limba sârbească. Cunoscută era — dar numai de către câjiva — așa numita *Cormciaia Cniga* și în general după aceasta se îndrepta viața bisericească. Noi edităm acum o colecțiune, care este compusă după colecțiunea primită de întreaga Biserică ortodoxă, dar care se deosebește total de *Cormciaia* atât ce privește forma exterioară cât și conținutul. Deci este foarte firească relevarea întrebării: ce conține această colecțiune, de ce conține exact atât și nu mai mult sau mai puțin și apoi în ce raport stă dânsa față de *Cormciaia*?

Spre a putea da răspuns cât mai complect la această întrebare, vom vorbi aici: 1) despre izvoarele, din cari s'a alcătuit colecțiunea noastră²⁾ și când a primit aceasta forma sa actuală, 2) despre colecțiunea canonică fundamentală a Bisericii ecumenice și despre codicii canonici, cari actualmente au caracter oficial în singuraticile Biserici particulare și 3) și cum s'a alcătuit ediția colecțiunii prezente atât din punct de vedere exterior cât și al conținutului.

I.

Codicele canoanelor primit de întreaga Biserică ortodoxă este format din:

- a) canoanele Sfinților Apostoli,
- b) canoanele sinoadelor ecumenice,
- c) canoanele sinoadelor provinciale și
- d) canoanele unora dintre Sfinții Părinți.

¹⁾ Până la anul 1884, când a apărut colecțiunea lui Milay (Nota Tr.)

²⁾ *Cormciaia* (Nota Tr.)

Înainte de a începe să vorbim despre părțile componente ale codicelui bisericesc de obligativitate generală, să vedem ce este **canonul** în sine și care este raportul propriu zis al canoanelor între o altă și față de izvoarele, din cari ele derivă.

În grecește normă se numește: *κανών*. Zonara în comentariul său la epistola pastorală despre sărbători a lui Atanasie cel Mare zice că cuvântul „*κανών*» însemnează o unealtă de lemn, întrebuințată de către meseriași la lustruirea lemnului sau pietrii; ei așează acest **canon** pe obiectul respectiv și cu ajutorul lui îndreaptă, ceea ce este strâmb, sau adânciturile sau proeminențele de pe obiect și astfel dau obiectului formă regulată.¹⁾ Cuvântul acesta folosit în Biserică, în limba dreptului bisericesc însemnează orice normă, care a fost dată din partea autorității competente pentruca afacerile bisericești să fie netezite astfel ca în viața bisericească să nu fie nimic în disordine, ci totul să curgă într'însa în alvia regulată. Cuvântul „*κανών*» în limba slavă a fost tradus din cele mai vechi timpuri ale creștinismului cu «pravilo» și așa este întrebuințat până în vremea de azi.

Pentruca o normă a forului bisericesc competente să poată deveni și să poată fi numită canon și să poată deveni ca atare obligatorie pentru Biserică întregă, trebuie să poarte pecetea perfecțiunii și generalității, adică să fie expresia unui astfel de adevăr, carele se bazează pe Sfânta Scriptură sau Tradiție și lucrul acesta trebuie să fie recunoscut de către Biserică întregă. Dacă vre-o normă bisericească nu întrunește aceste două caracteristice, nu poate purta numirea de **canon**. Prin aceste caracteristice se disting înainte de toate unele norme ale Sfinților Apostoli, apoi normele sinoadelor ecumenice și particulare și în fine normele unor Sfinți Părinși, cu alte cuvinte acele norme, cari formează codicele canonic al întregii Biserici și cari se cu-

¹⁾ *Σύστημα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων... ὑπο Γ. Α. Πάλλη καὶ Μ. Πύτλη. Ἀθήνησιν, 1852—1859. Τόμ. IV. σελ 18.* Lucrarea aceasta, la care ne vom provoca adeseori, pentru economisirea locului o vom îndios prescurtat și adică cu „Σ”.

Deoarece autorul în cealaltă lucrare a sa, în „Canoanele însoțite de comentarii”, care formează partea cea mai mare a traducerii prezente, pentru indicarea acestei colecțiuni folosește prescurtarea: „Sint. At.”, vom folosi și noi în întreg cuprînsul acestei traduceri numai prescurtarea din urmă adică: „Sint. At.” (Nota Trad.)

prind în colecțiunea noastră și ca atari se numesc canoane în senzul strict al cuvântului.

Canoanele sunt obligatorii pentru toți membrii Bisericii. Ideia obligativității este exprimată în canonul 2 al sinodului trulan și 1 al sinodului VII ecumenic. Sinodul trulan, după ce a înșirat ce fel și câte canoane a trebuit Biserica să recunoască în timpurile respective de canoane ale sinoadelor sau ale Sfinților Părinți drept codicele canoanelor sale și după ce pe toate le-a confirmat cu autoritatea sa, sfârșește canonul al 2-lea cu următoarele cuvinte: «Nimăru-i să nu-i fie iertat a modifica canoanele mai înainte arătate sau a le desființa sau a primi, afară de acestea, alte canoane, născocite de oarecari cu inscripții false de către ceice au căutat să neguțătorească cu adevărul. Iară dacă se va dovedi că cineva va înlocui vreun canon din cele zise cu altul nou, sau căutând să le desființeze, primește epitimia precum stabilește canonul împotriva căruia a greșit și prin aceea se vindecă din ceea ce a greșit». Părinții sinodului al VII-lea ecumenic în privința canoanelor enumerate de către sinodul trulan, după ce au confirmat pe cele apărute mai târziu, se exprimă în canonul 1 astfel: «Noi primim cu bucurie în toată întregitatea sa și confirmăm ca nestrămutabil tot ceea ce orânduiesc acele canoane dumnezeiești date prin vestitorii Duhului Sfânt adică prin prealăudații Apostoli, apoi de către cele șase sfinte sinoade ecumenice și de către cele provinciale adunate spre a da astfel de orândueli și de către Sfinții Părinți ai noștrii. Fiindcă dânșii, fiind cu toții luminați de unu și acelaș Duh Sfânt, au hotărât cele de trebuință...» Cuvintele acestui sinod sunt clare și la înțeles. Nimeni nu are voie să vatăme legea bisericească general confirmată sau să desființeze în mod arbitrar vreun canon și să-l înlocuiască cu altul, ci toate canoanele trebuie să fie obligatorii pentru toți.

Prin aceasta autoritatea bisericească nu este limitată în activitatea sa legislativă ulterioară și nu se exclude posibilitatea ca o Biserică provincială să dea legi speciale pentru sine însăși în conformitate cu împrejurările sale speciale. În articolul nostru cu titlul «Despre canoanele Bisericii ortodoxe» carele a apărut în lucrarea noastră cu titlul: „*Canoanele însoțite de comentarii*”, am arătat ce fel de teren de activitate are forul legislativ în Biserică și ce fel de importanță au canoanele între olaltă, ținând seama de deosebirile existente dintre ele în urma originii lor, a

prind în colecțiunea noastră și ca atari se numesc canoane în senzul strict al cuvântului.

Canoanele sunt obligatorii pentru toți membrii Bisericii. Ideia

persoanelor, cari sunt în raporturi cu dânsese și în urma valabilității lor temporale¹⁾. Forul legislativ bisericesc a avut totdeauna și totdeauna va avea dreptul de a desființa, conform împrejurărilor, normele vechi și de a da altele nouă, ținând, fidel firește, la principiile exprimate în canonul Bisericii întregi. Intocmai dupăcum în timpurile vechi unele sinoade au desființat normele sinoadelor anterioare sau le-au dat altă formă, tot astfel și astăzi noul sinod, dacă s'ar aduna, ar avea acelaș drept. Prin urmare dispoziția canonului al 2-lea al sinodului trulan nu limitează puterea legislativă legală a Bisericii, interzicându-i de a nu modifica nicidecum vreun canon, ci interzice modificarea canoanelor în esența lor, în contradicție cu canoanele generale și în mod necorespunzător spiritului Bisericii ortodoxe, voind a linguși patimii omenești. Dispoziția aceasta limitează numai capriciul indivizilor de orice treaptă ierarhică, limitează toate Bisericile provinciale de a schimba, în contradicție cu spiritul dreptului bisericesc general, vreun canon dat de un sinod ecumenic, dar nicidecum nu împiedică forul competente, carele are acelaș rang ca forul, carele a dat acel canon așadară un sinod ecumenic ca, ținând seama de necesitățile nouă ale Bisericii, și păstrând spiritul general al canoanelor Bisericii, să dea canoane nouă sau să dea formă nouă vreunui canon anterior. Adevărurile credinței și moralei sunt unice, cari niciodată nu pot fi modificate, ci rămân totdeauna aceleași. Legile vieții exterioare din Biserică însă se pot modifica și s'au și modificat odată cu viața Bisericii. Duhul Sfânt, carele a inspirat pe Sfinții Părinți, când au dat canoanele lor în conformitate cu trebuințele unei epoce oarecare, acelaș Duh Sfânt nu a încetat și nu va înceta să inspire pe Sfinții Părinți, când dânsii se vor aduna din nou în alt veac în numele Lui spre a modifica canoanele anterioare sau spre a da altele nouă, conform nevoilor nouă ale Bisericii. Dar până când nu se va ivi un corp legislativ, având aceeaș competență, pe care a avut-o sinodul trulan sau alt sinod ecumenic în privința aducerii canoanelor, până atunci toate canoanele, cari, împreună cu alte canoane de aceeaș calitate, alcătuiesc colecțiunea canonică generală, sunt necondiționat și hotărât obligatorii pentru toți ceice voiesc să se mărturisească membrii ai Bisericii.

¹⁾ Pencilova, 1880, pag. 1—25.

Sinodul trulan, după ce a exprimat în felul acesta obligativitatea generală a tuturor canoanelor confirmate de Biserica ecumenică, totodată permite, prin canonul 39, Bisericilor particulare ca fiecare să-și poată păstra și urma obiceiurile locale. Fiecare Biserică particulară poate avea, conform împrejurărilor în cari se găsește, afară de canoanele universale și dreptul său bisericesc propriu, după care își conduce viața externă bisericească. Dar acest drept special trebuie să fie în fond în consonanță cu canoanele fundamentale și universale ale Bisericii, trebuie să fie pătruns de spiritul dreptului general și în specialitatea sa trebuie să servească aceluși scop, căruia servesc canoanele generale ale Bisericii. Pe lângă aceasta fiecare Biserică particulară în viața sa externă proprie trebuie să se conducă în prima linie de normele generale obligatorii pentru toți și numai în al doilea rând de propriile așezăminte particulare. Pe aceste din urmă le poate modifica ea singură, după cum cere interesul său, pe când canoanele fundamentale trebuie să le păstreze cu ori ce prej. Abaterea arbitrară a unei Biserici particulare dela canoanele universale recunoscute și confirmate de către Biserica ecumenică pune Biserica respectivă în stare de schizmă și astfel încetează de a fi membră a unicei Biserici a lui Hristos.

Așa dară canoanele, cari alcătuiesc colecțiunea generală, fără deosebire, sau obligativitate universală pentru toți membrii Bisericii. Obligativitatea aceasta nu este condiționată de origina lor, ci de primirea și confirmarea lor de către Biserica ecumenică. Prin urmare fiecare canon acceptat în această colecțiune are deopotrivă obligativitate, fără privire dacă canonul respectiv a fost dat de un sinod ecumenic sau de un sinod particular, respective de către unul sau altul dintre Sf. Părinți. Izvorul fundamental și primar, pe care se bazează și din care derivă toate, este Sfânta Scriptură și Tradiție. Iisus Hristos, întemeind Biserica sa, nu i-a lăsat o colecțiune de legi gata, pe baza căreia dânsa ar trebui să-și reglementeze viața sa. I-a desemnat însă scopul, pe care trebuie să-l urmărească, a autorizat-o să se folosească de mijloacele, prin cari poate să atingă acest scop, și i-a arătat calea pe care va avea să o urmeze în activitatea ei. Poruncile Lui păstrate în Evanghelie cuprind principiile, pe baza cărora Biserica, condusă fiind de Sfântul Duh, și-a început organizarea și activitatea sa în lume. De aceste principii evanghelice

s'au condus, în general, Apostolii, unind în câte o comunitate pe toți cei ce credeau în Hristos și acestei comunități îi dădeau sfaturi cum să se orânduiască în viața externă și internă. În conformitate cu aceasta, Sfânta Scriptură și Tradiție formează baza edificiului de drept al Bisericii clădit în timp.

Cei dintâi interpreți vii din Biserică ai Sfintei Scripturi și ai Tradițiunii apostolice au fost sinoadele. În veacurile prime sinoadele s'au ținut pentru lămurirea și soluționarea a diferite chestiuni, ca de pildă sinoadele dintre anii 160 și 180 ținute în Palestina, Roma, Pont, Galia, Mesopotamia și Efes din cauza apariției Montanismului, pentru soluționarea sărbătoririi Paștilor, sinoadele din Antiohia din cauza lui Pavel din Samosata, cunoscutul antitrinitar, sinodul ținut în chestiunea botezului ereticilor și așa mai departe, dar partea cea mai mare din hotărârile acestor sinoade aveau importanță provincială pentru o Biserică sau alta. Între toate se disting, în urma importanței lor, sinoadele ecumenice și zece sinoade particulare, ale căror hotărâri aveau importanță universală pentru Biserică și dispozițiile lor au fost primite și confirmate pentru conducerea generală a Bisericii ecumenice.

Afară de aceste norme sinodale, Biserica mai primește pentru conducerea sa generală și canoanele celor 13 Părinți. După cum sinoadele au fost interpreții principiilor fundamentale de drept din Sfânta Scriptură și Tradiție, tot astfel Sfinții Părinți au fost interpreții singuraticelor dispoziții sinodale. Canoanele sinodale conțin dispoziții generale, pe cari păstorii uneia sau altei Biserici particulare trebuiau să le aplice la cazuri speciale după propria lor apreciere și pe răspunderea lor personală. Realizarea dispozițiilor sinodale de către unii dintre păstorii bisericești deveneau de multe ori publice prin scrisorile lor circulare adresate turmei lor, prin epistolele canonice ale unui păstor adresate către alt păstor, prin răspunsurile lor canonice la întrebările puse și așa mai departe. Cunoștințele canonice profunde ale acestor păstori au câștigat recunoaștere generală în Biserică și din scrisorile lor pastorale sau din alte scrieri ale lor au fost scoase locurile respective, cari reprezentau normele sublime ale conducerii pastorale și ca atare au fost primite și confirmate pentru Biserica întreagă și au format, împreună cu cele de mai sus, prima colecțiune canonică cu obligativitate universală.

s'au condus, în general, Apostolii, unind în câte o comunitate pe toți cei ce credeau în Hristos și acestei comunități îi dădeau sfaturi cum să se orânduiască în viața externă și internă. În conformitate cu aceasta, Sfânta Scriptură și Tradiție formează baza edificiului de drept al Bisericii clădit în timp.

Această colecțiune cuprinde adică :

I. *Canoanele Sfinților Apostoli.*

II. *Canoanele sinoadelor ecumenice:*

1. primul din Niceia ținut la anul 325,
2. primul din Constantinopol la 381,
3. din Efes la 431,
4. din Calcedon la 451,
5. trulan din 691—692 și
6. al doilea din Niceia la 787.

III. *Canoanele sinoadelor ecumenice:*

1. din Ancira ținut la 314,
2. din Neocesareia după anul 315,
3. din Gangra pe la 340,
4. din Antiohia la 341,
5. din Laodiceia la 343,
6. din Sardica la 344,
7. din Constantinopol la 394,
8. din Cartagina la 419,
9. din Constantinopol la 861 și
10. din Constantinopol la 879.

IV. *Canoanele Sfinților Părinți:*

1. Dionisie din Alexandria † 264,
2. Grigorie din Neocesareia † 270,
3. Petru din Alexandria † 311,
4. Atanasie cel Mare † 373,
5. Vasile cel Mare † 379,
6. Timoteiu din Alexandria † 385,
7. Grigorie Teologul † 390,
8. Amfilochie din Iconiu † 395,
9. Grigorie din Nisa † 395,
10. Teofil din Alexandria † 412,
11. Ciril din Alexandria † 444,
12. Ghenadie din Constantinopol † 471,
13. Tarasie din Constantinopol † 806.

Așadar colecțiunea de canoane obligatorie pentru toți este alcătuită din canoanele Sfinților Apostoli, a șase sinoade ecumenice și zece sinoade particulare și în fine din cele ale celor treisprezece Sfinți Părinți.

Compoziția aceasta a primit-o colecțiunea noastră în anul 883 adică atunci când s'a publicat Nomocanonul în 14 titluri, despre care vom vorbi mai târziu. Confirmarea și publicarea lui cu caracter universal obligatoriu s'a făcut în anul 920 la așazi-sul *sinod al unirit*. La sinodul acesta au fost reprezentate toate cele patru patriarhate răsăritene. Motivul convocării sinodului a fost chestiunea despre legalitatea căsătoriei a patra. Decisia sinodului privitoare la chestiunea aceasta este cunoscută sub numirea de *Τόμος τῆς ἐνώσεως* și alcătuește capitolul al 54-lea în *Cormicia* noastră. La sinodul acesta au fost examinate toate canoanele date până atunci și cari aveau obligativitate universală pentru Biserică și astfel apoi au fost confirmate cu votul unanim al tuturor Părinților ca obligatorii pentru Biserică întreagă. Decisia aceasta alcătuește canonul 7 al sinodului și sună astfel: ¹⁾ *Τοῦς ἐν καταργησεί τιθεμένοι τοὺς ἐσθροὺς καὶ θελοὺς κανόνας τῶν μακαρίων Πατέρων ἡμῶν, οἳ καὶ τὴν ἁγίαν Ἐκκλησίαν ὑπερείδουσι καὶ ὄλην τὴν χριστιανικὴν πολιτείαν κοσμοῦντες πρὸς θεῖον ὁδηγοῦσιν εὐλάβειαν, ἀνάθεμα* ²⁾ În acest chip a primit caracter oficial colecțiunea canoanelor, care apoi a devenit obligatorie pentru Biserică întreagă și care și astăzi este obligatorie pentru toți ceie aparțin Bisericii. Sinodul acesta este important și fiindcă hotărârile sale după vreme scurtă au fost primite și de către patriarhatul Romei și în consecință acesta a recunoscut obligativitatea colecțiunii canonice și pentru Biserică apuseană ³⁾

Pe lângă aceste canoane fundamentale sunt valabile în calitate de canoane întregitoare câteva scrieri canonice ale lui Ioan Ajunătorul, Nichifor Mărturisitorul, Nicolae Gramaticul, Vasile cel Mare, Ioan Gură-de-aur și Anastasie și adică :

- I. Canoniconul lui Ioan Ajunătorul,
- II. Canoanele lui Nichifor Mărturisitorul,
- III. Răspunsurile sinodale ale lui Nicolae Gramaticul și
- IV. Prescripțiunile canonice ale lui Vasile cel Mare, Ioan Gură-de-aur și Anastasie.

¹⁾ Sint. At. V, 10.

²⁾ În traducere pe limba română: Ceie disprețuesc sfintele și dumnezeieștile canoane ale fericitilor noștri Părinți, cari susțin sfânta Biserică și împodobind întreg creștinismul, conduc la frica de Dumnezeu, să fie anatema" (N. Tr.)

³⁾ Vezi: *Hergenrother*, Photius Patriarch von Constantinopol (Regensburg; 1867) III 693.

Toate canoanele menționate — atât cele fundamentale, cât și cele întregitoare — sunt cuprinse în Sintagma ateniană, care a fost editată la 1852—1859 cu aprobarea sinodului patriarhal constantinopolitan¹⁾.

Toate aceste canoane le vom traduce după textul grecesc original din Sintagma ateniană și le vom înzestra cu explicările, cari vor fi necesare pentru priceperea sensului juridic canonic și deasemenea la fiecare canon vom arăta canoanele paralele, pentruca, comparând toate canoanele, cari tratează despre o chestiune, oricine să fie în stare să-și formeze o idee clară despre ceace învață dreptul canonic în privința acelei chestiuni.

Dar înainte de a începe expunerea canoanelor este necesar să spunem câte ceva în special despre toate edițiile canoanelor, cine le-a publicat și din ce prilej.

După aceste observări generale prealabile vom examina acum izvoarele, din cari au fost scoase canoanele noastre și înainte de toate:

*Canoanele Sfinților Apostoli.*²⁾

Însuși titlul spune că aceste sunt canoanele, pe cari Sfinții Apostoli, adunându-se, le-au dat pentru conducerea Bisericii.

¹⁾ Despre această Sintagmă ateniană, care servește de bază la lucrarea prezentă, vezi *Dreptul meu bisericesc*, pag. 201—203 și observațiile care au apărut într-o critică autoritativă despre această importantă și critică ediție.

²⁾ Vezi în lucrarea mea „Canoanele însoțite de comentarii“ capitolul „Despre canoanele apostolice“. Voi mai aminti și pe cele mai însemnate lucrări cari trebuie comparate referitor la aceste canoane: Articolele: *Pravila s tolovania* (Canoanele cu comentarii), Moscova, 1876, I, 5—12; *Hrist. Clenie*, 1841, III, 455; *Clenie V. O. L. D. Prosviescenia*, 1882, II, 141; *Pravosl. Obozrenie*, 1862, I, 446 și urm. Avoi: *Arhim. Ioan* (mai târziu episcop al Smolenscului), *Opit kursa cerc, Zakonovedeniâ*, Petrogr. 1851, I, 122—136; *Arhim. Filaret*: *Nacertanie cerkovn. bibl. istorii*, Moscova, 1844, pag. 578; *K. A. Nevolin*: *Polnoe Sobranie socinenii*, Petrograd, 1859, VI, 395; *P. K. Socolov*, *Cerkovnoe pravo*, pag. 94—118; *N. Suvorov*: *Kurs cerc. prava Iaroslavl*, 1889, I, 218—223. — *M. A. Ostroumov*, *Vedenie v pravoslav cerc pravo*, Harkov, 1893, I, 170—181. — *P. Neciaiev*, *Prakt. rukovotsvo gliâ siasenoslujitelei*, Petrograd 1887, § 10 (dar în supliment, pag. 1—22, canoanele apostolice sunt dezvoltate și explicate pe scurt). — *G. Beveregii*, *Pandectae canonum*, Oxonii, 1672, Tom. II, *Annotationes*, pag. 1—8; *P. de Marca*: *De concordia sacerdot. et imp.* Paris, 1704, Lib. III, Cap. II; *L. B. Van Espen*, *Comentarius in ca-*

Toate canoanele menționate — atât cele fundamentale, cât și cele întregitoare — sunt cuprinse în Sintagma ateniană, care

Părerea aceasta despre origina acestor canoane s'a înrădăcinat mai ales la apus și s'a menținut în vigoare timp de cincisprezece veacuri întregi. Când centuriatorii din Magdeburg au început să pună la îndoială origina lor apostolică, s'a ridicat împotriva lor cel mai de seamă învățat din timpul acela (Turrianus), demonstrând că aceste canoane au fost date în scris direct de către Apostoli și anume la un sinod al lor ținut în Ierusalim la anul 45 după nașterea lui Hristos. Părerea aceasta a fost împărtășită de către mulți învățați din veacul al XVI-lea. Din timpul acesta se încep cercetările științifice dacă Apostolii într'adevăr au dat aceste canoane în scris sau dacă au intrat în practica Bisericii pe altă cale. Atenția s'a îndreptat asupra canonului ultim (85), în care se vorbește despre autorul așa numitelor «Așezăminte Apostolice», cari la sfârșit cuprind canoanele noastre, apoi se urmărea cu atenție conținutul canoanelor și scopul pentru care au fost date.

Cercetările numeroase și conștiințioase au avut de rezultat că nu se poate demonstra precis timpul când s'a format propriamente colecțiunea canoanelor apostolice, apoi că este imposibil de a primi ipoteza că aceste canoane, ținând seama de chestiunile tratate în ele, ar fi fost date de către înșiși Apostolii și în fine că până la primul sinod dela Niceia nu se face nici o mențiune despre ele. Rezultatul acestor cercetări este demonstrarea indubitabilă că aceste canoane nu au fost date în formă scrisă nemijlocit de către Apostoli, ci că ele provin din Tradiția

nonas, Coloniae, 1755, pag. 39—47; *P. et H. Ballerini*: De antiquis collect. canonum (in *A. Gallandii*: De vetustis canon. collectionibus Venetiis, 1778.) pag. 97 sq. — *Spittler*, Geschichte des kan. Rechts. Halle, 1678 pag. 86 sq. — *Krabbe*, Ueber den Ursprung und Inhalt der Apost. Constitutionen, Hamburg, 1829. — *J. S. Drey*, Neue Untersuchungen über die Constitutionen und Kanones der Apostel, Tübingen, 1832. — *J. W. Bickell*, Geschichte des Kirchenrechts. Giessen, 1843, I, 71 fg. — *J. A. B. Mortreuil*, Histoire du droit byzantin. Paris, 1843, I, 188. — *C. C. I. Bunsen*, Hippolytus und seine Zeit. Leipzig, 1852—3, I, 444, 509, II, 61, 100, 246. — *F. Maassen*, Geschichte der Quellen und der Literatur des kan. Rechts. Gratz, 1870, I, 408. — *J. B. Pitra*, Iuris eccles. graecorum Historia et Monumenta. Romae, 1764. Tom. I, Prolegom. XXVIII sq 1. sq. — *C. J. Hefele*, Conciliengeschichte. II. Anflage. Freiburg, 1873, I, 793 fg. *C. Popoviciu*, Fântânelor și Codicilor dreptului bisericescu ortodoxu, Cernăuți, 1886. pag. 39—42. — *Πηδάλιον*. 'Εν Ζακύνθω, 1864. Σελ. α'—β'.

apostolică, că au fost păstrate prin tradițiunea orală de către succesorii Apostolilor și că în urma necesităților ivite în Biserică înainte de primul sinod dela Niceia au fost cuprinse în scris de către o persoană evlavioasă necunoscută, care a dat acestor canoane numirea de apostolice, pentruca prin aceasta să arate că provin prin tradiție dela Apostoli. Cu canoanele acestea se petrece acelaș lucru ca și cu așanumitul simbol apostolic. Simbolul acesta n'a fost alcătuit de către Apostoli, ci pe baza Tradițiunii apostolice a fost alcătuit după Apostoli și a fost predat Bisericii sub numirea de apostolic, ca prin aceasta să se arate adevărata lui origină.

Iar ca dovadă că aceste canoane sunt expresia fidelă a celor învățate de Apostoli și a ceea ce dânsii au transmis verbal celor dintâi succesori ai lor, servește împrejurarea că aceste canoane concordează deplin în ideile lor fundamentale cu doctrina cuprinsă în cărțile canonice ale sfintei Scripturi, apoi servește ca dovadă și aceea că ele corespund cu rigurozitate deplină practicei bisericești, ce ni se înfățișează în scrierile discipolilor Apostolilor și ale succesorilor lor imediați și în fine faptul că sinoadele și Părinții din primele veacuri au recunoscut autoritatea lor apostolică. Astfel aceste canoane, dacă și nu au fost date în scris nemijlocit de către Apostoli, totuși sunt vrednice de numirea aceasta și de cinstea dată lor de Biserica ecumenică.

În toate colecțiunile canonice ale Bisericii ortodoxe locul dintâiu îl ocupă cele 85 canoane ale Sfinților Apostoli.

Valoarea și importanța acestor canoane pentru Biserica ortodoxă a confirmat-o pentru toate timpurile sinodul trulan (691) prin canonul său al 2-lea spunând: «de acum înainte în viitor să rămână întărite și statornicite aceste 85 canoane, cari au fost primite și întărite de Sfinții și Fericirii Părinți, dar încă și predate nouă cu numele Sfinților și Slăviștilor Apostoli (*καὶ παραδόθενται ἡμῖν ὀνόματι τῶν ἁγίων καὶ ἐνδόξων Ἀποστόλων*)».

Prin publicarea și confirmarea importanței acestor canoane apostolești, Părinții sinodului trulan exprimă și originea acestor canoane, anume că aceste canoane nu au fost cuprinse în scris (*ἐκτεθέντα*) nemijlocit de către Apostoli, dupăcum acelaș canon al 2-lea afirmă despre celelalte canoane, ci că ele își au originea din tradiția apostolică și că au fost păstrate de către urmașii lor pe calea tradiției orale, cari au primit aceleași canoane și le-au

transmis altora și astfel în fine au fost predate și lor (Părinților sinodului trulan) cu numele Sf.-lor Apostoli (ὀνόματι τῶν Ἀποστόλων).

Dacă aceste canoane nu au fost cuprinse în scris de înșiși Sf. Apostoli, ci au fost păstrate în Biserică prin tradiția apostolică, adevă de către conducătorii bisericești, cari le-au primit dela Apostoli când aceștia au întemeiat Bisericile respective, apoi se ivește întrebarea: Când a fost menționată întâia dată în Biserică această tradiție a Sfinților Apostoli, care se prezintă în forma de astăzi a canoanelor apostolești? cine a adunat tradiția apostolică și a compus dintr'însa aceste canoane? și în fine oare existat-a chiar la origine numărul acestor canoane, pe carele îl menționează sinodul trulan și pe carele și astăzi îl primește Biserica ortodoxă?

1. Că aceste canoane merită cu tot dreptul numele de apostolice și autoritatea pe care le-a dat-o Biserica ecumenică și că sunt expresiunea precisă a celor expuse de către Apostoli în scrierile lor și a celor predate verbal de către dâșii celor dinfăi succesori ai lor, se dovedește prin faptul că ideile fundamentale ale acestor canoane sunt în deplină consonanță cu doctrina cuprinsă în cărțile canonice din Sf. Scriptură a Testamentului nou; ca dovadă servește mai departe și aceea că, judecând cu cea mai mare rigoare, corespund practicei bisericești, care practică o vedem în scrierile ucenicilor Apostolilor și ale succesorilor lor cei mai apropiați și în fine că acestor canoane li s'a recunoscut autoritatea apostolică de către sinoadele ținute în primele veacuri ale Bisericii precum și de către Sfinții Părinți, cari au trăit în acest timp.

Canoanele apostolice se menționează în mod expres la primul sinod ecumenic, deci la începutul veacului al IV-lea. În canonul prim,¹⁾ vorbindu-se despre ceice au fost castrați în mod silnic, sinodul adaogă că acestora, dacă în altă privință sunt demni: „**canonul** le permite intrarea în cler”; dar despre aceasta vorbește canonul al 21-lea apostolesc. Acelaș sinod în canonul său al 2-lea spune că „se împotrivește **canoanelor bisericești** de a primi în cler persoanele cari nu de mult s'au convertit dela viață necredincioasă; dar în privința aseasta dispune chiar canonul al 80-lea apostolesc. Tot astfel se referă Sfinții Părinți ai acestui sinod și în alte canoane ale lor la canoanele apostolice.

¹⁾ Cel al sinodului I din Niceia (Nota Tr.)

În acelaș timp, așadar în prima jumătate a secolului al IV-lea și alte sinoade și alți Părinți și învățători bisericești se referă lămurit la canoanele apostolești. Sinodul din Antiohia (341) în multe din canoanele sale sau repetă din cuvânt în cuvânt canonul apostolesc sau desface în mai multe părți ideile cuprinse în unele canoane; pe lângă aceasta canoanele antiohene în general păstrează și ordinea, care o au și canoanele apostolești.¹⁾ Sinodul din Constanținopol, cu ocașiunea disputei despre episcopia din Bostra, tot în veacul al IV-lea a enunțat că un episcop poate fi judecat numai de către un sinod constituit din un număr mai mare de episcopi «după cum aceasta se dispune și de către **canoanele apostolești**»; aceasta adică se orânduește de către canonul al 74-lea apostolesc.

În istoria vieții împăratului Constantin, scrisă de Eusebiu din Cezareia, cetim epistola adresată de către împărat lui Eusebiu, în care împăratul laudă pe Eusebiu deoarece nu a părăsit scaunul său episcopesc spre a ocupa pe cel din Antiohia, fiindcă astfel a satisfăcut dispozițiunii canonului **apostolesc**, care interzice episcopului mutarea dintr'un loc în altul,²⁾ iar aceasta se oprește chiar prin canonul al 14-lea apostolic. Atanasie cel Mare se referă la canonul 74-lea dintre canoanele apostolice — carele orânduește ce fel de oameni pot reclama pe un episcop — ca la **o lege pozitivă a Bisericii** spre a dovedi nelegiuirea caterisirii sale de către arieni.³⁾ Vasile cel Mare în multe canoane de ale

¹⁾ Compară canoanele 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 9, 10, 20, 24 și 25 ale sinodului din Antiohia cu canoanele apostolești: 7, 8, 13, 15, 16, 29, 31, 32, 33, 34, 35, 37, 40 și 41. Iar că aceste canoane apost. nu au fost compuse din canoanele sinodului din Antiohia, după cum afirmă I. S. Drey (a. a. O. S. 405 fg.) sau I. W. Bickell (a. a. O. S. 79 - 82) și alții, ci tocmai dimpotrivă, se dovedește prin canonul al 9-lea al sinodului din Antiohia, carele normează oă episcopului nu-i este îngăduit de a iniția ceva mai important fără consfătuire prealabilă cu mitropolitul, după cum aceasta este stabilit și „în canoanele vechi“, iar acest canon este canonul 34 apost. Vezi lucrarea menționată a Arhimandritului Ioan, I, 126.

²⁾ *Euseb. Caesarensis*: De vita Constantini, III, 61. (Scrierile sfinților Părinți răsăriteni le cităm după ediția din: I. P. Migne: *Patrologia latine*, tantum edita — Locul acesta din Eusebiu este în volumul XIII, pag. 476.

³⁾ *Athanasii alexandr.* Aphologia contra Arianos, III, 15.

sale¹⁾ se referă la *canoanele vechi*, sub cari înțelege canoanele apostolice.

După secolul al IV-lea chiar toate sinoadele și Părinții bisericești amintesc canoanele apostolice ca fiind îndeobște cunoscute în Biserică. În veacul al VI-lea aceste canoane apar ca o colecțiune de canoane specială cu numele Sfinților Apostoli.

Pe baza tuturor celor spuse până acum, dar îndeosebi pe baza canoanelor 1 și 2 ale sinodului I ecum., cari se referă la canoanele apostolești ca la unele ce sunt cunoscute de către toți Părinții sinodului, deci de către toți episcopii lumii creștinismului întreg, se poate afirma hotărît că canoanele apostolești în forma lor de astăzi și în numărul lor de astăzi au devenit îndeobște cunoscute în Biserică întreagă *la finea secolului al III-lea sau cel mai târziu la începutul secolului al IV-lea.*²⁾

2. Ioan Damaschinul spune în lucrarea sa »despre credința ortodoxă« că Climent a adunat canoanele epostolești; la tot cazul se gândește la Climent *Romanul*, urmașul Apostolilor, care a trăit în secolul I al Bisericii creștine, despre carele, ca culegător de canoane, se face amintire deja în veacul al IV-lea.³⁾ Pe lângă toată cinstea, ce i-se cuvine lui Damaschin pentru multele lucrări însemnate, astăzi nu se poate primi afirmațiunea lui despre persoana, pe care dânsul o numește culegător al canoanelor apostolești, — și anume din motivul fiindcă astăzi este dovedit în mod științific, că afară de epistola lui pastorală adresată către Corinteni, Climent Romanul nu a scris nimic altceva dintre toate

¹⁾ Vezi: Canoanele 3, 22, 51 și altele ale lui *Vasile cel Mare*.

²⁾ După J. A. *Mortreuil* (op. cit. I. 189) pe la jumătatea secolului al III-lea F. Turrianus (Pro canonibus apostolorum, Florența, 1572) a voit să dovedească că canoanele apost. au fost date în anul 45 la sinodul apostolesc din Ierusalim. I. *Bickell* (a. a. O. S. 78 fg. 230 fg.) afirmă că aceste canoane au fost publicate în jumătatea a doua a veacului al IV-lea, deci după sinodul I ecum. Se pare că aceeași părere o împărtășește Dr. *Ios. Zhishman* (Das Ehercht der or. Kirche, Wien, 1864 S 453)

³⁾ *S. Ioannis Damasc.* De fide orthodoxa. IV-17 (ediția Migne), iar editorul *Lequien* în ediția din Veneția (1748, I, 284) afirmă în notă marginală: Hi canones apochryphi sunt, nec in ecclesia universum recepti.

După secolul al IV-lea chiar toate sinoadele și Părinții bisericești amintesc canoanele apostolice ca fiind îndeobște cunoscute în Biserică. În veacul al VI-lea aceste canoane apar ca o colecțiune de canoane specială cu numele Sfinților Apostoli.

Pe baza tuturor celor spuse până acum, dar îndeosebi pe baza canoanelor 1 și 2 ale sinodului I ecum., cari se referă la canoanele apostolești ca la unele ce sunt cunoscute de către toți Părinții sinodului, deci de către toți episcopii lumii crești-

lucrările, cari mai nainte i-se atribuiau.¹⁾ Și pe lângă aceasta Climent, despre carele aminteste canonul 85 apost. ca despre editorul canoanelor apostolești sau mai corect al colecțiunii Așezămintelor apostolești (*Διατάξεις τῶν Ἀποστόλων*) și fără îndoială că Damaschin pe această bază a enunțat afirmațiunea sa, face deosebire între sine și acel Climent, carele a scris epistola lui către Corinteni deci între Climent Romanul, deoarece în canonul apostolesc menționat, despre sine însuși vorbește în persoana primă iar despre scriitorul epistolei în persoana a treia.²⁾ Prin urmare nu Climent Romanul a adunat și publicat canoanele apostolești. Dar nici Climent din Alexandria († 217), ceace a afirmat odinioară B. Beveregius, celebrul editor al canoanelor bisericii răsăritene, fiindcă dânsul nu are dovezi nerăsturnabile pentru această afirmațiune a sa,³⁾ Culegătorul acestor canoane apostolești nu a putut fi nici Papia din Ierapole, nici Egesip, ambii din primele două secole ale Bisericii creștine, despre cari Eusebiu din Cesareia zice în istoria sa că au adunat tradiția apostolică și că au consemnat în carte totul ceace au auzit dela diferite persoane, cari au venit în contact cu Apostolii.⁴⁾ Opiniunea, că adică culegătorul acestor canoane apostolești ușor a putut fi sau Papia sau Egesip, a fost scoasă din cuvintele generalizatoare ale lui Eusebiu că cei doi menționați au adunat și au consemnat totul ceace au auzit din tradiția apostolică; dar nici unde nu este nici o mențiune specială, nu numai la Eusebiu, dar nici la un alt scriitor al epocii mai vechi și astfel pe aceasta nu se poate întemeia nimic pozitiv.

Profesorul universității rom. cat. din Tübingen, *Dr. I. S. Drey*, în prima jumătate a secolului al XIX-lea a scris un studiu.

¹⁾ Compară: *C. I. Hefele*, *Patrum apostolorum opera*. Tübing. 1855. Prolegom. pag. XXXV; *Dr. I. Nirschl*: *Lehrbuch der Patrologie*, Mainz, 1881, I-67 fg.; *Dr. I. Alzog*: *Handbuch der Patrologie*, Freiburg, 1876, S. 23.; *Archiepiscop. Fillaret*: *Istoria învățaturii părinților bisericești*, S. Petersburg, 1859, I-9.

²⁾ Vezi textul următor al can. 85 ap. Latinește: *Clementis epistolae duae et constitutiones vobis episcopis per me Clementem octo libris nuncupatae*. (Drey a. a. O. S. 235).

³⁾ *Pandectae canonum*. Annotat., pag. 40. Altcum Beveregius mai târziu a retractat afirmațiunea sa exprimată despre Climent din Alexandria. (*Codex canonum ecclesiae primitivae vindicatus et illustratus*, Londin. 1678.)

⁴⁾ *Euseb. Caesar.*, *Hist. ecclesiae*, III, 39; IV, 22.

amănunțit despre canoanele apostolești și la apus foarte mulți l-au crezut pe aceasta de autoritativ și au acceptat în general concluziunile lui despre timpul și culegătorul acestor canoane.¹⁾ În lexiconul cel mai nou al Bisericii rom. cat. din Freiburg scriitorii respectivi au primit și astăzi concluziunile lui Drey.²⁾ După Drey canoanele apostolești au fost adunate de două ori și anume întâiu primele 50 de canoane în secolul al V-lea, iar a doua oară ultimele 35 de canoane la începutul secolului al VI-lea și astfel la răsărit din aceste două colecțiuni s'a format o singură colecțiune cu 85 canoane, pe când apusul a recunoscut numai primele 50 de canoane, iar colecțiunea a doua cu 35 de canoane a răspins-o ca apocrifă. De culegător nu se ocupă mult Drey, deoarece după părerea sa nu poate primi nici numai un singur culegător, nici doi, ci mai mulți și fiindcă, după părerea sa, aceste canoane apostolice nu sunt altceva decât repejirea, cu puține excepții, a canoanelor sinoadelor dela Niceia, Necezarea, Antiohia, Laodiceia și chiar a celui dela Calcedon. Afirmațiunea aceasta a lui Drey despre canoanele apostolești poate că s'ar și putea accepta, dar acest profesor ar fi trebuit să dovedească imposibilitatea cazului contrar, că adică tocmai sinoadele menționate au scos canoanele lor din canoanele apostolești, dupăcum am arătat noi aceasta aici în conformitate cu autoritatea recunoscută a canoniștilor. Și fiindcă Drey nu a dovedit aceasta, nu putem lua în serios afirmațiunea lui.

Avocatul din Marsilia *I. A. V. Mortreuil* din prima jumătate a secolului nostru, vorbind despre canoanele apostolești, relevă ideea că colecțiunea aceasta a fost scrisă pe la mijlocul secolului al III-lea, când au fost adunate toate instituțiunile disciplinare, cari până atunci au fost păstrate prin tradiție în singuraticile Biserici³⁾. Această opinie a lui Mortreuil este cea mai aproape de adevăr.

Deoarece nu există date exprese despre vre-o persoană, care ar fi compus colecțiunea canoanelor apostolești, pe baza celor spuse până acum se poate afirma că aceste canoane au fost adunate către finea secolului al III-lea sau cel mai târziu la ince-

¹⁾ A. a. O. S. 238 fg., 420 fg.

²⁾ *Welzer und Wette*. Kirchenlexikon. Freiburg, 1884, III, 1029--1032.

³⁾ Vezi nota 2, pag. 14.

amănunțit despre canoanele apostolești și la apus foarte mulți l-au crezut pe aceasta de autoritativ și au acceptat în general concluziunile lui despre timpul și culegătorul acestor canoane.¹⁾ În lexiconul cel mai nou al Bisericii rom. cat. din Freiburg scriitorii respectivi au primit și astăzi concluziunile lui Drey.²⁾ După

putul secolului al IV-lea de către un bărbat evlavios necunoscut, carele a numit aceste canoane »apostolice» spre a arăta originea lor adevărată.

3. Am văzut că în canonul al 2-lea al sinodului trulan este vorba de 85 canoane apostolice. Acest număr îl găsim și în colecțiunea canonică a lui Ioan Scolasticul, patriarh în Constantinopol, carele a alcătuit colecțiunea sa pe la anul 550, așa dară cu 140 ani înainte de ținerea sinodului trulan¹⁾. Înainte de acest timp nu este cunoscut nimeni, carele ar menționa colecțiunea canoanelor apostolești în cantitatea aceasta. Că ele însă au existat și la origine în acest număr, se certifică prin practica primelor secole ale Bisericii, care practică se reoglindește în scrierile Părinților și învățătorilor bisericești ai acestei epoci. Biserica răsăriteană a recunoscut totdeauna acest număr al acestor canoane și îl recunoaște și astăzi.

La apus au fost recunoscute numai 50 canoane apostolice. În jumătatea primă a veacului al VI-lea superiorul unei mănăstiri din Roma, Dionisie (Dionisius exiguus), la solicitarea episcopului Ștefan din Salona (în Dalmația) a tradus de pe textul grecesc pe limba latină una dintre colecțiunile canonice și la începutul colecțiunii canonice a pus 50 canoane apostolice²⁾. Bazat pe această colecțiune a lui Dionisie apusul întreg a primit, cu mai multe sau mai puține restricții, numărul de atât al acestor canoane.

Două păreri sunt pentru ce a luat Dionisie în colecțiunea sa numai 50 canoane apostolice.

După unii aceasta a depins de specialitatea colecțiunii grecești, de pe care a tradus Dionisie, și în care, se pare, au fost numai 50 de canoane și această afirmațiune se argumentează cu aceea că există deosebire între textul colecțiunii traduse de către Dionisie și cel al colecțiunilor canonice manuscrise grecești³⁾. Dar afirmațiunea aceasta este greu de acceptat, deoarece este

1) Despre această colecțiune vezi: Dreptul meu bisericesc (Zara, 1890), pag. 169.

2) Tipărit în: G. Voelli și H. Justelli: Bibliotheca juris can. veteris, Lutet. Paris 1661, I, 112—116, precum și în Hefele: Conciliengeschichte, I, 800—816 și Drey a. a. O. S. 223—230.

3) De ex.: Hefele, Conciliengeschichte, I, 794; Drey: a. a. D. S. 207 fg.; Bickell: a. a. O. S. 85.

aproape inadmisibil ca Dionisie, carele a fost provocat să traducă canoanele Bisericii răsăritene pentru folosința Bisericii apusene, ar fi considerat atât de cu ușurință problema sa și nu și-ar fi luat atâta osteneală ca să compare câteva manuscrise grecești și să alcătuiască din acestea colecțiunea sa, a cărei chemare a fost atât de mare. Iar această comparație l-ar fi dus fără îndoială la convingerea că la răsărit au cunoscut și au primit un număr cu mult mai mare din aceste canoane, cu atât mai vădit că *în acelaș timp* Ștefan Efeseanul și-a fost publicat sinopsa sa canonică, în care dacă și după număr nu găsim 85 de canoane apostolice, totuși sunt 77 și după cuprinsul lor (sinoptic) corespund celor 85 de canoane ale noastre de astăzi. Tot aceasta se poate zice despre sinopsa publicată de magistrul Simeon, din timpul lui Dionisie, în care sunt menționate 82 canoane ¹⁾. Pușini ani după Dionisie a scos Ioan Scolasticul colecțiunea sa canonică, în care au fost complect 85 canoane. Prin urmare se poate considera ca fără nici o bază și foarte supraficială părerea formată în senzul că Dionisie nu a luat 85 canoane în colecțiunea sa, ci numai 50, din cauză că în manuscrisul grecesc, de pe care a tradus dânsul, nu au fost decât 50 canoane.

Alții afirmă că Dionisie a tradus numai 50 canoane și pe celelalte 35 le-a omis și în colecțiunea sa a primit numai pe cele dintâiu 50 de canoane, fiindcă așa i s'a poruncit dela Roma ²⁾. Având în vedere că la apus, în general, totdeauna au privit cu gelozie mare la canoanele apostolești și în felul acesta a fost obligat și Dionisie să trateze aceste canoane în diferitele ediții ale colecțiunii sale canonice, afirmațiunea aceasta ușor poate fi acceptată de temeinică. Pentru Roma nu era deloc plăcut să se răspândească la apus sub numele de apostolice astfel de canoane cari în multe chestiuni au fost în contradicere cu practica Bise-

¹⁾ Despre această colecțiune vezi: Dreptul meu bisericesc, pagina 167—168.

²⁾ Această idee a fost scoasă în relief la apus, între alții, de către arhiepiscopul din Paris, *Petrus de Marca* în lucrarea sa erudită: *De concordia sacerdotii et imperii* (Paris 1704), afirmând că Dionisie a fost constrâns să primească în colecțiunea sa numai 50 de canoane și pe ultimele 35 să le omită, din cauză că între canoanele din urmă au fost și de aceea, cari erau în contradicere cu obiceiurile Bisericii romane, îndeosebi cel al 66-lea, canonul potrivit de a posti Sâmbăta, carele de sigur era *ingratus Romanis auribus* (pag. 227).

aproape inadmisibil ca Dionisie, carele a fost provocat să traducă canoanele Bisericii răsăritene pentru folosința Bisericii apusene, ar fi considerat atât de cu ușurință problema sa și nu și-ar fi luat atâta osteneală ca să compare câteva manuscrise grecești și să alcătuiască din acestea colecțiunea sa, a cărei chemare a fost atât de mare. Iar această comparație l-ar fi dus fără îndoială la convingerea că la răsărit au cunoscut și au primit un nu-

ricii apusene, ba, ceea ce este mai mult, chiar și osândeau această practică. Este suficient a da atențiune unor chestiuni, despre cari se vorbește dela canonul al 51-lea înainte și îndată vom avea dovezi pentru această presupunere. Spre pildă în primele secole Biserica apuseană se interesa în chip foarte viu de chestiunea celibatului preoțesc și se lucra cu toate mijloacele ca clericii să fie necăsătorii. Multele sinoade din secolul al III-lea și al IV-lea ținute în Galia și Spania lovesc cu anatema pe clericii căsătoriți, decretaliile papilor din Roma amenință cu pedepsele cele mai severe pe clericul, care trăește cu soția sa; papa Siriciu numește crimă (crimen) viața conjugală a preoților. Stând astfel lucrurile, nu este de mirat dacă apusul a fost constrâns să lepede canonul, care purta numele de canon apostolic, dar carele a răsturnat în mod categoric teoria celibatului. Așa este canonul 1, carele a fost lepădat din partea apusului și carele este cel al 51-lea după calculul nostru. La apus era practica de a posti Sâmbăta și aceasta s'a legiferat prin hotărârile unor sinoade provinciale dela apus și prin decretalii papale; deci primirea și recunoașterea canonului al 66-lea apostolesc — carele oprește postul acesta — ar fi însemnat de a recunoaște în fața lumii întregi abaterea dela tradițiile apostolești. La apus se neglijase postul de Mercuri și nu voiau să-l primească cu toate că se susținea energic de însuși învățătorii Bisericii apusene (de ex. fericitul Augustin); iar canonul al 69 apostolic ordonă direct postul acesta și astfel condamnă inovațiunea Bisericii apusene. Canonul al 70-lea apostolesc condamnă pe oricine întrebunțează azimă în Biserică; dar la apus (mai ales în Spania) pe atunci s'a fost introdus deja prin contrabandă obiceiul de a oficia sfânta liturghie cu azimă.

Reglementarea în felul acesta a acestor și a altor chestiuni similare, fiind în contradicție cu obiceiurile apusene, cari la apus au devenit vitale și serveau ca mijloace pentru atingerea unor scopuri speciale, natural că a provocat contra canoanelor apostolice opoziția, pe care o găsim în secolul al VI-lea și în cele următoare. Prin urmare înaintea noastră este deplin lămurit că colecția canoanelor apostolice a avut atâtea canoane câte au fost acceptate de către Biserica răsăriteană dela început până în ziua de astăzi și ultimele 35 au fost lepădate de către Biserica apuseană numai din motivele arătate, după ce la începutul secolului al VI-lea a primit numai primele 50 de canoane.

Importanța canoanelor apostolice (acum fără privire la numărul lor) nu a fost aceeași la apus ca și la răsărit, deși în ediția primă a colecțiunii lui Dionisie la titlul canoanelor apostolice se zice că ele sunt prolata per Clementem ecclesiae Romanae pontificem. Pe când răsăritul a recunoscut origina lor apostolică, același Dionisie le menționează ca pe Canones qui dicuntur Apostolorum și adaugă că mulți trag la îndoială origina lor apostolică; și deja în o altă colecțiune canonică, pe care a alcătuit-o mai târziu și dela care s'a păstrat și prefața, dânsul a omis cu totul canoanele apostolice, motivând că: quod non admisit universitas, ego quoque ni hoc opere praetermissi¹⁾. Episcopilor romani nu le-a putut fi pe plac spre pildă canoanele 5, 17, 18, 26 și 40 privitoare la căsătoria persoanelor sacramentale; ca nonul 6, care prescrie cu ce se pot îndeletnici persoanele sacramentale; canonul 34, carele recunoaște independența mitropoliților; canoanele 35 și 37, cari mărginesc puterea autocrată a episcopului din Roma în Biserică; sau canonul 50, care dispune botezarea prin cufundare. Din cauza aceasta episcopii romani în baza puterii lor, de care dispuneau la apus, au fost siliji să împiedice răspândirea canoanelor apostolice la apus și să le proclame apocrife. Papa Gelasie (494), publicând un decret de libris non recipiendis, în epilogul acestui decret, deci prin decizia unui episcop de Roma (poate Ormuzd + 523) a fost trecută și colecțiunea canoanelor apostolice în rândul cărților interzise²⁾. În general se poate zice că în cursul celor trei secole următoare canoanele apostolice și-au pierdut cu totul importanța la apus. Numai în secolul al IX-lea Pseudoisidor a primit din nou aceste canoane în colecțiunea sa și anume pe baza traducerii lui Dionisie³⁾. Mai târziu au fost primite și în Decretum Gratiani (sec. XII) și anume după ce canonul al 2-lea al sinodului trulan a devenit obligator și la apus și astfel și canoanele apostolice cuprinse într'insul, în număr de 85; deși în decretul menționat se găsesc extracte numai din 50 de canoane și anume după tradu-

¹⁾ Vezi epistola lui Dionisie către papa Ormuzd, în lucrarea scrisă de F. A. Biener asupra acestei colecțiuni: De collectionibus canonum ecclesiae graecae. Berol, 1827, pag. 11—12.

²⁾ Bickell a. a. O. S. 74.

lice se zice că ele sunt prolata per Clementem ecclesiae Romanae pontificem. Pe când răsăritul a recunoscut origina lor apostolică, același Dionisie le menționează ca pe Canones qui dicuntur Apostolorum și adaugă că mulți trag la îndoială origina lor apostolică; și deja în o altă colecțiune canonică, pe care a alcătuit-o mai târziu și dela care s'a păstrat și prefața, dânsul a omis cu totul canoanele apostolice, motivând că: quod non admisit universitas, ego quoque ni hoc opere praetermissi¹⁾. Episco-

cerea lui Dionisie ¹⁾ Dispozițiunile acestor canoane apostolești astăzi poate că întru atâta sunt valabile în Biserica apuseană, întrucât este și *Decretum Gratiani*, carele de altcum constituie partea primă din *Corpus juris canonici rom. cat.*

Și prin aceasta am dovedit că canoanele apostolice derivă dela Sfinții Apostoli, că după număr ele au fost predate oral de către Apostoli primilor lor succesori în câtimea lor de astăzi, că acești succesori ai Apostolilor le-au păstrat prin tradiție până la ultimii ani ai secolului al III-lea sau până la începutul secolului al IV-lea, că mai apoi ele au fost culese și consemnate de către o persoană evlavioasă necunoscută într'o colecțiune, că dănele au fost primite și recunoscute de către Biserica ecumenică, după cuvintele canonului al 2-lea al sinodului trulan: »spre folosul sufletelor și spre tămăduirea patimilor...«

În colecțiunile canonice oficiale ale unor Biserici provinciale: în *Cormicia slavă*, în *Kniga pravil* ²⁾ rusească, în *Pidalionul* grecesc și în *Indreptarea legii* românească se pot găsi toate canoanele apostolice. Numai în aceasta din urmă au fost reduse la 83.

În *Cormicia noastră* ³⁾ mai sunt câteva canoane cu numele Sfinților Apostoli, cari formează capitolele 2, 3 și 4 dintr'însa; adică 17 canoane ale apostolului Pavel (cap. 2), 17 canoane ale apost. Petru și Pavel (cap. 3) și 2 canoane ale tuturor apostolilor la olaltă (cap. 4). Aceste canoane sunt luate din cartea a VIII-a a așa ziselor Așezăminte apostolice și au fost primite în Sinopsa, la care Aristen și-a scris comentariile sale și care a servit de bază atât pentru *Cormicia noastră* cât și pentru *Indreptarea legii*, deși în colecțiunea ultimă aceste canoane nu se află ⁴⁾. Aceste canoane nu au obligativitate generală, deoarece canonul al 2-lea al sinodului trulan a despoiat de importanță juridică însuși isvorul, din care provin ele. În privința canoanelor respective Zonașa spune următoarele:—»Deoarece canonul al 2-lea al sinodului al 6-lea dispune în felul acesta și nicăeri altundeva nu mai menționează alte canoane apost. decât numai pe cele 85, nu

¹⁾ *Berardi* observă următoarele: *Gratiani canones genuini ab apocryphis discreti*. Taurin, 1752, (Bickell, a. a. O. S. 241, Anm. 2).

²⁾ Cartea canoanelor. (Nota Tr.)

³⁾ Adecă slavă. (Nota Tr.)

⁴⁾ Aceste canoane pseudoapostolice se cuprind în *Sintagma ateniană*, IV, 299—403; *Pitra*, op. cit. 64 sq; *Beveregii*, *Pandectae*, vol. II, pag. 188.

trebuiesc primite alte canoane, cari poartă numele de apostolice, dimpotrivă trebuiesc condamnate, privite de false și lepădate, căci poartă titlu fals, sunt alterate și nu sunt primite în numărul acelorora, cari sunt confirmate de către sfinții și dumnezeștii Părinți ¹⁾).

Canoanele sinoadelor ecumenice ²⁾

Biserica ortodoxă primește și recunoaște șapte sinoade ecumenice, cari s'au ținut între anii 325 și 787. Dintre aceste șapte sinoade ecumenice, întruite din cauza diferitelor erezii ivite în

¹⁾ *Sint. At.* II, 111.

²⁾ Compară articolul meu „despre sinoadele ecumenice“ din cartea mea: „Canoanele cu comentarii“, Pancevo, 1880, II, 29—73. Articolul lui T. Barsov despre sinoadele ecumenice în revista „Hristianskoe Citenie“, 1869, II, 191 etc; *Ἀθέσποτον, περὶ τῶν ἐξ οἰκουμενικῶν Συνόδων*, Σ, I, 370; *Harduini*: Conciliorum collectio regia maxima, Tom. 12, Paris, IV, 1,486; *C. Voelli et H. Iustelli*, Bibliotheca iuris canonici veteris, Lutet. Paris, 1656, II, 1161; *Φωτίου περὶ τῶν ἐπὶ οἰκουμενικῶν Συνόδων*, *Sint. At.* I, 375; *Harduini* IV, 1463; *Voelli et Iustelli*, II, 1141; *Νεζίλου Μητροπολίτου Ρόδου Ἀγγήγαις συνοπτικῆ περὶ τῶν ἁγίων καὶ οἰκουμενικῶν Συνόδων*, *Sint. At.* I, 389; *Harduini*, IV, 1479; *Voell. et Iustel.* II, 1155; *Συνοδικόν* (Libellus synodicus) *Harduini*, IV, 1491; *Voell. et Iustel.* II, 1166. Asupra colecțiunii din urmă, care tratează despre 153 sinoade, începând cu sinodul apostolic dela anul 49 ținut în Ierusalim până la sinodul din anul 877, vezi: *Hefele*, Conciliengeschichte, I, 84. Noi ne-am folosit și de datele tratatelor scriitorilor următori: Anonimul, Fotie, Nil și de Sinodicon și anume întrucât am avut trebuință la schițarea fiecărui sinod, despre care se tratează în introducerea prezentă și din cauza aceasta la singuraticele sinoade nici nu ne vom mai referi la aceste tratate.

În general cea mai bună lucrare apărută până azi asupra sinoadelor este opul: „Istoria sinoadelor“ a episcopului de Rottenburg, *Dr. Hefele*. Am o traducere franțuzească a ei în 12 volume (Paris, 1869—1878), care cuprinde timpul dela începutul Bisericii până la sinodul din Basel (1449). Din ediția a II-a germană am primele patru volume (Freiburg, 1873-1879). *Hefele* este îndobște cunoscut prin multele sale lucrări și e privit ca cel mai erudit teolog al Bisericii romane. Pe timpul sinodului din Vatican, fiind istoric profund, s'a distins ca adversar pronunțat al infalibilității și a publicat atunci o lucrare, pe care noi o avem în traducere germană sub titlul: „Honorius und das sechste allgemeine Concil...“ (Tübingen, 1870), în care demonstrează cu un exemplu istoric că un papă poate greși, ba chiar poate fi condamnat ca eretic de către sinod. În același timp a scris o altă lucrare a sa în același sens împotriva profesorului Penaci. După ce s'a înapoiat din Roma în eparhia sa (1871), recunoscând faptul împlinit, trebuiesc primite alte canoane, cari poartă numele de apostolice, dimpotrivă trebuiesc condamnate, privite de false și lepădate, căci poartă titlu fals, sunt alterate și nu sunt primite în numărul acelorora, cari sunt confirmate de către sfinții și dumnezeștii Părinți ¹⁾).

Canoanele sinoadelor ecumenice ²⁾

Biserica ortodoxă primește și recunoaște șapte sinoade ecumenice, cari s'au ținut între anii 325 și 787. Dintre aceste șapte

Biserică, dela șase ne-au rămas canoane și anume: dela primul din Niceia, dela primul din Constantinopol, dela cel din Efes, dela cel din Calcedon, dela sinodul trulan și dela al II-lea din Niceia. Sinoadele al II-lea și al III-lea dela Constantinopol nu au dat nici un canon și spre a suplini ceea ce n'au făcut aceste sinoade, Părinții sinodului al III-lea constantinopolitan au fost convocați a doua oară la Constantinopol, și împreună cu alți episcopi s'au întrunit la anii 691—692 ca și întâia dată în aceeași sală împărătească (*Τροῦλλον*) și au dat canoanele respective. În conformitate cu problema acestui sinod, canoanele lui se numesc sau canoanele sinodului al șaselea, sau ale sinodului *cinci-șaselea* sau ale sinodului *trulan*.

Sinodul I dela Niceia, primul ecumenic ¹⁾.

Sinodul acesta a fost convocat din cauza învățăturii presbiterului din Alexandria, Arie, carele voia să expună în mod simplu și lămurit misterul despre Sfânta Treime, astfel încât acest mister să devină clar și înțeles și pentru rațiunea omenească. Din cauza

a lui nu a încetat de a fi considerat și mai departe în cercurile științifice ca învățat de primul rang. Dintre cărțile scrise asupra sinoadelor vrednice de comparat sunt încă: lucrarea lui *Dr. Michaud*: „Discussion sur les sept conciles œcumeniques” (Berné 1878), care este destinată unirii Bisericilor. Lucrarea e frumoasă, numai că autorul depășește într'insa marginile „punctului de vedere tradițional” și se așează mai bucuros pe „punctul de vedere liberal” („au point de vue liberal”) așa că lucrarea lui nu poate rezista întru toate criticei strict științifice. Dar trebuie să avem în vedere că autorul este un catolic vechiu din Elveția și că lucrarea lui este un protest contra sinodului din Vatican din punctul de vedere al romano-catolicilor germani liberali și deci lucrarea amintită trebuie apreciată din acest punct de vedere.

¹⁾ Asupra primului sinod ecum. vezi: „*Activitatea sinoadelor ecumenice în traducere rusească*” (Kazan, 1859—1873) lucrare alcătuită pe baza opusilor Labbei et Cossartii (1671) și Harduini, vol. I, pag. 32—203. *Harduini*, Concil. Coll. I, 309 sq.; Compară: *Hefele*, Concillengeschichte, I, 252 fg.; Ediția mea: „*Canoanele însofite de comentarii*”, vol. II, pag. 77 etc.

Πρόδλλον, Σελ., 118 καλ. Apoi referitor la chestiunea dogmatică a acestui sinod mai trebuie de amintit: Cch. W. F. *Walch*, Entwurf eines vollständigen Historie der Ketzereien, XI Th. Leipzig, 1702—1785, II, 385 fg și *Dr. I. Schwane*, Dogmengeschichte der patristischen Zeit, Münster, 1869, S. 108 fg.

aceasta a început să învețe că în Sfânta Treime numai Dumnezeu Tatăl este Dumnezeu adevărat în sensul strâns și strict al cuvântului; Dumnezeu Fiul și Duhul Sfânt sunt mai mici decât Tatăl și sunt cu dânsul în astfel de raport ca și cu cauza și izvorul existenței lor. În special referitor la Dumnezeu Fiul învața că dacă Tatăl a născut pe Fiul, apoi El trebuie să fie origina existenței acestui născut și deci a fost un timp când Fiul nu a existat și în consecință acesta s'a ivit în timp, iar nu există din veșnicie. Ca atare Fiul nu poate fi după ființa sa unul cu Tatăl, deci nu poate fi de aceeași ființă cu Tatăl; prin urmare numai întru atâtă poate fi numit Dumnezeu, întrucât este imagina și expresiunea deplină a perfecțiunii lui Dumnezeu.

Spre a demonstra falsitatea acestei învățături, care câștigase mulți aderenți și care amenința să se desvolte în epidemie generală, episcopii ortodocși au hotărât convocarea unui sinod ecumenic, în care, prin glasul Bisericii ecumenice, să se fixeze învățătura ortodoxă față de învățătura falsă a lui Arie. Împăratul Constantin satisfăcu dorința episcopatului ortodox și sinodul se adună în Niceia, capitala Bitiniei, la anul 325. La sinod au fost prezenți 318 Părinți. Cei mai distinși au fost: Alexandru, episcopul Alexandriei, Eustatie, episcopul Antiohiei și Macarie, episcopul Ierusalimului, Silvestru, episcopul Romei, a fost reprezentat prin doi delegați speciali: presbiterii Victor și Vicențiu. Participanții, cari s'au distins prin viață sfântă, au fost: Nicolae din Mira Lichiei, Spiridon din Trimitunda, Pafautie din Tebaida, Osiu din Cordova și alții. Din partea lui Arie au fost prezenți aproximativ 20 episcopi. Pe lângă episcopi au mai fost și câțiva presbiteri și diaconi; între cei din urmă s'a distins tinerul arhidiacon din Alexandria, Atanasie, prin știința lui teologică profundă și prin darul oratoric. Prima ședința solemnă a sinodului s'a ținut la 20 Maiu 325 și sesiunea a durat până la 25 August al aceluiaș an. Scaunul prezidial l-a ocupat Eustatie, episcopul Antiohiei, iar în absența lui l-a supliniț Alexandru, episcopul Alexandriei. Președinte de onoare a fost împăratul.

Dupăce s'a desbătut chestiunea principală, în ședința sinodului din 19 Iunie s'a alcătuit simbolul următor:

„Credem într'unul Dumnezeu Tatăl, Atotfătorul, Făcătorul văzutelelor tuturor și nevăzutelelor. Și într'unul Domnul Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, unul născut carele din Tatăl și sunt cu dânsul în astfel de raport ca și cu cauza și izvorul existenței lor. În special referitor la Dumnezeu Fiul învața că dacă Tatăl a născut pe Fiul, apoi El trebuie să fie origina existenței acestui născut și deci a fost un timp când Fiul nu a existat și în consecință acesta s'a ivit în timp, iar nu există din veșnicie. Ca atare Fiul nu poate fi după ființa sa unul cu Tatăl, deci nu poate fi de aceeași ființă cu Tatăl; prin urmare numai întru atâtă poate fi numit Dumnezeu, întrucât este imagina și

Tatăl s'a născut, adică din ființa Tatălui, Dumnezeu din Dumnezeu, Lumină din Lumină, Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat, născut iară nu făcut, celace este deo-ființă cu Tatăl, prin carele s'au făcut toate celece sunt în cer și pe pământ; carele pentru noi oamenii și pentru a noastră mântuire s'a pogorît, s'a întrupat și s'a făcut om, a pățimit, a înviat a treia zi, s'a suit la ceriuri și șade de-a dreapta Tatălui și iarăș va veni să judece vii și morții. Și întru Duhul Sfânt. Biserica universală și apostolică anatemizează pe ceice zic că era un timp când Fiul lui Dumnezeu nu era, și că nu exista înainte de nașterea sa, și că s'a făcut din cele inexistente, sau pe ceice afirmă că provine din alt ipostas sau ființă, sau că se poate schimba, sau transforma.“¹⁾

Dupăce acest simbol s'a publicat și Arie n'a voit să-l iscălească, acesta a fost caterisit și exclus din Biserică ca erețic și împreună cu dânsul încă doi episcopi, cari n'au voit să semneze simbolul.

Afară de chestiunea lui Arie s'au mai desbătut la sinod timpul sărbării Paștilor, schizma lui Meletie, celibatul preoților și în fine s'au dat canoanele.

În privința zilei, în care trebuie să se sârbeze amintirea învierii lui Hristos au avut loc discuții lungi între Biserică răsăriteană și cea apuseană. Sinodul niceian a hotărît să pună capăt acestui diferend, orânduind ca Învierea să se sârbeze totdeauna în zi de Duminică și anume în Dumineca după echinopțiul de primăvară și dacă această Duminecă ar coincide cu Paștile iudaice, atunci să se sârbeze în Dumineca următoare.

Schizma lui Meletie consista în aceea că Meletie, episcopul Licopolei din Tebaida, din poftă de stăpânire s'a fost despărțit (304) de către episcopul Alexandriei, de care depindea în privința ierarhică și a început să-și extindă în mod arbitrar stăpânirea asupra eparhiilor străine și să săvârșească hirotoniri. Pe timpul sinodului niceian erau în Egipt aproximativ 30 episcopi meletieni,

¹⁾ Simboalele și dogmele sinoadelor le citez după ediția sinodală din *Kniga Pravil* (Moscova, 1862). Acest simbol se găsește acolo la pag. 1—2.

Autorul ne dă și textul grecesc al simboalelor și dogmelor parale cu cel slavon din *Kniga Pravil*, iar la note traducerea pe limba sârbească. Noi am omis textul grecesc din lipsa cantității necesare a literelor grecești la tipografia noastră (N. Tr.).

cari provocau multe disordini în Biserică. Sinodul niceian prin hotărîrea sa a desființat schizma aceasta, privînd pe pricinuitorul ei, pe Meletie, de orice putere pentru viitor.

La sinod s'a desbătut și chestiunea dacă episcopii, presbiterii, diaconii și ipodiamonii să fie necăsătoriți și s'a făcut încercarea ca sinodul să dea un canon asupra acestei chestiuni. Pafnutie episcopul din Tebaida, carele trăia în castitate severă, s'a ridicat împotriva și, arătînd că nu trebuie să se pună asupra clericilor un jug atît de greu, a convins sinodul să renunțe la intenția sa. În privința încheierii căsătoriei s'a decis ca toți cei ce vreau să intre în serviciu sacerdotal să facă după voința lor.

Și în fine sinodul a dat 20 canoane. Acest număr se găsește în toate colecțiunile de canoane, atît în Biserica răsăriteană, cît și în cea apuseană. În *Corniciia* alcătuiesc capitoul al V-lea.

În ediția lui Harduin găsim multe alte canoane cu numirea de niceiene și cari sunt traduse din limba arabă. Prima traducere este a lui Turrian și conține 80 canoane; a doua e a maronitului Abraham Echellensis și cuprinde 84 canoane.¹⁾ Dar canoanele acestea precum și altele, afară de ale noastre 20, toate sunt apocrife, despre ceace am vorbit la alt loc.²⁾

Sinodul I dela Constantinopol, al doilea ecumenic.³⁾

Învățătura lui Arie referitoare la Fiul lui Dumnezeu că este creat și nu e de o ființă cu Tatăl a avut de consecință logică aceeași învățătură cu privire la Duhul Sfânt. Episcopul din Constantinopol, *Macedonie* (începînd cu anul 343) a fost primul carele a început să profeseze această învățătură cu privire la Duhul Sfânt, susținînd că este mai mic decît Tatăl și Fiul și că lui nu i-se cuvine slava și divinitatea Tatălui și Fiului. Doctrina aceasta nouă a cîștigat mulți aderenți, mai cu seamă dintre cei ce cultivau în taină eresul lui Arie și a provocat multe tul-

¹⁾ *Harduini*, I, 463.

²⁾ *Canoanele cu comentarii*, II, 85. — Compară ce spune *Beverigius*, *Pandectae*, I, 686, despre ediția arabă

³⁾ *Dicania usel, soborov* (Activitatea sinoadelor ecumenice), I, 229; *Harduini*, I, 870 pp.; *Compendii: Hefele Concilienngeschichte*, II, 1 fe. hotărîrea sa a desființat schizma aceasta, privînd pe pricinuitorul ei, pe Meletie, de orice putere pentru viitor.

La sinod s'a desbătut și chestiunea dacă episcopii, presbiterii, diaconii și ipodiamonii să fie necăsătoriți și s'a făcut încercarea ca sinodul să dea un canon asupra acestei chestiuni. Pafnutie episcopul din Tebaida, carele trăia în castitate severă, s'a ridicat împotriva și, arătînd că nu trebuie să se pună asupra clericilor un jug atît de greu, a convins sinodul să renunțe la intenția sa.

burări în Biserică. Spre a pune capăt acestor turburări, cari s'au înlăpănit aproape în întreg răsăritul și totodată spre a se face rânduială cu privire la scaunul constantinopolitan, carele a fost atacat de către aderentul lui Arie, episcopul Demofilos, s'a ivit necesitatea să se convoace un sinod ecumenic, carele cu autoritatea sa să desfiinjeze doctrina falsă și să restabilească ordinea în Biserică.

Împăratul Teodosie, satisfăcând dorinței episcopilor ortodocși, a convocat sinodul la Constantinopol pe luna Maiu din anul 381, care sinod a lucrat până la 9 Iunie al aceluiaș an. La sinod au participat 150 episcopi ortodocși, toți din partea răsăriteană a lumii creștine, Dela apus nu a fost nimeni prezent. Dintre ceice au urmat eresul lui Macedoniu, au fost prezenți la sinod 36 episcopi. Președinția a avut-o Meletie al Antiohiei, iar, dupăce acesta a murit, scaunul prezidial a fost ocupat întâiu de către Grigorie din Nazianz, mai apoi de către Nectarie al Constantinopolului. Împăratul a participat la deschiderea sinodului.

Dupăce s'a făcut ordine în privința tronului constantinopolitan, sinodul a trecut îndată la desbaterea învățăturii lui Macedoniu și a condamnat această învățătură, declarând pe Macedoniu eretic. Apoi s'a confirmat cu unanimitate simbolul niceian, dar fiindcă în acesta despre divinitatea Duhului sfânt nu se vorbește atâta, cât ar fi fost necesar pentru condamnarea învățăturii false a lui Macedoniu, Părinții sinodului au găsit de bine să precizeze exact doctrina ortodoxă referitoare la Duhul Sfânt, după cum s'a făcut aceasta la sinodul niceian referitor la Fiul și astfel să întregească simbolul niceian. Cu aprobarea unanimă a Părinților s'a dat simbolul următor:

„Credem într'unul Dumnezeu Tatăl, Atotșitorul, Făcătorul ceriului și al pământului, văzutelelor tuturor și nevăzutelelor. Și într'unul Domnul Iisus Hristos Fiul lui Dumnezeu, unul născut, carele din Tatăl s'a născut mai înainte de toți vecii, Lumină din Lumină, Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat, născut, iară nu făcut, celace este de o ființă cu Tatăl, prin carele toate s'au făcut; carele pentru noi oamenii și pentru a noastră mântuire s'a pogorit din ceriuri, și s'a întrupat dela Duhul Sfânt, și din Maria Fecioară, și s'a făcut om; și s'a răstignit pentru noi în zilele lui Pilat din Pont, și a pățimit, și s'a îngropat; și a învlăt a treia zi după scrip-

turi; și s'a suit la ceriuri și șade de dreapta Tatălui; și iarăși va să vie cu mărire să judece viii și morții, a căruia împărăție nu va avea sfârșit. Și intru Duhul Sfânt, Domnul, de viață făcătorul, carele din Tatăl purcede, celace împreună cu Tatăl și cu Fiul este închinat și mărit, carele a grăit prin proroci. Intr'una Sfântă, Catolicească, și Apostolească Biserică. Mărturisim un botez întru iertarea păcatelor. Așteptăm învierea morților; și viața vecilor. Amin¹⁾.

Toată grija Părinților ortodocși cât și a împăratului s'a îndreptat spre convertirea episcopilor macedonieni la credința adevărată. Deoarece aceasta nu s'a putut obține, toți au fost cate-risiți și excluși din Biserică.

Înainte de închiderea sinodului s'au dat 7 canoane. Cu numărul acesta au fost primite canoanele în colecțiunea canonică bisericească universală; acelaș număr se găsește și în *Kniga pravil* și în *Πηδύλιον*. În *Cormiciaia* (capitolul 11) și în Indreptarea Legii sunt 8, dar aceasta provine din împrejurarea că în Sinopsă — baza acestor colecțiuni — canonul ultim (7) e împărțit în două. Colecțiunile apusene au primit numai primele 4, pe când ultimele trei sunt considerate de adausuri ulterioare²⁾.

¹⁾ *Kniga Pravil*, pag. 3 - 4. Asupra simbolului niceianocostantinopolitan vezi lucrarea mea: „Ciril și Metodiu și adevărul ortodoxiei“, Zara, 1881, pag. 57--77, 321, 340—343. Împrejurarea că cuvântul „*Καθολικὴν*“ din articolul al 9-lea l-am tradus prin cuvântul „Catolicească“, iar nu prin „sobornicească“ provine de acolo că am urmat textului grecesc al simbolului. Mitropolitul Filaret, în catehisul său aprobat de către Sf. Sinod, încă traduce acest cuvânt prin „povsemstvenuju“ (universală). Cuvântul „sobornicească“ din redactarea slavă de astăzi a simbolului nu corespunde originalului. A. Gesen a expus corect, în lucrarea sa asupra simboalelor (pag. 90 - 102), felul cum s'a tradus cuvântul „*Καθολικὴν*“ în diversele redactări slave.

Ceeace se spune aici de către autor asupra traducerii slave a cuvântului grecesc *Καθολικὴν* se poate în întregime afirma și despre traducerea lui românească, (N. Tr.)

²⁾ *Hefele*, Concillengeschichte, II, 12 fg.; în *Harduin* (I, 817) se găsește o parafrază arabică a lui Iosif egipteanul asupra primelor șase ca-de viață făcătorul, carele din Tatăl purcede, celace împreună cu Tatăl și cu Fiul este închinat și mărit, carele a grăit prin proroci. Intr'una Sfântă, Catolicească, și Apostolească Biserică. Mărturisim un botez întru iertarea păcatelor. Așteptăm învierea morților; și viața vecilor. Amin¹⁾.

Toată grija Părinților ortodocși cât și a împăratului s'a îndreptat spre convertirea episcopilor macedonieni la credința adevărată. Deoarece aceasta nu s'a putut obține, toți au fost cate-

Sinodul dela Efes, al treilea ecumenic 1).

După cincizeci de ani dela sinodul al doilea ecumenic s'a simțit trebuința convocării unui nou sinod ecumenic spre a se suprima o nouă învățătură falsă, care a apărut în Biserică, referitoare la persoana lui Iisus Hristos și la raportul dintre ființa divină și natura umană. În scrierile Părinților din secolul al IV-lea nu s'a expus deplin lămurit chestiunea cum s'au unit în persoana lui Iisus Hristos aceste două firi. Învățătorii școalei din Antiohia doreau, conform metodei lor, să expună lucrul acesta în mod înțeligibil și, fiind de credință că este imposibilă unirea firei divine nemărginite cu firea umană mărginită în persoana lui Iisus Hristos, au căzut în eres. Cel dintâiu carele a început să desvolte învățătura aceasta a fost Diodor din Tars la finea secolului al IV-lea, accentuând și ideia că Fecioara Maria nu a putut naște pe Dumnezeu-Logosul, ci numai pe omul, în care divinitatea a locuit numai. Discipolul lui, Teodor din Mopsvestia, la începutul secolului al V-lea a expus și mai amănunțit ideia această a lui Diodor, pânăce în fine Nestorie, arhiepiscopul Constantinopolului, apărând învățătura lui Diodor, s'a decis să o propage ca învățătură generală a Bisericii întregi. Până atunci toți numeau Născătoare de Dumnezeu pe Fecioara Maria; lui Nestorie i s'a părut că numirea aceasta este ofenză contra Divinității și a început să numească pe Fecioara Maria Născătoare de Hristos, împotriva acestei învățături s'a ridicat mai ales Ciril, arhiepiscopul Alexandriei, carele, după multe încercări nereușite de a abate pe Nestorie dela învățătura nouă, a scris împotriva lui Nestorie douăsprezece anatematisme.²⁾

Nestorie apărându-și doctrina, a scris și el douăsprezece antianatematisme contra celor 12 anatematisme ale lui Ciril.³⁾ Acum, dupăce anatemizările reciproce au devenit publice, turbu-

1) „Activitatea sinoadelor ecum.” I, 131 sq. — *Harduin*, I, 1271 sq. — Compară: *Πηδάλτιον*, Σελ 166 κλ.; *Hefele*, Conciliengeschichte: II, 141 fg.; *Lucrarea mea*: „Canoanele însoțite de comentarii”, vol. II, pag. 267.; *Walch*, Op. cit. V, 289 fg.; *Schwane*, Op. cit. S. 409 fg.

2) Pe acestea le-am citat în originalul grecesc și în traducere sârbească în lucrarea mea „Canoanele cu comentarii”, II, 285—288. În *Cormicia* alcătuiesc capitolul 35.

3) Le-am citat în traducerea latină a lui *Mercator* în „Canoanele cu comentarii”, II, 290—291.

rarea spirifelor a atins punctul culminant și întreaga lume creștină s'a divizat în două tabere adverse. Numai autoritatea unui sinod ecumenic era în stare să pună capăt acestei calamități — și acest sinod a fost convocat de către împăratul Teodosie II la Efes. S'a deschis la 22 Iunie anul 431, a ținut șapte ședințe și s'a terminat la 31 Iulie. Numărul Părinților participanți la acest sinod a fost aproximativ de 200, în majoritate răsăriteni. Pe Celestin, episcopul Romei, l-au reprezentat trei delegați speciali. Președintele sinodului a fost Ciril al Alexandriei.

Învățătura lui Nestorie s'a desbătut chiar în prima ședință și a fost unanim condamnată ca eretică. Nestorie a fost caterisit și exclus din Biserică și împreună cu dânsul toți ceice aderau la învățătura lui. În celelalte ședințe sinodul s'a ocupat de Pelagieni și Mesalieni, pe cari i-a condamnat, apoi a desbătut câteva chestiuni de caracter disciplinar.

În colecțiunile răsăritene de canoane sunt primite 8 canoane ale acestui sinod. Cele dintâi șase nu au caracter strict canonic, ci se referă la Nestorianism și Pelagianism. Canonul al 7-lea tratează despre păstrarea nevătămată a simbolului de credință, iar al 8-lea hotărăște autocefalia episcopului Ciprului. Caracter canonic are și enciclica sinodală adresată sinodului din Pamfilia din prilejul demisiei din scaunul episcopesc a episcopului Pamfiliei, Eustațiu. Enciclica aceasta, din cauza acestei importanțe, a fost primită în *Cormicia* (cap. 12) și în *Indreptarea legii* ca al nouălea canon al sinodului.¹⁾ În colecțiunile de canoane ale Bisericii apusene, canoanele acestea nu se găsesc. Numai extrase din actele sinodului se pot găsi, într'o formă sau alta, în câteva manuscrise latine.²⁾

Sinodul dela Calcedon, al patrulea ecumenic.³⁾

Marea dispută hristologică nu s'a terminat prin condamnarea lui Nestorie la sinodul dela Efes. Pe când Nestorie învăța

¹⁾ Compară comentarul meu referitor la enciclia aceasta în „*Canoanele cu comentarii*“ II, 347—375.

²⁾ Vezi: *Maassen*, op. cit. 108—109; 136—137; 472, 545, 949. *Bevergii*, *Pandectae*, Tom. II. Annot. in can. Ephes. pag. 104.

³⁾ Activitatea sinoadelor ecumenice III, 24 până la fine; IV, 5 până la fine. *Harduini*, II, 1 sq. Compară: *Hefele*, *Conciliengeschichte*, II, 313 fg.; *Canoanele cu comentarii* II, 377; *Πρωτότυπον*, Σελ. 180 κτλ.;

s'a divizat în două tabere adverse. Numai autoritatea unui sinod ecumenic era în stare să pună capăt acestei calamități — și acest sinod a fost convocat de către împăratul Teodosie II la Efes. S'a deschis la 22 Iunie anul 431, a ținut șapte ședințe și s'a terminat la 31 Iulie. Numărul Părinților participanți la acest sinod a fost aproximativ de 200, în majoritate răsăriteni. Pe Celestin

deosebirea pronunțată între firea divină și umană în Iisus Hristos, în același timp s'a ivit o doctrină cu totul contrară și anume că în Hristos nu sunt două, ci numai o singură fire. În istorie doctrina aceasta este cunoscută sub numirea de eresul monofizit și din cauză că începătorul lui este *Eutihie*, arhimandritul unei mănăstiri de lângă Constantinopol, eresul monofizit se mai numește și eresul eutihian. Ca protector al lui Eutihie s'a ridicat Dioscor, episcopul Alexandriei, iar ca apărător al ortodoxiei s'a distins mai ales Leon, episcopul Romei. Energia lui Dioscor în apărarea monofizitismului a provocat turburare mare în întreaga lume creștină cu atât mai vârtos fiindcă aceasta s'a petrecut chiar sub protectoratul împăratului Teodosie II. Soartea a voit ca Marcian, succesorul lui Teodosie II, carele a fost pătruns de duhul ortodoxiei să restabilească ordinea în Biserică și să fortifice ortodoxia. Marcian atât în numele său cât și al coregențului său împăratul apusean Valentinian III, a convocat un sinod la Niceia. Din forța împrejurărilor sinodul nu s'a ținut în Niceia, ci în Calcedon, un oraș liber din Asia mică, lângă Constantinopol.

Sinodul s'a întrunit și s'a deschis la 8 Octomvrie, anul 451, s'au ținut 16 ședințe și s'a închis la 1 Noemvrie al aceluiaș an. Au fost prezenți 630 Părinți. Delegați împărătești au fost șaptesprezece. Biserica apuseană a fost reprezentată prin cinci delegați speciali. Președinția a avut-o însuși împăratul când a fost prezent, iar dacă absentă, delegații lui. Dirigenții afacerilor din sinod au fost Anatolie, episcopul Constantinopolului, Paschasiu și Lucențiu, delegații romani, Maxim, episcopul Antiohiei și Julien, episcopul Ierusalimului.

Șase dintre cele șasesprezece ședințe ale sinodului au fost consacrate chestiunii principale. Desbătându-se învățătura lui Eutihie, sinodul l-a declarat eretic, l-a caterisit și excomunicat din Biserică și apoi a fixat dogma despre cele două firi în unica persoană a lui Iisus Hristos astfel:

„Urmând dumnezeieștilor Părinți mărturisim cu toții cu unanimitate pe unul și același Fiul, pe Domnul nostru Iisus Hristos, carele este perfect după Dumnezeirea sa, și perfect după omenirea sa; Dumnezeu adevărat și om adevărat, din trup și din suflet; de o ființă cu Tatăl în urma Dumnezeirii Lui și de o ființă cu noi în urma omenirii Lui; întru toate asemenea nouă, afară de păcat; carele după

Dumnezeirea Lui s'a născut din Tatăl înainte de veți, iar în zilele din urmă pentru noi și pentru a noastră mântuire din Fecioara Maria Născătoare de Dumnezeu după omenirea Lui; unul și același Hristos, Fiul, Domnul. Unul născut, pe care l-am cunoscut că este din două firi neîmpărțite, nedespărțite neamestecate, neschimbate (căci prin unirea lor câtuși de puțin nu s'a alterat deosebirea firilor, dimpotrivă însușirile firilor s'au păstrat și ființează într'o persoană și într'un ipostas); fără a fi împărțite sau despartite în două persoane, ci este același Fiul, și unul născut Dumnezeu Cuvântul, Domnul Iisus Hristos, după cum ne-au învățat dela început despre El Proorocii, și El însuși Domnul Iisus Hristos, și după cum ne-a predat nouă simbolul Părinților.¹⁾

La această dogmă s'a mai adaus și hotărîrea următoare: «Deoarece noi am hotărît acestea în deplină cunoștință de cauză și cu cea mai mare silință, acest sfânt și ecumenic sinod hotărăște că nimărui nu-i este îngăduit să propună, să scrie sau să alcătuiască altă credință sau alt raționament și să învețe pe alții în acestea. Cei ce vor îndrăzni să alcătuiască, să predice, să învețe altă mărturisire de credință sau să dea alt simbol celor ce se convertesc dela credința păgână sau dela alt eres și doresc să cunoască adevărul, aceștia, dacă sunt episcopi, să înceteze de a fi episcopi, dacă sunt clerici, să înceteze a fi clerici, iar dacă sunt monahi ori mireni, să fie anatematizați.»²⁾

Apoi s'a pus la ordinea zilei rezolvarea câtorva chestiuni speciale. Dintre aceste merită mențiune cele referitoare la Teodorit din Cir și Iba din Edesa, deoarece stau în legătură cu sinoadele ecumenice următoare. Teodorit, fostul amic al lui Nestorie și adversarul lui Ciril din Alexandria, a scris o carte, condamnând anatematismele lui Ciril scrise împotriva lui Nestorie. Acum unii dintre episcopi pretindeau ca Teodorit să condamne în mod solemn pe Nestorie. El a făcut aceasta și sinodul i-a permis să se bucure mai departe de demnitatea episcopască și nu a pronunțat nici o condamnare împotriva cărții lui Teodorit scrisă contra lui Ciril. Iba din Edesa a fost caterisit de către Dioscor și acum dânsul a cerut dela Părinții sinodului din Calcedon reinte-

neamestecate, neschimbate (căci prin unirea lor câtuși de puțin nu s'a alterat deosebirea firilor, dimpotrivă însușirile firilor s'au păstrat și ființează într'o persoană și într'un ipostas); fără a fi împărțite sau despartite în două persoane, ci este același Fiul, și unul născut Dumnezeu Cuvântul, Domnul Iisus Hristos, după cum ne-au învățat dela început despre El Proorocii, și El însuși Domnul Iisus Hristos, și după cum ne-a predat nouă simbolul Părinților.¹⁾

La această dogmă s'a mai adaus și hotărîrea următoare: «Deoarece noi am hotărît acestea în deplină cunoștință de cauză

grarea sa. Controversa a provenit din cauză că Iba trăia în prietenie cu Teodor din Mopsvestia, părintele nestorienilor și acum dânsul a scris o scrisoare episcopului Maris, condamnând învățătura lui Ciril. Iba, la învitarea făcută de sinod, a roșit anatema împotriva lui Nestorie și deci sinodul l-a reintegrat; dar prin rostirea acestei condamnări nu s'a vizat scrisoarea lui către Maris, dupăcum nu s'a vizat nici cartea lui Teodorit — și aceasta a fost, între altele, motivul principal pentru convocarea sinodului al V-lea ecumenic.

În cele două ședințe din urmă sinodul a dat cele 30 canoane ale sale, respective în aceste ședințe s'au dat 28 canoane, iar canoanele 29 și 30 s'au făcut în ședința a patra a sinodului și acum s'au adăugat la celelalte. Sinodul acesta are acelaș număr de canoane în *Cormiciaia* (cap. 13), în *Cniga Pravil*, în *Πηδάλιον* și în *Indreptarea Legii*. În colecțiunile de canoane din apus sunt numai 27 canoane. Ultimele două (29 și 30) nu sunt citate probabil din cauză că nu au fost date în formă expresă de canoane, iar al 28-lea nu este citat fiindcă delegații romani s'au ridicat împotriva lui chiar în sinod, văzând într'insul violarea primatului episcopului Romei.¹⁾

Sinodul trulan, al cinci-șaselea ecumenic.

Sinodul acesta, cunoscut în general sub numirea de trulan, după cum am mai amintit, s'a întrunit cu scopul ca să întregască sinodul al V-lea și VI-lea ecumenic în privința canoanelor. Aceste două sinoade s'au ocupat exclusiv de chestiuni doctrinare.

1. Sinodul al V-lea ecumenic, al II-lea din Constantinopol²⁾.

Monofizitismul s'a condamnat la sinodul dela Calcedon, dar nu a fost reprimat; în prima jumătate a veacului al VI-lea a avut mulți aderenți, cari erau activi în chip îndrăzneț chiar și din cauză că însași împărăteasa Teodora, soția lui Iustinian I, încă a fost o aderentă a monofizitismului. Monofiziții, în scopul lor ascuns de a răsturna autoritatea sinodului dela Calcedon, propuneau im-

¹⁾ Vezi mai pe larg la comentariul acestui canon în lucrarea mea: „Canoanele cu comentarii”, II, 532—571.

²⁾ Activitatea sinoadelor ecumenice, V, 18 până la fine; *Harduin*, III, 1 sq; Compară: *Hefele*, *Conciliengeschichte*, II, 798 fg; *Πηδάλιον*, Ψλ. 211—212 (unde numărul anului de 653 să se corecteze la 553); *Walch.*, op. cit. VIII. fg; *Schwane*, op. cit. S. 479 fg.

păratului că vor trece la ortodoxie, dacă Biserica va condamna pe Teodor din Mopsvestia, pe Teodorit din Cir și pe Iba din Edesa, deoarece aceștia au fost aderenții nestorianismului și scrierile acestora le dă lor (monofizilor) dreptul de a bănuși că Biserica aderă la nestorianism. Credeau că Biserica va ajunge în contradicție cu sine însăși, dacă acum va condamna pe Teodorit și pe Iba, cari au fost proclamați ortodocși de către sinodul dela Calcedon. Împăratul, având intenția de a restabili ordinea în Biserică, s'a învoit și la anul 544 a dat un edict special, cunoscut sub numirea de edictul »contra celor trei capitole» (*κατὰ τριῶν κεφαλαίων*), sub cari sunt a se înțelege: a) scrierile lui Teodor de Mopsvestia, b) scrierile lui Teodorit în favorul lui Nestorie și contra lui Ciril precum și a sinodului dela Efes și c) epistola lui Iba către Maris. Deoarece toți episcopii ortodocși au denegat iscălirea acestui edict și deoarece fără rezultat a rămas și edictul nou împărătesc, mai moderat, dat în anul 551, și deoarece agitația spiritelor a ajuns la culme, împăratul a hotărât și a convocat un sinod ecumenic la Constantinopol.

Sinodul s'a deschis la 5 Maiu, anul 553, a ținut opt ședințe și s'a închis la 2 Iunie al aceluiaș an. La ședința ultimă au participat 164 episcopi. Președinte a fost Eutihie, patriarhul Constantinopolului. Au participat Apolinariu al Alexandriei, Domnus al Antiohiei și reprezentanții lui Eutihie al Ierusalimului; și astfel au fost reprezentate toate cele patru patriarhate de răsărit. Papa Vigiliu, carele încă petrecea în Constantinopol, dar personal nu a participat la sinod, a promis că va semna hotărârea sinodului.

Dupăce s'a desbătut în toate privințele chestiunea, care a pricinuit convocarea acestui sinod, în ședința ultimă s'au primit cele 14 anatematisme. În primele zece se condamnă în fiecare deosebit toate învățăturile potrivnice doctrinei ortodoxe privitoare la persoanele Sfintei Treimi, în a unsprezecea se condamnă nominal pe rând toți eresiarii principali, începând cu Arie, cari au fost condamnați de către sinoadele anterioare, iar în ultimele trei se condamnă cele trei scrieri menționate¹⁾. Iar de încheiere se

¹⁾ Ioan al Smiolenscului atribuie acestui sinod 15 anatematisme contra lui Origen (cf. *Havâruini*, III, 283), dar este dovedit că acestea nu s'au dat în acest sinod, ci în alt sinod ținut în anul 543 la Constantinopol, iar sinodul acesta (V) în cele 11 anatematisme ale sale le-a confirmat numai

păratului că vor trece la ortodoxie, dacă Biserica va condamna pe Teodor din Mopsvestia, pe Teodorit din Cir și pe Iba din Edesa, deoarece aceștia au fost aderenții nestorianismului și scri-

rostește anatema asupra oricui, fără deosebire, carele ar îndrăzni să propună vre-o învățătură contrară celor hotărâte de cele patru sinoade ecumenice și contrară celor confirmate de sinodul prezent.

2. Sinodul al III-lea din Constantinopol, al VI-lea ecumenic¹⁾.

Nici în secolul al VII-lea monofizitismul nu a încetat de a produce turburare în Biserică și în Stat. Spre a se restabili în fine ordinea în Biserică, Sergiu, patriarhul Constantinopolului a crezut că mijlocul cel mai potrivit este de a se primi doctrina că în Iisus Hristos sunt două firi, divină și umană, dar numai o voință (*ἐν θελήματι*) și o energie (*μία ἐνέργεια*). A crezut că prin aceasta nu va vătăma dogma sinodului din Calcedon și totodată va satisface și pe monofiziți. Pentru părerea sa a câștigat repede pe Teodor din Faran și pe Cir, patriarhul de mai apoi al Alexandriei, apoi pe Onoriu, papa Romei. Opoziție a găsit numai la Sofronie al Ierusalimului, la care s'au atașat cei mai mulți episcopi ortodocși. Sergiu, ca să împiedice eșuarea planului său, după ce a câștigat pentru sine pe papa Romei și pe patriarhul Alexandriei, a alcătuit o mărturisire de credință specială, pe care a publicat-o în anul 638 în numele împăratului Eracliu, interzicând întrebuițarea expresiunilor »una« sau »două energii« ca fiind eretice, ci se permite mărturisirea numai unei voinți (*ἐν θελήματι*) în Hristos. Între timp Sergiu a murit, iar succesorul lui, Pir, a continuat cu aceeași energie întreprinderea lui Sergiu. Nu mai puțin au excelat în această întreprindere succesorii acestuia, Pavel și Petru. În același timp la apus s'au opus foarte energic acestei învățături și Pavel al Constantinopolului a fost exclus din Biserică din pricina mărturisirii sale de credință curat monotelite. Din cauza atitudinii îndrăznețe a monotelizilor în întreaga lume creștină a început să

pe acelea rostind anatema între ceilalți eretici și asupra lui Origen (Compară: *Hefele*, *Conciliengeschichte*, II, 790 fg.)

Ioan al Smolenscului a tradus numai 3 anatematisme ale acestui sinod (ib. II, 326—327), și adică în ordinea în care sunt publicate în „*Activitatea sinoadelor ecum.*“ (V, 372) și la Harduin (III, 194), a treia, a cincia și a noua.

¹⁾ „*Activitatea sinoadelor ecum.*“, VI, 18. — *Harduin*, III, 1048 sq. — Compară: *Hefele*, *Conciliengeschichte*, III, 121 fg. — *Πηδύλιον*, Σελ. 213—214. — *Walch*, Op. cit. IX. 3 fg. — *Schwane*, Op. cit. S. 485 fg.

se înstăpânească disordinea și ortodocșii, spre a pune capăt acestui lucru, au hotărât să adune un sinod ecumenic, care s'a și convocat la Constantinopol de către Constantin IV Pogonatul.

Sinodul s'a deschis la 7 Noiembrie anul 680 și s'a închis la 16 Septembrie al anului următor. De tot s'au ținut optsprezece ședințe și anume într'o sală a palatului imperial, care după columnele sale se numea sala columnelor — *Τροῦλλον* și pentru aceasta și sinodul a primit numirea de trulan. La sinod au participat 174 Părinți din toate cele cinci patriarhate. Împărațul însuși a prezidat, iar în absență delegații lui. În ședința a șase-sprezecea s'a rostit anatema asupra lui Teodor, episcopul din Faran, asupra lui Sergiu, Pir, Pavel și Petru, patriarhii ai Constantinopolului, asupra lui Onoriu, papa Romei și asupra tuturor, cari au sprijinit în orice chip pe monoteliți. În fine în cele două ședințe ultime s'a primit dogma despre cele două voinți și două energii în Iisus Hristos și anume, după ce s'a repetat dogma din Calcedon, cu cuvintele următoare:

*„Asemenea mărturisim după învățătura Sfinților noștri Părinți că într'Insul sunt două dorințe sau voințe firești, și două activități firești, neîmpărțite, nedespărțite, neamestecate, neschimbate; și aceste două voințe firești nu se opun între olaltă, după cum au zis ereticii nelegiuți, ci voința Lui omenească urmează, și nu contrazice. nici nu stă împotriva, ci mai vărios este supusă voinței Lui dumnezeiești și atotputernice“.*¹⁾

De încheiere s'a adăugat anatema asupra tuturor cari vor îndrăzni să învețe altfel sau să alcătuiască alt simbol de credință.

După cum vedem, ambele sinoade s'au ocupat exclusiv de chestiuni de credință. Referitor la disciplina bisericească nu au dat nici un canon.²⁾ Însă era nevoie arzătoare să se dea canoane,

¹⁾ *Kniga Pravil*, pag. 7. — Asupra anatemei pronunțată de acest sinod împotriva lui Onoriu să se compare, între altele, ceea ce au scris doi teologi romano-catolici contemporani dintre cei mai învățați și adică: *Döllinger*, *Die Papst-Fabeln*, Münch. 1863, S. 131 fg. și *Hefels*, *Honorius und das VI. allg. Concil*, Tübing. 1870.

²⁾ În *Harduini*, III, 1712—1715, se cuprind nouă canoane ale sinodului al VI-lea ecumenic; însă, după cum observă autorul într'o notă, din greșală se atribuie acestui sinod. Ele sunt un extras din canoanele episcopului Teodulf (797) pentru clerul subordonat lui și anume din can. 16—22, 24—25 (*Harduini*, IV, 915—917.)

Sinodul s'a deschis la 7 Noiembrie anul 680 și s'a închis la 16 Septembrie al anului următor. De tot s'au ținut optsprezece ședințe și anume într'o sală a palatului imperial, care după columnele sale se numea sala columnelor — *Τροῦλλον* și pentru aceasta și sinodul a primit numirea de trulan. La sinod au participat 174 Părinți din toate cele cinci patriarhate. Împărațul însuși a prezidat, iar în absență delegații lui. În ședința a șase-

care
lipsa
a da
și de

cat a
voinj
penh
geas
și nu
Quin
lung
pără
canc

în a
1 S
așa
681.
drie
prin
epis
put

can
dre

obli
Chi
lui
șap
tru.
VI-
Ad
len
tol
lea
no.
se

și de

cat a
voinj
penh
geas

care să aibă autoritatea unui sinod ecumenic ca să se curme lipsa de disciplină pricinuită de disordinea eretică; era nevoie de a da putere nouă Bisericii prin canoanele sinoadelor anterioare și de a introduce disciplină severă prin canoane nouă.

Dar, deoarece Părinții sinodului al VI-lea ecumenic au plecat acasă îndată după stabilirea dogmei privitoare la cele două voinți în Iisus Hristos, a fost nevoie să fie convocați din nou pentru alcătuirea canoanelor respective, ca prin aceasta să întregască lipsurile de mai înainte. Acest sinod ținut de dânsii, s'a și numit, conform scopului arătat, al *cinci-șaselea* (Πενθέκστη, Quini-Sexta) și deoarece acest sinod n'a fost altceva decât prelungirea sinodului din anul 681 și s'a întrunit în aceeași sală împărătească ca și cel anterior, canoanele date de el se numesc canoanele *sinodului al șaselea ecumenic, trulan*.

La invitația împăratului Iustinian II, Părinții s'au întrunit în anul 691 la Constantinopol. Activitatea sinodului a durat dela 1 Sept. 691 până la 31 Aug. 692. Au fost prezenți 227 Părinți; așa dar cu 53 Părinți mai mulți decât la sinodul ținut în anul 681. Au participat personal patriarhii Constantinopolului, Alexandriei, Antiohiei și Ierusalimului; papa Romei a fost reprezentat prin delegați, dintre cari cel mai de frunte a fost Vasile, arhiepiscopul Gortinei. După salutarea împăratului sinodul și-a început îndată activitatea și a dat 102 canoane.

Canoanele acestea au fost primite în toate colecțiunile de canoane din răsărit. În *Cormciaia* alcătuiesc capitolul 17, în *Indreptarea Legii* numărul lor s'a redus la 98 canoane.

Astăzi Biserica apuseană nu recunoaște pentru sine putere obligatorie tuturor acestor canoane. Mai înainte însă nu era așa. Chiar la sinod au participat și delegații din Roma și semnătura lui Vasile al Gortinei o găsim printre cele dintâi. La sinodul al șaptelea ecumenic, când, cu ocazia explicării canonului al 82-lea trulan, canoanele acestea au fost menționate ca ale sinodului al VI-lea ec., delegații romani nici nu s'au gândit la opoziție. Papa Adrian I, în epistola sa adresată patriarhului Tarasie declară solemn că recunoaște aceste canoane, același lucru îl face el în epistola trimisă episcopilor franci în scopul apărării sinodului al VII-lea ecumenic; papa Ioan al VIII-lea, vorbind despre aceste canoane, nu face nici o obiecțiune contra lor. Inocențiu al III-lea se referă la canonul al 82-lea și îl numește canon al sinodului

al VI-lea ecum. Grațian în al său *Decretum* citează multe canoane de ale sinodului nostru ca ale sinodului al VI-lea ec. După trecerea timpului altfel au fost apreciate la apus aceste canoane și dovezile de mai sus, afirmându-se că numai din neștiință au fost privite de canoane ale sinodului al VI-lea ecum.¹⁾

Sinodul al II-lea din Niceia, al șaptelea ecumenic²⁾.

Persecuția sfințelor icoane, care, sub protectoratul celor trei penultimi împărași din dinastia Isaurilor, a cuprins partea cea mai mare a imperiului, a dat ansă pentru convocarea sinodului al VII-lea ecumenic. Prigoana a pornit din partea musulmanilor (pe timpul califului Iesid II, pela anul 723), cari priveau venerarea creștină a icoanelor de idololatrie. În imperiul bizantin a trecut mai târziu, pe vremea împăratului Leon III. Împăratul era un ignorant și neînfrânat și spera să-și însușască spre folosul său nestematele de pe sfințele icoane. Constantin V și Leon IV, succesorii lui Leon III, au pășit pe urmele acestuia în prigonirea sfințelor icoane. Deoarece persecuția împotriva icoanelor a stat sub protectoratul împărașilor, amenința cu contagiune Biserica întreagă, cu toate că icoanele erau apărate de către papa din Roma, patriarhul din Constantinopol, celebrul Ioan Damaschin și de către alte personalități distinse în știință și evlavie. Moartea lui Leon IV a dat altă direcție chestiunii icoanelor. Împărăteasa Irina, mama împăratului minor Constantin VI și regentă, s'a a-

¹⁾ Vezi *Πηδάλιον*, Σελ. 215—217. În *Activitatea Sinoadelor ecumenice* (VI, 558—573) se cuprinde în traducere un articol din ediția Labbe scris împotriva caracterului ecumenicității acestui sinod; editorii l-au primit ca să nu se zică că au omis ceva intenționat. Același articol se găsește și la *Harduin* (III, 1646—1651). Să se compare ceea ce spune *Beveregin* (*Pandectae can. II. Ap. 126*) și *Van Espen* (op. cit. 384—385) în interesul caracterului ecumenic al sinodului trulan. Pornind din punctele lor de vedere speciale, se exprimă împotriva acestor canoane și *Hergenröther* (*Photius*, I, 216 fg.), *Pitra* (*Iuris eccl. hist. II, 4—5, 76—99*) și *Hefele* (*Concilienngeschichte*, III, 328 fg.). Cel din urmă a găsit de bine să facă observația următoare la aceste canoane: „Nur aus Irrthum schreiben auch Lateiner manchmal die Canones dieses Synode dem sechsten allgemeinen Concil zu“ („Numai din eroare atribuie câteodată și latinii canoanele acestui sinod. sinodului al șaselea ecumenic.“)

al VI-lea ecum. Grațian în al său *Decretum* citează multe canoane de ale sinodului nostru ca ale sinodului al VI-lea ec. După trecerea timpului altfel au fost apreciate la apus aceste canoane și dovezile de mai sus, afirmându-se că numai din neștiință au fost privite de canoane ale sinodului al VI-lea ecum.¹⁾

Sinodul al II-lea din Niceia, al șaptelea ecumenic²⁾.

răfat aderentă a icoanelor și spre a pune capăt la toată smin-teala, la inițiativa patriarhului Constantinopolului, Tarasie, a hotărît convocarea unui sinod ecumenic.

Sinodul a fost convocat pe 17 August, anul 786 la Constantinopol. Episcopii chemați s'au și prezentat la Constantinopol la termenul fixat și sinodul a fost deschis, dar în aceeași zi s'a și închis din cauza atacului armat al iconoclaștilor. Iconoclaști erau îndeosebi mulți dintre soldați — tovarășii de arme ai lui Constantin V. Irina, pentruca să nu eșueze intenția sa cucernică a făcut inofensivă armata și — împreună cu fiul său — convocă din nou sinodul, de astă dată însă nu la Constantinopol, ci la Niceia.

Membrii adunați au deschis sinodul la 24 Septembrie anul 787 și acesta a durat o lună; s'au ținut opt ședințe și anume șapte în Niceia, iar a opta în Constantinopol. Președinția a avut-o Tarasie al Constantinopolului, afară de ședința a opta, când a prezidat împărăteasa Irina cu fiul ei. După datele păstrate numărul membrilor participanți la sinod a oscilat între 330 și 367. A fost reprezentată Biserica întreagă, atât cea răsăriteană cât și cea apuseană.

Dupăce s'a cercetat învățătura creștină privitoare la sfintele icoane, și s'a dezavuat doctrina adversă, în ședința a șaptea dupăce s'a dat citire simbolului niceo-constantinopolitan¹⁾ și dupăce s'au confirmat hotărârile sinoadelor anterioare, Părinții acestui sinod au dat următoarea dogmă referitoare la cinstirea sfintelor icoane:

„Noi păstrăm fără de innoire toate tradițiile bisericești, confirmate în scris sau nescris; iară una dintre acestea este pictarea icoanelor după natură care este în armonie cu istoria răspândirii Evangheliei și servește de mărturie că Dumnezeu Cuvântul s'a făcut om în realitate, iar nu la aparență și aceasta este spre folosul nostru. Căci lucrurile, cari se lămuresc unele pe altele, firește că au imagine reciprocă. Fiind așa, ca și cum am merge pe cale împărătească și urmând învățătura de Dumnezeu grăitoare a Sfinților Părinți și predania Bisericii universale (și știm că într'însa locuște Duhul Sfânt), hotărîm cu toată siguranța și unanimitatea: după cum chipul cinstitei și de viață făcătoarei Cruci, asemenea să se

¹⁾ La sinodul din Florența latinii au dat la iveală actele acestui sinod, în cari simbolul conținea pe „Filioque“. Acesta însă a fost apocrif; vezi aceasta în *Hefele, Conciliengeschichte*, III, 471, nota 3.

ăseze cinstitele și sfintele icoane, făcute în colori sau mozaic, sau din alt material potrivit, în Sfintele Biserici ale lui Dumnezeu, pe sfintele vase și vestminte, pe pereți și pe scânduri, în case și pe drumuri, și adică icoana Domnului și Dumnezeului, Mântuitorul nostru Iisus Hristos, și cea a Sfintei, Precurarei noastre Stăpâne, de Dumnezeu Născătoare, ale cinstiților Ingeri și ale tuturor sfinților și cuvioșilor bărbați, Căci dacă vor fi văzuți mai des zugrăviți pe icoane, cu atât mai vii vor fi în fața respectivilor, cari îi privesc, reînviindu-se memoria și dorul de prototipul lor, le vor săruta și le vor da închinarea cinstită, dar nu adorarea deplină, care după credința noastră se cuvine numai firei Dumnezeiești, ci li se va da cinstea numai în felul după cum se cinstește chipul cinstitei și de viață făcătoarei Cruci, sfintele Evanghelii, și celelalte obiecte sfinte, și li se va da cinste aducându-li-se tămâie și luminări, precum era obiceiul cucernic la cei din vechime. Căci cinstea dată icoanei trece asupra prototipului ei și celce se închină icoanei, se închină persoanei zugrăvită pe ea. În felul acesta se va întări învățătura Sfinților noștri Părinți, adică predania Bisericii universale, care dela o margine a lumii până la cealaltă a primit Evanghelia¹⁾.

Ședința următoare și totodată ultima s'a ținut în Constantinopol, unde, după ce s'a dat citire solemnă dogmei sinodului, s'au dat 22 canoane. În acest număr le găsim în toate colecțiunile de canoane ale Bisericii răsăritene. În *Cormiciaia* alcătuiesc capitolul al 18-lea.

În »Activitatea sinoadelor ecumenice« după aceste canoane se găsește epistola lui Tarasie al Constantinopolului asupra simoniei²⁾, adresată către papa Adrian. Aceasta a fost scrisă imediat după acest sinod și din cauza aceasta a fost pusă în colecțiunile vechi imediat după canoanele sinodului al VII-lea ecumenic. Despre această epistolă se va vorbi mai târziu.

Canoanele sinoadelor particulare.

Sinoadele particulare, ale căror canoane s'au primit în colecțiunile de canoane ale Bisericii răsăritene, sunt în număr de *unsprezece* și anume în ordine cronologică sunt următoarele: cel

¹⁾ *Kniga Pravil*, pag. 8—10.

²⁾ *Activitatea sinoadelor ecumenice*, VII, 670 etc. — *Harduin*, IV, 5.12 sq.

sau din alt material potrivit, în Sfintele Biserici ale lui Dumnezeu, pe sfintele vase și vestminte, pe pereți și pe scânduri, în case și pe drumuri, și adică icoana Domnului și Dumnezeului, Mântuitorul nostru Iisus Hristos, și cea a Sfintei, Precurarei noastre Stăpâne, de Dumnezeu Născătoare, ale

din C
Neoc
cel d
tagin
Apos

zece
limpu
Aten.
Hrôd
rîrea
trec
pentr
sinod
seric
come
ca to
trebu
inte.
hotăr
nu t
bire
târzi
că ce
nu s
<Can
firul,
fător
mea;
de to
confi
acea
credi
moti
fiona

(I, 1.

Neoc
cel d
tagin
Apos

din Cartagina ținut pe timpul lui Ciprian, cel din Ancira, din Neocezareia, din Gangra, din Antiohia, din Laodiceia, din Sardica, cel din Constantinopol ținut pe timpul lui Nectarie, cel din Cartagina în 419, cel din Constantinopol ținut în Biserica Sf. Ior Apostoli și cel din Constantinopol ținut în Biserica Sf. Sofii.

Noi am primit în colecțiunea noastră numai canoanele a zece sinoade, omițând canoanele sinodului din Cartagina ținut pe timpul lui Ciprian, cu toate că acesta este primit în ediția din Atena, după care am făcut traducerea noastră, precum și în *Πηδάλιον*¹⁾. Motivul principal al procedurii noastre este că hotărârea acestui sinod ca toți (πάντα) ereticii și schismaticii, cari trec la ortodoxie, să fie din nou botezați, nu este obligatorie pentru Biserica întreagă, ci — conform canonului al 2-lea al sinodului trulan — este o hotărâre cu valoare numai pentru Biserica din Africa, corespunzând aceluși loc și timp. *Valsamon*, în comentarul lui la acest canon, zice: «Prin aceasta se orânduiește ca toți ereticii și schismaticii, cari se întorc la Biserica ortodoxă, trebuiesc botezați nou, chiar și dacă au primit botezul mai înainte. Intre timp canonul al 7-lea al sinodului al II-lea ecumenic hotărăște cu totul altceva cu privire la ceice trebuesc și la ceice nu trebuesc botezați, stabilindu-se în privința aceasta o deosebire exactă. Citește deci acel canon și ține pe celce s'a daț mai târziu. Citește canonul al 2-lea al sinodului trulan și vei vedea că ceace spune acea enciclică (adică canonul sinodului lui Ciprian) nu s'a primit de către toți Părinții, deoarece acolo se spune: «Canonul dat de Ciprian, arhiepiscopul provinciei africane și martirul, și de sinodul lui, se păstrează numai de către înaintestătorii ținuturilor amintite după obiceiul tradițional». De aici urmează că acel canon la început chiar nici acolo nu a fost ținut de toți... Și deoarece canonul al 7-lea al sinodului al II-lea ec. conține o dispoziție cu totul deosebită de cum se dispozează în această enciclică privitor la ereticii și schismaticii, cari revin la credință, hotărârea ei nu s'a mai ținut în seamă.²⁾ Acesta este motivul principal, pentru care noi nu am primit canonul menționat, dar și din pricina că nu se găsește nici în Nomocanonul

¹⁾ Sint. At., III, 2—6; *Πηδάλιον*, Σελ, 368—369.

²⁾ Sint. At. III, 19. — Compară și nota marginală din *Harduini* (I, 154) unde se spune că acest canon nu a fost primit de Biserică.

în XIV. titluri,¹⁾ care colecțiune a fost primită peste tot locul în Biserică și în secolul al X-lea a fost confirmată pentru Biserica întreagă.

Canoanele celor zece sinoade următoare sunt primite în colecțiunea universală de canoane a Bisericii și prin urmare se găsesc și în colecțiunea prezentă:

1. *Sinodul din Ancira*. Restabilindu-se liniștea după persecuția creștinilor sub Maximin, mulți creștini, cari, fie de frică, fie din alte motive, se lepădaseră de creștinism, acum căutau să fie din nou primiți în Biserică. Episcopii, în general, nu erau lămurii asupra întrebării dacă și în ce chip pot fi reprimiți. Din cauza aceasta s'a convocat un sinod, carele avea să dea o hotărîre în privința acestei chestiuni. Sinodul s'a întrunit la anul 314 în Ancira din Galatia, fiind prezenți 18 episcopi din Asia mică și din Siria sub președinția lui Vitaliu, episcopul Antiohiei. S'au dat 25 canoane, dintre cari primele nouă și al doisprezecelea se referă la chestiunea principală, care a pricinuit convocarea sinodului; celelalte tratează despre disciplina generală bisericească. În *Cormicia* alcătuiesc capitolul al 6-lea.

2. *Sinodul din Neocezareia* s'a ținut în anul 315, nu mult timp după sinodul din Ancira. Au participat 24 episcopi sub președinția aceluiaș Vitaliu al Antiohiei. S'au dat 15 canoane, cari în *Cormicia* alcătuiesc capitolul al 7-lea.

3. *Sinodul din Gangra*. Episcopul semiarian din Sevasta, Eustațiu, și partizanii lui au început să predice un ascetism exagerat și prin aceasta au produs mare disordine în Biserică, din care cauză pe la mijlocul veacului al IV-lea s'a ținut un sinod în Gangra, capitala Paflagoniei. Președinția sinodului a avut-o Eusebiu al Nicomediei și au participat 13 episcopi. Dela acest sinod au fost primite 21 canoane în colecțiunile canonice, adică 20 canoane împotriva lui Eustațiu, iar al 21-lea formează epilogul tuturor canoanelor.

¹⁾ În câteva ediții ale Nomocanonului se găsește (cap. 14, tit. XII), totuși este evident că aceasta e un adaus posterior, ceace s'a observat de mult din partea învățaților, după cum vom vedea mai târziu. Compară între altele: *Ersch und Gruber: Encyklopaedie*, 86,378.— În Sinopsa comentată de Aristen nu se găsește, prin urmare nu se găsește nici în *Cormicia* și *Indreptarea*, cari sunt alcătuite pe baza Sinopsei. Nu se găsește

în XIV. titluri,¹⁾ care colecțiune a fost primită peste tot locul în Biserică și în secolul al X-lea a fost confirmată pentru Biserica întreagă.

Canoanele celor zece sinoade următoare sunt primite în colecțiunea universală de canoane a Bisericii și prin urmare se

Tot afâtea canoane și în aceiaș ordine se găesc și în *Cniga pravil* și în *Πηδάλιον*. Altfel este înșă în *Indreptarea legii* și în capitolul a 8-lea din *Cormciaia*, unde deasemenea sunt citate. La început se găsește titlul enciclicii sinodului către armeni ¹⁾ apoi în prima colecțiune 20, iar în a doua 19 canoane. Lucrul acesta provine din pricina că în Sinopsa, care este baza atât pentru una cât și pentru cealaltă colecțiune, sunt primite numai 20 de canoane și în ultima canonul al 9-lea este contras cu al 10-lea, iar în colecțiunea noastră ordinea este următoarea: dela 1 până la 9 întocmai ca în ediția prezentă, 11 al ediției prezente corespunde celui al 16-lea din *Cormciaia*, 12 lui 10, 13 lui 11 etc.

4. *Sinodul din Antiohia*. Din prilejul sfințirii Bisericii nouă din Antiohia, pe la mijlocul anului 341, s'au adunat aproximativ 100 de episcopi. După săvârșirea sfințirii episcopii adunați s'au întrunit la un sinod ca să dea câteva canoane pentru conducerea uniformă a tuturor Bisericilor. Președinția sinodului a avut-o Placet, episcopul Antiohiei și s'au dat 25 de canoane, cari toate au fost primite în colecțiunea generală de canoane și cari canoane se bucură de cinste deosebită atât la răsărit cât și la apus. În *Cormciaia* formează capitolul al 9-lea.²⁾

5. *Sinodul din Laodiceia*. Cam pela anul 343 s'a ținut în Laodiceia, capitala Frigiei, de către episcopii din Asia mică un sinod, la care s'au dat 60 canoane de conținut diferit, dar cari toate, deși cu împărțire deosebită, au fost primite în colecțiunile de canoane. În *Πηδάλιον* se găesc în acelaș număr ca în colecțiunea noastră; tot așa și în *Cniga pravil*, numai cât că 41 al nostru în colecțiunea aceasta are numărul 42, iar 42 pe cel de 41. În *Cormciaia* canoanele sinodului din Laodiceia formează capitolul al 10-lea — după număr sunt 58, dar după conținut se cuprind toate și anume canonul al 39-lea al nostru în colecțiunea aceasta este trecut de «Tolkovanie» (comentar), prin aceea s'a pierdut o cifră; canoanele noastre 59 și 60 formează unul singur și astfel în *Cormciaia* de tot sunt 58 canoane. În *Indreptarea legii* se găesc 59 canoane, ceea ce provine din împrejurarea că ultimele două canoane formează unul singur.

¹⁾ Sint. At., III, 98

²⁾ Asupra activității dogmatice a sinodului acestuia să se compare lucrarea bine elaborată la: *Hefele*, Conciliengeschichte, I, 506.

6. *Sinodul din Sardica*. În Sardica (Sofia de azi), la granițele părților de răsărit și apus ale imperiului greco-roman s'a adunat un sinod numeros la anul 343 cu scopul de a restabili armonia dintre episcopii răsăriteni și apuseni, ruptă prin intrigile arienilor împotriva lui Atanasie cel Mare. Au fost prezenți 376 membrii la acest sinod, dintre cari 300 episcopi apuseni și numai 76 răsăriteni. A prezidat Osiu, episcopul Corduvei, cunoscut dela sinodul niceian. După ce acuzele ridicate împotriva lui Atanasie au fost declarate fără temei, și după ce s'a confirmat simbolul niceian, sinodul a dat 21 de canoane referitoare la disciplina bisericească, cari toate au fost primite în colecția universală de canoane a Bisericii.

În actualele noastre colecțiuni de canoane există deosebire numai cu privire la numerotare, pe când după conținut, toate se cuprind într'însele. În *Indreptarea Legii* se găsesc toate canoanele pe rând. În *Πηδάλιον* sunt 20, adică lipsește canonul al 18-lea, dar, deoarece acesta stă în legătură inseparabilă cu cel următor (19), carele tratează despre același subiect, conținutul canoanelor de loc nu suferă. Prin urmare canoanele 18, 19, și 20 din *Πηδάλιον* corespund celor 19, 20 și 21 din colecțiunea noastră. În *Cniga pravil* sunt deasemenea numai 20 canoane, ceea ce provine de acolo că canoanele 18 și 19 ale noastre formează un canon adică pe al 18-lea. Pricina este aceeași ca la *Πηδάλιον*. În *Cormciaia* ordinea este alta, deși se găsesc toate cele 21 canoane, anume ordinea lor este următoarea: primele patru coincid, al 5-lea din colecțiunea noastră formează în *Cormciaia* «Tolkovanie» (comentar) la al 4-lea, al 6-lea corespunde acolo celui al 5-lea, al 6-lea celui al 7-lea, 7—9 celor 8—12, cel al 12-lea din colecțiunea noastră formează pe cele 13 și 14 în *Cormciaia*, apoi 13—17 corespund celor 15—19, cel al 18-lea și al 19-lea alcătuiesc în *Cormciaia* pe cel al 20-lea canon, iar 20 și 21 alcătuiesc unul singur, canonul al 21-lea.

7. *Sinodul din Constantinopol*. Între episcopii Agapie și Bagadiu s'a iscat o controversă, deoarece fiecare prețindea că are drept la tronul mitropolitan al Bostrei din Arabia. Pentru soluționarea acestei controverse s'a adunat un sinod la Constantinopol în anul 394. Au participat la sinod Nectarie al Constantinopolului, Teofil al Alexandriei, Flaviu al Antiohiei și alți 17 episcopi. Președinția a avut-o Nectarie. S'a decis că un episcop

poate
episcop
ca un
sal obl
În
seste f
din tex
și anu
mențio
aceasta
nici să
finală
ciaia s
în form
cătuit:
a doua
8.
are pa
ricii di
Cartagi
președi
și repr
importa
D
mod sc
ririlor
referito
noanele
anul 34
Biserica
Istoria
s'au jin
legi și
la disci
Între a
acelaș
gativita
nean d
și au p

poate fi caterisit numai de către un sinod compus din mai mulți episcopi, iar nu numai din trei episcopi, care hotărîre a fost dată ca un canon deosebit, primit apoi în colecția de canoane universal obligatorie.

În colecțiunile actuale de canoane canonul acesta se găsește în forme diferite și mai ales sunt primite numai fragmente din textul complet. În *Πυδύλλιον* este împărțit în două canoane și anume unul cuprinde propunerea episcopului Arabian, carele menționează hotărîrea sinodului nicean referitoare la chestiunea aceasta, conform căreia doi episcopi nu pot nici să sfințească și nici să caterisească pe un episcop, iar celalalt formează hotărîrea finală a președintelui sinodului. În *Indreptarea Legii*, în *Cormiciaia* și în *Cniga pravil* se găsește numai un canon și anume în formă foarte abreviată. În colecțiunea ultimă canonul este alcătuit: prima jumătate din hotărîrea finală a lui Nectarie, iar a doua din propunerea respectivă a lui Teofil al Alexandriei.

8. *Sinodul din Cartagina*. Chestiunea controversată dacă are papa dreptul să primească apelații împotriva hotărîrilor Bisericii din Africa a fost pricina convocării marelui sinod ținut în Cartagina la anul 419. La sinod au participat 217 episcopi sub președinția lui Aureliu, arhiepiscopul Cartaginei. Au fost prezenți și reprezentanții Bisericii romane. S'au ținut două ședințe mai importante și anume prima la 25 Maiu și a doua la 30 Maiu.

Dupăce s'a desbătut chestiunea principală și s'a răspins în mod solemn prefeșunea papei de a primi apelații contra hotărîrilor Bisericii africane, Părinții sinodului au dat câteva canoane referitoare la disciplina bisericească și apoi au revizuit toate canoanele date de către sinoadele Bisericii din Africa, începând cu anul 348. În nici o Biserică nu se observa așa de riguros ca în Biserică africană canonul referitor la ținerea sinoadelor anuale. Istoria ne-a păstrat mărturii despre o mulțime de sinoade cari s'au ținut în acea Biserică în primele secole cu scopul de a aduce legi și astfel a trebuit să existe o mulțime de canoane privitoare la disciplina bisericească date de către aceste diferite sinoade. Între aceste canoane erau foarte multe care se asemănau și aveau acelaș conținut, apoi multe, fiind de interes local, nu aveau obligativitate universală, ci numai locală. Părinții sinodului cartaginean din anul 419 au examinat toate canoanele date până atunci și au primit pentru întreaga Biserică din Africa canoanele urmă-

toarelor patrusprezece sinoade: 1) ale celui din Cartagina 348; 2) din Cartagina 390; 3) din Hipo 393; 4) din Cartagina 397; 5) din Cartagina dela 16 Iunie 401; 6) din Cartagina dela 13 Septembrie; 7) din Mileve 402; 8) din Cartagina 403; 9) din Cartagina 404; 10) din Cartagina 405; 11) din Cartagina 407; 12) din Cartagina 409; 13) din Cartagina 410; 14) din Cartagina 418. S'au primit 121 din canoanele acestor sinoade. La acestea s'au mai adăugat de către sinodul prezent 12 canoane, cari în colecțiunea noastră au numărul: 1, 29—33 și 128—133 și astfel la acest sinod au fost primite și declarate universal obligatorii 133 canoane, cunoscute azi sub numirea de canoanele sinodului din Cartagina.

În unele colecțiuni, astfel și în Cormciaia noastră pe lângă canoanele menționate se mai găsesc încă 5 canoane, dar acestea nu sunt canoane în sensul strâns al cuvântului, ci sunt sau enciclice ale Părinților din Africa sau răspunsurile date de către dâșii la întrebările puse de sinodul din Cartagina. *Primul* este o scrisoare a sinodului adresată papii Bonifaciu asupra chestiunii principale, pentru care s'a convocat sinodul din anul 419; al *doilea* și al *treilea* sunt răspunsurile lui Ciril din Alexandria și al lui Aticus din Constantinopol, cari trimit actele originale ale sinodului dela Niceia; al *patrulea* este scrisoarea Părinților sinodului din Cartagina adresată către papa Bonifaciu, care cuprinde simbolul și canoanele niceiene; al *cincilea* este o scrisoare ale acelorași Părinți adresată la anul 424 către papa Celestin asupra aceleiași chestiuni, pentru care s'a convocat sinodul din anul 419. Anume presbiterul Apiariu, pe care acest sinod l-a condamnat, a cerut sprijinul papei Celestin. Papa a găsit de cuviință să ia sub apărarea sa pe acest presbiter și a scris în acest sens părinților din Cartagina. Răspunsul Părinților la această scrisoare a lui Celestin, prin care dâșii refuză intervenția papei în interesul presbiterului amintit, formează enciclica amintită. Iară cauza pentru care aceasta a fost pusă între canoanele sinodului din anul 419 este că se referă nemijlocit la acest sinod și formează hotărârea finală referitoare la chestiunea de căpetenie a sinodului. În colecțiunea noastră aceste cinci enciclice se găsesc

5) din Cartagina dela 16 Iunie 401; 6) din Cartagina dela 13 Septembrie; 7) din Mileve 402; 8) din Cartagina 403; 9) din Cartagina 404; 10) din Cartagina 405; 11) din Cartagina 407; 12) din Cartagina 409; 13) din Cartagina 410; 14) din Cartagina 418. S'au primit 121 din canoanele acestor sinoade. La acestea s'au mai adăugat de către sinodul prezent 12 canoane, cari în colecțiunea noastră au numărul: 1, 29—33 și 128—133 și astfel la acest sinod au fost primite și declarate universal obligatorii 133 canoane, cunoscute azi sub numirea de canoanele sinodului

Canoanele sinodului dela Cartagina sunt primite în toate colecțiunile de canoane, însă diferă deoparte felul citării textului, iar de altă parte numerotarea lor. În colecțiunea de canoane originală numărul lor se potrivește cu cel din colecțiunea noastră, adică sunt 133 canoane și cele 5 enciclice. Aceste din urmă la noi nu sunt numerotate, însă în colecțiunile vechi au numărul de 134, 135, 136, 137 și 138. Și în *Cormciaia* sunt numerotate. În colecțiunile de mai târziu aceste scrisori sau nu se găsesc deloc sau sunt primite numai câteva, totașa și numărul canoanelor este diferit. *Cormciaia* are 134 și toate cele 5 scrisori; în *Indreptarea legii* se găsesc 141 canoane și nici una dintre epistole; în *Pidalion* deasemenea 141 canoane și scrisorile adresate lui Bonifaciu și lui Celestin; iar în *Cniga pravil* sunt 147 canoane și scrisoarea adresată lui Celestin. Din diferența numărului canoanelor nu trebuie să se tragă concluzia că din colecțiunea noastră ar lipsi vreun canon, care se găsește în celelalte colecțiuni; dimpotrivă în colecțiunea noastră ele sunt cuprinse mai complet decât în altele, de pildă în *Pidalion* nici nu se găsesc canoanele 14, 34, 70, 88, 92, 118 și 122. Numărul mai mare de canoane din celelalte colecțiuni provine din cauză că unele sunt divizate în două, trei și cinci canoane și de aici vine numărul mai mare. Operația acestor editori că adică au divizat unele canoane în mai multe — deși această divizare este explicabilă prin conținutul diferit al canoanelor — totuși se poate considera de arbitrară, după cum s'a dovedit aceasta și despre editorii *Pidalionului*. În ce privește «*Cniga Pravil*» se poate că editorii s'au ținut de editorii lucrărilor anterioare, deoarece există o ediție parisiană, în care se găsesc 147 canoane ale sinodului din Cartagina. În privința textului și a numerotației din diferitele colecțiuni să se compare lucrarea *mea*; *Codex canonum ecclesiae Africa* (Zadar, 1881).

9. *Sinodul ținut în Biserica Sf.-lor Apostoli din Constantinopol*. Secolul al IX-lea — al lui Nicolae I. și al lui Fotie — a fost dintre toate secolele unul dintre cele mai agitate și cu urmările cele mai triste pentru Biserică. Depunerea patriarhului Ignatie din scaunul patriarhal și alegerea lui Fotie ca patriarh al Constantinopolului a produs multe turburări la răsărit și totodată a dat ocazie papii din Roma să se amestece în afacerile interne ale patriarhatului constantinopolitan. De altă parte ico-

noclasmul — deși a fost condamnat de către sinodul al VII-lea ec. — și în secolul acesta a produs turburări în Biserică. Pentru că să se dea o hotărâre definitivă în privința iconoclasmului și pentru că să se restabilească ordinea turburată, s'a hotărât convocarea unui mare sinod episcopal, care s'a și întrunit la începutul lunii Maiu anul 861 în Constantinopol, în Biserică sfinților Apostoli. Au participat la sinod împăratul Mihail III și 318 episcopi; papa din Roma a fost reprezentat prin delegați deosebiți. Sinodul n'a putut atinge rezultatul dorit la prima întrunire din cauza turburărilor eterodoxilor și abia în ședința a doua a fost posibil să se lucreze liber. Din pricina celor două întruniri sinodul acesta se numește și **sinodul întâiu-al doilea** (Πρώτη καὶ δευτέρα, primo-secunda). Sinodul în sesiunea a doua înainte de toate a confirmat condamnarea iconoclasmului, apoi a recunoscut legalitatea alegerii lui Fotie în scaunul patriarhal al Constantinopolului și în fine a dat 17 canoane privitoare la disciplina bisericească. În **Cormicia, Cniga pravil** și în **Indreptarea legii** canoanele acestea ocupă locul penultim în rândul canoanelor date de sinoade; în Πηδάλιον se găsesc după canoanele sinodului al VII-lea ecumenic.

10. **Sinodul din Constantinopol ținut în biserică Sf. Sofia.** Pacea bisericească restabilită în anul 861 curând a fost din nou turburată și anume în urma unor împrejurări cu totul speciale și pacea s'a putut stabili numai după moartea fostului patriarh Ignatie și când tronul roman a fost ocupat de către papa Ioan VIII. Pentru consfințirea solemnă a păcii s'a convocat în anul 879 un sinod la Constantinopol în biserică Sf. Sofia. Au participat 383 Părinți; papa din Roma a fost reprezentat de către trei delegați speciali. Sinodul, după proclamarea solemnă a păcii între Biserică răsăriteană și cea apuseană, a dat 3 canoane, cari în **Cormicia, în Cniga pravil** și în **Indreptarea legii** ocupă locul ultim între canoanele sinoadelor, iar în Πηδάλιον ocupă locul al doilea între ale sinoadelor particulare.

Canoanele Sfinților Părinți.

În colecțiunea bisericească universală sunt primite canoanele următorilor Părinți: Dionisie al Alexandriei, Grigorie al Neocesei. Au participat la sinodul împăratului Mihail III și 318 episcopi; papa din Roma a fost reprezentat prin delegați deosebiți. Sinodul n'a putut atinge rezultatul dorit la prima întrunire din cauza turburărilor eterodoxilor și abia în ședința a doua a fost posibil să se lucreze liber. Din pricina celor două întruniri sinodul acesta se numește și **sinodul întâiu-al doilea** (Πρώτη καὶ δευτέρα, primo-secunda). Sinodul în sesiunea a doua înainte de toate a confirmat condamnarea iconoclasmului, apoi a recunoscut legalitatea alegerii lui Fotie în scaunul patriarhal al Constantinopolului și în fine a dat 17 canoane privitoare la disciplina bisericească. În **Cormicia, Cniga pravil** și în **Indreptarea legii** canoanele acestea ocupă locul penultim în rândul canoanelor date

Grigori
nadie
A
în com
seamă
canoan
«Deose
legislat
stabilec
la iera
persoai
dimpot
special
conduc
aveau
externă
moral,
L
formă
ale Pă
feritelo
«episto
dere ol
și sub
riceasc
dintăiu
cari în
și a II
în toat
trulan
1
1)
portanțe
„Operel
acestei
Cum ar
biserice
«Deose
legislat
stabilec
la iera
persoai
dimpot
special
conduc
aveau
externă
moral,

Grigorie Niseanul, Teofil al Alexandriei, Ciril al Alexandriei, Ghenadie al Constantinopolului și Tarasie al Constantinopolului.

Am vorbit deja despre importanța canoanelor Sfinților Părinți în comparație cu cele ale sinoadelor.¹⁾ Unul dintre cei mai de seamă canoniști din timpurile mai nouă exprimă deosebirea între canoanele Sfinților Părinți și ale sinoadelor în felul următor: «Deosebirea stă în aceea că sinoadele își extindeau activitatea legislativă asupra chestiunilor fundamentale ale vieții bisericești, stabileau ordinea și legile referitoare la administrația bisericească, la ierarhia bisericească și dădeau hotărârea finală referitor la persoanele, cărora li se încredința conducerea bisericească; dimpotrivă Părinții dădeau orândueli cu privire la diferite chestiuni speciale, fiind de seamă mai ales de persoanele, cari stau sub conducerea Bisericii, iar nu de cele ce dețin conducerea Bisericii, aveau în vedere mai mult judecata duhovnicească de cât pe cea externă; atingeau mai ales astfel de chestiuni, cari aveau caracter moral, iar nu administrativ bisericesc».²⁾

La început canoanele Sf.-lor Părinți nu au fost date în formă de dispoziții legale, ci sau ca extracte din diferite lucrări ale Părinților sau de cele mai multe ori ca scrisori adresate diferitelor persoane și cari din cauza conținutului lor s'au numit «epistole canonice». Cu timpul aceste epistole, avându-se în vedere obiectul tratat în ele, au fost divizate în mai multe canoane și sub forma aceasta s'au primit în colecțiunea universală bisericească. Ioan Scolasticul (din secolul al VI-lea) a primit cel dintâiu în colecțiunea sa două epistole ale lui Vasile cel Mare, cari în colecțiunea noastră se indică cu numirea de Epistola a II-a și a III-a către Amfilochie; după el găsim canoane ale Părinților în toate colecțiunile bisericești generale, mai ales după ce sinodul trulan a confirmat importanța lor canonică.

1. *Dionisie al Alexandriei* († 264). Elev și mai apoi con-

¹⁾ Asupra autorității din Biserică a Sfinților Părinți și asupra importanței scrierilor lor a scris o lucrare excelentă *arhimandritul Porfirie*: „Operele Sfinților Părinți“, Moscova, 1863, XXII, 1—59. Vezi asupra acestei chestiuni articolul lui *Pitra* în lucrarea sa: „*Ius eccles.*“ I, 537 sq. Cum apreciază protestanții autoritatea și importanța Părinților în dreptul bisericesc, vezi: *Spittler*, *Geschichte des kan. Rechts*, Halle, 1778, S. 56 fg., apoi *Bickell*: *Geschichte des Kirchenrechts*, I, 30 fg.

²⁾ *Ioan de Smolensk*: *Dreptul bisericesc*, Petrograd, 1851, II, 1—2.

ducător al școalei din Alexandria, pentru știința sa profundă și pentru serviciile mari aduse Bisericii — mai ales în lupta contra lui Sabeliu și Pavel din Samosata — a fost numit «cel mare» și «învățătorul Bisericii ecumenice».

Canoanele primite în colecțiunea bisericească universală sub numele lui Dionisie nu sunt altceva decât epistola trimisă de el în anul 260 episcopului din Libia, Vasile, ca răspuns la patru întrebări puse de acest episcop. Epistola lui Dionisie, după răspunsurile date la aceste întrebări, este împărțită în patru canoane,¹⁾ cari în *Cniga Pravil* și în *Πηδάλιον* se cuprind cu textul complet și la sfârșit este pusă și concludsiunea epistolei întocmai ca și în colecțiunea noastră. În *Cormiciaia* (cap. 26) este altfel. La început se găsește cu totul separat începutul epistoliei, care tratează despre ora încheierii postului mare, apoi urmează patru canoane numerotate, cu titlu special; primul cuprinde un extras din scrisoarea lui Dionisie către Conon, iar următoarele (2, 3 și 4) cuprind, în formă abreviată, jumătatea a doua din scrisoarea adresată către Vasilide, corespunzând în colecțiunea noastră aceleași numerotări. Încheierea scrisorii lipsește. Ea se potrivește exact cu canoanele lui Dionisie din Sinopsă. În Indreptarea Legii canoanele lui Dionisie nu se găsesc între celelalte.

2. *Grigorie al Neocezareei, Taumaturgul* († 270). Grigorie, carele a fost crescut în școala alexandrină, s'a distins prin inteligență profundă și prin evlavie deosebită. În deosebi din cauza multelor minuni, pe cari le-a făcut în Neocezareia, a fost numit de contemporanii săi «făcătorul de minuni». S'a distins prin zelul său în convertirea păgânilor la credința creștină și istoria relatează că în Neocezareia erau numai 17 creștini când a venit el episcop, iar la moartea lui au rămas numai 17 păgâni. Dintre multele scrieri ale lui Grigorie, pentru noi este importantă scrisoarea canonică dată de el pentru provincia sa în anul 258.²⁾ Motivul acestei eciclici este indicat, în general, în titlul ei. Anume pe timpul când el era episcop în Neocezareia, barbarii atacaseră Pontul și distruseră orașele. Creștinii cu ocazia invaziei

¹⁾ Sint. At. IV, 393.

²⁾ Observația din *Cniga Pravil* (ediția din 1843, pag. 271; ediția din 1862, pag. 477) că scrisoarea aceasta e adresată arhiepiscopului din Alexandria, nu e corectă. Vezi nota motivată din *Pitra: Ius eccles. I-566*, Annot. 1.

ducător al școalei din Alexandria, pentru știința sa profundă și pentru serviciile mari aduse Bisericii — mai ales în lupta contra lui Sabeliu și Pavel din Samosata — a fost numit «cel mare» și «învățătorul Bisericii ecumenice».

Canoanele primite în colecțiunea bisericească universală sub numele lui Dionisie nu sunt altceva decât epistola trimisă

barbare nu se arătaseră demni de numele lor, deoarece mulți lingușeau pe barbari și chiar înșiși au căzut în păcate grele. Grigorie, în calitate de primepiscop al Pontului, a dat această scri-soare a sa, accentuând gravitatea păcatelor comise și totodată impunând asupra respectivilor pedepsele cuvenite.

Enciclica este împărțită în mai multe canoane, dar numărul lor este diferit în colecțiunile de canoane. În colecțiunea noastră sunt 11, în *Cniga pravil* și în *Πηδάλιον* 12, în *Cormciaia* (capitolul 28) sunt 13. În Indreptarea Legii nu se găsește nici unul. Insași enciclica propriu zisă în colecția noastră este formată din primele 10 canoane, sau primele 11 canoane după *Cniga Pravil* și *Πηδάλιον*. Ultimul canon (11) din colecțiunea noastră precum și ultimul (12) canon din cele două colecțiuni din urmă nu este parte componentă a însăși enciclicei, ci este un adaos posterior și întregirea canoanelor lui Vasile cel Mare despre gradele de penitență. Din cauza aceasta în traducerea canonului al 11-lea după cuvântul «zice» (φησι) noi am pus în paranteză pe cel ce zice, adică Vasile cel Mare în canonul al 75-lea.¹⁾ Deoarece întregirea aceasta sau canonul 11 (resp. 12) nu se găsește în Sinopsă, prin aceasta se explică de ce nu e nici în *Cormciaia*, care a fost compusă pe baza Sinopsei. Diferența la numărul canoanelor se poate explica cu aceea că primul canon al ediției noastre în celelalte colecțiuni e divizat în două părți așa că în acestea sunt 11 în loc de 10. Cum am spus, în *Cormciaia* nu se găsește adaosul amintit, iar numărul 13 vine da acolo că canoanele 2 și 4 din ediția noastră acolo sunt împărțite în câte două.

3. *Petru arhiepiscopul Alexandriei* († 311) Petru, care era în deobște cunoscut prin cultura sa, în anul 295 a primit conducerea școlii din Alexandria, pe care a condus-o 5 ani, iar în anul 300 a fost ales arhiepiscop al Alexandriei. Numai timp de 3 ani a condus în pace Biserica sa, deoarece în anul 303, când s'a publicat decretul lui Dioclețian privitor la persecutarea creștinilor, au început nenorocirile păstorului din Alexandria, cari au luat sfârșit cu moartea lui martirică. Pe timpul persecuției mulți creștini s'au lepădat de credință și se foloseau de tot felul de mijloace ca să scape de chinuri. Totuși cei mai mulți reveniau

¹⁾ Vezi *Pitra*, Ius. eccl. I., 566, pe baza căruia s'a alcătuit observația referitoare din lucrarea „Canoanele însoțite de comentarii”, M. 1876, III, 106—107.

la Biserică, căindu-se de trădarea lor. Petru, observând această împrejurare, fiind pătruns de dragoste creștină și dorind să ajute pe ceice la strâmtoare s'au lepădat de Biserică și de Hristos, dar pătrunși de căință din nou s'au întors, în anul 306 a scris predica sa despre căință, în care expune modalitatea cum să se primească iarăși în comunitatea bisericească ceice se lepădaseră de Biserică.

Această predică a lui Petru este împărțită în 14 canoane și a fost primită în colecțiunea universală a Bisericii. În acest număr se găsesc aceste canoane în *Cniga Pravil* și în *Πηδάλιον*. În *Cormicia* (capitolul 27), precum și în Sinopsă sunt 13 și anume din cauză că al 6-lea și al 7-lea canon din colecțiunea noastră formează acolo un singur canon (6). În *Indreptarea Legii* canoanele acestea lipsesc. Ultimul canon (15) din colecțiunea noastră și din cele trei colecțiuni menționate, tratând despre postul de Mercuri și de Vineri, e luat dintr'o cuvântare a lui Petru, rostită din prilejul sărbătorii Paștilor.

4. *Atanasie cel Mare* († 373). Atanasie, un cunoscător profund al doctrinei creștine, și-a câștigat glorie nepieritoare ca apărător al ortodoxiei împotriva Arianismului, din care cauză i s'a dat supranumele de «Părintele Ortodoxiei» și «cel Mare». Activitatea sa binefăcătoare pentru Biserică și-a început-o pe timpul ivirii Arianismului și a continuat-o în mod progresiv până la finea vieții sale.

Atanasie ne-a lăsat foarte multe lucrări de conținut apologetic, polemic, istorico-dogmatic și moral. Pentru dreptul bisericesc sunt importante trei scrieri ale lui și anume: o epistolă către Amun, epistola XXXIX asupra sărbătorilor și epistola adresată lui Rufinian. Prima este scrisă pe anul 356 ca răspuns monahului Amun, carele s'a adresat lui Atanasie pentru lămurire cum trebuie judecată întinarea involuntară a trupului din timpul nopții. A doua este scrisă la anul 367 și tratează despre cărțile canonice ale Sfintei Scripturi. Aceasta ni s'a păstrat ciuntită, fără începutul ei și noi spre a evidenția acest lucru în ediția noastră am pus câteva puncte la începutul epistolei. A treia este adresată episcopului Rufinian pe anul 370 ca răspuns la întrebarea acestuia cum trebuie primiți ereticii, dacă se întorc la Biserică.

Ordinea pe care am dat-o acestor trei epistole pe baza originalului este identică cu cea din *Cormicia* și din *Πηδάλιον*.

împrejurare, fiind pătruns de dragoste creștină și dorind să ajute pe ceice la strâmtoare s'au lepădat de Biserică și de Hristos, dar pătrunși de căință din nou s'au întors, în anul 306 a scris predica sa despre căință, în care expune modalitatea cum să se primească iarăși în comunitatea bisericească ceice se lepădaseră

În *Cniga Pravil* este pusă întâi epistola către Amun, apoi cea către Rufinian și la fine cea despre sărbători. Nouă ni s'a părut acceptabilă ordinea dintâi, fiind cea cronologică, pe care dorim să o urmăim în ediția noastră. În *Cormicia* (capitolul 29) după epistola către Rufinian (aici ca și în Sinopsă episcopul acesta se numește Rufian), mai urmează un fragment cu titlul «iarăș din epistola a doua» în care se tratează despre sublimitatea fecioriei;⁴⁾ dar acesta nu este o a doua epistolă ci un extras din epistola adresată lui Amun. În *Indreptarea Legii* lipsesc aceste epistole ale lui Atanasie.

5. *Vasile cel Mare* († 379). Dintre toți Părinții și învățații Bisericii Vasile cel mare a exercitat influența cea mai mare asupra dreptului bisericesc și în general asupra disciplinei bisericești. Cultura științifică și-a desăvârșit-o în Atena, unde studia în acelaș timp și Grigorie Teologul, cu carele Vasile a întreținut raporturi intime de prietenie. Mai târziu a călătorit prin Egipt, Palestina și Mesopotamia, cunoscând în această călătorie mulți bărbați sfinți (Macarie, Pafnutie), cari au provocat în el admirație mare față de viața călugărească. La înapoiere s'a dedicat vieții singuratică și s'a retras cu Grigorie într'un loc izolat, unde a petrecut timp îndelungat. În anul 370 a dobândit scaunul episcopal din Cezareia. Zelul său pentru preamărirea lui Hristos și activitatea sa desfășurată în interesul întăririi ortodoxiei în acele vremuri turburi și pentru încetățenirea ordinei și moralei în Biserică a fost atât de mare, încât cu tot dreptul a meritat epitetul de «cel Mare» și «Gloria și Podoaba Bisericii».

În colecțiunea universală a Bisericii au intrat 92 canoane ale lui Vasile cel Mare. Acestea sunt luate din opt enciclici ale lui și din scrierea lui „*Despre Sfântul Duh*”. Primele 85 canoane sunt alcătuite din cele trei scrisori, pe cari Vasile le-a adresat către Amfilochie, episcopul din Iconiu. Amfilochie avea știință deosebită față de Vasile și nu numai că discuta verbal cu dânsul asupra progresului Bisericii, ci adeseori i se adresa și în scris, rugându-l să-i lămurească unele chestiuni administrative și de disciplină generală bisericească sau să-i explice unele locuri din Sfânta Scriptură, cari i-se păreau nelămurite. Răspunsurile date la întrebările lui Amfilochie alcătuiesc conținutul acestor scrisori, sau al primelor 85 de canoane ale lui Vasile cel Mare. Că-

⁴⁾ În Sinopsă stă numai „*ἄλλο*”. Sint. At., IV, 397.

În *Cniga Pravil* este pusă întâi epistola către Amun, apoi cea către Rufinian și la fine cea despre sărbători. Nouă ni s'a părut acceptabilă ordinea dintâi, fiind cea cronologică, pe care dorim să o urmăim în ediția noastră. În *Cormicia* (capitolul 29) după epistola către Rufinian (aici ca și în Sinopsă episcopul acesta se

nonul următor (86) este deasemenea extrasul unei epistole adresate lui Amfilochie în anul 376. Canonul 87 este o epistolă adresată lui Diodor, episcopul Tarsului, sub numele căruia sosise o epistolă la Vasile, în care se ataca o dispoziție de a lui asupra înrudirii. Canonul 88 formează dispoziția lui Vasile către presbiterul Grigorie¹⁾ cu privire la o oarecare femeie, care petrecea la acesta. Can. 89 este o enciclică adresată horepiscopilor, cari au depășit cercul lor de competență. Deoarece episcopii subordonați lui erau bănuși că sunt simoniaci, Vasile a scris o enciclică specială și aceasta alcătuiește canonul al 90-lea. Ultimele două canoane (91 și 92) sunt luate din importanta lucrare a lui Vasile «Despre Sfântul Duh», pe care a scris-o cu ocazia unei bănueli că nu mărturisește cu adevărat divinitatea Sfântului Duh. Și scrierea aceasta este adresată către Amfilochie, care l-a îndemnat să o compună.

După cum am amintit, dintre canoanele Sfinților Părinți, canoanele lui Vasile cel Mare au intrat cele dintâi în colecțiunile de canoane, iar canoanele celorlalți Sfinți Părinți au fost primite mai în urmă. Canoanele lui Vasile se găsesc în toate colecțiunile de canoane. Găsim însă o mică deosebire cu privire la numărul lor. În *Πηδύλιον* și în *Cniga Pravil* se găsește acelaș număr ca și în colecțiunea noastră. În *Cormciaia* (capitolul 21) se găsesc 91, ceea ce vine de acolo că încheierea epistolei a treia, adresată către Amfilochie (canonul 85 în colecțiunea noastră), lipsește și primele trei epistole alcătuiesc numai 84 canoane și deci canonul 85 din *Cormciaia* corespunde cu cel al 86-lea al nostru, 86 cu 87 și așa mai departe. În *Indreptarea Legii* este altfel. Numărul canoanelor este de 85. Primele trei epistole sunt împărțite în 80 de canoane, canonul 81 corespunde cu 86 al nostru, can. 82 este format din epistola adresată către presbiterul Grigorie, can. 83 din enciclica adresată horepiscopilor, can. 84 din enciclica adresată episcopilor subordonați și canonul 85 din capitolul lui Vasile cel Mare despre diferitele grade de penitență, pe care îl găsim și în *Sinopsă*²⁾.

În *Cormciaia* canoanele lui Vasile cel Mare alcătuiesc capitolele 22, 23, 24, 25 și 36. Dar despre aceasta mai târziu, când vom trata despre conținutul *Cormciaiei*.

¹⁾ În *Migne* (Patrol. gr. ecl. lat. XVIII, 142) găsim: „Paregorio“ sată lui Diodor, episcopul Tarsului, sub numele căruia sosise o epistolă la Vasile, în care se ataca o dispoziție de a lui asupra înrudirii. Canonul 88 formează dispoziția lui Vasile către presbiterul Grigorie¹⁾ cu privire la o oarecare femeie, care petrecea la acesta. Can. 89 este o enciclică adresată horepiscopilor, cari au depășit cercul lor de competență. Deoarece episcopii subordonați lui erau bănuși că sunt simoniaci, Vasile a scris o enciclică specială și aceasta alcătuiește canonul al 90-lea. Ultimele două ca-

6. *Timoteiu al Alexandriei* († 385). Timoteiu, elevul lui Atanasie cel Mare, a fost succesorul fratelui său Petru pe tronul Alexandriei. Despre viața lui Timoteiu puțin se știe, decât numai că a fost prezent la sinodul al 2-lea ecumenic și că a participat intenț la discuția privitoare la chestiunea scaunului episcopal din Constantinopol,¹⁾ despre care s'a desbătut atunci.

Dela Timoteiu ni s'au păstrat foarte multe dintre răspunsurile canonice date de dânsul la întrebările puse de către mai mulți episcopi și clerici. 18 dintre aceste răspunsuri au fost primite în colecțiunile bisericești generale și în acest număr se găsesc în *Πηδάλιον*, în *Cniga Pravil* și în *Indreptarea Legii*. În *Cormiciaia* răspunsurile acestea se numesc «canoane» și sunt în număr numai de 15; ultimele trei lipsesc²⁾. În *Indreptarea Legii* se găsesc unele din răspunsurile lui Timoteiu (pag. 693).

7. *Grigorie Teologul* († 390). Grigorie a fost un demn tovarăș al lui Vasile atât în ce privește credința, evlavia, cât și știința. Consacrându-se vieții ascetice și fiind profund evlavios s'a considerat pe sine nevrednic de slujba preoțească, dar totuși a trebuit să cedeze opiniei publice și în anul 381 a fost înălțat pe tronul arhiepiscopal al Constantinopolului. Observând însă că unii dezaprobă alegerea sa, imediat a demisionat și s'a retras la Nazianz, unde și-a petrecut restul vieții sale în retragere, dedicându-se lucrărilor literare.

Grigorie a compus lucrările sale atât în proză, cât și în versuri. Forma din urmă a folosit-o, cum însuși o spune, mai ales împotriva apolinariștilor și anume din motivul că și aceștia își răspândeau în versuri învățăturile greșite. Dintre lucrările în versuri ale lui Grigorie cele privitoare la cărțile canonice ale Testamentului vechiu și nou au fost primite în colecțiunile bisericești generale. Le găsim în *Cniga Pravil* și în *Πηδάλιον*. În *Cormiciaia*, împreună cu versurile lui Amfilochie asupra aceluiași obiect, formează capitolul 30. În *Indreptarea Legii* nu se găsesc; tot așa nici canoanele Părinților, cari au urmat după Grigorie.

8. *Amfilochie din Iconiu* († 395). Amfilochie, fiind prieten intim al lui Vasile cel Mare și al lui Grigorie Teologul, s'a inspi-

¹⁾ În introducerea la *Cormiciaia*, ediția din anul 1787, (fila 50) se spune că Timoteiu nu poate fi numit sfânt, „deoarece s'a făcut vinovat la înlăturarea patriarhului Grigorie din scaunul patriarhal.“

²⁾ Compară: *Pitra*, Ius eccl. I, 643, an. 1.

raț dela aceștia și s'a distins tot așa ca și dânsii în apărarea ortodoxiei precum și în evlavie. A participat la sinodul al II-lea ecumenic, fiind apărător zelos al ortodoxiei și cu un an înainte de moarte a participat și la cunoscutul sinod din Constantinopol, ținut din prilejul disputei dintre Agapie și Bagadie, contribuind la întărirea prestigiului demnității episcopale.

Epistola lui Amfilochie adresată către Seleuc referitoare la cărțile canonice ale Sfintei Scripturi a fost primită în colecțiunea bisericească universală și ocupă un loc special atât în *Πηδάλιον* cât și în *Cniga Pravil*. În *Cormciaia* formează, împreună cu versurile lui Grigorie Teologul privitoare la acelaș obiect, capitolul al 30-lea.

9. *Grigorie al Nisei* († 395). Grigorie, fratele mai tânăr al lui Vasile cel Mare, este celebru prin viața sa ascetică, prin știința sa, pentru apărarea sfințeniei ortodoxiei și prin excelentul său dar oratoric. Ca episcop al Nisei a participat la sinodul al II-lea ecumenic și din cauza zelului său întru apărarea doctrinei ortodoxe a primit supranumele «Stâlpul ortodoxiei.» Mai târziu a participat la sinodul dela Constantinopol (anul 394) ținut sub Nectarie în chestiunea cunoscută a mitropoliei din Bostra.

Dintre numeroasele lui scrieri, epistola adresată către episcopul Melitinei (Armenia), Litous, a fost primită în colecțiunile de canoane. Acesta se adresase lui Grigorie, rugându-l să-i comunice ce fel de epitimii să se dea pentru diferite păcate. Grigorie pe la anul 390 i-a trimis drept răspuns această epistolă pastorală, din care se vede profunda sa știință în psihologie și prin care la stabilirea pedepselor dă dovadă de rigorism mai mare de cât antecesorii lui.

Această epistolă pastorală se divide în 8 canoane, care număr il găsim în *Πηδάλιον*, *Cniga Pravil* și în *Cormciaia*. Primul canon din colecțiunea noastră alcătuiește introducerea de acolo; 2, 3 și 4 corespund acolo cu 1, 2 și 3; 5 formează în *Cormciaia* 4 și 5, de aci înainte numerii se potrivesc. Nici finea epistolei pastorale nu se găsește în *Cormciaia*.

10. *Teofil al Alexandriei* († 412). Dela Teofil al Alexandriei ținut din prilejul disputei dintre Agapie și Bagadie, contribuind la întărirea prestigiului demnității episcopale.

Epistola lui Amfilochie adresată către Seleuc referitoare la cărțile canonice ale Sfintei Scripturi a fost primită în colecțiunea bisericească universală și ocupă un loc special atât în *Πηδάλιον* cât și în *Cniga Pravil*. În *Cormciaia* formează, împreună cu versurile lui Grigorie Teologul privitoare la acelaș obiect, capitolul al 30-lea.

9. *Grigorie al Nisei* († 395). Grigorie, fratele mai tânăr al lui Vasile cel Mare, este celebru prin viața sa ascetică, prin știința sa, pentru apărarea sfințeniei ortodoxiei și prin excelentul

lui /
dar
prin
și e,
bote
celel

nea
fost
origi
«dec
'επτα
Expl
urm.
prin
ciaia
Prop
port
neșt

Alex
Ioan
profi
a de
exeg
ales
gică

ale
arhie
pisco
scau

la B.

bote
celel

nea
fost
origi
«dec
'επτα
Expl
urm.

lui Amon privitoare la diverse chestiuni de caracter personal, dar cari ating disciplina bisericească, *c)* o povăză referitoare la primirea catarilor în cler, *d)* sfaturile date episcopului Agaton și *e)* sfaturile date episcopului Mina. Hotărîrea privitoare la Bobotează alcătuiește un canon, poveștele către Amon 10 canoane cealalte povește câte un canon, în total deci 14 canoane.

În *Cniga Pravil* și în *Πηδάλιον*, întocmai ca și în colecțiunea noastră, canoanele poartă și numirea izvoarelor din care au fost luate; numai titlul poveștii privitoare la catari este altul. În originalul nostru avem: 'Αφήγησις, pe care am tradus-o cu expresia «declarație.» În *Πηδάλιον* e: 'Αφηγήσις (ἢ 'Αφρυγήσις παρ' ἄλλοις) 'επισκόπου, περὶ...; în *Cniga Pravil*: 'Αφυγήσις 'Επισκόπου, περὶ... Explicarea pentru ce am tradus în felul acesta este că am voit să urmărim fidel originalului.¹⁾ În *Cormiciaia*, cu excepția capitolului prim, cealalte nu au titlu. La mijlocul primului canon din *Cormiciaia* citim: «după liturgia obișnuită a lui Ioan Gurădeaur.» Propozițiunea aceasta lipsește din *Sinopsă*²⁾ și noi cunoscând raporturile dintre Teofil și Gurădeaur o privim ca introdusă din neștiință.

11. *Ciril al Alexandriei* (444). Deși nepot al lui Teofil al Alexandriei, Ciril n'a împărtășit părerea acestuia cu privire la Ioan Gurădeaur, față de care a nutrit, mai ales în timpul ultim, profund respect. La anul 412 a fost ales arhiepiscop și de atunci a desfășurat mult zel ca apologet al ortodoxiei adevărate, ca exeget și ca cărmuitor înțelept al Bisericii. A devenit celebru mai ales prin lupta sa cu Nestorianismul și prin activitatea sa energetică la sinodul al III-lea ecum.³⁾

Din punct de vedere canonic au importanță câteva canoane ale lui luate din două epistole pastorale: cea dintâi este adresată arhiepiscopului Domnus al Antiohiei, din prilejul incidentului episcopului Petru, carele s'a plâns că a trebuit să demisioneze din scaunul episcopal, iar cealaltă este adresată către episcopii Li-

¹⁾ În *Pitra* (I, 648) ca și în *Sint. At.* e tradus cu „expositio;„ la *Beveregius* (II, 374) deasemenea, iar latinește: „Narratio.“ În repertoriul canoanelor din *Nomocanonul* în XIV titluri se află aceeaș numire ca în *Cniga Pravil* (*Sint. At.* I, 11).

²⁾ *Sint. At.* IV, 342.

³⁾ Vezi istoria sinodului al III-lea ec. în lucrarea noastră: „Canoanele însoțite de comentarii“ II, 202 sq.

biei și Pentapolei din cauza unor hirotoniri ilegale. Cele două epistole alcătuiesc 5 canoane: prima 3 și a doua 2, cari toate au fost primite în colecțiunea bisericească universală. În acelaș număr și cu titlurile respective le găsim în *Πηδάλιον* și în *Cniga Prăvil*. Deasemenea se găsesc în *Cormciaia* (cap. 34), dar aici sunt și adaosurile: a) către diaconul Maxim, b) către arhimandritul Ghenadie, c) către Evloghie al Alexandriei și d) 11 anatematisme ale lui Ciril contra lui Nestorie (cap. 35). Toți acești articoli se găsesc și în Sinopsă și de aici au trecut în *Cormciaia*¹⁾.

12. *Ghenadie al Constantinopolului* († 471). Ghenadie, după ce a fost ales patriarh al Constantinopolului, a ridicat mult prestigiul tronului său, care mai înainte se întunecase mult în urma multelor învățături greșite propagate de pe scaunul patriarhal. Excelând prin evlavia sa adevărată și profundă, îl mârnea mult mai ales împrejurarea că la mulți episcopi ai Bisericii lui Hristos se încuibase simonia, ceea ce a dat prilej la condamnarea chiar a organismului bisericesc. Spre a stârpi această mare calamitate din Biserică, Ghenadie a convocat în anul 459 un sinod la Constantinopol, participând 81 episcopi, la care sinod s'a publicat enciclica contra simoniei, primită mai apoi în toate colecțiunile de canoane. Enciclica, după cum se vede din titlul ei, este adresată către toți episcopii răsăriteni și către papa din Roma.²⁾ Noi am tradus așa după cum se găsește în originalul nostru, împreună cu semnăturile tuturor episcopilor, cari au participat la sinod.³⁾

În *Cormciaia* enciclica aceasta se găsește în capitolul al 36-lea între celelalte enciclice contra simoniei și sunt citate toate semnăturile celor 81 episcopi. În *Πηδάλιον* lipsesc semnăturile, se spune însă că enciclica aceasta a fost semnată, afară de Ghe-

¹⁾ Sint At., IV 398, 405—407. În *Cormciaia* numărul anatematismelor e greșit, deoarece trebuie să fie 12, iar nu 11. Vezi lucrarea mea: „Canoanele însoțite de comentarii“, II, pag. 285—288.

²⁾ Cuvintele: „și papei din Roma“ citate de noi în titlul enciclicei, urmând originalului, nu se găsesc în toate colecțiunile (vezi: *Pitra*, I, 183 și *Sint. At.*, IV pag. 368, nota de jos). Editorii *Πηδάλιον*-ului, dimpotrivă susțin că ele se găsesc în toate colecțiunile (pag. 693, nota 5).

³⁾ La *Beveregiu* (II, 181) enciclica dela a doua jumătate începând dela cuvintele: „îndeosebi distinse (κύλλιστοι)“ și până la sfârșit apare ca și cum ar fi comentariul lui Balsamon. Dar aceasta este o greșală ordinară, dupăcum bine a observat *Pitra* (II, 181 și 185).

biei și Pentapolei din cauza unor hirotoniri ilegale. Cele două epistole alcătuiesc 5 canoane: prima 3 și a doua 2, cari toate au

nadie, «de încă șaptezecisitrei sau optzecișunu episcopi.» În *Cniga Pravil* deasemenea lipsesc semnăturile, dar se spune că, afară de Ghenadie, «au semnat-o încă șaptezecisitrei episcopi».

13. *Tarasie al Constantinopolului* († 806) a fost ales patriarh al Constantinopolului în anul 786. Tarasie și-a câștigat merite neperitoare prin faptul, că a intervenit la împărăteasa Irina și la Constantin Porfirogenitul ca să se convoace sinodul al VII-lea ecum. pentru înfrângerea iconoclaștilor.

Dintre multele scrieri ale lui Tarasie în privința dreptului canonic este însemnată epistola lui adresată către Adrian, papa din Roma, împotriva simoniei, deoarece simonia n'a încetat de a pângări Biserica și de a distruge prestigiul preoșilor. În *Cniga Pravil* precum și în *Πρόβλιον* este citată întocmai ca și în colecțiunea noastră. În *Cormciaia*, împreună cu alți 7 articoli contra simoniei, alcătuiesc capiful al 36-lea. Inceputul epistolei — inclusiv referirile luate din viața lui Ioan Gurădeaur — corespunde cu colecțiunea noastră, articolele următoare din colecțiunea noastră nu se găsesc în *Cormciaia*, ci acestea sunt înlocuite cu articolii din scrierea lui Isidor Pelusiotul († 436) asupra aceleiaș chestiuni; încheierea corespunde textului nostru. După încheiere mai urmează câțiva articoli împotriva simoniei, cari nu se găsesc în Sinopsă.

După cum am amintit, această epistolă a lui Tarasie, în multe colecțiuni urmează după canoanele sinodului al VII-lea ecumenic, deoarece a fost dată îndată după acest sinod și a fost adăogată la actele sinodului.

Cu această epistolă pastorală a lui Tarasie al Constantinopolului se încheie colecțiunea de canoane universală a Bisericii.

După cum știm, colecțiunea aceasta s'a fixat și s'a promulgat ca universal obligatorie pentru toți membrii Bisericii la începutul secolului al X-lea pe timpul patriarhului din Constantinopol, Nicolae Misticul.

Toate canoanele, cari alcătuiesc colecțiunea noastră, au fost date în forma, în care se găsesc în colecțiunea fundamentală, după care am făcut și noi traducerea prezentă. Aproape în acelaș timp, când au apărut aceste canoane, s'au compus și extracte dintr'însele, adică canoanele în formă prescurtată și aceste canoane prescurtate alcătuiesc *Sinopsa canoanelor* (*Σύνοψις τῶν κανόνων*), care mai târziu a servit de bază la alcătuirea *Cormciaiei* și a colecțiunilor românești de canoane.

nadie, «de încă șaptezecisitrei sau optzecișunu episcopi.» În *Cniga Pravil* deasemenea lipsesc semnăturile, dar se spune că

Cu trecerea timpului, când conținutul tuturor canoanelor nu era lămurit pentru toți, au început să apară diverși comentatori de canoane, între cari locul de frunte îl ocupă *Alexiu Aristen, Ioan Zonara și Teodor Balsamon* din secolul al XII-lea. Cel dintâiu a compus comentarii scurte (*σχόλια*) la textul prescurtat al canoanelor, la Sinopsă, iar cei doi din urmă comentarii pe larg la textul complet al canoanelor. Scholiile lui Aristen au fost primite în Cormciaia și în colecțiunea românească, altcum în ambele aceste colecțiuni se găsesc la unele canoane și comentariile lui Zonara.

Ordinea canoanelor în diversele colecțiuni nu au fost totdeauna aceeași, La început canoanele nu erau puse după autoritatea izvoarelor; acestui lucru s'a dat atențiune numai mai târziu. În cele mai multe colecțiuni găsim ordinea din repertoriul Nomocanonului în XIV titluri, care întrucâtva corespunde ordinii canoanelor citate în canonul al 2-lea al sinodului trulan. Adică la început sunt puse canoanele apostolice și ale sinoadelor în ordinea următoare: I ecum. din Niceia, Ancira, Neocezareia, Gangra, Antiohia, Laodiceia, II ecum. din Constantinopol, III ecum. din Efes, IV ecum. din Calcedon, Sardica, Cartag. din anul 394, trulan, VII ecum. din Niceia, Constantinopol din anul 861 și Constantinopol din anul 879; apoi urmează canoanele Sfinților Părinți. Ordinea aceasta este păstrată în Sinopsa canoanelor și, după aceasta, în Cormciaia și în codicele românesc. Există și o altă ordine,¹⁾ care a fost acceptată spre întrebuițare generală de pe timpul lui Zonara; adică întâi sunt puse canoanele Sfinților Apostoli, canoanele sinoadelor ecumenice, apoi canoanele celor două sinoade din Constantinopol dela anii 861 și 879, mai departe cele ale sinoadelor locale și în fine canoanele sfinților Părinți. În ordinea aceasta sunt primite canoanele în *Πηδάλιον* și în *Σύστημα* ateniană. Tot așa și în *Cniga Pravil*, numai cât aici cele două sinoade constantinopolitane (861 și 879) sunt puse nu înaintea, ci după sinoadele locale. Aceleiași ordine ne vom conforma și noi la colecțiunea noastră.

Epistola lui Tarasie formează sfârșitul colecțiunii fundamentale de canoane a Bisericii ortodoxe de răsărit. Ca întregire la această colecțiune se mai adaogă :

¹⁾ Vezi: *Epitome Canonum Symeonis Magistri (Voelli et Justelli* Biblioteca, 710. sq.)

ales
ritate
primi
scrier
care
să p
live
cursu
un m
grece
Sinto
bază
slavo

chifor
muit

Cave,

Kavoi
πατρο
και π
Cante
Biseri
apus.
Halle,

țin as
Vezi
du di
ediția

νου τ
provir
lor, T
νου τ
σύνο
corun
επιτυ
τοῦ

314;

1. *Κανονικόν*-ul lui Ioan Ajunătorul († 595).¹⁾ Acesta a fost ales patriarh al Constantinopolului în anul 582, avea mare autoritate în popor și din cauza postirii lui aspre pe fiecare zi, a primit numele de «ajunătorul», (*Νηστευτής*, jejuniator). Dintre scrierile lui pentru dreptul bisericesc important e *Κανονικόν*-nul, care conține instrucțiuni pentru duhovnici asupra felului cum au să procedeze la mărturisire și asupra aplicării canoanelor respective la diferite păcate.²⁾ Această carte a avut mare autoritate în cursul tuturor veacurilor. După el Vlastar a compus în veac. 14 un manual pentru duhovnici³⁾, care a fost primit în colecțiunile grecești de canoane și anume mai întâi în *Pidalion* și apoi în *Sintagma Ateniană*.⁴⁾ *Κανονικόν*-ul lui Ioan Pustnicul a servit de bază «Nomocanonului», carele se găsește în «Trebnicul mare» slavon.

2. *Canoanele lui Nichifor Mărturisitorul* († 818)⁵⁾. Nichifor a fost ales patriarh al Constantinopolului în anul 806, a cărmuit Biserica până la anul 815, când a fost depus de împăratul

¹⁾ Γεδεών, Πατρ. πίνακες. I, 232; Πηδ. 697; Πίρα, II, 222; Cave, 351; Filaret, III, 177; Nirsch, III, 501.

²⁾ Titlul grecesc al acestei scrieri a lui Ioan Ajunătorul sună: *Κανονικόν τοῦ Νηστευτοῦ*, sau: *Νομοκάνων σὺν θεῶ ἁγιωτάτου ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Νηστευτοῦ περὶ ἐξαγορευόμεως διαφορῶν καὶ περὶ ἁμαρτημάτων*. După acest *Κανονικόν* a alcătuit Arhiepiscopul de Canterbury Todor în veac. VII lucrarea lui „*liber poenitentialis*“ pentru Biserica apuseană, care a servit de bază tuturor cărților penitențiale din apus. V. *Wasserschleben*, *Bussordnungen der abendländischen Kirche*, Halle, 1851, S. 145 fg.

³⁾ Se găsește și la finele sintagmei alfabetice a lui Vlastar; cel puțin așa susțin acei, cari au văzut diferitele manuscrite ale acestei sintagme. Vezi precuvântarea dela vol. VI, al Sint. At; tot așa *Mortreuil*, *Histoire du droit byzantin*, (III, 461), deși manualul acesta nu se găsește nici în ediția lui *Beveregius* nici în Sint. At., unde se cuprinde Sint. lui Vlastar.

⁴⁾ În *Pidalion* se cuprinde cu titlul următor: *Οἱ ἐξ κανόνες Ἰωάννου τοῦ Νηστευτοῦ*, și la sfârșit mai sunt adăogate 18 canoane, care provin dintr'un manuscris, pe care autorii *Pidalionului* l-au avut înaintea lor. Titlul din Sint. At. sună astfel: *Ἐκ τοῦ κανονικοῦ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Νηστευτοῦ*, unde se indică totodată și origina lui: *ἤμειψε πρὸς ἀνοψιν Ματθαῖος ταῦτα* (IV, 432). În ediția *Πίρα* (*juris eccles. graecorum hist. et. mon.* II, 226) se spune: *Διδασκαλία μοναζουσῶν καὶ ἐπιτιμῖα ἐλάστον ἁμαρτημάτων Ἰωάννου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως τοῦ Νηστευτοῦ*, și cu traducere latinească totodată.

⁵⁾ Γεδεών, Πατριάρχ. πίνακες. I, 267; Πηδάλιον. 725; Πίρα II, 314; Cave 434; Philaret, III, 277.

iconoclast Leon Armeanul, deoarece el voia să rămână fidel hotărârilor sinodului 7 ecumenic. A murit în închisoare. Câteva dintre scrierile lui numeroase sunt de mare importanță pentru dreptul bisericesc și anume: *a)* Despre primele șase sinoade ecumenice¹⁾ *b)* Prescripțiuni canonice asupra diferitelor chestiuni²⁾ *c)* Canoanele luate din tipiconul lui³⁾; *d)* Canoanele scoase din prescripțiunile bisericești, pe care le-a dat în conformitate cu Sf. Părinți⁴⁾. Vlastar a ales din toate canoanele lui Nichifor 37 din cele mai importante, care au fost primite în *Pidalion*. După un alt manuscris, 38 de canoane din acestea au fost primite în *Sintagma Ateniană*. În amândouă colecțiunile acestea mai sunt adăugate încă alte șapte canoane și în *Sintagma Ateniană* încă 9 canoane, formate din prescripțiunile bisericești generale ale lui Nichifor, precum și 17 întrebări și răspunsuri canonice dintr'o epistolă canonică a lui⁵⁾. În *Cormciaia* (cap. 57) au fost primite 23 canoane din cele adunate de Vlastar⁶⁾.

3. *Răspunsurile sinodale ale lui Nicolae al Constantinopolului*. Pe timpul acestui patriarh (1086—1111)⁷⁾ călugării din muntele Atoș s'au adresat sinodului patriarhal din Constantinopol cu diferite chestiuni privitoare la serviciul divin, a căror deslegare formează răspunsurile menționate⁸⁾. Atât în *Pidalion* cât

¹⁾ *Pitra*, II, 317—320.

²⁾ *Κεφάλαια περὶ διαφορῶν ὑποθέσεων*, 725; zece la număr. *Pitra*, II, 320—327.

³⁾ *Ἐκ τοῦ Τυπικοῦ*. Sunt 87canoane, lb. 327—336.

⁴⁾ *Ἐκ τῶν ἐκκλησιαστικῶν αὐτοῦ συναξειῶν καὶ τῶν σὺν αὐτῷ ἁγίων πατέρων*. La *Pitra* (II, 338—348) sunt numărate 140 canoane și împreună cu cele din Tipiconul lui Nichifor 227 canoane.

⁵⁾ Acestea din urmă sunt intitulate în *Sint. At.* (IV, 431 γ—431 ι) *Ἐπιστολὴ τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Νικηφόρου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως τοῦ Ὁμολογητοῦ*.

⁶⁾ În comparație cu *Sint. At.* din *Cormciaia* lipsesc canoanele 4, 8, 10, 12, 18, 19, 20, 23, 25, 30—34 și 38.

⁷⁾ *Γεδεῶν, Πατριάρχ. πίνακες*, I, 338; *Cave*, 538.

⁸⁾ În *Sint. At.* (IV, 417) întrebările și răspunsurile acestea poartă, titlul următor: *Ἐρωτήσεις μοναχῶν τινῶν ἔξω τῆς πόλεως ἀσχοιμένων, καὶ ἀποκρίσεις ἐπ' αὐτῶν γενομένηαι παρὰ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἁγίας συνόδου, ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου Νικολάου, βασιλεῦστος τοῦ αὐθιμίμου βασιλέως κυρίου Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ, ἐφ' αἷς καὶ ἐρμηνεῖαι ἐξεσωνήθησαν παρὰ τοῦ πατριάρχου Ἀντιοχείας Θεοδώρου τοῦ Βαλσαμῶν, Predicatul patriarhului Nicolae e „γραμματικός“ (Grammaticus).*

și în *Sintagma Ateniană* se află 11 întrebări și tot atâtea răspunsuri. În *Sintagma Ateniană* se mai adaugă la acestea și comentariile lui Balsamon la unele răspunsuri. *Cormciaia* (cap. 53) conține 20 de întrebări și răspunsuri cu diferite titluri, cari diferă de cele din celelalte ediții²⁾.

4. *Prescripțiuni canonice*: a) ale lui Vasile cel Mare cu privire la statornicia în faptele bune. Acesta este un extras din enciclica lui Vasile către locuitorii din Nicopole³⁾; b) ale lui Ioan Hrisostom asupra îndreptării celor păcătoși⁴⁾; c) asupra timpului primirii sf. împărțășiri: a) un răspuns canonic al Sf. Anastasie⁵⁾; β) o prescripțiune canonică a lui cuprinsă în enciclica lui Vasile cel Mare (πρὸς Καισαριαν Πατρικίαν)⁶⁾ și γ) prescripțiunile privitoare la acelaș obiect, cuprinse în comentariile lui Ioan Hrisostom la epistolele Apost. Pavel către Efeseni și Evrei⁷⁾; d) prescrip-

²⁾ „Glavi cerkovnija, i voprosi pravilnija, i otvjeti svjatago sobora, bivsago vodni preosvjascennago e vselnskago patriarha Nicolaja Konstantinja grada, voprosenie i Joanna mnija i molcalnika, ize vo svjatjej gorje, i suscili s nim cernorizec“. Asta ar fi traducerea aceia ce menționează *Cave* (p. 538): *Κεφάλαια ἐκκλησιαστικά πᾶν ἀναγκαῖα καὶ ὀφέλιμα καὶ ἀπόκρισεν ζητηθέντα παρὰ τοῦ μοναχοῦ Ἰωάννου τοῦ ἡσυχαστοῦ, τοῦ ἐν τῷ ἁγίῳ ὄρει, τῷ υἱαρίῳ, πατριάρχῃ Κωνσταντινουπόλεως κύριῳ Νικολάῳ*. Dacă, lucrul acesta e adevărat, după cum credem noi, în „capitulele“ acestea s'ar fi înoit și răspunsurile coprinse în *Pidalion* și *Sint. At.*; căci întrebările 2, 3, 4, 6, 7, 9, 10, 12, 16, 17 și 20 din *Cormciaia* corespund în totul cu cele amintite în ambele colecțiuni amintite. La M. *Ἱ. Γεδεῶν, Κανονικὰ Διατάξεις τῶν ἁγιωτάτων πατριαρχῶν Κωνσταντινουπόλεως. Κωνσταντινούπ. 1888—89, I, 9—16*, se găsesc 17 întrebări și răspunsuri.

³⁾ *Sint. At. IV, 386*: *Ἐκ τῆς πρὸς Νικοπολίτας ἐπιστολῆς — περὶ τοῦ ὑπομένειν καὶ εὐχαρίστως φέρειν τοὺς πειρασμοὺς.*

⁴⁾ *Γεδεῶν, Πατρ. πῆναξ. 141; Pitra II, 168*. El a fost episcop în Constantinopol dela 388—404. În *Sint. At. (IV, 387)* sub titlul: *Κεφάλαιον κανονικόν*, și la *Pitra (II, 169)*: *Παραγγελία*.

⁵⁾ *Sint. At. IV, 388*: *Τοῦ ἁγίου Ἀναστασίου, ἐρωτηθέντος, πότερον καλόν, τὸ συνεχῶς κοινωνεῖν, ἢ ἐκ διαλειμμάτων; Ἀπόκρισις. Comp. Cave. 346, și „Anastasiana“ la Pitra II, 238 sq.*

⁶⁾ Enciclica aceasta a alcătuit-o Vasile în anul 372; în ediția *Migne* are numărul 93 între enciclicile lui.

⁷⁾ *Pitra* mai citează următoarele prescripțiuni canonice ale Sf. Ioan Hrisostom, care se cuprind în numeroasele scrieri ale lui: 1. asupra iertării păcștelor (εἰς τὸν ν' ψαλμὸν), 2. asupra mărturisirii (ἐκ τοῦ κατὰ Ἰωάννην) 3. asupra opririi laicilor de a ofensa pe clerici și de a pronunța sentințe asupra lor (din Comentarul la Evanghelia lui Ioan), 4. asupra lui Hristos și preotului (din Comentarul la epistola către Tesalo-

răspunsuri. În *Sintagma Ateniană* se mai adaugă la acestea și comentariile lui Balsamon la unele răspunsuri. *Cormciaia* (cap. 53) conține 20 de întrebări și răspunsuri cu diferite titluri, cari diferă de cele din celelalte ediții²⁾.

4. *Prescripțiuni canonice*: a) ale lui Vasile cel Mare cu privire la statornicia în faptele bune. Acesta este un extras din

jiunea lui Vasile cel Mare pentru clerici cu privire la purtarea lor în Biserică¹⁾.

II.

Canoanele emise pentru cărmuirea Bisericii, după cum am văzut, nu au fost date în acelaș timp, ci în curs de mai multe secole în conformitate cu necesitățile ce s'au ivit. Cele publicate serveau ca norme, cari trebuiau observate de aci încolo în cazurile date. Cunoașterea canoanelor publicate era obligatorie cu toată sfințenia pentru fiecare membru al Bisericii și în prima linie pentru conducătorii Bisericii, cari trebuiau să vegheze ca să fie strict executate. Din cauza aceasta îndatăce se emitea de către autoritatea cu cădere un nou canon, care avea pecetea obligativității generale cu privire la obiectul său, cei competenți căuțau ca acela să fie adăugat cât mai curând la celelalte, pentru ca astfel **toate canoanele** să poată fi cunoscute de către oricine. Astfel este foarte natural că au apărut diferite colecțiuni, cari cuprindeau toate canoanele date până la un timp anumit și după cari se conducea viața bisericească. Pe măsură ce creștea numărul canoanelor, creștea și extensiunea colecțiilor.

Ca bază pentru colecțiunile canonice ale Bisericii creștine au servit canoanele sinodului dela Ancira, deoarece cronologiceste acesta a fost primul sinod recunoscut în general. La canoanele acestui sinod mai târziu s'au adăogat canoanele sinodului similar dela Neocezareaia, cronologiceste al doilea. **Prima colecțiune de canoane** a rezultat din totalitatea canoanelor sinoadelor din Ancira și Neocezareaia. Mai târziu colecțiunea aceasta apare complectată cu canoanele sinoadelor dela Niceia și Gangra. Mai apoi s'au

niceni), 5. asupra clericilor, calitățile și datorii lor (din Comentariul la epistola către Timotei), 6. asupra clericilor (din cartea despre preoție), 7. asupra aceluiaș (din aceeaș carte), 8. 143 de canoane care prescriu pedepse pentru diferite delicta, și 4. *Στίχοι παραινετικοί*. Op. cit. II, 168—169.

¹⁾ *Sint. At. IV, 391—392: Παράγγελμα πρὸς τὸν ἱερέα περὶ τῆς ἡλίας χάρτος*. In *Corniciata* (cap. 24) e citat titlul următor: K prezviteru o bozestvennej sluzbje (Pentru preot, despre cult).

adă
și I

pân
câtu

cari
lor

rife
exte

prin
zate

împ
mea
dup

cari
mul
noa

titul
1870

dfn
a co
com

Zaoz
nic.

se g
asup
zersk

au f
s'au
și de

(188
sinod
colec

ale c
nicei
exclu

oarec
cano
form

adăugat la colecțiunea aceasta canoanele sinoadelor dela Antiohia și Laodiceia și așa mai departe ¹⁾).

Pe calea aceasta evoluiază mai departe colecțiunea tocmai până la a doua jumătate a secolului al IX-lea, când primește alcătuirea sa de astăzi.

Istoria ne-a păstrat o mare mulțime de colecțiuni canonice cari diferă între oaltă atât referitor la conținutul cât și la forma lor exterioară și cari în cursul timpului au fost alcătuite în diferite limbi atât la răsărit cât și la apus. Ce privește forma lor externă, toate colecțiunile se pot împărți în două grupe. Grupa primă este formată din colecțiunile, în cari canoanele sunt așezate sau în ordinea cronologică, în cari au fost date, sau după importanța isvoarelor, din cari au derivat; grupa a doua o formează colecțiunile sistematice, în cari canoanele sunt grupate după obiectul lor.

La grupa primă aparțin, între altele, cele patru colecțiuni, cari au în diferitele provincii ale Bisericii ortodoxe caracter mai mult sau mai puțin oficial, iar la a doua așa numitele nomocanoane. Dintre cele din grupa primă vom trata despre cele patru

¹⁾ Astăzi, după apariția operei științifice a profesorului *Maasen*, sub titlul: „Geschichte der Quellen un der Literatur des can. Rechts, Gratz, 1870“, compusă pe baza manuscriselor păstrate în bibliotecile mai mari din Europa, se poate vorbi cu toată siguranța asupra alcătuirii primordiale a colecțiunilor străvechi de canoane. Asupra primei colecțiuni de canoane compară și lucrarea: *Spittler*, Geschichte des can. Rechts, Haale, 1778. *Zaozerski* încă a scris mai multe articole asupra codificării dreptului canonic. Aceste articole după forma lor exterioară se pot numi științifice, dar se găsesc într'însele și multe lucruri miraculoase, de pildă: tirada scrisă asupra „codicelui niceian“. Fără a mai vorbi despre titlul neobișnuit, *Zaozerski* greșește când afirmă că primele formațiuni ale codicelui de canoane au fost canoanele niceiene și că formațiunile următoare ale acestui codice s'au născut când s'au adăugat dela apus canoanele sinodului dela Sardica și dela răsărit cele ale sinoadelor dela Ancira, Neocezarea și Gangra (1882, I, 598), deoarece este îndeobște cunoscută codificarea canoanelor sinodului dela Ancira împreună cu ale sinodului dela Neocezarea într'o colecțiune, răspândită în acel timp (începutul sec. IV-lea) în multe părți ale creștinătății și astfel codicele acesta a existat încă înainte de sinodul niceian. Afară de aceasta însuși *Maasen*, pe baza căruia lucrează aproape exclusiv *Zaozerski* i-ar fi putut spune că afirmațiunea lui este greșită, deoarece *Maasen* afirmă categoric că prima colecțiune a fost alcătuită din canoanele ancirene și neocezariene (I, 79, 123) și vorbește clar despre formarea treptată a acestei colecțiuni (pap. 79, 100, 122, etc.).

adăugat la colecțiunea aceasta canoanele sinoadelor dela Antiohia

colecțiuni menționate, iar dintre cele sistematice despre cea mai bună și mai completă, adică despre Nomocanonul în XIV titluri, carele este pus la începutul colecțiunii noastre. Vom trata întâi de toate despre acest din urmă.

Nomocanonul în XIV titluri.¹⁾

În prefața lucrării lui Ioan Scolasticul: *Συναγωγή κανόνων ἐκκλησιαστικῶν εἰς 14 τίτλους*, între colecțiunile sistematice grecești se menționează și o colecțiune sistematică de canoane, care era împărțită în 60 titluri, dar care nici astăzi nu este cunoscută și probabil că nu s'a păstrat în nici un fel de manuscris. Datează din timpul imediat de după apariția codicelui lui Iustinian, așa-dară de pe la anul 535. După prefața menționată, cuprindea toate canoanele, cari se găsesc și în colecțiunea lui Scolasticul, cu excepția canoanelor lui Vasile cel Mare. Această colecțiune în 60 titluri ar fi cea dintâi colecțiune sistematică grecească de canoane. A doua colecțiune de felul acesta a fost alcătuită de către *Ioan*

1) Vezi: Biener, *De collect. canonum*. Berol., 1827, 21 sq. — Biener: *Kritische Zeitschrift für Rechtswiss* Bd. 86. S. 188—190. — Mortreuil, op. cit. I, 222 sq., III, 416 sq. — Pitra, op. cit. II, 433 sq. — Hergenröther, *Photius*, Regensburg, 1860, III, 98 fg. — Heimbach, *Griech. röm. Recht*. (in Ersch u. Gruber, *Allgem. Encyklop.* Bd. 86. S. 291 fg.). — E. Zahariä v. Lingen-thal, *Die griech. Nomokanones* St. Petersburg, 1871, S. 5 fg. — N. Zaozerski, *Syntagma în XIV titluri*. — *Tratatul meu academic: „Nomocanonul patriarhului Fotie“*, Kiev, 1872.

Deoarece autorul în lucrarea sa „Dreptul bisericesc oriental“ (trad. rom. cit.) în nota sa 11 dela partea referitoare la acest nomocanon spune că nota de aici este greșită și necompletă, vom întregi nota prezentă cu partea respectivă din nota sa din „Dreptul bisericesc oriental“ (traducerea românească, pag. 148):

Biener, *De collectione canonum*, p. 21—26; *acelaș*, *Das kanonische Recht der griechischen Kirche* (Revista critică pentru știința dreptului, XXVIII, 188—198); de *acelaș*, *Istoria novelor lui Iustinian*, p. 202—210; de *acelaș*, *Zur Revision des Just. Codex* (Revista pentru știința dreptului VII, 148—153); *Spittler*, *Geschichte des kanon. Rechts*. p. 183—187; *Mortreuil*, *Histoire du droit byzantin*, I, 222—230, III, 416—421; *Pitra* *Des canons*, p. 32—56; de *acelaș*, *Juris. eccles. hist. et monum.* II, 433—444; *Zachariae a Lingen-thal*, *Die griechischen Nomokanones*, p. 6—14; *acelaș*, *Über den Verfasser und die Quellen des (Pseudo-Photianischen) Nomokanon in XIV titluri* (Vezi un fel de critică a acestei lucrări în „*Tvor sv. otcev*“ 1887. Cartea I. Introducere, p. 418—427. de N. Zaozerski); *G. E. Heimbach*, *Anecdota I. Prolegom.* p. XLVII—LIII; *C. W. E. Heimbach*, *Griechisch-römisches Recht* (Ersch u. Gruber, *Enciclopedia*

Scolasticul, carele a fost avocat și presbiter în Antiohia, iar mai târziu dela 565, patriarh constantinopolitan. Această colecțiune este împărțită în 50 titluri și a fost alcătuită de către Ioan pe la anul 550, fiind încă presbiter în Antiohia. Din prefață cunoaștem că colecțiunea aceasta a fost alcătuită după modelul unei colecțiuni similare mai vechi, dar după un sistem mai bun și cuprindea canoanele apostolice, a 10 sinoade (I dela Niceia, Ancira, Neocezarea, Gangra, Antiohia, Laodiceia, I Constantinopol, Efes, Calcedon și Sardica) și canoanele lui Vasile cel Mare (68 la număr, adică a II-a și a III-a epistolă pastorală a lui către Amfilohie). Această colecțiune a lui Ioan Scolasticul s'a păstrat în multe manuscrise și s'a tradus pe mai multe limbi; între altele și pe limba slavonă, traducere atribuită lui Metodiul, fratele mai mare al lui Kiril. În Biserica slavonă s'a întrebuițat până când s'a tradus Cormciaia de astăzi, așadară până la începutul secolului al XIII-lea, iar la Bulgari chiar și în secolul al XIV-lea.

După colecțiunea lui Ioan Scolasticul urmează, în ordine cronologică, colecțiunea arătată în titlul prezent. În literatură colecțiunea aceasta este cunoscută sub numirea de *Nomocanonul patriarhului Fotie*.

generală. Vol; 86, p. 291—295, 377—378, 457—458); *Hergenröther*, Photius, III, 99—128, *acelaș*, Das griechische Kirchenrecht bis zum Ende des IX. Jahrhunderts (Arhiva pentru dreptul bisericesc catolic. Vol. 23, p. 211—277); *Pawlow*, Pervonacalni slavjano-russki Nomokanon (Nomocanonul slavonesc primordial), p. 25 sq; *Arhim. Ioan*, Kurs cerkov. zakonovjed, (Curs de legislația bisericească), I, 91—98; *Zaozerski*, Syntagma v. XIV titulov) Sintagma în XIV titule (Ctenija v obsc. L. D. Pr. 1883. I, 327—361).—Lucrările (afară de multe altele): *Voelli et Justelli*, Biblioth. juris. can. II, 785—1140; *Migne*, Patrologia greaca. Tom. CIV, p. 441—976, text după cardinalul A. Mai (Spicil. rom.) și p. 979—1218, text după ed. lui Justellus (după observația lui Hergenröther (Photius, III, 109. Arhiva pentru drept bisericesc 23, 212) ediția lui Migne trebuie să fie foarte greșită); *Pitra*, Juris eccl. hist. et monum. II, 445—460 (o lucrare minunată); *Πάλλη καὶ Πότλη*, Σύνοταγμα κανόνων I, 5—395. O traducere slavă a nomocanonului (fără legile civile) conține Cormciaia veche sârbă, din care a fost trecută în Cormciaia slavo-rusă tipărită (Ediț. 1817, I, 34—58). Traducerea dată de noi după Sint. At. se găsește în „Zbornicul” nostru, p. 3—22. O traducere rusească de *V. Naberkov*, „Nomokanon Konstantinopolskago Patriarha Fotija s tolkovaniem Valsamona”. Kazan 1899. (Nomocanonul Patriarhului Fotie al Constantinopolului cu comentariul lui Balsamon).

Scolasticul, carele a fost avocat și presbiter în Antiohia, iar mai târziu dela 565, patriarh constantinopolitan. Această colecțiune este împărțită în 50 titluri și a fost alcătuită de către Ioan pe la anul 550, fiind încă presbiter în Antiohia. Din prefață cunoaștem

Numirea de «Nomocanon» a colecțiunii acesteia, în forma ei, dupăcum am tradus-o noi din Sintagma ateniană și în care formă se găsește și în Cormciaia, nu este exactă, deși așa este numită în toate edițiile. Sub nomocanon înțelegem propriamente o colecțiune, care cuprinde în prima linie canoanele (*κανόνες*) și paralel cu acestea legile (*νομοί*) referitoare ale autorității civile, cari confirmă canoanele. Numirea de Nomocanonul în XIV titluri se potrivește ediției lui de mai târziu, în care adică la capitolele fiecărui titlu se citează și legile civile referitoare. Mai înainte, când aceste legi nu făceau parte componentă dintr'însul, avea numirea de *Κανονικὸν Σύνταγμα*, după cum citim acest lucru și în introducerea primă a acestei colecțiuni. Noi, având în vedere că am tradus numai partea canonică a colecțiunii prezente, deși ar trebui să o numim Sintagmă, totuși deasemenea i-am dat, în mod necorespunzător, numirea de Nomocanon, din cauză că în literatură mai nouă s'a acceptat ca codicii canonici sistematici să se numească nomocanoane și deoarece există mai multe manuscrise vechi de codici (Pitra, II, 442, 443, N. N. 1, 24, 25, 36, 50), din cari deasemenea lipsesc legile civile și totuși poartă numirea de «Nomocanoane» și deoarece chiar în Cormciaia colecțiunea prezentă nu cuprinde nici o lege civilă și totuși a primit numirea de Nomocanon, — astfel din aceste motive „am dat și noi numirea aceasta colecțiunii prezente, deși în mod impropriu.

Până acum câți-va ani domina în genere opiniunea că acest Nomocanon a fost scris de către Fotie, cunoscutul patriarh al Constantinopolului și din cauza aceasta s'a numit Nomocanonul lui Fotie. Dar cu timpul însași împărțirea și cu deosebire precuvântarea Nomocanonului au dovedit nețemeinicia acestei opinii generale și au arătat că Nomocanonul datează dintr'un timp mult anterior lui Fotie și pe timpul lui Fotie a fost numai întregit cu canoanele date dela ultimii ani ai secolului al VII-lea încoace. Mai apoi vom vedea dacă Fotie va fi contribuit la această întregire și dacă peste tot i se poate atribui lui Fotie.

La începutul Nomocanonului se găsește un prolog (*πρόλογος*) amănunțit, care în Sintagma ateniană are titlul de: *Φωτίου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, εἰς τὸν Νομοκάνονα πρόλογος*. După titlu trebuie să fim de părerea că acest prolog a fost scris de către o singură persoană, adică de Fotie. Dar, dacă vom fi atenți la cuprinsul prologului, vedem că nu este un singur prolog, ci

două cu totul diferite, cari numai că sunt puse la un loc, dar își au origina dela două persoane diferite, cari au scris în timpuri diferite, ceea ce dovedește că Nomocanonul a fost redactat în două rânduri.

În prologul prim care se începe cu cuvintele: *Τὰ αὖν σώματα* și se termină cu: *τὸν μισθὸν ἀπενεγκισθαί*, citim între altele: «Eu mi-am propus să adun la oaltă canoanele dumnezeiești, cari s'au dat la zece sinoade, în timpuri diferite, spre întărirea învățaturii mântuitoare și pentru învățarea tuturor oamenilor și am citat canoanele acestor sinoade, unde a fost necesar menționând și toate sinoadele. Am primit însă nu numai canoanele acestor sinoade, ci și pe ale Sfinților Apostoli, deși unii, din anumite motive le privesc de suspecte. Apoi socotind că sfântul sinod ținut la Cartagina (în Libia) pe vremea împărașilor Onoriu și Arcadie a hotărât multe lucruri de mare folos... eu am adăugat canoanele respective la această lucrare. Am găsit de cuviință să menționez și ceea ce au hotărât cu evlavie unii dintre Sfinții Părinți în epistolele lor pastorale sub forma de întrebări și răspunsuri, cari încă pot avea oarecare importanță canonică». Apoi zice mai departe: «Dupăce am adunat conținutul tuturor acestor canoane în 14 titluri (*εἰς τετλοὺς δέξαι πρὸς τέτρασι*) și pe fiecare împărțindu-l în capitole separate, am pus la fiecare subiect dispoziția canonică și am arătat numele celor ce le-au dat, precum și numărul dispozițiilor prin semne aritmetice și astfel am înlesnit, după posibilitate, supraprivirea colecțiunii. Cauza, pentru care am ales metoda aceasta, adică pentruce am întrebuițat semne aritmetice și nu am citat la fiecare capitol textul respectiv, este că nu am vrut să repețesc mai de multe ori acelaș text spre plictiseala cetitorului, cece ar fi trebuit să fac din cauza diversității subiectelor și apoi nu am vrut să desfac în mai multe părți unul și acelaș canon, care tratează despre mai multe chestiuni, ceea ce necondiționat trebuia să fac, după cum s'a și procedat mai înainte de către alții, cari fărâmiind canoanele s'au expus cu drept cuvânt osândirii din partea multora, ceea ce mi s'ar fi cuvenit și mie, dacă mi-aș fi permis să fărâmițesc canoanele.» De încheiere spune că la canoane a adăogat și legile civile, cari privesc unele chestiuni canonice.

Din acest prolog cunoaștem că *un canonist* a adunat ca-

noanele apostolice, a zece sinoade și cele cartaginene, deci a unsprezece sinoade (patru ecumenice și șapte locale) și cele ale Sfinților Părinți, că a împărțit aceste canoane în 14 capitole principale și că fiecare capitol l-a împărțit în mai multe părți după chestiunile diferite, despre cari tratează canoanele, că la fiecare capitol a citat canoanele respective, dar nu textual, ci numai după număr, sub care număr ele se pot găsi în colecțiunile canonice ordinare, — și că în fine sunt citate dispozițiile autorității civile asupra chestiunilor bisericești, despre cari tratează canoanele însași.

Prologul al doilea începe cu următoarele cuvinte: «*Ὁ μὲν παρῶν πρόλογος*» și se termină cu: «*ὅπ' ὠρᾶς ἡλίου τὴν προκειμένην πρᾶξιν προήνεγκεν*». La începutul prologului autorul face mențiuni despre autorul primului prolog, apoi cum a primit acel autor în colecțiunea sa canoanele de până la sinodul al cincilea (ecumenic) și canoanele Sfinților Părinți, mai departe că după sinodul al cincilea ecumenic s'au dat încă multe canoane și continuă astfel: «Lăsând neatinsă opera predecesorului, ba chiar lăudându-o, noi am adăugat la cele de mai înainte ceea ce a apărut mai târziu și prin această adăugire am complectat ceea ce creat timpul ulterior și înfățișăm în întregitatea sa deplină opera referitoare la timpul prezent. Astfel cartea aceasta cuprinde tot ceea ce menționează acel prolog; cuprinde mai departe în aceeași ordine și cu aceeași consecvență cele hotărâte mai înainte, apoi și canoanele date de către sinodul al șaselea ecumenic, deasemenea și pe ale sinodului al șaptelea, care s'a întrunit a doua oră la Niceia și a spulberat furia iconoclaștilor și care a dat multe dispoziții referitoare la organizația bisericească. Afară de acestea canoanele sinodului întâiu — al doilea ținut mai târziu la Constantinopol, când Biserica Sfinților Apostoli a fost locul, unde s'a desfășurat disputa iscată în acel timp; și în fine și pe celece sinodul le-a dat mai târziu spre a pecetlui unitatea Bisericii, carele confirmând sinodul niceian a condamnat toate învățăturile eretice și schismatice». Mai departe spune că se citează unele legi civile și încheie astfel: «Și dacă cineva dorește să știe când s'au adunat acestea pentru prima oră, aceasta s'a făcut atunci, dacă măsurând timpul cu o mie de ani și aceasta se ia de șase ori și apoi trecând și peste acesta nu se oprește până la trei secole și întrând în anul al 21-lea sub razele soarelui atunci s'a alcătuit opera aceasta».

noanele apostolice, a zece sinoade și cele cartaginene, deci a unsprezece sinoade (patru ecumenice și șapte locale) și cele ale Sfinților Părinți, că a împărțit aceste canoane în 14 capitole principale și că fiecare capitol l-a împărțit în mai multe părți

Așadară la canoanele celor 11 sinoade, ale Sfinților Apostoli și ale Sfinților Părinți, citate în prima redactare a Nomocanonului s'au mai adăugat — după cuvintele prologului al doilea — și canoanele a patru sinoade ținute mai târziu și anume canoanele sinodului trulan, ale celui al II-lea dela Niceia, ale sinoadelor ținute în Biserica Sfinților Apostoli și Sf. Sofia și adăogirea aceasta s'a făcut în anul 6391 dela facerea lumii adică în anul 883 d. Hr.

Nomocanonul are și un al treilea prolog (Pitra II, 449—450 compară și II, 444 N. 63) scris de către Teodor Vestes în anul 1090. Vestes în acest prolog zice că dânsul a avut în mâinile sale un Nomocanon, în care toate canoanele au fost primite nu după număr, ci textual¹⁾ și că acesta era foarte folositor din punct de vedere practic; dar, deoarece colecțiunea nu era încă completă cu privire la legile civile, dânsul și-a propus să o completeze în privința aceasta.

Despre prologul acesta al treilea am putea să nu mai trăiam, deoarece în el nu se menționează partea canonică a Nomocanonului; iar ceea ce spune — anume că fiecare canon este primit textual și că aceasta a fost util — nu poate fi valabil după explicațiile frumoase date în privința aceasta de către autorul prologului prim al Nomocanonului. *Nomocanonul înzestrat cu numerele canoanelor a fost un repertoriu sistematic, după cum urmează colecțiunea canonică cu textul tuturor canoanelor*; aceasta a fost forma lui externă propriu zisă, iar manuscrisul, pe care l-a văzut Vestes, a fost unul dintre exemplarele speciale ale acestui manuscris, din care s'au păstrat foarte puține. Nomocanonul înzestrat cu numerele canoanelor și apoi cu colecțiunea textului canoanelor însași se găsește și în Cormicia; deasemenea în Sintagma ateniană și prin urmare și în colecțiunea noastră, care este tradusă după Sintagma.

Lăsând deci la o parte prologul al treilea și bazându-ne pe primele două proloage, precum și pe însuși conținutul Nomocanonului, vom discuta origina și alcătuirea lui și vom arăta importanța lui în istoria dreptului nostru bisericesc și prin aceasta vom arăta motivul de ce am pus acest Nomocanon la începutul colecțiunii noastre.

¹⁾ Nomocanonul acesta este tipărit în *Migne*: Cursus compl. Patrologiae. Patrol. Gr. ecl. Lat. LIV. col. 169—434,

Așadară la canoanele celor 11 sinoade, ale Sfinților Apostoli și ale Sfinților Părinți, citate în prima redactare a Nomocanonului s'au mai adăogat — după cuvintele prologului al doilea — și canoanele a patru sinoade ținute mai târziu și anu-

Am spus că Nomocanonul a fost redactat în două rânduri. Autorul prologului al doilea spune clar că redactarea a doua datează din anul 883, dar nu este cunoscut anul când a apărut în prima sa redactare. Înainte de timpul lui Iustin (565—578) nu a putut să apară, deoarece se găsesc într'insul și novelele lui Iustin, dar n'a putut să apară nici după sinodul trulan (691—692), deoarece în acest caz trebuia să conțină și canoanele acestui sinod. Dar acesta este un lung interval de timp. Opinia învățașilor cu privire la timpul primei apariții a Nomocanonului se mișcă între timpul împăraților Iustin II și Eraclie (610—641). Opiniile diferă mai serios referitor la împrejurarea că unii afirmă că o novelă a împăratului Eraclie din anul 612, care este pusă în Nomocanon după canonul al 30-lea în capitolul I, ar fi un adaos de mai târziu, pe când alții susțin că novela aceasta a fost primită la prima alcătuire a Nomocanonului¹⁾. Iar novela aceasta în ordine cronologică este ultima între novelele împărătești primite în Nomocanon. Sunt puternice argumentele, cari pledează pentru timpul lui Iustin, dar există argumente mult mai puternice, pe baza cărora se poate dovedi tocmai contrarul. Argumentul nostru principal, după care redactarea primă datează din timpul lui Eraclie, iar nu al lui Iustin, este legătura strânsă, conexiunea între partea Nomocanonului, în care sunt citate legile civile prietoare la Biserică și între colecția specială a legilor civile referitoare la Biserică cunoscută sub numirea: *Collectio constitutionum ecclesiasticarum tripartita*²⁾. La sfârșitul acestei colecțiuni se găsesc și patru novele ale împăratului Eraclie, între cari este și cea din anul 612.³⁾ Ce privește conexiunea între partea Nomocanonului

¹⁾ Opinia primă este împărtășită de *Heimbach junior*, *Mortreuil* și *Pitra*, la a doua s'au atașat *Heimbach senior*, *Biner* și *Hergenröther*. Lucrările acestora sunt menționate în notele de pe paginile anterioare. Compară ceea ce am spus despre aceasta în lucrarea mea „*Comrciaia dela Savin*“, pag. 6.

²⁾ Tipărită în *Voelli et Justeli*: *Bibliotheca juris. can. Paris*, 1661, II, 1232 sq. Titlul ei latin este următorul: *Collectio expositorum in Codice et Digestis et Novellis constitutionibus de Episcopis et clericis et monachis et rebus sacris, atque etiam Judaeis et haereticis*.

³⁾ Tratează asupra preoților dela Biserică din Constantinopol. S'a tipărit în numita *Bibliotheca* (1366—1370) apoi *Sint. At.*, V, 230—234 și în *Zachariae a Lingenthal*: *Jus graeco — romanum*. Lips, 1857, III, 33—38.

canonului cu legile civile și între această colecțiune este foarte natural că respectivul, citând de aici legile civile, a citat și novela lui Eraclie și-a pus-o la locul respectiv al Nomocanonului. Dacă considerăm novelele lui Eraclie ca adaosuri de mai târziu în *Collectio tripartita* apoi acelaș lucru se poate spune și referitor la Nomocanon și se poate admite că a fost alcătuit pe timpul lui Iustin; dar deoarece pentru această afirmație nu există vreun motiv bazat, apoi novela aceasta a lui Eraclie trebuie să o considerăm ca parte componentă din redactarea primă a Nomocanonului și astfel trebuie să admitem că el a fost alcătuit sau în timpul vieții lui Eraclie sau nemijlocit după moartea lui, așadară în prima parte a secolului al VII-lea.

Referitor la autorul primei redactări a Nomocanonului opiniile diferă. Cei mai mulți spun că este necunoscut, alții afirmă că este identic cu cel al *Collectio tripartita*-ei și în fine că l-a alcătuit Sergie I, patriarhul Constantinopolului, sau sub conducerea sa.

Primind părerea că novela menționată a lui Eraclie a fost primită deja la apariția primă Nomocanonului și presupunând deci că acesta a apărut în prima jumătate a secolului al VII-lea, ni se pare că putem afirma cu siguranță acceptabilă că Nomocanonul a apărut în Constantinopol și că inițiatorul lui de frunte a fost patriarhul Constantinopolului, *Sergie I* (617—638), contemporanul lui Eraclie.¹⁾ La această afirmație ne îndeamnă și împrejurarea că Sergie a dezvoltat o vie activitate în chestiunile bisericesti precum și străduința lui (deși în ce privește învățătura de credință cu rezultat jalnic) de a restabili ordinea și liniștea din Biserică turburate în urma controverselor monofizite. Toate cele patru novele ale lui Eraclie, despre cari avem cunoștință, au fost provocate prin străduința lui Sergie în toate patru se referă la disciplina bisericască.²⁾ Dacă Sergie s'a îngrijit atât de mult de chestiunea aceasta, ajungem în modul cel mai natural la concluziunea că dânsul se nizuia ca unitatea disciplinei să se păstreze pretutindenea și mijlocul cel mai potrivit pentru acest scop putea

¹⁾ Opinia aceasta este scoasă în relief și de către *Biener* (*Kritische Zeitschrift für Rechtswissenschaft und Gesetzgebung des Auslandes* Bd. XXVIII, S. 195—196, iar după *Biener* și de către *Heimbach senior* (*Ersch. u. Gruber, Allg. Encklop* Bd. 86, S. 295).

²⁾ Tipărite în acelaș ediție ca și cea din anul 612.

canonului cu legile civile și între această colecțiune este foarte natural că respectivul, citând de aici legile civile, a citat și novela lui Eraclie și-a pus-o la locul respectiv al Nomocanonului. Dacă considerăm novelele lui Eraclie ca adaosuri de mai târziu în *Collectio tripartita* apoi acelaș lucru se poate spune și refe-

fi dacă fiecare episcop avea un astfel de codice, care conținea toate canoanele referitoare la disciplină, prin cari mai ușor se poate menține unitatea dorită. Colecțiunea în 50 titluri era nepotrivită spre acest scop, atât din punct de vedere al materiei cât și al practicei. Despre Sergie se poate presupune că a înțeles mai bine acest lucru decât alții; și se poate admite că spre a pune capăt acestei situații a întreprins sau personal alcătuirea unei nouă și mai practice colecțiuni de canoane, de felul Nomocanonului în 14 titluri, sau a înduplecat pe vreunul dintre cunoscătorii distinși de drept să o compună sub conducerea sa.

Ce privește forma externă a Nomocanonului nostru, știm că a fost împărțit în patrusprezece titluri. Împărțirea de mai nainte, în 60 sau 50 titluri din colecțiunile similare, nu corespundea trebuințelor practice ale cărții, în prima linie din cauza mulțimii titlurilor și în al doilea rând din cauză că cu greu se putea găsi vreo conexiune strânsă între titluri. Autorul nostru s'a distins printr'un sistem nou. Dacă comparăm sistemul lui cu sistemul colecțiunilor celor mai importante de legi civile din vigoare în acel timp, adică cu cel din codicele lui Iustinian, nu putem să nu vedem uniformitatea apropiată, între unul și celălalt sistem și bazându-ne pe aceasta suntem siliți a deduce că autorul Nomocanonului a luat de bază sistemul din codicele lui Iustinian. Primele treisprezece titluri (tituli) din acest codice tratează exclusiv despre chestiuni de credință și bisericesti: primul despre Sfânta Treime și credința ortodoxă, al doilea despre sfintele biserici și așa mai departe... Autorul Nomocanonului încă a împărțit materia canonică, în conformitate cu aceste titluri, în treisprezece titluri, și din materia, pe care nu a putut-o pune sub nici unul dintre titluri, a alcătuit un titlu nou pe cel al patrusprezecelea. Aceasta se poate cunoaște din prima privire asupra formei externe a Nomocanonului. El ne prezintă adică în mod sistematic *treisprezece* titluri, cari în părțile lor sunt în consonanță cu primele 13 titluri ale codicelui și sub fiecare titlu se citează și legile civile respective. Al 14-lea precum și celelalte titluri ale codicelui nu privesc Biserica și astfel nici autorul nostru, din cauza sistemului propriu, nu le dă importanță și din restul materiei canonice alcătuește un titlu nou și sub acesta nu citează nici o lege civilă, pe când în titlurile prime urmează codicele aproape fidel. Ținând seamă de cele expuse, în ce privește

fi dacă fiecare episcop avea un astfel de codice, care conținea toate canoanele referitoare la disciplină, prin cari mai ușor se poate menține unitatea dorită. Colecțiunea în 50 titluri era nepotrivită spre acest scop, atât din punct de vedere al materiei cât și al practicei. Despre Sergie se poate presupune că a înțeles

sistemul Nomocanonului putem spune cu toată convingerea că titlurile codicelui lui Iustinian au servit de model autorului Nomocanonului.

Fiecare titlu se împarte în câteva părți, cari sunt numite capitole și tratează despre chestiuni speciale, cari sunt în legătură cu titlul general; sub fiecare capitol se citează canoanele referitoare la chestiunea respectivă, cari canoane însă trebuiesc căutate în însași colecțiunea de canoane, în care se cuprinde textul lor și care colecțiune stă în legătură indivizibilă cu Nomocanonul. Atât în ce privește partea canonică a Nomocanonului în originalul grecesc urmează apoi partea cu legile civile, adică legile autorităților legislative greco-romane referitoare la Biserică. Partea aceasta este indicată după canoanele capitolului respectiv cu cuvântul: *κειμενον* (textus) și aici sunt înșirate legile civile respective. Numerele acestor legi citate coincid deplin în multe locuri textual cu locurile respective din *Collectio tripartita*, prin cece se dovedește legătura strânsă dintre cele două colecțiuni. Nu găsim sub fiecare capitol al tuturor titlurilor cuvântul *κειμενον* dar sunt capitole unde se găsește de două, trei ori chiar și până la de treisprezece ori (de pildă la cap. I, titl. II, care tratează despre construcția și sfințirea Bisericilor.¹⁾ Toate aceste *κειμενα* se găsesc adunate, cu unele abateri, în cap. 47 al vechei *Corniciaia sârbești*, respective în cap. 44 al *Corniciaiei tipărite*.

Așadar acum cunoaștem cu precizie acceptabilă timpul, când a fost alcătuit Nomocanonul în prima lui redactare și cunoaștem persoana care l-a alcătuit respective a condus alcătuirea și am cunoscut și sistemul, pe baza căruia a fost el alcătuit.

În a doua redactare Nomocanonul a apărut, după cum se spune în prologul al doilea, în anul 883. Așadar timpul apariției lui este cunoscut exact. Dacă comparăm compoziția de astăzi a Nomocanonului, așadară redactarea a doua cu cece știm despre prima, — cu excepția prologului și a adausului de mai târziu — nu găsim nici o diferență între redactarea primă și a doua. Ră-

¹⁾ *Valsamon* a scris la finea secolului al XII-lea comentarii detaliate la această parte a Nomocanonului, menționând în acestea legile civile mai nouă respective diferitele dispoziții sinodale sau patriarhale, — dar relevând și astfel de documente, cari sunt total false, ca de pildă cea despre donațiunea împăratului Constantin făcută papei Silvestru I; cap. I, titl. VIII.

sistemul Nomocanonului putem spune cu toată convingerea că titlurile codicelui lui Iustinian au servit de model autorului Nomocanonului.

Fiecare titlu se împarte în câteva părți, cari sunt numite capitole și tratează despre chestiuni speciale, cari sunt în legă-

mâne să arătăm cine a făcut ediția a doua și cine este autorul prologului al doilea.

Până la ultimul timp în fruntea Nomocanonului a stat numele lui Fotie, și lui i se atribuia alcătuirea aceluia. Nouă ni se pare cu puțință a dovedi că la toate acestea Fotie nu a participat direct deloc și că numele lui se găsește aici fără temei. Cu timpul apariției primei redactări am dovedit că la această redactare nu a fost părtaș deloc. Dar nu este părtaș nici la redactarea a doua.

Numele lui Fotie, ca editor, nu se găsește pe nici unul dintre multele manuscrise ale Nomocanonului. Deasemenea nici manuscrisele străvechi sârbești ale Nomocanonului și nici Cormciaia tipărită nu amintește deloc numele lui Fotie. Adevărat că există câteva manuscrise grecești, în cari prologul al doilea poartă numele lui Fotie, dar acestea, având în vedere numărul lor, sunt cu totul neînsemnate în comparație, cu cele, la cari numele lui nu se găsește; afară de aceasta s'a dovedit că în aceste manuscrise numele lui s'a scris mai târziu de către o altă mână. Numele lui Fotie ca alcătuitor al Nomocanonului în XIV titluri prima dată apare la finea secolului al XII-lea, așadar cu vre-o 300 de ani mai târziu după apariția Nomocanonului și anume la *Teodor Valsamon*. Valsamon și-a propus să înzestreze Nomocanonul cu comentarii și în prefața comentariilor înfățișează în mod hotărât numele lui Fotie ca pe cel al autorului Nomocanonului. Dânsul zice: „τὰ παρὰ τοῦ ἁγιωτάτου ἐκείνου πατριάρχου κυροῦ Φωτίου συγγραφέντα, καὶ εἰς ἑξέκα πρὸς τοὺς τέσσαρας τίτλους θεωροῦμενα.“ Lucrul acesta îl mai repețește încă de două ori în prefața sa¹⁾. Totuși afirmațiunea lui Valsamon nu poate fi considerată temeinică din mai multe motive.

Este bine cunoscut cât de mare a fost știința lui Fotie. Ținând seamă de știința lui, nu se poate presupune că și-ar fi desfășurat activitatea sa cu astfel de lucrări nepretențioase, cum este adică prelucrarea acestei ediții a Nomocanonului, care nici nu se distinge prin precisiune, deoarece de pildă repertoriul canoanelor, carele se găsește în fruntea Nomocanonului¹⁾ nu corespunde exact prologelor și nici canoanelor înșirate în Nomocanon. Numele lui Fotie, ca cel al unui mare învățat, carele sim-

¹⁾ Sint. At. I. 31—82

mele lui Fotie, și lui i se atribuia alcătuirea aceluia. Nouă ni se pare cu puțință a dovedi că la toate acestea Fotie nu a participat direct deloc și că numele lui se găsește aici fără temei. Cu timpul apariției primei redactări am dovedit că la această redactare nu a fost părtaș deloc. Dar nu este părtaș nici la redactarea a doua.

Numele lui Fotie, ca editor, nu se găsește pe nici unul dintre multele manuscrise ale Nomocanonului. Deasemenea nici ma-

bolizează epoca sa prin lucrările sale științifice, a fost cunoscut în fața întregii lumi luminate și operele lui au fost copiate în număr mare și răspândite în lumea întreagă. Dacă dânsul ar fi aranjat și acest Nomocanon, este greu și aproape imposibil de a presupune și a admite că contemporanii lui nu ar fi menționat această operă a lui, pe lângă celelalte, ci că a trebuit să treacă 300 de ani ca lumea să poată ajunge la cunoștința că Fotie a aranjat și Nomocanonul. Afară de aceasta este cunoscut că Fotie a dat și mai multe epistole pastorale canonice, dintre cari unele tratează chestiuni canonice importante; a dat mai multe răspunsuri canonice, dintre cari mai ales cea referitoare la botez — cea săvârșit de către laici — are caracter general. Dacă Fotie ar fi redactat Nomocanonul, nu ar fi întrelăsat de a primi cel puțin dispozițiile canonice cu obligativitate generală și despre cari canoanele nu tratează detaliat — cu atât mai vădit că tot în acel timp a fost primită și epistola pastorală a lui Tarasie — care, după epistola pastorală a lui Ghenadie scrisă tot în această chestiune — avea mai puțină importanță decât epistola pastorală a lui Fotie. Mai există apoi încă o împrejurare, care are importanță în această chestiune. Fotie în scrisoarea sa adresată papei Nicolae I, a făcut anumite observații referitor la obligativitatea generală a canoanelor sinodului din Sardica în Biserica grecească. Dacă Fotie ar fi participat la redactarea Nomocanonului, e mai mult ca probabil că el ar fi trecut acele observații și în Nomocanon. Dar noi nu găsim aici nici un fel de observații, ci canoanele sinodului din Sardica sunt citate la fel cu canoanele celorlalte sinoade.

Afirmației lui Valsamon că Fotie ar fi autorul Nomocanonului nu i se poate da importanță nici din alt punct de vedere. Valsamon a primit în comentarul său la Nomocanon și scrisoarea falsificată referitoare la donațiunea trimisă de împăratul Constantin papei Silvestru. Dânsul a avut motivele sale să facă acest lucru — dar noi chiar din cauza aceasta avem tot dreptul să afirmăm că din motive speciale proprii a vrut să scoată în relief numele lui Fotie ca autor al Nomocanonului, deși ușor este posibil că însuș a fost convins despre contrarul. Dela anul 883 până la finea secolului al XII-lea au trăit mai mulți canonisți învățați, dar nici unul nu menționează numele lui Fotie ca autor al Nomocanonului complectat. Dintre aceștia Teodor Vestes lu-

crează chiar la acest Nomocanon, dar prin cuvintele sale cu cari începe prefața sa, arată că îi era deplin necunoscut cine l-a alcătuit.¹⁾ Zonara, Aristen și alții scriu comentarii la canoane, dar nici unul nu menționează numele lui Fotie și abia Valsamon apare cel dintâiu cu această idee originală. După Valsamon, autorul necunoscut al scholiei la canonul al 2-lea al sinodului trulan atribue Nomocanonul exclusiv lui Fotie, dar dânsul se bazează pe Valsamon.²⁾ Dela acest timp începând toți se bazează pe cunoștințele lui de jurist și Nomocanonul până în ziua de astăzi nici nu se numește altfel decât al lui Fotie. Noi, din motivele relevate, afirmăm că Fotie nu a întregit vechiul Nomocanon în XIV titluri, redactarea a două nu-i aparține și prin urmare numele lui este pus fără nici un temei în fruntea fiecărui Nomocanon tipărit.³⁾

Astăzi este tot atât de necunoscut cine a aranjat ediția a doua a Nomocanonului, după cum este necunoscut și cine a aranjat mulțimea vechilor codici de drept. Referitor la chestiunea aceasta trebuie să ne aducem aminte că apariția acestei colecțiuni coincide cu timpul împăratului Vasilie Macedoneanul, când se desvolta o activitate vie pe terenul jurisprudenței și când au apărut în Bizanț multe persoane pe terenul științelor juridice, atât civile cât și bisericesti și între cele din urmă unul a fost și autorul Nomocanonului complectat.

Vom spune acum cece este mai important privitor la acest Nomocanon dat în prima jumătate a secolului al VII-lea și amplificat în anul 883 și anume: cari canoane formează conținutul lui?

Vom trece cu vederea partea Nomocanonului, în care sunt înșirate legile greco-romane, deoarece nu prezintă vreo importanță practică cu privire la timpul actual, din care cauză nici nu am citat-o în ediția noastră. Referitor la canoane *in redactarea primă* a Nomocanonului înainte de toate găsim canoanele apos-

¹⁾ *Pitra*, II, 449.

²⁾ *Bevereg*, II, Annot. p. 128.

³⁾ Afară de *Zachariä*, carele în lucrarea sa: *Die griech. Nomokanonen* și-a manifestat bănuiala, îndestul de argumentată, că Fotie nu ar fi autorul, nu avem cunoștința dacă și altoineva s'ar fi exprinat în această privință. *Heimbach* zice: „Als Iurist hat er (Photius) sich durch die Umarbeitung des alten Nomokanon in 14 Titeln bekannt gemacht“ (Photius s'a făcut cunoscut prin prelucrarea vechiului Nomokanon în 14 titluri), *Ersch und Gruber*, Allg. Encyklop. 86, 386.

tolice, apoi canoanele sinodale până la sinodul al cincilea ecumenic și anume: I dela Niceia, I dela Constantinopol, dela Efes, Calcedon, Ancira, Neocezareaia, Gangra, Antiohia, Laodiceia, Sardica și Cartagina. Afară de canoanele acestor sinoade mai sunt primite în ediția primă și canoanele sinodului ținut în Constantinopol pe timpul lui Nectarie. Acestea au fost primite în capitolul al 13-lea, titlul IX, nefiind dată posibilitatea să se fi adăogat într'un timp mai târziu, deoarece autorul prologului al doilea nu menționează nimic despre aceasta când amintește canoanele celorlalte sinoade, pe cari le-a primit. Apoi la sfârșit găsim în ediția primă și canoanele Sfinților Părinți. În prologul prim se menționează doi Părinți: Vasile și Grigorie, dar în Nomocanon însuș se menționează și canoanele celorlalți Părinți; apoi deoarece autorul respectiv, menționând în ediția a doua ceea ce s'a adăogat la ediția primă, nu amintește canoanele Sfinților Părinți, trebuie să presupunem că aceste canoane se cuprindeau în ediția primă. Excepție formează epistola pastorală a lui Tarasie al Constantinopolului primită în capitolul 24, titlul I. Aceasta nu se putea găsi în ediția primă, deoarece a fost scrisă în anii ultimi ai secolului al VIII-lea și este probabil că a fost primită mai târziu, odată cu canoanele sinodului al VII-lea ecumenic, căci știm dealtfel că în felul acesta e primită totdeauna epistola pastorală a lui Tarasie. Așadar în ediția primă a Nomocanonului se găsesc canoanele celor dintâi opt sinoade locale și în sfârșit canoanele Sfinților Părinți cu excepția lui Tarasie.

În ediția a doua la canoanele menționate s'au adăos canoanele sinoadelor: trulan, II din Niceia, Constantinopol din anul 861, Constantinopol 879 și în fine epistola pastorală a lui Tarasie. La capitolul 14-lea al titlului al XII-lea se mai găsește și sinodul lui Ciprian din Cartagina privitor la rebotezarea ereticilor. Dar acesta probabil că este o interpolație de mai târziu, ceea ce se dovedește întâiu prin împrejurarea că sinodul trulan prin canonul său al doilea a despoiat dispoziția acelu sinod de caracterul său general și astfel celce a aranșat ediția a doua a Nomocanonului nici nu a putut da atenție canonului sinodului trulan în ce privește sinodul lui Ciprian; și în al doilea rând se dovedește și prin totala deosebire între citarea canoanelor acestui sinod și aceea a celorlalte canoane.

Astfel Nomocanonul în XIV titluri în anul 883, când a

tolice, apoi canoanele sinodale până la sinodul al cincilea ecumenic și anume: I dela Niceia, I dela Constantinopol, dela Efes, Calcedon, Ancira, Neocezareaia, Gangra, Antiohia, Laodiceia, Sardica și Cartagina. Afară de canoanele acestor sinoade mai sunt

apăruț în redactarea a doua, *conține toate canoanele, care aveau obligativitate generală în întreaga Biserică ortodoxă* și cari și astăzi sunt în vigoare în Biserica noastră. Ca atare Nomocanonul acesta în decursul timpului a scos din uz toate celelalte colecțiuni de canoane și având în vedere sistemul, după care sunt așezate în el chestiunile canonice, care satisfăcea mai bine practicei bisericești, Nomocanonul acesta, în sinodul ținut la Constantinopol în anul 920, la care au participat reprezentanții tuturor Bisericilor, a fost confirmat și declarat în mod solemn universal obligatoriu pentru întreaga Biserică creștină. Ținând seama de această mare importanță a Nomocanonului, am crezut de cuviință să-l punem la începutul colecțiunii noastre,¹⁾ în a doua lui ediție.

În fine trebuie să arătăm deosebirea cu privire la numărul pe care îl au canoanele, între citarea canoanelor singuratice după Nomocanonul din Sintagma ateniană și între cea din ediția noastră.

		ediția noastră	Sintagma ateniană
Titlul I	cap. 13,	16 Ant.	15 Ant.
„ I	„ 23,	5 ap.	12 ap.
„ I	„ 26,	16 Sard.	15 Sard.
„ I	„ 27,	9 Teof.	8 Teof.
„ I	„ 30,	15 Neoces.	14 Neoces.
„ III	„ 8,	14 Neoces.	13 Neoces.
„ IV	„ 7,	5 Ciril	4 Ciril
„ V	„ 1,	20 Gangra	19 Gangra
„ VI	„ 2,	8 Teof.	7 Teof.
„ VIII	„ 16,	11 Tim.	10 Tim.
„ IX	„ 10,	52 ap.	51 ap.
„ IX	„ 29,	5, 6 Teof.	4, 5 Teof.
„ IX	„ 30,	3 Teof.	2 Teof.
„ IX	„ 39,	9, 10 Neoc.	11, 12 Neoc.
„ X	„ 1,	10 Teof.	9 Teof.
„ X	„ 2,	8, 11 Teof.	6, 10 Teof.
„ X	„ 4,	22 Cart.	22, 23 Cart.
„ XI	„ 11,	4 Cir.	2 Cir.
„ XII	„ 5,	19 Sard.	20 Sard.

nul acesta în decursul timpului a scos din uz toate celelalte colecțiuni de canoane și având în vedere sistemul, după care sunt așezate în el chestiunile canonice, care satisfăcea mai bine practicei bisericești, Nomocanonul acesta, în sinodul ținut la Constantinopol în anul 920, la care au participat reprezentanții tuturor Bisericilor, a fost confirmat și declarat în mod solemn universal obligatoriu pentru întreaga Biserică creștină. Ținând seama de această mare importanță a Nomocanonului, am crezut de cuviință să-l punem la începutul colecțiunii noastre¹⁾ în a

		Ediția noastră	Sintagma ateniană
Titlul XII	„ 7,	2 Teof.	1 Teof.
„ XII	„ 9,	—	42 Laod.
„ XIII	„ 5.	4 Grig.	3 Grig.

Comparând canoanele citate din Nomocanon după Sintagma ateniană cu numerotarea pe care o au canoanele în ediția noastră, noi am observat deosebirea arătată, dar — ținând seamă de scopul practic, pe care l-am avut în vedere — am fost siliți să corectăm și numerotarea. De altfel numerele corecției coincid deplin cu numerele, pe cari textul canoanelor le au în celelalte volume ale Sintagmei ateniene, deoarece noi am tradus textul canoanelor după ordinea din aceiaș Sintagma.

Afară de această modificare la numere am omis cu totul unele canoane, cari sunt primite în Nomocanon și în Sintagma ateniană, dar cari nu corespund titlului capitolelor și adică: 51 ap. în capitolul 39, titlul IX; 122 Cartag. în capitolul 16, titlul XI; cele trei canoane cartaginene, capitolul 15, titlul XIII.

Nu este citat exact capitolul din titlul IX al Sintagmei ateniene în capitolul 16 tit. XII, la care se referă autorul și din cauza aceasta l-am corectat și pe acesta și adică punând capitolul 39 în loc de capitolul 35.

La capitolul 13, tit. IV am tradus după cum se găsește în Sintagma ateniană: «sau celce nu vrea să boteze pe cel bolnav,» cu toate că canoanele arătate la acest capitol deloc nu vorbesc despre aceasta, ci canonul 26 al lui Nichifor Mărturisitorul (Sint. At., IV, 429). Probabil că textul din Sintagma nu este precis și în loc de *ἀσθευσις* trebuie să fie *ἀσβησις*, după cum se găsește în manuscrisele vechi și în acest caz canonul 47 apost. ar corespunde bine titlului. În Cormciaia lucrul acesta este mai exact.

Impărșirea titlurilor și capitolelor Nomocanonului din *Cormciaia* în general se potrivește cu Sintagma ateniană, în consecință și cu ediția noastră. O deosebire se găsește la titlul XIII, unde capitolele 7 și 8 din ediția noastră în *Cormciaia* alcătuiesc un capitol — al 8-lea; dar la acest titlu atât în *Cormciaia* cât și la noi sunt 41 capitole — aceasta vine de acolo că în *Cormciaia* s'a adăugat un capitol nou, ultimul «despre robi», carele nu se găsește în alte ediții. Altcum titlul acesta în multe manuscrise are altă împărșire pe capitole și de aceasta depinde și

împărțirea din Cormciaia.¹⁾ Deosebire există și la capitolele 6 și 7 ale titlului XIV și adică capitolul 6 din Cormciaia corespunde capitolului 7 din ediția noastră, iar al 7-lea celui 6-lea.

De observat este încă faptul, că în Nomocanonul din Cormciaia pe lângă canoanele autentice sunt primite și canoanele apocrife și adică canoanele apostolului Pavel și canoanele apostolilor Petru și Pavel în capitolul 7, titlul IV; XI, 3; XII, 4; XIII, 19, 20, 21, 40, și 41 și cap. XIV, 7. Deoarece aceste canoane nu se găsesc nici în manuscrisele grecești, nici în cele tipărite ale Nomocanonului, noi credem că aceste sunt introduse de către cel dinfăiu traducător slav al Nomocanonului care a procedat astfel, fiindcă dânsul a găsit în colecțiunea grecească respectivă și aceste canoane pe lângă textul celorlalte canoane.

Și acum vom trata despre colecțiunile canonice, cari au caracter oficial în unele dintre Bisericile particulare.

Cormciaia Cniga.

Așa se numește colecțiunea canonică acceptată de către slavii ortodocși.

Originar purta numirea de *Nomocanon*, dar după ce a apărut în prima ediție tipărită, s'a numit *Cormcia*. Numirea aceasta a primit-o din asemănarea Bisericii cu o corabie mare, care corabie este condusă către scopul său cu ajutorul unei cârme speciale (Cormcii) pe baza legilor hotărâte. Toate aceste legi adunate la un loc formează o carte specială, care se numește *carte pentru cârmaci*, adică cartea ce dă îndrumări cârmaciului cum să conducă corabia încredințată lui. În ediția din anul 1787 a Cormciaiei numirea acestei colecțiuni se explică în felul următor: «Precum în arta navigației din lumea materială mai mult decât orice altceva are însemnătate cârmuirea vasului și prin iscusința cârmaciului se mântuesc cei ce călătoresc pe apă: asemenea și în lumea actuală a acestei mări în arta navigației Dumnezeescii Scripturi, mai vârtos ceice se află în Corabie, care este Biserica lui Hristos, au trebuință de cârmuire, adică de

¹⁾ În manuscrisele Cormciaiei străvechi sârbești există acest titlu cu 42 capitole, — primele 41 capitole se potrivesc cu ale noastre, dar este adăus al 42-lea „despre robi“.

dogmele dumnezeiești: învățătura Sf.-lor Părinți, canoanele celor șapte sinoade ecumenice și celor nouă locale, cuprinse în cartea aceasta de canoane, prin cari se instruesc și se mântuesc toți călătorii de pe marea acestei vieți, cu conducerea adevăraților cârmaci, adică a păstorilor și învățătorilor călătorească fără grija și cu ușurință printre prăpăstii și furtuni turburate de duhuri necurate, cari ridică în noi toate patimile sufletești, dar mai ales cele trupești și se conduc la portul de odihnă liniștită, fără furtuni, vecinica fericire a Ierusalimului de sus. Din acest motiv i-se cuvine numirea de «Cormciaia» acestei cărți dumnezeiești în arta ei apărătoare de pericol și dătătoare de înțelepciune în frumusețea sa.»¹⁾

Pe cât de veche este asemănarea Bisericii cu corabia, tot atât de veche este și numirea de cârmaci pentru cel ce conduce Biserica. *Ioan Gurădeaur* numește cârmaci pe Apostoli: «ceice potolesc viforul învățăturilor false».²⁾ În *Constituțiunile apostolice* fiecare episcop este numit cârmaci: „Ὁταν δὲ (σὺ, ὁ ἐπίσκοπος) συναθροίῃς τὴν τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαν, ὡς ἂν κυβερνήτης νεὸς μεγάλης, μετ' ἐπιστήμης πάσης θέλωνε ποιεῖσθαι τὰς συνόδους...“³⁾ Și deoarece în prima linie episcopul este chemat a se îngriji ca Biserica să meargă direct spre scopul hotărât, carele numai atunci se poate realiza dacă este condusă de acela în conformitate cu legi hotărâte și fixate și astfel Biserica asemănându-se unei corăbii mari, iar episcopul cârmaciului acestei corăbii, este îndreptățită numirea de cartea cârmaciului, care se dă cărți ce conține legile pentru buna conducere a corăbiei. Aceeasă asemănare vom găsi-o și la colecțiunea canonică de astăzi a Bisericii grecești.

Cormciaia merită atențiunea noastră cea mai serioasă, întâiu din cauză că este redactată în limba slavă, deci într'o limbă, pe care o înțelege — mult puțin — fiecare slav, apoi deoarece canoniștii sârbi bucuroși se referă la dânsa cu toate prilejurile și în fine deoarece la noi⁴⁾ într'o măsură oarecare este privită ca Corpus iuris canonic oficial.

¹⁾ Acest text precum și altele, cari în lucrarea originală prezentă se găsesc în limba rusească, au fost traduse pe limba română de către Andrei Kuznețov, funcționar la Consiliul eparhial din Arad (N. Tr.).

²⁾ Cuvântarea primă pentru Rusalii, Ediția din Petrograd 1865, II, 19.

³⁾ Διαταγὰὶ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων. Lib. II. cap. 57. ap. Pitra, Iur. gr. Monum. I, 203—204.

șapte sinoade ecumenice și celor nouă locale, cuprinse în cartea aceasta de canoane, prin cari se instruesc și se mântuesc toți călătorii de pe marea acestei vieți, cu conducerea adevăraților cârmaci, adică a păstorilor și învățătorilor călătorească fără grija și cu ușurință printre prăpăstii și furtuni turburate de duhuri necurate, cari ridică în noi toate patimile sufletești, dar mai ales cele trupești și se conduc la portul de odihnă liniștită, fără furtuni, vecinica fericire a Ierusalimului de sus. Din acest motiv i-se cuvine

Timpul originii acestei colecțiuni mai înainte era privit, în măsura cea mai mare, de nelămurit și cu drept cuvânt putem spune că toți cei ce au scris despre Cormciaia aveau tot atâtea opinii asupra originii ei. Numai în timpul recent s'a lămurit în măsură acceptabilă această chestiune.¹⁾

În istorie până la jumătatea secolului al XIII-lea nu se face mențiune expresă despre Cormciaia. Prima dată se amintește într'un vechiu manuscris sârbesc, carele îi reduce origina la anul 1252 și mai apoi se face amintire despre ea în istoria Bisericii rusești. Vom începe lămurirea acestei chestiuni cu cea din urmă.

Viața bisericească din Rusia, în timpurile primare ale încreștinării sale, s'a condus sau după colecțiunile canonice grecești găsite în uz în Bizanț sau după colecțiunile traduse în limba slavă. Dintre cele din urmă erau: Colecțiunea lui Ioan Scolasticul, tradusă din grecește pe limba slavă de către sfântul Metodie al Slavilor, apoi Nomocanonul în XIV titluri și adică în prima lui redactare.²⁾ Cele dintâi, adică colecțiunile grecești, pe care le foloseau episcopii cei dintâi, greci, puțin folos puteau oferi din cauza necunoașterii limbii; celelalte, stând pe baza dovezilor oferite de istorie, erau probabil, imperfecte și defectuoase în privința materiei canonice și dădeau prilej pentru disordine în Biserică.

Scaunul arhiepiscopesc al Bisericii rusești dela 1253 până la 1283 era ocupat de către *Ciril II*, un om învățat și pătruns

¹⁾ Cunoaștem următoarele lucrări asupra Cormciaiei: *Rosenkampf* „Obozrenie Cormcei Knjigi.“ (Privire generală asupra Cormciaiei Cniga) St. Petersburg, 1839, — *Kopitar*: în *Iahrbücher der Literatur*, Wien, 1823, XXIII, 220—274; 1826 XXXIII, 288—290. — *Nevolin*: *Sobranie socinenii* (Colecțiune de scrieri), St. Petersburg, 1859, Tom. VI, pag. 416—427. — *Pavlov*: *Pervonacialnii slaviano-ruskii Nomocanon* (Nomocanonul primordial slavo-rus) Kazan, 1869. Critica acestei lucrări de prima calitate vezi în: *Archiv für Kirchenrecht*, Bd. XXXV, S. 200—207. — *Mitr. Macarie*: *Istoria Bisericii rusești*, St. Petersburg 1866, Tom. V, 1. — *Calaciov*: *O znacijnii Kormcej* (Despre importanța Cormciaiei), M. 1859. — *Mitr. Eugenie*: *Opisanie Kievosof. Sobora* (Descrierea catedralei Sofia din Kiev), Kiev, 1825. — C.W. E. *Heimbach*: în *Ersch und Gruber Allg. Encyklopaedie*, I, Sect. Th. LXXXVII S. 59 fg. — *Blüner*: *De collectionibus canonum ecclesiae graecae*. Berol 1827 S. 53 sq. Vezi lucrarea mea asupra alcătuirii originare și asupra isovoarelor Cormciaiei cu titlul: „Savinsca Cormciaia“, Zadar, 1884.

măsură acceptabilă această chestiune.¹⁾

În istorie până la jumătatea secolului al XIII-lea nu se face mențiune expresă despre Cormciaia. Prima dată se amintește într'un vechiu manuscris sârbesc, carele îi reduce origina la anul 1252 și mai apoi se face amintire despre ea în istoria Bisericii rusești. Vom începe lămurirea acestei chestiuni cu cea din urmă.

Viața bisericească din Rusia, în timpurile primare ale încreștinării sale, s'a condus sau după colecțiunile canonice grecești găsite în uz în Bizanț sau după colecțiunile traduse în limba slavă.

de zel pentru Biserica sa. Măsura în care acest mitropolit simțea disordinea, ce stăpâna pe timpul acela în Biserica rusească, se poate vedea din următoarele lui cuvinte, pe cari le-a rostit la un sinod, despre care va fi vorba mai târziu: «Multe putem vedea și auzi despre disordinea bisericească, care provine din controverse, din sălbăticie sau din disordinea pastorației, sau din obicinuință, din lipsă de înțelegere, din nevrednicia episcopului sau din normele bisericești iraționale».

Spre a pune capăt acestei «disordini» și «sălbăticii», ces'au născut mai ales din «necunoștința legilor bisericești» el a hotărât să se adreseze la slavii dela sud, unde literatura era în plină dezvoltare și să caute acolo o colecțiune canonică corespunzătoare scopului său. În Bulgaria apuseană stăpâna despotul *Iacov Svetislav*, de origine rusească. Ciril se adresează acestui despot cu rugămîntea de a-i trimite o *colecțiune slavă de canoane*. Svetislav a satisfăcut cererii lui Ciril, a cerut dela patriarh colecțiunea din chestiune și după ce a primit-o, a dispus ca trei meșteri să o copieze și fiind terminată cartea după o muncă de cincizeci de zile a trimis-o în anul 1262 lui Ciril însoțită de o scrisoare specială. Această scrisoare a lui Svetislav precum și nota lui Dragoslav, carele a fost unul dintre copiiși, se poate găsi în manuscrisele respective ale Cormciaiei. Redăm aici, după Rosenkampf, această scrisoare, împreună cu nota lui Dragoslav.

Scrisoarea lui Svetislav zice: «Păstorului ales de Dumnezeu și Învățătorului pravoslavniciei turme slave și Părintelui credinței noastre pus de Duhul Sfânt, Preacinstiului Ciril, arhiepiscopul slăvitei cetăți a Kievului. Primind scrisoarea Prea Sfinției Tale, îți mulțumesc Ție Preacinstiul arhiepiscop al întregii Rusii, în care țară m'am născut, am crescut și unde este rădăcina sfinților mei strămoși. Îți scriu Ție, Cirile, de Dumnezeu iubit arhiepiscop și înaintestătător, ca prin cuvântul Țău Rusia întregă să se lumineze și pe acest Zoanara scris niciunde să nu-l dai spre copiere. Deoarece așa se cuvine ca acest Zonara unul să fie pentru sobor în fiecare împărăție, după cum sfinții Părinți au orânduit lucrul acesta și ni l-au predat nouă; și deci cerându-l dela patriarh, și-l predau pentru mântuirea sufletelor răposajilor mei părinți și a sufletului meu și când îl vei lua în cinstitele tale mâini pentru rugăciune, nu mă uita; și îți scriu ție Preasfințite și iubit Preacucernic Arhiepiscop ca să fie cu Tine pacea lui Dumnezeu!»

Nota lui Dragoslav se începe astfel: «Sfintele canoane ale sinoadelor ecumenice și particulare au fost așezate pe seama noastră prin voia Tatălui, din desăvârșirea Fiului și cu ajutorul Duhului Sfânt precum și cu ajutorul Sfintei noastre Preacurate Stăpână, Născătoare de Dumnezeu și pururea Fecioarei Maria și al Sfinților Preacuvioși Părinți. Le-au dat intrunindu-se la timpuri și locuri anumite. Au legiferat ortodoxia credinței noastre, le-au orânduit și ni le-au transmis prin Tradiția divină și apostolică pentru păcatele noastre nenumărate și cari (canoanele) strălucesc cu lumina soarelui. Acest Zonara a fost scris în anul 8778, carele corespunde anului 1270 d. Hr.) pe timpul dreptcredinciosului împăraț Constantin, carele deține tronul Bulgariei; iar copierea a dispus-o și cheltuelile le-a dat marele Domn, Iacov Svetislav, despotul bulgar. Noi împărțindu-l în trei părți, l-am scris în timp de 50 de zile, începând la 10 Noiembrie și terminându-l la 7 Ianuarie. Iară eu, Ioan numit Dragoslav, cel slab cu duhul și mare păcătos, rog cu lacrimi pe Părinți și pe frați ca, citindu-le și copiindu-le, să corecteze erorile și să nu mi-le impute mie; deoarece nu sunt eu scriitorul, ci binecuvântați-mă și pomeniți-mă. Iară Hristos să ne ajute futurora ca în ziua judecării toți să stăm de-a dreapta Lui cu toți aceia cari au viețuit după voia Lui dela început, căruia se cuvine toată slava, cinstea și închinăciunea, împreună cu Părintele Său cel fără de început și cu Fiul său într'un ipostas și cu Duhul său cel Sfânt, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin».

Aceste două scrisori dovedesc esența celor spuse de noi mai sus. Nu se lămurește din cuprinsul lor cărui patriarh s'a adresat Svetislav pentru Cormciaia și nici cauza pentru care îi dă Cormciaiei numirea de »Zonara».

După opinia mitropolitului Macarie, Svetislav a cerut Cormciaia dela patriarhul Constantinopolului¹⁾.

Această opinie însă nu poate fi susținută din simplul motiv, că în acel timp în Constantinopol nici nu era un patriarh ortodox, deoarece patriarhul constantinopolitan trăia în Niceia. Afară de aceasta ar trebui de presupus că Svetislav a primit o colecțiune grecească și că a dispus traducerea ei — dar în scrisorile menționate nu se vorbește deloc despre traducere, ci numai

¹⁾ Istoria Bisericii rusești, V, 10

Nota lui Dragoslav se începe astfel: «Sfintele canoane ale sinoadelor ecumenice și particulare au fost așezate pe seama

despre copiere.¹⁾ Prin urmare Svetislav nu a primit *Cormciaia* din Constantinopol. Dar nici dela patriarhul sârbesc, deoarece în acel timp Serbia nu avea patriarh. Patriarhul din chestiune nu putea fi altul decât patriarhul bulgar cu reședința în Târnova. După cuvintele lui Svetislav în capitala fiecărei țări creștine trebuia să existe o astfel de colecțiune, firește în fiecare țară slavă, deoarece este vorba despre o carte slavă; așa dar trebuia să existe și în Târnova, capitala Bulgariei, din care cauză el se și adresează la Târnova, unde atunci în scaunul patriarhal era Ignatie, al patrulea patriarh după recunoașterea patriarhatului bulgar (1235), dela care patriarh cere și primește cartea dorită — dupăce, probabil, a luat înțelegere cu țarul bulgar, Constantin Asan.²⁾

Strict considerat, Svetislav nu avea drept să numească această *Cormciaie* «Zonara», după cum a numit-o, deoarece în acel caz cartea trebuia să aibă textul complet al canoanelor cu toate comentariile lui Zonara, dar ea conține textul abreviat al canoanelor cu comentariile sau mai bine zis cu scholiile lui Aristen, având comentariile lui Zonara numai la unele canoane. Altfel lucrul acesta se poate explica prin aceea, că celebritatea lui Zonara, carele nu de mult editase opera sa canonică, era mai proaspătă în memorie. Faima lui Zonara era răspândită până la mari depărtări, încât este posibil, cum observă profesorul Pavlov, că a trecut în uz ca fiecare colecțiune canonică, mai complectă și mai bună decât cele vechi (de pildă cea a lui I. Scolasticul), să se numească «Zonara». Astfel, cu toate că în colecțiunea nouă au fost primite numai câteva comentarii de ale lui Zonara, Svetislav i-a dat numirea de «Zonara».

După ediția lui Rosenkampf în nota lui Dragoslav este citat anul 8708 adică 6778, carele ar corespunde anului 1270 d. Hr. În felul acesta a citit și a tipărit manuscrisul Rosenkampf și

¹⁾ Profesorul Pavlov dă atențiune acestui lucru în cartea menționată (pag. 87) și zice că în cincizeci de zile abia s'a putut copia *Cormciaia* întregă, cu toate că au lucrat trei persoane.

²⁾ Dr. Irecik în a sa „Istoria bulgarilor“ zice că acest patriarh e sârb. Aceasta ar fi de mare importanță, dacă s'ar putea lămuri cauza, pentru care patriarhul bulgar a trimis lui Svetislav această *Cormciaie* și nu traducerea colecțiunii lui Ioan Scolasticul, care era în întrebuintare în Bulgaria. Compară: *Arhim. Ruvaraf: Contribuții la explicarea izvoarelor istoriei sârbești*. Belgrad, 1880, pag. 13—17.

lui îi urmează cei mai mulți scriitori, cari tratează despre Cormciaia.¹⁾ Dar analiza paleografică critică a arătat prin învățații noui că afirmația lui Rosenkampf este greșită și a dovedit că anul lui Dragoslav este a se citi 6770 dela facerea lumii și 1262 đ. Hr.²⁾

Așadară despotul bulgar Iacov Svetislav, spre a satisface cererii mitropolitului Ciril, s'a adresat lui Ignatie, patriarhul Târnovei, pentru colecțiunea canonică cea mai de valoare și cea mai însemnată și care trebuia să fie păstrată în fiecare capitală și după ce a primit-o, a încredințat-o la trei persoane iscusite spre copiere și după ce aceștia au terminat copierea, după o muncă de cincizeci de zile, a trimis-o în anul 1262 lui Ciril cu scrisoarea sa pentru mântuirea sa și a sufletelor părinților săi.

Ciril, primind noua colecțiune, a luat măsurile convenite pentru răspândirea ei în țara întreagă; iar după câțiva ani mai târziu, spre a-i da caracterul obligativității generale, a convocat (1274) sinodul episcopilor la Vladimir, unde colecțiunea nouă s'a citit și a fost primită de către toți ca cod de legi general pentru cărmuirea Bisericii, care, după cum s'a exprimat Ciril în sinod «trebuia să alunge întunecimea neștiinței și să lumineze pe toți cu lumina priceperii.»

Dacă afară de aceste date — pe cari ni le oferă scrisoarea lui Svetislav și nota lui Dragoslav — nu am avea altele, am ajunge în privința originii colecțiunii, trimisă de către Svetislav lui Ciril, la concluziunea că Cormciaia provine din Bulgaria, respective că în Bulgaria a fost tradusă din grecește, că s'a păstrat în Târnova la patriarhul bulgar și că de pe această traducere bulgară s'a făcut o copie la ordinul despotului bulgar și apoi a fost trimisă în Rusia — astfel problema provenienței originare a Cormciaiei ar fi rezolvită pe calea cea mai scurtă. Dar avem și alte date, pe baza cărora se poate ajunge la altă concluzie: există adică câteva manuscrise străvechi ale Cormciaiei păstrate la noi³⁾ și cari comparate cu cele mai vechi manuscrise păstrate în Rusia și pe baza cărora, după cum vom vedea mai târziu,

¹⁾ De pildă *mir. Macarie*, op. cit. V, 2. — *Mir. Eugenie*, op. cit. pag. 238. — *Nevolin*, op. cit. pag. 418. Și *Dr. Vering* în al său bun manual mai nou citează anul acesta (II. Aufl. S. 51) — și de alt-cum toți scriitorii apuseni.

²⁾ *Izvestia Academ. Nauk.* X. 204.

³⁾ la sârbi (N. Tr.).

ciaia.¹⁾ Dar analiza paleografică critică a arătat prin învățații noui că afirmația lui Rosenkampf este greșită și a dovedit că anul lui Dragoslav este a se citi 6770 dela facerea lumii și 1262 đ. Hr.²⁾

Așadară despotul bulgar Iacov Svetislav, spre a satisface

s'a aranjat actuala Cormciaia tipărită, ne determină să avem altă opinie asupra originii Cormciaiei și ca originea ei să o căutăm la sârbii vechi, iar nu în Bulgaria.

Insași Cormciaia trimisă de către Svetislav în Rusia nu ni s'a păstrat, dar s'a păstrat un manuscris, carele este o copie fidelă de pe ea și care a fost alcătuit numai la zece ani după ce Ciril a publicat obligativitatea ei generală la sinodul din Vladimir, adică în anul 1274. Manuscrisul acesta a fost cunoscut sub numirea de *Cormciaia iosifineană sau riazană*, deoarece s'a confecționat pe timpul episcopului din Riazan, Iosif, și s'a păstrat în Biserica din Riazan ca relicvie sfântă.

După cât știu astăzi s'au mai păstrat încă cinci manuscrise în ediție sârbească, identice cu această Cormciaie și anume cele din *Ilovica, Rasca, Saraievo, Savina și Moracica*¹⁾ ²⁾. Cel din urmă a fost copiat de pe Cormciaia pe timpul episcopului *Teofil Budimliski* la anul 1252, deci Cormciaia lui Teofil a fost alcătuită cu 10 ani înainte de ce ar fi trimis Svetislav exemplarul respectiv în Rusia.

Anume la sfârșitul a trei dintre ele, în cele din Ilovica, Rasca și Moracica, găsim nota aceasta: *„Apărut-au la lumină pe limba slavă aceste cărți de inspirație divină, așa numitul nomocanon. Până acum erau întunecate prinnorul cunoștinței limbii grecești, iar acum strălucesc adică au fost lămurite și cu binecuvântarea divină strălucesc limpede, alungată fiind întunecimea neștiinței și ele pe toate le luminează cu lumina înțelepciunii și le scapă de păcate. Ori care învățător, fie episcop, sau presbiter sau altcineva, care învață, dacă nu cunoaște bine aceste cărți, apoi nici despre sine nu știe cine este. Iar dacă se adâncește în aceste cărți inspirate de Dumnezeu, se va observa pe sine însuși, ca în oglindă, cum este și cum trebuie să fie și cunoaște și pe alții și îi învață. Au apărut la lumină în limba noastră aceste scrieri dumne-*

¹⁾ Primul a fost scris în anul 1262, al doilea în 1305, al treilea în 1368, al patrulea în 1603 și al cincilea în 1615. Despre aceste manuscrise vezi studiul meu: „Cormciaia dela Savina“, Cel dela Saraievo aici este numai menționat, dar mai târziu am avut prilej de a-l studia și în curând voi tipări descrierea lui.

²⁾ Autorul în nota sa 6 din opul său „Dreptul bisericesc orientat“ pag. 158 (trad. rom.) mai indică și manuscrisul dela Milesevo 1295 (N. Tr.).

s'a aranjat actuala Cormciaia tipărită, ne determină să avem altă opinie asupra originii Cormciaiei și ca originea ei să o căutăm

zeești." În cel dela Rasca și Morava în legătură cu ultimele cuvinte după: „*au apărut la lumină pe limba noastră aceste scrieri dumnezești*” imediat se poate citi: „*prin multele străduințe și dragostea și voința evlaviosului și prea cucernicului și celui dintâiu arhiepiscop a toată țara sârbească, Domnul Sava, carele a trăit viață sfântă din tinerețe, fiul părintelui său, precuviosul Simeon, cel dintâiu învățător a toată țara sârbească, și acest evlavios arhiepiscop a întemeiat și regalul și l-a sfințit pe pământul sârbesc*”. Mai apoi în fiecare manuscris urmează date privitoare la persoana, locul și timpul apariției copiei — în cel din Moracica mai citim și nota lui Teofil, episcopul din Budimlisch și una identică a episcopului din Rasca, Grigorie: „*aceste cărți au fost scrise de pe cărțile arhiepiscopoești*”.¹⁾

În Cormciaia din Saraievo și cea din Savina nu se găsesc aceste note — dar aceasta are puțină importanță, dacă avem în vedere că aceste datează de mai târziu, pe când în cele mai vechi se găsesc. Nu se găsește nota nici în cea din Riazan, dar de aici nu urmează că nu era în exemplarul trimis de către Svetislav lui Ciril, cu toate că cel din Riazan a fost copia celui svetislavian. După cum știm exemplarul acesta al lui Svetislav conținea scrisoarea despotului și nota lui Dragoslav, cari urmau după introducerea la canoanele sinodului din Cartagina, ceea ce dovedesc copiile de mai târziu făcute de pe el²⁾; în Cormciaia din Riazan nu se găsește nici una, nici cealaltă. Și după cum copistii respectivi au putut-o trece cu vederea pe aceasta, tot așa au putut omite prin uitare și pe cele două note, pe cari le citim în Cormciaia lui Teofil și în a lui Grigorie. Argumentul cel mai puternic pentru existența acestora și în exemplarul lui Svetislav este că Ciril citează din cuvânt în cuvânt un mare fragment dintr'însele la menționatul sinod din Vladimir.

Ce cunoaștem noi din notele menționate? Din prima că această carte până atunci era întunecată prin întunecimea limbii grecești și că acum a fost tradusă de pe limba aceasta și *a fost dată la lumină pe limba slavă*. Iar aceasta s'a putut întâmpla

¹⁾ Episcopile din Budimlisch și Rasca au fost întemeiate de sfântul Sava. *Safarik*; „Skazanje o srpskih gospodah”, (Cuvinte despre domnitorii sârbești) pag. 54. — *Arhim. Ducici* este de părerea că Teofil a fost sfințit episcop de către sf. Sava însuși.

²⁾ *Mitr. Eugenie*, op. cit. pag. 208.

între sfârșitul veacului al XII-lea și jumătatea veacului al XIII-lea; limita datei prime ne-o oferă Zonara, care a trăit în secolul al XII-lea și ale cărui comentarii au fost primite în Cormciaia la câteva canoane, iar a doua ne-o oferă Cormciaia lui Teofil. Apoi, din nota a doua, carea stă în conexiune inseparabilă cu prima, despre ceace cea mai bună dovadă ni dă însăși contextul cuvintelor, cunoaștem că această carte a apărut la lumina zilei în limba noastră prin sârguința și dragostea sf.-lui Sava primul arhiepiscop sârb.

Faptul că această carte a fost trimisă în Rusia de către un despot bulgar precum și cuvintele notei prime (a apărut în limba slavă) se pare că ar dovedi că originalul, de pe care s'a făcut copia pentru Ciril, era scris în limba bulgară străveche,¹⁾ și că sârguința sf.-lui Sava nu ar fi consistat în altceva, decât că a copiat Cormciaia bulgară străveche pentru uzul Bisericii sale.

¹⁾ V. Iagici de pildă în a sa Istorie a literaturii (pag. 179) zice: Iacov Svetislav, despotul bulgar a trimis în Rusia lui Ciril III (?), mitropolitul din Kiev, un exemplar din nomocanonul slav (bulgar străvechi), deci nu se poate nega că izvorul nomocanonului sârbesc a fost textul bulgar străvechi. Câteva bulgarisme se pot găsi și în copia lui Bogdan. "Acestea sunt spuse hotărît, dar cu atât mai puțin au fost dovedite. Limba slavă nu este identică cu cea bulgară străveche, dupăcum a dovedit atât de admirabil Miklošici, căruia îi urmează, între alții, și răp. Danicici. Ea este limba vechilor Panonieni și dintr'înșea s'au dezvoltat sau au ființat paralel cu dânsa încă în secolul al IX-lea și alte dialecte slave, între cari cel sârbesc și cel bulgar (Safarik: Serbische Lesekörner, Pest, 1833, S. 4 fg) Cu timpul a intrat în uz numirea slav spre a indica pe unul sau altul dintre dialectele slave și dupăcum sub numirea aceasta din manuscrisele vechi se poate înțelege dialectul bulgar, tot așa se poate înțelege cel sârbesc, după împrejurările istorice cari au avut influință asupra singuraticilor monumente scrise. Despre aceasta avem multe pilde în vechea literatură slavă (Vezi de pildă Safarik: Slavische Alterthümer, II, 690, sau de acelaș: Südslav. Literatur, II 212, No. 135). Ce privește bulgarismele din Cormciaia din Ilovica observate de Iagici, — cari ar dovedi originea ei bulgară, — putem întreba că ce înseamnă rusismele găsite tot de dânsul în Cormciaia? Cu ce se pot explica sârbismele din Cormciaia de Riazan, pe cari le-a găsit acelaș Iagici (Colecțiunea Old. a limbei rusești și slave XXXIII. Otc. 2 pag. 100), când știm că manuscrisul din Riazan s'a făcut depe Cormciaia lui Ciril, pe care acesta a primit-o dela despotul bulgar, iar acesta dela patriarhul bulgar? Ținând seamă de referințele faptice, în privința Cormciaiei noastre nu poate sta că „referitor la monumentele iugoslave acest lucru nu este miraculos pentru jumătatea a doua a secolului al XIII-lea.“

între sfârșitul veacului al XII-lea și jumătatea veacului al XIII-lea; limita datei prime ne-o oferă Zonara, care a trăit în secolul al XII-lea și ale cărui comentarii au fost primite în Cormciaia la câteva canoane, iar a doua ne-o oferă Cormciaia lui Teofil. Apoi, din nota a doua, carea stă în conexiune inseparabilă cu prima,

Eu am consacrat mult timp acestei probleme și după ce am studiat toate datele referitoare la această chestiune și pe cari am avut posibilitatea de a le studia, am ajuns la concluziunea că este fără de nici un temelie afirmațiunea că Cormciaia ar fi de origină bulgară străveche, ci dimpotrivă pentru prima dată a apărut la lumina zilei prin străduința sfântului Sava.

Dintre canoniștii recentți mai buni nu este nici unul, care ar dovedi origina bulgară a Cormciaiei. Numai filologii, cari vreau să identifice limba *slavă* cu limba străveche bulgară, caută să dovedească acest lucru. Dar pe lângă aceasta referitor la origina Cormciaiei li este străin că cele trei Cormciaie străvechi menționate derivă dela sfântul Sava, provocând privitor la această împrejurare din mai multe părți bănuială și negație, pe când inscripțiunile de pe alte Cormciaie sunt primite de ei cu încredere deplină. Nu cumva și cele trei Tipicoane ale sfântului Sava și biografiile lui sunt scrise de pe un exemplar bulgar străvechi? Fie însă primită teoria filologilor menționați oricum doresc dășii referitor la aceste chestiuni, totuș filologia are importanță secundară la stabilirea originii Cormciaiei pe lângă multele argumente efective, cari vorbesc despre această origină. Probema aceasta se poate rezolvi cu siguranță deplină din punct de vedere istoric-canonice și fără a ne opri la argumentările filologilor, vom trece îndată la tratarea chestiunii din acest punct de vedere.

Manuscrite de ale Cormciaiei, cu conținut identic s'au păstrat în număr destul de mare și *toate* sunt ediții sârbești, nu există însă nici un manuscris bulgăresc, nu numai înainte de cel al lui Teofil și cel de Ilovica, dar nici din timpurile mai nouă. Ba chiar și manuscrisul copiat de pe manuscrisul lui Svetislav adică Cormciaia de Riazan, cu toate că ediția lui maternă a fost făcută în Bulgaria, așadar firește că au trebuit să se furizeze în el și bulgarisme, apoi și elemente ale dialectului sudrusesc au intrat din cauză că acest manuscris a fost făcut în Rusia de sud, totuși ediția aceasta a păstrat în general caracterul ediției sârbești și bulgarisme se pot găsi în el în măsura, în care se găsesc și elementele dialectului sudrusesc, dar aceasta în măsură restrânsă. Dacă prima ediție a Cormciaiei ar fi — după cum se dorește — bulgară, atunci aceasta ar fi originalul, care s'ar găsi în copie cel puțin în câteva exemplare — și astfel oare se poate presupune că a dispărut cu totul de pe suprafața pământului nu numai

am avut posibilitatea de a le studia, am ajuns la concluziunea că este fără de nici un temelie afirmațiunea că Cormciaia ar fi de origină bulgară străveche, ci dimpotrivă pentru prima dată a apărut la lumina zilei prin străduința sfântului Sava.

Dintre canoniștii recentți mai buni nu este nici unul, care ar dovedi origina bulgară a Cormciaiei. Numai filologii, cari vreau să identifice limba *slavă* cu limba străveche bulgară, caută să

acel original, ci și toate copiile și că numai manuscrisele făcute în redactare sârbească s'ar fi păstrat?

Dacă privim situația bulgarilor din timpul, când Cormciaia a putut fi tradusă din limba grecească, apoi și în cazul acesta găsim prea puține motive de a atribui bulgarilor o operă de așa mare importanță. Numai decât suntem nevoiți a observa că nu este vorba despre o simplă traducere din limba grecească, deoarece o astfel de carte cu conținutul, pe care-l au manuscrisele Cormciaiei, este necunoscută astăzi în limba grecească, ci ea este, după cum vom vedea mai târziu, o compilație din mai multe cărți, care cere lucrare independentă și bine studiată după un program hotărât.

Timpul, când a putut să apară Cormciaia, este după cum știm, jumătatea primă a secolului al XIII-lea. Bulgarii, după ce în anul 1018 au fost învinși de către împăratul bizantin Vasile, ajungând sub jug străin, au fost despoiați de libertate timp de 167 ani, așadar până la 1185. În acest an s'a început războiul lor de liberare, care a durat 10 ani, până ce în fine la anul 1196 s'au scăpat definitiv de jugul grecesc și au alcătuit noul imperiu. Literatura, care mai înainte înflorea abundent în Bulgaria, încă în secolul al X-lea a început să lăncezească mult; iar pe timpul dominațiunii străine a scăzut cu totul la cel mai de jos grad. Spre a se restabili situația de mai înainte a fost trebuință nu numai ca țara să trăiască în libertate, ci a trebuit să treacă timp îndelungat ca poporul să se întrezeze din robia biseculară și să se poată din nou începe activitatea pe terenul literar. Și de fapt după restabilirea imperiului al doilea și până la țarul Ioan Alexandru (1331—1365) așadar în secolul al XIII-lea și până la jumătatea primă a secolului al XIV-lea istoria nu ne-a păstrat, la drept vorbind, nici o operă literară mai de seamă. Numai dela timpul țarului Ioan Alexandru începe să se ivească o viață nouă în literatura bulgară, care apoi se dezvoltă în mod abundent. Și dacă literatura bulgară a trebuit să aștepte jumătatea secolului al XIV-lea spre a reinvia, apoi în timpul premergător a fost tot mai slabă și cea mai redusă era în timpul imediat de după dominațiunea grecească adică la începutul secolului al XIII-lea, când apare Cormciaia noastră în limba slavă.

Nici faptul că Cormciaia în anul 1262 și poate și mai înainte pe timpul sf-lui Sava se găsea în patriarhatul bulgar, nu arată

nimic, ceea ce ar favoriza afirmajiunea că Cormciaia ar fi de origină bulgară. Este cunoscut că sf. Sava a fost înrudit cu țarul bulgar, Ioan Asan, pe care l-a vizitat în Târnova.¹⁾ Acest raport personal dintre sf. Sava și curtea imperială bulgară, dar mai valoros importanța noului codice canonic au cauzat ivirea lui și în Bulgaria. Svetislav, după ce s'a adresat patriarhului din Târnova cerând dela acesta colecțiunea respectivă, probabil că-i va fi arătat situația grea a mitropolitului Kiril creată din cauza colecțiilor defectuoase de până atunci, cari erau folosite în Biserica rusească, poate că-i va fi arătat în special calitatea acestor colecțiuni și patriarhul, spre a oferi ajutor în această situație grea, îi trimite o colecțiune nouă, mai complectă, adică Cormciaia noastră. Dealtcum în Bulgaria cu toate că între timp s'a primit Cormciaia nouă, totuși a rămas în uz colecțiunea veche proprie adică cea a lui Ioan Scolasticul, care era cunoscută sub numirea de *Cormciaia bulgară*. Spre dovedirea acestei împrejurări servesc manuscrisele acestei colecțiuni, dintre cari unul s'a păstrat în Rusia și datează dela începutul secolului al XIV sau din secolul al XIII-lea.²⁾ Aceasta se dovedește și prin împrejurarea că în nomocanonul bulgar penitențial din secolul al XIV-lea canoanele sinoadelor și ale Sfinților Părinți nu sunt citate după traducerea Cormciaiei nouă ci după traducerea Cormciaiei bulgare.³⁾ Singură împrejurarea aceasta, dacă nu ar mai fi și altele, ar fi suficientă pentru clarificarea problemei asupra originii Cormciaiei.

Așadar deoarece nu avem nici un motiv temeinic de a privi Bulgaria ca patria Cormciaiei, va trebui să ne servim de alte dovezi, păstrate de istorie referitor la origina ei și în prima linie trebuie să ne oprim la mărturiile lui Teofil din Budimliski și Grigorie din Rasca. Știm că în acestea se spune că Cormciaia a văzut lumina zilei prin *sârghița* sfântului Sava, primul arhiepiscop sârb și că cele dintâi copii s'au făcut de pe *cărțile arhiepiscopoești*. Deci dintre cărțile arhiepiscopoești, adică dintre cărțile sfântului Sava, a fost și cartea, care prin sârghița lui *avăzut lumina zilei în limba noastră*.⁴⁾

1) *Domentian*, ediția lui Danicici, 1865, pag. 328.

2) *Pitra*, op. cit., II, 374.

3) Opinia aceasta s'a format pe baza datelor apărute în lucrarea „*Starine*” (Anticități), VI 112 sq.

4) slavă (Nota Tr.).

Ca dovezi pentru această afirmațiune a lui Teofil și Grigorie, dintre cari cea dintâi datează nu mai târziu decât cu 15 ani după moartea sf.-lui Sava, servesc atât starea culturală de atunci a imperiului sârbesc în comparație cu starea din Bulgaria, precum și activitatea sf.-lui Sava și monumentele scrise, provenite dela dânsul. Despre starea culturală din Bulgaria am vorbit și am văzut la ce fel de treaptă se găsea. Iar despre starea culturală de pe acel timp din Serbia nu este nevoie să vorbim aici, deoarece aceasta îndeajuns a fost pusă în evidență de către istoricii literaturii sârbești, arătând că Serbia, după ce după Nemanja a început să trăiască viață independentă, în curând a devenit centrul literaturii slave de sud, ceea ce mai înainte era Bulgaria¹⁾ Sf. Sava este acela, care dă impuls acestei vieți în Serbia. Dânsul se distinge nu numai ca un mare organizator al patriei sale, mai ales pe teren bisericesc, ci de asemenea și ca un mare literat. Pentru lămurirea problemei noastre au importanță acele opere literare ale sf.-lui Sava, din cari se vede talentul său organizator. Intrând în cinul călugăresc și consacându-se acestei vieți nouă, se străduiește ca viața călugărească să intre în alvia normală atât în ce privește persoana sa proprie cât și pe *ceilalți* monahi. Spre scopul acesta dânsul în timp scurt alcătuește trei Tipicoane, cari normează precis conduita călugărilor și adică unul pentru Orhovița unul pentru Hilandar și unul pentru Studenița. Aceste tipicoane importante (mai ales ultimele două) înfățișează viu iubirea lui pentru rânduiala bună, precum și străduința lui de a înzestra toate comunitățile cu legi precise, pentruca, progresând reglementar, să le asigure existență durabilă. Din această străduință înăscută a lui, se poate conchide în mod foarte firesc că grija aceasta, arătată față de monastiri, trebuia să se manifeste mai apoi și față de marea comunitate întemeiată de dânsul, adică față de Biserica sârbească.

Despre aceasta nu avem dovezi exprese, dar știm că sf. Sava s'a străduit în prima linie ca oamenii săi să *lumineze fara cu toate canoanele apostolice și ale Părinților*,²⁾ apoi știm că dânsul a dat călugărilor din Hilandar și Studenița un *Nomocanon*

¹⁾ Ne referim aici la schițarea admirabilă a istoriei literaturii noastre veche scrisă de către *Jagici* în Istoria literaturii (pag. 146 sq.), dintre cari cea dintâi datează nu mai târziu decât cu 15 ani după moartea sf.-lui Sava, servesc atât starea culturală de atunci a imperiului sârbesc în comparație cu starea din Bulgaria, precum și activitatea sf.-lui Sava și monumentele scrise, provenite dela dânsul. Despre starea culturală din Bulgaria am vorbit și am văzut la ce fel de treaptă se găsea. Iar despre starea culturală de pe acel timp din Serbia nu este nevoie să vorbim aici, deoarece

gata¹⁾ și pe baza acestora putem trage concluzia că dânsul a înzestrat cu cod de legi și Biserica sârbească organizată din nou. Dovadă destul de importantă, deși nu expresă, avem despre aceasta în biografia lui Domentian. Într'un loc al acestei biografii se spune că sf. Sava, înainte de a pleca la scaunul arhieresc „a copiat multe cărți de legi pentru îndreptarea credinței, de cari aveau necesitate Bisericele întemeiate de dânsul”,²⁾ iar în alt loc, că a numit episcopi noi pentru Biserica sa și i-a trimis în eparhiile lor „dupăce fiecareia i-a dat codul de legi”.³⁾ Asupra locului prim vom mai reveni, aici fixăm însă dovada nouă despre talentul organizator al sf.-lui Sava, adică grija de a achiziționa cărțile necesare pentru conducerea Bisericii și ca fiecare episcop nou să fie înzestrat cu acestea spre a se ști comporta în administrația bisericească.

Dovada aceasta este importantă și adică deosebit de importantă, deoarece derivă dela ucenicul sf.-lui Sava, carele a fost martor ocular al activității lui. Este o mărturie nouă pentru dovada, pe care ne-o oferă Teofil asupra acestei probleme și o completează pe aceasta. Considerându-le pe amândouă, fixăm următoarele: Sf. Sava a căutat să lumineze prin canoanele bisericești pe toți ceie erau chemați la conducerea Bisericii pe pă mântul sârbesc și văzând că până atunci canoanele erau necunoscute, fiind întunecate înaintea sârbilor prin limba grecească, a adunat cărțile grecești necesare, cari conțineau canoanele precum și alte norme de legi și de credință, s'a îngrijit de traducerea lor în limba sa și a alcătuit o carte specială cu destinație de a risipi întunecul de până atunci și de a lumina cu lumina minții; dupăce aceasta a fost făcută, a distribuit-o episcopilor noi, pe cari i-a hirotonit; cartea maternă însă s'a păstrat între cărțile arhiepiscopoești, din cari făceau copii și alți episcopi.

Aceasta este ceea ce mărturisesc la sârbi martorii nemijlociți ai lui Sava asupra Cormciaiei, primul codice de legi bisericesc. Doarece acesata se demonstrează prin toate celelalte dovezi istorice din acel timp și se confirmă prin toate argumentările,

¹⁾ Buletinul Asociației sârbești pentru știință, XX, 211.— Glasnik, XI, 179.

²⁾ Ediția menționată, pag 227. Eu am corectat textul după manuscrisul din Petrograd (Starine.) V. 15).

Dovadă destul de importantă, deși nu expresă, avem despre aceasta în biografia lui Domentian. Într'un loc al acestei biografii se spune că sf. Sava, înainte de a pleca la scaunul arhieresc „a copiat multe cărți de legi pentru îndreptarea credinței, de cari aveau necesitate Bisericele întemeiate de dânsul”,²⁾ iar în alt loc, că a numit episcopi noi pentru Biserica sa și i-a trimis în eparhiile lor „dupăce fiecareia i-a dat codul de legi”.³⁾ Asupra locului prim vom mai reveni, aici fixăm însă dovada nouă

de caracter atât pozitiv cât și negativ, cari au fost scoase în evidență, deci dară: 1) pe baza dovezii menționate a episcopului Teofil din Budimlisch, care se reproduce literal de către episcopul Grigorie din Rasca; 2. având în vedere mărturisirea sf.-lui Sava însuși că a dat călugărilor sârbi Nomocanonul; 3) având în vedere talentul său organizatoric și dorința lui de a apăra durabilitatea tuturor instituțiilor prin dispoziții pozitive; 4) având în vedere situația istorică-culturală la slavii de sud din prima jumătate a secolului al XIII-lea; 5) având în vedere împrejurarea că ni s'au păstrat foarte multe exemplare din manuscrisele Cormciaiei în ediția sârbească, pe când nu ni s'a păstrat nici unul în ediția bulgară, nici din timpul mai vechiu, nici din cel mai nou și că în Bulgaria a rămas în uz și după aceea nu Cormciaia cea nouă, ci colecțiunea veche a lui Ioan Scolasticul și în sfârșit 6) pe baza dovezii menționate a lui Domentian — noi considerăm rezolvită problema originii Cormciaiei și anume în șenzul că în limba slavă a apărut pentru prima dată prin râvna sf.-lui Sava.

Prin rezolvirea acestei probleme ni se pune alta: În ce a consistat *râvna* sf.-lui Sava de a traduce Cormciaia pe limba slavă și când a putut fi tradusă? La aceasta este greu a da un răspuns hotărât. Totuș vom încerca să fixăm *ipoteza* noastră, ținând seamă înainte de toate de ceea ce însuși sf. Sava spune în această chestiune și apoi având în vedere locul menționat al lui Domentian din biografia sf.-lui Sava.

Sf. Sava, atât în tipiconul dela Hilandar cât și în cel dela Studenița, face atenți pe monahi că „*Nomocanonul predat vouă mai înainte nu s'a desființat*“. Din aceasta cunoaștem că sf. Sava a predat monahilor un Nomocanon gata și că acesta exista înainte de a fi alcătuit el tipicoanele respective. Despre tipiconul dela Hilandar se știe că sf. Sava l-a scris *după* moartea lui Nemanja (1200) și astfel Nomocanonul a fost tradus în timpul, când sf. Sava petrecea în Hilandar, adică între anii 1200—1208, când a plecat în Serbia spre a împăca pe frații săi certați.¹⁾ Pe acel timp Hilandarul câștigase deja reputația de centru principal al literaturii slave, unde s'au întrunit cele mai alese valori literare și au fost traduse și scrise multe cărți. Sf. Sava a încredințat monahilor din această mănăstire executarea traducerii, iar însuși a condus și a supravegheat lucrările de traducere. Așadară în

¹⁾ *Safarik*: *Viața sf.-lui Simeon de sf. Sava*, pag. 13.

aceasta vedem noi *râvna, iubirea și dorința*, despre cari face amintire Teofil, iar mai târziu Grigorie. Deci, după părerea noastră, Hilandarul ar fi locul, unde s'a tradus Nomocanonul și anume la începutul secolului al XIII-lea.¹⁾

Dor vorbind despre Nomocanon, nu am înțeles Cormciaia cu materia întreagă așa cum ni se prezintă în manuscrisele vechi. Aici Nomocanonul trebuie luat în sensul cum exista el în acel timp. Trebuie de înțeles o colecțiune canonică în sensul strict al cuvântului, în care erau citate numai canoanele. Nomocanonul luat în acest sens ocupă în Cormciaia 43 capitole, celelalte (21) capitole sunt în afară de Nomocanon și nu formează parte componentă dintr'insul. El alcătuește, în traducere, așa zisa Sinopsă grecească a canoanelor, adică canoanele în formă abreviată și pe lângă canoane conține și comentariile lui Aristen, iar câte odată și pe cele ale lui Zonara. Dar ce privește traducerea Sinopsei din Cormciaia trebuie să notăm că aceasta nu este o simplă traducere, ci o compilație. Anume nu există sau cel puțin nu este cunoscută o astfel de colecțiune grecească, în care Sinopsa afară de canoane ar mai conține și alte comentarii decât numai comentariile lui Aristen; deoarece însă în Cormciaia găsim, pe lângă comentariile lui Aristen, câte odată și pe cele ale lui Zonara, din aceasta deducem că traducătorii noștri și-au alcătuit Nomocanonul din două colecțiuni grecești: din a lui Aristen și a lui Zonara și că din cea dintâi au tradus textul canoanelor și partea cea mai mare din comentarii, iar din a doua câteva comentarii. Nomocanonul compilat în felul acesta este *Nomocanonul* din Cormciaia, pe carele îl menționează sf. Sava în tipicoanele de la Hilandar și Studenița.

Afară de Nomocanon se mai găsesc în Cormciaia 21 capitole de conținut diferit. Despre aceste și despre împrejurarea cum au ajuns ele în Cormciaia nu avem alte dovezi decât locul menționat al lui Domentian. Aici se spune că sf. Sava, în călătoria spre ahepiscopia sa, poposind în Salonic la prietenul său din copilărie, mitropolitul Costadiu și apoi în mănăstirea Filocal, a copiat multe cărți *de legi și despre îndreptarea cre-*

¹⁾ Opinia aceasta despre Hilandar am găsit-o în istoria mai nouă a literaturii și anume în articolul lui M. *Milovanovici*: „Dreptul de moștenire în dreptul vechiu sârbesc (Funduța Ciupici: Anuar V, 189), numai că aici nu se menționează precis „Colecțiunea lui Fotie.“

dinfei. Iagici, când a descoperit deosebire între textul din biografia sf.-lui Sava scrisă de Domentian tipărit de către Danicici și între textul din un manuscris din Petrograd, bine a zis spunând că «acel cuvânt mic (și) are aici însemnătate mare,¹⁾ deoarece prin acesta ni se dă posibilitatea de a rezolva referitor la Cormciaia ceea ce altcum cu greu am putea lămuri. Cu ajutorul acestui cuvânt mic putem judeca cum au fost cărțile, pe cari le-a *copiat* sf. Sava în mănăstirea Filocal și putem arăta că unele dintre acele cărți sau articole conțineau legi, iar altele se refereau la chestiuni de credință. Așadar pe baza acestei dovezi a lui Domentian putem aprecia tot ceea ce se găsește în Cormciaia pe lângă Nomocanon.

Sf. Sava când a ajuns arhiepiscop, a trebuit să observe lipsurile din Biserica să și îndată a trebuit să se îngrijească ca să câștige tot ceea ce-i trebuia pentru menținerea ordinei și liniștii din Biserică. Nomocanonul, pe care l-a fost dat călugărilor din Hilandar și Studenița, era corespunzător pentru viața internă a Bisericii, dar nu satisfăcea necesitățile Bisericii în raporturile externe: cu Statul și cu celelalte religii. A trebuit să dea atențiune deoparte *legilor de Stat*, cari erau în vigoare în imperiul bizantin și cari, pe lângă canoane reglementau raportul Bisericii cu Statul, de altă parte, ținând seama de doctrinele false propoveduite în popor și deoarece poporul nu înțelegea care era învățătura creștină adevărată, erau necesare astfel de cărți, cari să fie în stare de a *îndrepta credința adevărată*, care se alterase în popor. Sf. Sava, în călătoria sa spre noua arhiepiscopie, s'a oprit la mitropolitul din Salonic, la Costadiu și, după cum zice Domentian, s'a întreținut cu dânsul despre *legile sfinte și despre liniștea sufletească*.²⁾ Este probabil că în dialogul pe care l-a avut cu Costadiu, s'a interesat de cărțile cari ar fi necesare pentru Biserica sa și apoi plecând spre mănăstirea Filocal și *petrecând aici cât a vrut*, a și câștigat cărțile respective. O parte din cărți, adică *cartea de legi* era menită pentru a satisface trebuințele Bisericii referitor la raportul ei cu Statul, iar cealaltă parte, adică cele referitoare la *îndreptarea credinței*, erau menite de a apăra credința ortodoxă în Serbia față de celelalte religii și de a o păstra curată. Câtă grijă a purtat pentru lucrul cel dintâi

¹⁾ Starino (Anticități), V, 15.

²⁾ Ediția menționată, pag. 226.

dinfei. Iagici, când a descoperit deosebire între textul din biografia sf.-lui Sava scrisă de Domentian tipărit de către Danicici și

mărturisește întreaga sa activitate arhierescă, iar grija sa pentru celalalt o dovedește capitolul lung al lui Domentian: *Adevărurile credinței sfinte restabilite de Domnul Sava și desființarea ereticilor afurisiți și nelegiuți.*¹⁾

Această carte de legi civile referitoare la Biserică și cealaltă, referitoare la îndreptarea credinței ortodoxe, alcătuiesc conținutul Cormciaiei pe lângă Nomocanonul menționat. Dacă cercetăm cele 21 capitole, cari alcătuiesc suplimentul Nomocanonului, nu găsim decât articole din legislația bizantină și câteva articole asupra dreptului matrimonial, iar toate celelalte se referă la păstrarea credinței sfinte, la osândirea diferitelor erezii și la apărarea ortodocșilor împotriva defăimărilor și alte similare.²⁾

Așadară sf. Sava a adunat în mănăstirea Filocal tot cecece mai târziu s'a adăugat la Nomocanonul original din Cormciaia. Imprejurarea că toate aceste au fost traduse acum pentru prima dată, îndeosebi acele lungi capitole din colecțiunea de legi civile, dovedește că până acum nu s'a găsit vre-o urmă în istorie dacă înainte de sf. Sava ar fi existat chiar și numai vreun capitol în limba slavă în ediția, pe care o găsim în manuscrisele Cormciaiei. Ca singură excepție ar putea fi considerată așa numita *legea despre cetăți* (prohironul lui Vasile Macedoneanul), care alcătuiește capitolul al 55-lea în manuscrisele vechi sârbești ale Cormciaiei (sau al 48-lea în Cormciaia tipărită) și adică din cauză că în unul din manuscrisele de *dinaintea* secolului al XIII-lea se pot găsi fragmente scurte din acesta, dar aceste fragmente diferă cu totul de textul *legii*, care se găsește în manuscrisele noastre ale Cormciaiei — și astfel cade și această unică excepție. Rămâne deci stabilit că toate au fost traduse pentru prima dată, întocmai ca și Nomocanonul.

Nu putem însă spune nimic sigur despre timpul, când au fost traduse și adăugate la Nomocanon. Se poate că traducerea a fost făcută îndată în mănăstirea Filocal — cât timp a petrecut acolo sf. Sava — de către persoanele cari erau cu dânsul. Se poate că va fi fost făcută mai târziu când el a petrecut în mănăstirea Studenița. E sigur că mult timp nu a putut trece după

¹⁾ Ediția menționată, pag. 233—242.

²⁾ Despre titlurile și izvoarele, din cari s'au alcătuit aceste capitole, vezi studiul meu: „Cormciaia dela Savina”, pag. 23—29.

venirea lui în Serbia veche ca arhiepiscop, deoarece Domentian afirmă că el imediat a ales episcopi noi pentru țara sa și fiecărui i-a dat cărțile de legi din chesfiune.

Așadar în ce privește chestiunea că în ce a consistat râvna sf.-lui Sava referitor la traducerea Cormciaiei pe limba *noastră*, pe baza celor expuse constatăm că el înainte de toate a ales diferite cărți canonice, apoi dintre cărțile colecțiilor legilor bizantine și în sfârșit dintre cele de conținut referitor la credință și morală pe cele ce le-a găsit mai potrivite pentru menținerea bunei rândueli din Biserică, că toate aceste cărți le-a dat persoanelor alese de el ca să le traducă sub supravegherea sa și din traducerea tuturor acestor cărți el a compilat Cormciaia noastră. Ce privește timpul când a putut fi terminată această compilație, pe baza celor expuse, putem spune că aceasta s'a făcut în două rânduri și anume întâiu în Hilandar în primii ani ai secolului al XIII-lea, când a fost tradus Nomocanonul, iar al doilea când s'au tradus celelalte capitole, cari alcătuiesc Cormciaia, adică când sf. Sava era arhiepiscop și înainte de a pune pe noii episcopi pentru Biserică sa, deci pela 1220. Am spus că aceasta este ipoteza noastră și suntem gata de a renunța la ea îndată ce se va dovedi contrarul pe bază istorică.

Pe când noi, am dat numai o ipoteză, asupra acestei probleme, alții, înaintea noastră pe baza notelor lui Teofil și Grigorie din Cormciaia și pe baza locului menționat al lui Domentian, afirmă hotărât că Cormciaia întreagă este numai opera sf.-lui Sava singur și că el a tradus-o *personal*.¹⁾ Având în vedere nota respectivă că adică Cormciaia a văzut lumina zilei în limba slavă

¹⁾ Într-o altă, Galubinski (Manual de Istoria Bisericii ortodoxe, pag. 556) zice: „Deoarece sf. Sava pe timpul petrecerii sale mai îndelungate la Atos (mănăstirea Vatoped) și adică în societatea Grecilor și-a însușit bine limba grecească, presupunem că el nu numai s'a îngrijit ca Cormciaia să fie tradusă pe limba slavă, ci el însuși a fost traducătorul.“ — Pavlov (Primul Nomocanon slav, pag. 66): „Nomocanonul tradus de către primul Chiriarh sârbesc...“ — În alt loc: „Cât de favorabil au apreciat pe acel timp traducerea sf.-lui Sava în Serbia și Bulgaria, putem vedea...“ — Această opinie a trecut și la apus. Dr. Vering (op. cit. pag. 51) afirmă: „Der serbische Erzbischof Sava hatte den.. Nomocanon in das Serbische übersetzt.“ Această opinie este împărtășită și de către Novacovici, ceace se vede și din următoarele lui cuvinte (Istoria literaturii sârbești, ed. II, pag. 84): Cine a tradus lucrarea aceasta, care sf. Sava, ceace se poate deduce dintr'un loc (Doment. pag. 227) al biografiei sale...“

afirma că el imediat a ales episcopi noi pentru țara sa și fiecărui i-a dat cărțile de legi din chesfiune.

Așadar în ce privește chestiunea că în ce a consistat râvna sf.-lui Sava referitor la traducerea Cormciaiei pe limba *noastră*, pe baza celor expuse constatăm că el înainte de toate a ales diferite cărți canonice, apoi dintre cărțile colecțiilor legilor bizantine și în sfârșit dintre cele de conținut referitor la credință

prin râvna sf.-lui Sava, s'a căutat lămurire în cuvântul lui Domentian: *prepisa* (a copiat). Acest cuvânt are nu numai sensul de copiere ci și pe cel de traducere — în vechea literatură slavă sunt multe pilde că acest cuvânt s'a folosit în sensul acesta.¹⁾ Dar noi nu putem da atâta importanță acestei împrejurări, deoarece există pilde cari dovedesc contrarul; mai bucuros primim acest cuvânt în primul lui senz (conscribere) și în aceasta găsim dovadă pentru teoria noastră relevată, după care Cormciaia este o compilație din diverse cărți. Pentru părerea că sf. Sava a tradus Cormciaia se mai aduce ca dovadă și împrejurarea că el a alcătuit mai multe lucrări literare originale, dintre cari trei se referă la viața comună și cari în ce privește forma stau în strânsă legătură cu Cormciaia, adică ale sale trei tipicoane cunoscute. Acest argument este foarte important și per analogiam ar îndreptăți de a decide în favorul ipotezei menționate, dar nu este susținut prin nici o dovadă *expresă* și astfel nu poate fi luat n seamă.

După cum se poate vedea, noi abandonăm cu totul ideea că sf. Sava ar fi tradus *personal* Cormciaia; dar considerăm dovedit că a fost alcătuită în urma inițiativei și prin râvna lui nemijlocită de către persoane din apropierea lui, a căror activitate a condus-o personal. Astfel Cormciaia este a se privi ca operă a sârbului sf. Sava și prin urmare trebuie să primească numirea de *Cormciaia sf.-lui Sava*.

Cormciaia sf.-lui Sava a fost trimisă la 1262 în Rusia mitropolitului Kiril II de către despótul bulgar, Ioan Svetislav. Am văzut cum a primit-o Kiril; și spre a-și exprima însuflețirea pentru primirea cărții și spre a arăta deodată că ea va trebui să producă acelaș riviriment spre bine în Rusia ca și în Serbia, la sinodul menționat ținut la 1274 în Vladimir, a repețit în mod solemn cuvintele următoare, pe cari le citim în câteva manus-

¹⁾ Drept pildă pot servi următoarele: doi monahi sârbi, au tradus pe limba sârbească Exaameronul lui Gurădeaur și unul dintre ei zice despre această traducere: „Preotul Benedict a scris Exaameronul lui Ioan Gurădeaur de pe limba Grecească pe limba sârbească“. Despre traducerea lui Gurădeaur citim: „s'a scris la Muntele Atos de pe limba greacă pe limba noastră“ (*Safarik*, Südstlav Liter II, 212). Despre colecțiunea tradusă contra bogomiilor se zice: „După aceea evlaviosul țar Boris a dispus ca colecțiunea să se scrie de pe limba grecească pe limba sa bulgărească.“ (*T. Florinski*, St. Petrograd. 1883, pag. 38)

prin râvna sf.-lui Sava, s'a căutat lămurire în cuvântul lui Domentian: *prepisa* (a copiat). Acest cuvânt are nu numai sensul de copiere ci și pe cel de traducere — în vechea literatură slavă

crise vechi sârbești despre Cormciaia: „Apărutau la lumină pe limba slavă acele cărți dumnezeiești, așa numitul Nomocanon. Până acum erau întinse prin cunoștința limbii grecești, iar acum s'au luminat, adică au fost lămurite și strălucesc lămurit cu darul lui Dumnezeu, alungând întunerecul necunoștinței și pe toți îi luminează cu lumina minții și îi apără de păcat”.

După cum am văzut, exemplarul lui Svetislav al Cormciaiei nu s'a păstrat, ci numai copia acestuia din anul 1284, care este cunoscută sub numirea de *Cormciaia dela Riazan*. Manuscrisul Cormciaiei dela Riazan a servit de bază pentru Cormciaia tipărită.

Bucuria lui Ciril pentru noua Cormciaie a avut importanță numai pentru epoca sa, dar puțin timp după aceasta împrejurările se schimbă și din nou se ivește: „neînțelegerea și duritatea” de mai înainte. Prin sârguința lui Ciril ea s'a răspândit în Rusia întregă și a fost mult prețuită, dar nu a fost în stare să elimine cu totul din întrebuințarea obștească vechile colecțiuni canonice. Mulți episcopi ruși s'au îndreptat după dânsa în viața bisericească, dar și mai mulți după colecțiunile vechi. Imperfecțiunea acestor colecțiuni era evidentă în fața tuturor, dar în loc de a copia Cormciaia nouă, s'au mulțumit cu corectarea și întregirea colecțiilor vechi după dânsa, astfel că, pe lângă manuscrisele Cormciaiei nouă, au început a se răspândi și a se întregi și manuscrisele colecțiilor vechi. Lucrul acesta nu l-au săvârșit după vre-o înțelegere între olaltă, ci fiecare l-a făcut după concepția și trebuința sa, astfel că din secolul al XIV, XV și XVI se găsesc o mulțime de manuscrise de conținut diferit ale Cormciaiei, încât știința a trebuit să le claseze ca fiind cu totul diverse. Dar cea mai regretabilă împrejurare a fost că opera de corectare a fost îndeplinită de către persoane deplin ignorante și astfel în loc de cărți corectate s'au înăfășat cărți mult mai alterate. Cormciaia cea nouă a ajuns tot pe mâna acelor ignoranți și la transcriere a ajuns pe soarta colecțiilor vechi. Nivelul scăzut al culturii din Rusia de pe acel timp a fost cauza că puritatea ei în multe locuri a fost vătămată de către copiiști, astfel că Cormciaia nouă, care ar fi trebuit să servească scopului accentuat de Ciril, sub mâna copiiștilor ignoranți, ba chiar superstițioși, și-a pierdut importanța originală. Întru atâtă a fost alterat textul colecțiilor vechi de canoane cât și al Cormciaiei nouă, încât la

începutul secolului al XVI-lea vedem că monahul erudit, prințul Vasian, carele a comparat textul grecesc cu traducerea slavonă, a constatat că acestea nu sunt canoane, ci strâmbături, iar la începutul secolului al XVII-lea găsim mulți episcopi ruși cari se plâng că textul canoanelor este cu totul de neînțeles și că în colecțiuni au fost introduse și astfel de părți, cari nu puteau exista în colecțiunile originale.

Sosind timpul când în Rusia s'a proiectat tipărirea cărților bisericești, atențiunea s'a îndreptat și asupra colecțiunilor de canoane spre a se tipări. Importanța conținutului colecțiunilor, precum și necesitatea de a se fixa o colecțiune generală, căreia toți să se conformeze și prin care să se stăvilească toate disordinile provocate de diversele și inexactele colecțiuni, au îndemnat pe Iosif, patriarhul rusesc să formeze o comisie specială din «cunoscători ai dreptului bisericesc», care să examineze diversele manuscrise, să pună ordine între ele și să fixeze textul exact necesar pentru tipar. Comisiunea s'a întrunit și discutând chestiunea, a hotărât ca tipărirea să se efectueze după tipul, pe care-l prezintă *Cormicia din Riazan*. Într'adevăr după tipul acesta s'a și început și terminat tipărirea. Aceasta s'a întâmplat la jumătatea secolului XVII-lea. Durere însă că persoanele, cari au alcătuit comisiunea au fost tot așa de «cunoscători de drept» ca și predecesorii lor. Nu numai că erau ignoranți din punct de vedere științific, ci și în privința doctrinei bisericești însași aveau opinii greșite. Dar în definitiv nici nu se putea aștepta dela dânsii altceva în împrejurările detestabile de pe atunci ale culturii rusești. Iată ce spune despre aceasta mitropolitul Macarie în a sa istorie bisericească (Vol. XI, pag 215), comparând secolul al XVII-lea cu secolele precedente: «In școlile ce le aveau, învățau să scrie și să citească numai... superstiția a stăpânit în imperiul moscovit nu numai între laici, ci și între preoți și nu numai la poporul de rând, ci și în cercurile înalte...» Și, vorbind despre tipărirea de cărți de pe timpul patriarhului Iosif, zice: (pag. 118—119): «Aceasta se face și acum exact așa cum s'a făcut în timpul patriarhilor de mai înainte, numai pe paza codicilor slavoni, fără să se compare cu cei grecești, numai cât că acum în aceste cărți numărul defectelor și greșelilor a crescut în măsură mai mare din cauza pușinei învățături sau din neglijența corectorilor...»

Firește că, fiind aceasta starea lucrurilor, nu se putea aștepta nimic favorabil în privința ediției Cormciaiei. Tipărirea s'a început la 1649 și s'a terminat în anul următor. Pe lângă multele erori grosolane de tipar s'a observat că în această ediție tipărită multe articole au fost omise și în locul lor au fost introduse altele, în multe locuri însuși înțelesul este schimonosit, și au fost inventate și adăogate capitole cu totul nouă. Indată ce s'a observat lucrul acesta s'a interzis răspândirea cărții și succesorul lui Iosif, patriarhul *Nicon*, carele a proiectat corectarea tuturor cărților bisericești, a dispus și revizuirea severă a Cormciaiei. După trei ani (1653) Cormciaia a fost tipărită în ediție nouă și trimisă tuturor Biseriilor.

Era de nădăjduit că ediția nouă după cele ce s'au petrecut până aci, va fi exactă și bună. Dar nu a fost așa. Nicon și oamenii de pe lângă dânsul nu au dat acestei chestiuni atenția cerută de importanța ei și mitropolitul Macarie, ținând seamă de acest lucru, constată, (XI, 125) că ediția nouă a fost supusă unor *puține și neesențiale corectări*. Rosenkampf comparând ediția din anul 1650 cu cea din anul 1653 confirmă exactitatea observațiilor mitropolitului Macarie. Nicon a avut în vedere un scop special la compunerea acelei ediții, adică de a dovedi pe bază canonică că lui, ca patriarh al Rusiei, îi revin aceleași drepturi, cari i-se cuvin papei din Roma la apus și ca atare de dânsul trebuie să depindă și puterea de stat. Acest scop l-a urmărit dânsul la ediția nouă a Cormciaiei. După ce ediția de mai înainte a supus-o unor modificări fără de nici o importanță, a tipărit în ediția nouă câteva capitole noi, între cari următoarele două: «Origina patriarhatului în Rusia» și «Despre donațiunea făcută de împăratul Constantin cel Mare papii Silvestru», cari corespundeau imediat scopului său de căpetenie. În felul acesta a apărut ediția a doua «corectată» a Cormciaiei, corectată însă numai în ce privește cantitatea materiei, respective fiind în fond tot atât de greșită ca și prima. Și în această formă s'a tipărit mai de multeori până în prezent, aproape fără nici o schimbare — cu excepția a două capitole privitoare la ritualul latin, cari au fost omise în edițiile ulterioare.

Totuși Cormciaia, pe lângă aceste multe și diferite modificări, cărora a fost supusă până pe vremea lui Nicon, când a primit forma pe care o are astăzi, în *liniamente generale* a păstrat

tipul străvechiu, pe care-l prezintă Cormciaia de Riazan și pe baza căruia s'a făcut tipărirea. Într'insa, întocmai ca și în cea de Riazan, canoanele au formă abreviată, comentariile anexate la Canoane în ambele sunt aceleași, capitolele urmează în aceeași ordine, articolele luate din legislația bizantină sunt absolut aceleași ca și în cea de Riazan, așisderea și multe capitole secundare. Dar, ceea ce este de căpetenie, limba este identică în ambele, fi-rește cu excepția erorilor pricinuite de lipsa de cultură a edilo-rilor ruși, dar acestea se poț observa ușor, chiar și fără de com-parație. Scurt zis, Cormciaia tipărită de azi este identică cu cea de Riazan. După cum știm Cormciaia de Riazan este o copie exactă de pe Cormciaia primită de mitropolitul Ciril II dela despotul bul-gar, Iacov Svěislav, iar această Cormciaie este identică după cum știm, cu Cormciaia, pe care a alcătuit-o sf. Sava pentru Bi-serica sa și care se păstra la patriarhia bulgară, de unde a și primit-o Svetislav și a dispus copierea ei și prin urmare în fond *Cormciaia tipărită de azi nu este alta decât copia Cormciaiei sf.-lui Sava* și deci în fond *această Cormciaie este opera sf.-lui Sava*.

Ce conține Cormciaia tipărită de azi? Am înaintea mea ediția din anul 1787, care a urmat nemijlocit ediției lui Nicon (1653). Acum voi arăta conținutul Cormciaiei, iar apoi la sfârșit voi arăta ce s'a păstrat într'insa din Cormciaia originală a lui Sava și ce s'a adăogat într'insa din alte locuri. Comparajia a-ceasta am făcut-o după trei manuscrise sârbești străvechi și a-nume după *Cormciaiele din Ilovica, Serajevo și Savina*, cari în privința limbii și conținutului concordează cu cea de Riazan. Prin urmare exactitatea comparării este garantată.

Cormciaia întreagă se poate împărți în patru părți: partea introductivă, partea strict canonică, partea alcătuită din legislația bizantină și alte articole secundare și în sfârșit partea finală.

Partea introductivă cuprinde: 1) un tractat asupra schizmei dintre Biserica răsăriteană și cea apuseană; 2) despre încrești-narea Rușilor; 3) despre întemeierea patriarhatului Moscovei; 4) o notiță scurtă din Sintagma lui Vlastar asupra importanței ca-noanelor; 5) istoria celor șapte sinoade ecumenice; 6) istoria cronologică a tuturor sinoadelor recunoscute de Biserica ortodoxă; 7) prologul prim la prima ediție a Nomocanonului în XIV titluri și prologul la a doua ediție a aceluiaș Nomocanon; 8) însuși No-

mocanonul în XIV titluri, fără legile civile, dar, pe lângă citarea canoanelor respective, se menționează și pagina, la care se găsesc în carte; 9) o privire generală asupra materiei cuprinsă în partea următoare; 10) «Preduviedomlenie,» o notă despre felul cum a fost alcătuită această ediție, ținându-se seama de cea dintâi (1653). Cu aceasta se încheie partea introductivă.

Partea a doua cuprinde 41 capitole, dintre cari treizecișinouă capitole (afară de capitolele 25 și 41) alcătuiesc traducerea verbală a canoanelor din Sinopsă, în forma după cum aceasta se găsește tipărită în Sinodiconul lui Beveregiu și în Sintagma Ateniiană. Comentariile sunt, în general, ale lui Aristen, iar în câteva locuri se găsesc și ale lui Zonara și de autori necunoscuți. Unde nu sunt comentarii la canoane în Sinopsă, acolo nu sunt nici în Cormciaia. Editorii aproape la fiecare capitol au ținut seamă de pandectele îndeobște cunoscute și răspândite ale monahului Nicon — din secolul al XI-lea, — cari în secolul al XIII-lea erau foarte răspândite în Rusia și cari erau împărțite după 63 litere și anume în conformitate cu conținutul lor dogmatic, moral, ritual și canonic. În Cormciaia aceste pandecte ale lui Nicon sunt citate de regulă în note marginale. Capitolele acestei părți din Cormciaia cuprind următoarele: 1) Canoanele Sfiilor Apostoli; 2) canoanele Sf. lui Apostol Pavel; 3) ale lui Petru și Pavel; 4) ale tuturor Apostolilor; 5) ale sinodului I ec. dela Niceia; 6) dela Ancira; 7) dela Neocezarea; 8) dela Gangra; 9) dela Antiohia; 10) dela Laodiceia; 11) ale sin. al II ec. dela Constantinopol; 12) ale sin. III ec. dela Efes; 13) ale sin. IV ec. dela Calcedon; 14) dela Sardica; 15) dela Cartagina; 16) dela Constantinopol 394; 17) trulan; 18) ale sin. VII ec. dela Niceia; 19) dela Constantinopol 861; 20) dela Constantinopol 879; 21—24) ale lui Vasile c. M.; 25) scrisoarea aceluiaș Vasile c. M. adresată lui Grigorie Teologul asupra monahismului; 26) ale lui Dionisie al Alexandriei; 27) ale lui Petru al Alexandriei; 28) ale lui Grigorie din Neocezarea; 29) ale lui Atanasie c. M.; 30) ale lui Grigorie Teologul și Amfilochie asupra cărților Sf. Scripturi; 31) ale lui Grigorie din Nisa; 32) ale lui Timoteiu din Alexandria; 33) ale lui Teofil din Alexandria; 34) ale lui Ciril din Alexandria; 35) anatematizmele aceluiaș Ciril și 36) scrisorile pastorale ale lui Ghenadie și Tarasie asupra simoniei. Capitolele următoare (37—41) alcătuiesc întregirea celor de mai înainte și adică: 37) este luat

mocanonul în XIV titluri, fără legile civile, dar, pe lângă citarea canoanelor respective, se menționează și pagina, la care se găsesc în carte; 9) o privire generală asupra materiei cuprinsă în partea următoare; 10) «Preduviedomlenie,» o notă despre felul

din enciclica sinodului din Constantinopol adresată lui Martiriu asupra primirii ereticilor; 38) despre dreptul de imunitate; 39) a lui Dimitrie din Cizic despre eretici; 40) scrisoarea lui Petru din Alexandria către episcopul din Veneția 41) scrisoarea Sf.-lui Nil către presviterul Eraclie asupra pocăinții. La finea acestei părți se găsește un indice alfabetic asupra tuturor materiilor, despre cari s'a tratat într'insa.

Partea a treia cuprinde 29 capitole, continuându-se nume-rotarea părții de mai înainte. Fiecare capitol se începe cu o su-praprivire și apoi urmează îndată capitolele: 42) cuprinde 87 ca-pitole din legislația greco-romană, Originalul în *Pitra*; Iuris eccl-monumenta; 43) trei novele ale împăratului Alexiu Comneanul, Originalul în Sintagma ateniană și la *Zachariae a Lingenthal*: Jus graeco-romanum; 44) Fragmente din legislația greco-romană în 13 capitole. Originalul în *Kesjeva* din Nomocanonul în XIV titluri; 45) Fragmente din legislația lui Moisi, de caracter penal. Originalul la *Cotelerie*: Ecclesiae gr. Monumenta (46) Frag-mente din Eccloga lui Leo Isaurul sub titlul: «Legea ma-relui împărat Constantin asupra judecării oamenilor». Com-pilație iugoslavă din secolul al X-lea; 47) despre latini. Ori-ginalul în *Hergenröther*: Monumenta graeca ad Photium eiusque historiam pertinentia; 48) Prohironul lui Vasile Macedon. Ori-ginalul tipărit la 1837 de Zachariae; 49) Eccloga lui Leo Isaurul. Originalul în *Zachariae*: Collectio juris graeco-romani; 50) Capitolul acesta se împarte în trei părți: a) «Taina căsătoriei adică căsătoria legală», b) despre rudenie și adică *α)* cea de sânge, *β)* cea din două neamuri, *γ)* cea din trei neamuri și aci urmează «Reestr» asupra numirii diferitelor grade de rudenie, *δ)* despre rudenția spirituală și *ε)* despre adopțiune; c) «asupra căsătoriei în general», Capitolul acesta întreg cu excepția «Reestr»-ului este luat din Trebnicul lui Petru Movilă și s'a tipă-rit literal în Cormciaia. Iar în Trebnicul lui Movilă a fost primit din două izvoare: partea primă s'a luat din Rituale romanum, dat cu binecuvântarea papii Paul V. Movilă a tradus această parte de Rituale, potrivit-o învățaturii Bisericii ortodoxe. Partea a doua respectiv a doua și a treia din acest capitol sunt luate din cartea preotului grec din Veneția, Zachariae Marafare, tipărită din Alexandria către episcopul din Veneția 41) scrisoarea Sf.-lui Nil către presviterul Eraclie asupra pocăinții. La finea acestei părți se găsește un indice alfabetic asupra tuturor materiilor, des-pre cari s'a tratat într'insa.

Partea a treia cuprinde 29 capitole, continuându-se nume-rotarea părții de mai înainte. Fiecare capitol se începe cu o su-praprivire și apoi urmează îndată capitolele: 42) cuprinde 87 ca-pitole din legislația greco-romană. Originalul în *Pitra*: Iuris eccl.

tradus acest tratat pe seama Trebnicului său;¹⁾ Capitolul 51 din Cormciaia cuprinde tratatul asupra «căsătoriilor ilegale»²⁾; 52) Hotărîrea dată pe timpul patriarhului Nicolae Misticul asupra nunții a patra; 53) răspunsurile canonice ale patriarhului Nicolae Gramaticul; 54) răspunsurile canonice ale lui Nichita din Eraclea; 55) canoanele lui Metodiu din Constantinopol asupra celor desbinați de Biserică. Originalul acestor cinci capitole se află în Sintag. ateniană; 56) despre vestmintele preoțești. Articol de caracter ritual; 57) Canoanele lui Nichifor Mărturisitorul. Originalul în Sintagmă; 58) răspunsurile canonice ale lui Ioan al Citrului; 59) Canoanele asupra preoților de curând sfințiți. Articol de origină rusească; 60) Răspunsurile canonice ale lui Timoteiu din Alexandria. Originalul în Pitra; 61—64) Canoanele lui Vasile c. M. asupra monahilor; 65—67) Despre ornatele liturgice și despre persoanele preoțești. De origină rusească; 68) răspunsurile lui Atnasie Sinaitul; 69) Articolul presviterului Timoteiu din Alexandria asupra celor ce revin la Biserică; 70) Articolul monahului Nikon din Rait asupra rolului și importanței canoanelor. Articol luat din pandectele lui Nikon.

¹⁾ În nota 14 dela pag. 159 din Dreptul bis. oriental (trad. rom.) autorul spune referitor la acest capitol și următoarele: Asupra acestui important capitol, care nu se află în Cormciaia sârbească, s'a scris mult în Rusia în timpurile din urmă și s'a dat curs celor mai diferite ipoteze asupra originii acestui capitol. Cea mai recentă lucrare în această privință e a prof. *Pawlow* intitulată „50-ja glava kormcej knigi (Cap. 50 al Cormciaiei)“, cea mai bună dintre lucrările pe cari le-am studiat cu privire la dreptul conjugal. Rezultatele profesorului *Pawlow* se pot rezuma astfel: Izvoarele primei părți a acestui capitol le formează așa zisul *Rituale romanum*, care a fost scos de papa Paul V... Deoarece în tot cap. acesta al Cormciaiei nu se cuprinde nimic, care ar fi împotriva învățaturii bisericii orientale privitoare la căsătorie, și cap. acesta ca și celelalte cap. din Cormciaia, au fost primite și întărite de autoritățile superioare bisericesti din Rusia în veac XVII, și prescripțiunile cuprinse în acest capitol, indiferent de izvorul din care provine prima parte a lui, sunt obligatoare (op. cit. p. 219 sg.) Comp. lucrarea prof. *Garcakow* privitoare numai la acest capitol: „O tajnje supruzestva (despre taina căsătoriei), S Petersburg, 1880: Cap. acesta din Cormciaia tipărită nu se cuprinde în Cormciaia sârbească, cum am spus. Însă există o traducere a izvorului părții a II-a a acestui cap. din veac. XVII. Comp. *Zhishman*, *Eherecht*, p. 50, 75—76. *Safarik*, *Istoria liter sârbești* p. 11, p. 220 No. 160 (N. Tr.)

²⁾ Decretul sinodal al lui Sisiniu Sint. At. 11—19; *Leunclavius*, *Jus graec.-roman.* I, 197—203. Vezi *Milaș*, op. cit. pag. 159. (N. Tr.)

Partea finală cuprinde: 1) o notă asupra numirii și ediției «Cormciaiei»; 2) Scrisoarea de danie a împăratului Constantin către papa Silvestru, adică documentul, prin care împăratul Constantin ar fi donat papei din Roma întreaga Italie și l'ar fi făcut stăpân al apusului întreg. Documentul acesta fals s'a luat din comentarul lui Valsamon scris la Nomocanonul în XIV titluri, iar Nikon l-a luat în Cormciaia din acel codice spre a-și apăra pe bază canonică dorința sa ca puterea bisericească să stea în Rusia peste puterea lumească;¹⁾ 3) «Despre schizma Romei, cum s'au desbinat de credința ortodoxă și dela Biserica răsăriteană». Nu știu de unde a fost primit acest articol în Cormciaia, dacă este de origină rusească sau e o traducere din grecește. Oricum ar fi, el este mărturie că autorul a comis erori grosolane față de istorie și deodată dovedește că autorul a fost condus de pasiunea cea mai neînfrânată la compunerea articolului. Observațiile lui Kopitar (Jahrbücher der Literatur, 1823, XXIII, 266—273) făcute asupra acestui capitol — deși câteodată prea aspre — în general trebuiesc recunoscute de îndreptățite. — Cu acest articol se încheie Cormciaia întreagă; la fine se găsește însă încă un indice alfabetic, ca și după cele 41 capitole, asupra materiilor, despre cari tratează capiolele ultime (42—70).

Acesta este întreg conținutul Cormciaiei tipărite de azi. Dacă o comparăm cu originalul ei — cu Cormciaia sf. lui Sava — constatăm că partea principală și de bază derivă din original, care parte constituie propriu zis Corpus iuris canonici; iar ceace s'a mai adăugat este sau superfluu, deoarece este o repețire a celor cuprinse sub altă formă în original, sau e apocrif, sau nu se referă cu totul la drept. În originalul ediției prime (1653) sunt omise opt capitole: a) trei rugăciuni din partea introductivă; b) asupra superiorității arhieresti; c) cum trebuiesc primiți ceice se pocăiesc; d) despre săvârșirea sfintei liturghii; e) răspunsurile canonice al sf. ului Diadoh; f) Sf. Epifaniu asupra ereticilor; g) Nichifor și Sofronie contra ereticilor; h) cum trebuie primiți ereticii. În ediția a doua (1787) sunt omise încă două articole: «Către latini». În Cormciaia tipărită s'a păstrat deci partea cea mai mare din partea introductivă, apoi 57 capitole din cele 64 capitole ale

¹⁾ Documentul acesta se găsește în decretaliile Pseudoisidoriene (Ed. Hinschius, 249—254). Comp Döllinger, Die Papst Fabeln, München, 1863, p. 61—186. Vezi Mihaș, Dreptul bis. pag. 160 (N. Tr.).

originalului, iar în ediția dela 1787 și în cele următoare 55 capitole. La partea introductivă s'au adăugat primele trei articole: «Preduviedomlenie» (Nota); apoi la partea a doua și a treia: 46; 49, 50, 55—68, 70; la partea finală: totul. Opinia noastră, atât din punct de vedere limbistic cât și al conținutului, s'a putut vedea din cele spuse până acum, precum și din observația următoare.

Cormciaia tipărită este privită la slavii ortodocși, după cum am mai spus, ca «Corpus iuris canonici» oficial. Nu este misiunea noastră a vorbi dacă în forma ei *actuală* merită de fapt această mare cinste, dacă poate servi ca izvor sigur la soluționarea chestiunilor bisericești, dacă este îndreptățită măsura luată de Biserică pentru ca Cormciaia să fie tratată ca un codice canonic oficial. Dacă noi întâmplător am putea avea opinie de autoritate, am spune hotărît și expres că Cormciaia actuală nu merită acea cinste și necondiționat trebuie înlocuită cu un codice cu totul altul și nou; ca motivare pentru opiniunea noastră am aduce în prima linie defectuositatea limbei și ca urmare a acestei defectuosități, nonsensul multor canoane dintr'însa, apoi că unele canoane sunt întoarse pe dos, tratând cu totul despre altceva de cum ar trebui să facă în realitate, mai departe deoarece în unele articole oferă hotărît date false, apoi fiindcă sunt primite unele articole, cari se găsesc numai în Decretaliile false și cari dela început până la sfârșit sunt născocite etc. etc.

Deoarece această opinie asupra Cormciaiei nu o exprimăm aici în chip autoritativ, neavând cădere pentru aceasta, totuși trebuie să spunem că ea și-a pierdut importanța chiar și la Rușii ortodocși și actualmente nu are nici o însemnătate. Multele încercări din secolul al XVII-lea și al XVIII-lea de a se face o traducere nouă arată clar că înșiși episcopii ruși au recunoscut defectuositatea ei pentru viața practică. Dar împrejurările au fost de natură că toate aceste încercări — deși defectuositatea Cormciaiei era evidentă — au rămas fără rezultat și când a trebuit să se facă o ediție nouă, Sinodul a hotărît să tipărească iarăși fără nici o corectare Cormciaia veche a lui Nikon și să i se mențină caracterul oficial, pe care l-a avut până atunci. Aceasta a fost starea lucrurilor din Rusia până la al doilea pătrar al secolului nostru. Astăzi Sinodul, dacă în hotărârile sale referitoare la soluționarea chestiunilor trebuie să se refere la vre-un

conon, o face după «Cniğa Pravil», altcum se folosește de expresiuni generalizatoare, cari arată că se referă la dispozițiile dreptului canonic, dar nici odată nu se referă la Cormciaia.¹⁾

Mie mi se pare că această procedură a celui mai înalt for bisericesc rusesc față de Cormciaia este foarte instructivă și ar merita atențiune conștiințioasă din parfea Preasfinjiților noștri Ierarhi.

Cniğa Pravil.

În capitolul premergător am arătat cât a fost de defectuoasă *Cormciaia* veche în toate privințele. Toți ierarhii din Rusia au fost pătrunși de conștiința defectuoșității ei și era general simțită necesitatea unui codice canonic exact și scris în limbă înțeleasă, după care să se conducă păstorii Bisericii în activitatea lor. S'a ivit ideia ca din nou să se editeze *Cormciaia* lui Nikon, corectată, deoarece ediția de până atunci, după cum citim într'unul din procesele verbale sinodale referitoare la chestiunea aceasta, «cuprinde canoanele Sf.-lor Apostoli, ale sinoadelor ecumenice și locale, ale lui Vasile cel Mare și ale altor Sf. Părinți, dar nu exact, ci redată în chip abreviat și cu comentarii; nu se știe dela cine provin aceste abrevieri și comentarii, asemenea și legi civile, la sfârșit sunt puse și alte canoane ale unor sinoade locale, cari s'au ținut mai târziu și articole, în cari la traducere în mai multe locuri se observă contradicere și lipsă de claritate în comparație cu textul din exemplarele grecești, de aceea la procese și la judecăți se produce îndoială și opriri, ba mai mult, deoarece în ea nu se găsesc canoanele autentice menționate mai sus, ci conținutul lor este redat pe scurt, pentru aceea se cuvine ca Sf. Sinod să corecteze această *Cormciaie*, cum a făcut și cu Biblia, care a fost corectată, astfel: în primul rând să traducă pe dialectul rusesc canoanele autentice, cari să corespundă celor autentice și legale grecești. Apoi și în *Cormciaia* rusească canoanele prescurtate și comentariile să le corecteze exact și lămurit și să le pună în armonie cu textul grecesc, asemenea și legile civile și altele să le corecteze în consonanță cu textul grecesc.»

¹⁾ Despre aplicarea actuală a canoanelor Bisericii vechi există un articol bun în „Pravos Obozrenii“, 1875, II, 198.

sim generalizatoare, cari arată că se referă la dispozițiile dreptului canonic, dar nici odată nu se referă la Cormciaia.¹⁾

Mie mi se pare că această procedură a celui mai înalt for bisericesc rusesc față de Cormciaia este foarte instructivă și ar merita atențiune conștiințioasă din parfea Preasfinjiților noștri Ierarhi.

Această atât de frumoasă opinie totuș nu a produs nici un rezultat, deoarece după aceea s'a tipărit iarăși *Cormciaia* lui Nikon cu toate erorile sale.

În pătrărul al doilea al secolului prezent chestiunea se privește alfel și cu toate că din nou s'a ivit ideea de a se corecta *Cormciaia* veche, totuși această idee în curând a fost abandonată. S'ar fi putut edita canoanele din *Cormciaia* în traducere exactă pe limba rusească bisericească actuală după *Sinopsa* canonică grecească, după care s'a alcătuit și *Cormciaia*, dar atunci canoanele iarăși ar fi rămas în forma lor abreviată după cum se găsesc în *Sinopsă* și astfel nu s'ar fi realizat ceea ce s'a avut în vedere și anume claritatea deplină a textului canoanelor. Nici chiar comentariile din *Cormciaia* — dacă ar fi și fost traduse la început exact din original — nu puteau satisface cerințelor culturale ale timpului, deoarece comentariile lui *Valsamon* sau *Zonara* sunt cu mult mai complete decât ale lui *Aristen* sau ale persoanei anonime din *Cormciaia*, — și ar fi trebuit întreprinsă o nouă traducere a comentariilor, așa că ar fi fost mai corespunzătoare scopului o traducere a comentariilor lui *Zonara* decât a celor din *Cormciaia*.

Nu mai avea nici un rost traducerea din nou a articolelor luate din legislația bizantină, deoarece dreptul pozitiv a înlocuit aproape deplin importanța lor de mai înainte. Și în fine lipsa de prejudeții a secolului al XIX-lea nu ar fi permis să se tipărească din nou și chiar cu caracter oficial toate acele articole din partea introductivă și cea finală din *Cormciaia*, cari pe vremea lui Nikon mai aveau înțeles, dar cari astăzi cu nimic nu mai puteau fi motivate.

Aceste și motive similare acestora au îndemnat pe cei cu cădere să abandoneze ideea reeditării *Cormciaiei* și în 1836 Sf. Sinod a încredințat o comisiune specială, care în partea cea mai mare s'a alcătuit din profesorii Academiei din Petrograd, să studieze în original codicele canonic al Bisericii ortodoxe răsăritene și să alcătuiască sub nemijlocita lui supraveghere un nou codice canonic. Rezultatul a fost apariția la anul 1839 a operei: «*Knjiga Pravil sviatih Apostol, sviatih Soborov vselenskikh I pomjestnih i sviatih Otec*» (Cartea canoanelor sfinților Apostoli, ale sfințelor sinoade ecumenice și particulare și ale sfinților Părinți).

Canoanele în această colecțiune canonică nu se găsesc în

Această atât de frumoasă opinie totuș nu a produs nici un rezultat, deoarece după aceea s'a tipărit iarăși *Cormciaia* lui

formă abreviată, ci cu textul lor complet, fiind citate întâiu cu textul grecesc și apoi paralel în traducere rusească-bisericească. Comentariile comentatorilor greci (Aristen, Zonara și Valsamon) sunt omise cu totul, numai ici și colo se găsesc ceva lămuriri la unele canoane spre a da înțelesul exact al textului, deși aceste lămuriri nu sunt totdeauna cele mai exacte, de pildă către cine este adresată epistola canonică a lui Grigorie din Neocezarea.

După cum am spus ediția primă a apărut la anul 1839. Patru ani mai târziu a apărut a doua, dar numai în limba rusească-bisericească fără textul grecesc. Mai târziu *Cniga Pravil* s'a editat ca prima dată, adică cu textul grecesc și paralel traducerea. Am înaintea mea edițiile din 1843 și 1862. Ambele sunt la fel, numai că una (1843) nu are textul grecesc, iar cealaltă îl are.

Conținutul e următorul:

După «Oglavlenia s hronologiceskimi ukaraniami»¹⁾ conține «simboalele de credință» și anume: 1) simbolul de credință al sin. I ec., 2) simbolul de credință al sin. II ec., 3) definiția dogmatică a sin. IV ec., 4) definiția dogmatică a sin. VI ec., 5) definiția dogmatică a sin. VII ec. După acestea urmează imediat canoanele și adică:

1. 85 canoane ale Sfinților Apostoli.

2. Canoanele sinoadelor ecum.: a) primul, 20 canoane; b) al doilea, 7 canoane; c) al treilea, 8 canoane și scrisoarea sinodului către sinodul din Pamfilia; d) al patrulea, 30 canoane; e) al cinci-șaselea, 102 canoane; f) al șaptelea, 22 canoane.

3. Canoanele sinoadelor provinciale: a) din Ancira, 25 canoane; b) din Neocezarea, 15 canoane; c) din Gangra, 21 canoane; d) din Antiohia, 25 canoane, e) din Laodiceia, 60 canoane; f) din Sardica, 20 canoane; g) din Cartagina, 147 canoane și epistola adresată papii Celestin din Roma; h) din Constantinopol 394, 1 canon; i) din Constantinopol 861, 17 canoane; j) din Constantinopol 879, 3 canoane.

4. Canoanele Sfinților Părinți: a) 4 canoane ale lui Dionisie din Alex.; b) 15 canoane ale lui Petru din Alex.; c) 12 canoane ale lui Grigorie din Necez.; d) Atanasie cel Mare: α) epistola scrisă către Amun, β) cea către Rufinian și γ) din scrisoarea XXXIX asupra sărbătorilor; e) Vasile c. M.: α) epistola primă scrisă lui Amfilohie cu introducere și 16 canoane, β) a doua epis-

1) Recapitulare cu arătare cronologică (N. Tr.)

formă abreviată, ci cu textul lor complet, fiind citate întâiu cu textul grecesc și apoi paralel în traducere rusească-bisericească. Comentariile comentatorilor greci (Aristen, Zonara și Valsamon) sunt omise cu totul, numai ici și colo se găsesc ceva lămuriri la

tolă către Amfilohie cu introducere și 34 canoane, γ) a treia epistolă scrisă către Amfilohie și 35 canoane, δ) 1 can. din a doua scrisoare către Amfilohie, ε) epistola scrisă către Diodor cu introducere și 1 canon, ζ) epistola scrisă către presviterul Grigorie, 1 canon, η) epistola scrisă către horepiscopi, 1 canon, θ) epistola scrisă către episcopii subalterni, 1 canon, ι) cap. XXVII din cartea despre Sf. Duh, 1 canon și κ) cap. XXIX din aceeași carte, 1 canon; λ) epistola lui Grigorie din Nisa către Litoi, 8 canoane; μ) Grigorie Teol. despre cărțile Sf. Scripturi; ν) epistola lui Amfilohie asupra acelorași cărți; ξ) răspunsurile canonice ale lui Timoteiu din Alex., 18 răsp.; ο) 14 canoane ale lui Teofil din Alexandria; π) 5 canoane ale lui Ciril din Alexandria; ρ) epistola lui Ghenadie din Constantinopol asupra simoniei și σ) epistola lui Tarasie din Constantinopol asupra aceleiași chestiuni.

Cu epistola lui Tarasie se încheie Cniga Pravil, și la finea Cnigăi Pravil este un indice alfabetic asupra persoanelor și chestiunilor, despre cari se tratează în carte.

Din acest rezumat se poate vedea că «Cniga Pravil» conține întreaga parte canonică a Nomocanonului în XIV titluri în a doua redactare (anul 883), cu alte cuvinte toate acele isvoare canonice, cari în anul 920 au fost recunoscute de părți componente ale codicelui canonic bisericesc universal. Nu conține isvoarele canonice apocrife, cari se găsesc în Sinopsa canoanelor, așa canoanele apost. Pavel, ale ap. Petru și Pavel, ale tuturor apostolilor, nu conține nici pe celece aveau importanță numai pentru unele dintre Biserici, de pildă canoanele sinodului din Cartagina ținut pe timpul lui Ciprian. În privința cantității isvoarelor canonice «Cniga Pravil» în general se potrivește cu colecțiunea noastră, cu excepția celor trei scrisori pastorale adresate sinodului dela Cartagina și a epistolei adresată de însuși sinodul către papa Bonifaciu, cari nu se află într'însa. Deosebirea numerotării canoanelor în comparație cu colecțiunea noastră este arătată la locul său.

Am văzut ordinea în care sunt citate canoanele în «Cniga Pravil». Numai datele cronologice din «Oglavlenii» nu sunt deplin exacte. De pildă despre sinodul dela Sardica se spune că s'a ținut în anul 374, deși s'a ținut cu trei ani mai înainte; pentru sinodul din Cartagina s'a luat anul 318 și aceasta nu se motivează cu nimic, deoarece ar fi trebuit să se pună sau anul 419, când

s'au adunat într'o colecțiune toate canoanele diferitelor sinoade din Africa, sau să se fie pus doi ani, 348 și 419, când s'au ținut primul și ultimul dintre aceste sinoade.

Trebue să se fi fost folosit mai multe izvoare ale textului la ediția «Cnigăi Pravil». Probabil că textul principal și de bază a fost ediția lui Beveregiu. Aceasta se vede din legătura dintre textele celor două ediții, mai ales în locurile, unde textul diferă în alte ediții, pe cari le-am comparat. De pildă la can. 59 (al 48) din Cartagina se află ca și la Beveregiu: „τῇ Βερένης ἐπέβη Ἐκκλησίᾳ“, pe când în altele, chiar în Sintagma ateniană stă: „τῇ Τουβρένης ἐπέβη Ἐκκλησίᾳ“ — sau în epistola sinodului din Cartagina adresată papii Celestin citim ca și la Beveregiu: „καὶ οὐδὲ πειστικῇ ἐδόκει“, iar în altele: „καὶ οὐδὲ σπειρικῇ ἐδόκει“; la canonul 65 al lui Vasile c. M. stă: „ὡς ἐν ἐκάστῳ τῶ ἁμαρτήματι“ ca la Beveregiu, pe când la alții stă astfel: „ὡς ὁ ἐν ἐκείνῳ τῶ ἁμαρτήματι“; pe când la canonul 6 al lui Grigorie stă ca și la Beveregiu: „πολλὰς ἐκ τῆς τοιαύτης αἰτίας“, la alții: „πολλὰς ἐκ τῆς τοιαύτης ἁμαρτίας“ și așa mai departe. Trebuie însă de observat că editorii nu urmează întru toate pe Beveregiu, din care cauză textul grecesc din Cnigă Pravil nu poate fi considerat totdeauna ca exact. Intre altele la traducerea canonului 92 (al. 103) al sinodului din Cartagina se exprimă înfelesul propriu al canonului, dar traducerea aceasta nu corespunde textului grecesc după cum se citează aici și nu corespunde nici textului din Beveregiu — deoarece nu poate fi: *μήποτε διὰ πείσμα ἀνθρώπων ἀσθενεῖ, ψυχᾷ...* în traducere: «să urmeze părerea omenească sufletul (suflet) neputincios...» Iar că între izvoarele «Cnigăi Pravil» a fost și colecțiunea grecească actuală Πιδάλιον-ul se vede din uniformitatea numerotării canoanelor; aceasta se dovedește și prin una (48) dintre epistolele fostului mitropolit al Moscovei, Filaret, adresată către Muraviev, carele în urma ordinului Sinodului a supravegheat tipărirea «Cnigăi Pravil» și în care epistolă Pidalionul se menționează expres ca o carte, de care s'a ținut seamă la ediția rusească. Editorii, după cum se poate presupune, nu au dispus de izvoarele mai nouă, deoarece textul grecesc și deci nici traducerea nu corespunde edițiilor critice și ca urmare a acestei împrejurări s'au strecurat în carte și erori mai mici, ca de pildă partea finală din enciclica lui Ghenadie al Constantinopolului asupra episcopilor, cari au semnat această enciclică, pe lângă dîn Africa, sau să se fie pus doi ani, 348 și 419, când s'au ținut primul și ultimul dintre aceste sinoade.

Trebue să se fi fost folosit mai multe izvoare ale textului la ediția «Cnigăi Pravil». Probabil că textul principal și de bază a fost ediția lui Beveregiu. Aceasta se vede din legătura dintre textele celor două ediții, mai ales în locurile, unde textul diferă în alte ediții, pe cari le-am comparat. De pildă la can. 59 (al 48) din Cartagina se află ca și la Beveregiu: „τῇ Βερένης

Traducerea canoanelor, în privința ideilor principale ale canoanelor, — cu foarte puține excepții — corespunde textului grecesc; numai că unele canoane sunt abreviate peste măsură, în partea cea mai mare este omis titlul canoanelor, unele canoane lipsesc cu totul și la altele s'a omis sau începutul sau sfârșitul canonului. Aceasta se referă mai ales la canoanele sinodului din Cartagina și ale celui ținut sub Nectarie. Din punct de vedere limbistic traducerea este relativ bună și nici nu se poate compara cu Cormciaia lui Nicon; dar totuși se găsesc — dacă chiar și numai sporadic — inexactități la traducere. De pildă nu este bine tradus: „ἀπολελυμένως“ cu «categoric» în 6 din Calcedon; „ἐξαδέλφη“ cu «fiica fratelui mai mare» în 54 trulan; „πρὸ δέκα καλανδῶν Σεπτεμβρίου“ «cu douăzecișuna August» în 73 (al. 84) cartaginean; „καὶ γένηται σὺναξις“ cu «și dimineaja să se săvârșească slujbă dumnezească» în răspunsul 5 al lui Timoteiu al Alexandriei; „θειογαμία“ cu «amestecare de sânge» la întrebarea 11 a aceluiaș Timoteiu; „τὴν ἐαυτοῦ θυγατέρα“ cu «fiica lui» în canonul 87 al lui Vasile c. M. Aceste și alte locuri similare nu produc erori practice mai mari, iar singura eroare mai mare, care se găsește la 54 trulan, este chiar corectată.

«Cniga Pravil» are actualmente caracter oficial în Biserica ortodoxă din Rusia.

ΠΗΛΛΑΜΟΝ.

După cum colecțiunea canonică slavă străveche în urma conținutului său s'a numit *Cartea Cârmei* (Cormciaia Cniga), tot astfel și colecțiunea oficială actuală a Bisericii grecești s'a numit *Cârmă - Πηδάλιον*. Motivul, pentru care aceste două colecțiuni s'au numit astfel, este unul și acelaș. Editorii acestei colecțiuni grecești, spre a exprima în mod intuitiv numirea ei, au desenat pe pagina primă o corabie plină de popor, care corabie este condusă de Hristos însuși și sub tablou stă nota următoare: «Prin corabia aceasta se înfățișează Biserica catolicească a lui Hristos, a cărei temelie este credința ortodoxă în Sfânta Treime. Grinzile și scândurile sunt dogmele Credinței și Tradiției; catargul este crucea, vântrelele sunt nădejdea și dragostea; cârmaciul este Domnul nostru Iisus Hristos; vâslași și marinari sunt Apostolii, urmașii lor și toți clericii; cârturarii și însemnătorii sunt învățătorii cei după vremei; călători sunt toți creștinii ortodocși; marea

este viața actuală; Suflarea cea lină și zefirul sunt suflările și harurile Duhului Sfânt; vânturile sunt ispitele cele împotriva ei, iar cârma ei, cu care se conduce dânsa la limanul cel ceresc, este cartea aceasta a sfințelor canoane». În esență este aceeași ce spune «Opisaine» (nota) din Cormciaia noastră (cartea a doua pag. 320).

Motivele pentru editarea acestei colecțiuni au fost aproximativ aceleași, cari au reclamat editarea Cnigăi Pravil. Grecii ortodocși până la anii ultimi ai secolului trecut¹⁾ nu aveau un codice canonic universal, după carele să se fi orientat cu toții. Existau multe colecțiuni în manuscrise, foarte deosebite între olaltă, dar în cea mai mare parte alterate, și Bisericiile din provinciile diferite erau conduse după acestea în chip divers. Cât de mică era din cauza aceasta uniformitatea de conducere în singuraticile Biserici și cât de mare pagubă avea însăși Biserica din cauza aceasta, mai bine o spun editorii Pidalionului în prefața lor: «Noi nu am putut suferi să privim liniștiți acele multe colecțiuni manuscrise de canoane stricate (*πολλὰ χυδαίονομοκάνονα χειρόγραφα*) ale multor clerici, în cari (colecțiuni) dumnezeieștile și sfințele canoane sunt abreviate, alterate și fals intitulat; unele canoane fiind puse în locul altora, comentariile exegeților fiind considerate de canoane autentice și ceace este mai detestabil, comentariile din aceste colecțiuni sunt cu totul alterate și schimonosite și învață ceace este cu totul contrar și fals. Ce a provenit de aici? Rod, care a putut aduce numai moarte și prilej pentru pierzania sufletului atât pentru preoți, cari din această cauză cârmuesc rău, cât și pentru cei păcătoși, cari au fost rău cârmuiți.»

Adevărat că începând cu jumătatea a doua a secolului al XVIII-lea existau și în limba grecească câteva colecțiuni de drept canonic tipărite și adică trei: una alcătuită de vicarul din Filadelfia, *Spiridon Milia* și tipărită la anul 1761 în Veneția (în Paris?); a doua tipărită în Veneția la anul 1787 în urma zelului episcopului Nazaretului *Neofit*, iar a treia este opera monahului *Hristofor* tipărită la anul 1800 în Constantinopol cu binecuvântarea patriarhului Neofit.²⁾ Dar aceste trei colecțiuni canonice deși aveau

¹⁾ Al XVIII (N. Tr.).

²⁾ Asupra acestor colecțiuni vezi precuvântările din Sintagna At. (VI, 3—5, V, 7). Compară: *I. B. Pitra*: Des canons et des collections canoniques de l'Église grecque. Paris, 1852, pag. 21

este viața actuală; Suflarea cea lină și zefirul sunt suflările și harurile Duhului Sfânt; vânturile sunt ispitele cele împotriva ei, iar cârma ei, cu care se conduce dânsa la limanul cel ceresc, este cartea aceasta a sfințelor canoane». În esență este aceeași

valoarea lor relativă, totuși nu puteau satisface în deplină măsură cerințelor Bisericii, deoarece nu erau practice. Edițiile canoanelor Bisericii ortodoxe tipărite la apus erau rare și puțin cunoscute între răsăriteni; iar pe lângă aceasta grecii aveau prejudecii față de unele dintre ele și în urma acestei împrejurări erau rezervați față de ele, fiind ca și inexistente pentru dânsii. Astfel, deoparte lipsa de practicitate a colecțiilor menționate tipărite de către greci înșiși, iar de altăparte răspândirea generală în multe exemplare a colecțiilor manuscrise greșite și confuzia din Biserică din cauza acestora au reclamat necondiționat ediția unei nouă și practice colecțiuni canonice.

Ideia pentru ediția unei astfel de colecțiuni a avut origină cu totul privată. Doi greci învățați, monahul *Nicodim* și ieromonahul *Agapie* și-au propus, din ambiția lor individuală în anii următori ai secolului trecut să alcătuiască o colecțiune canonică. Meritul principal al lucrării îl avea Nicodim, iar Agapie pe cel secundar.

Agapie s'a născut în Creta pe la mijlocul secolului trecut.¹⁾ Consacrându-se la Atos vieții monahale și științei, în scurt timp a obținut reputația de învățat și astfel a fost chemat director la școala lui Ieroteiu din Smirna. S'a îndeletnicit cu lucrări literare și dela dânsul au provenit câteva cărți, cari în parte cea mai mare s'au tipărit la Veneția. Făcând abstracție dela împrejurarea că a conlucrat la editarea Pidalionului, dânsul a alcătuit singur, la îndemnul episcopului Nazarețului, Neofit din Peloponez, colecțiunea canoanelor (*Συλλογή πάντων τῶν ἱερῶν καὶ θεῶν κανόνων*) tipărită în Veneția la anul 1787. A răposat în Argos la anul 1815.

Mult mai fecund a fost Nicodim în activitatea sa literară. S'a născut pe insula Naxos la 1749. Studiile și le-a terminat în Smirna și la 1775 a trecut la Atos, intrând în monahism, când și-a schimbat numele de Nicolae în Nicodim. Dela acest timp începe activitatea lui literară, care n'a încetat până la moartea sa. A murit la 1809 obosit de viața ascetică și de activitatea literară, precum și amărît de multele neazuri pricinuite din partea lumii invidioase. P. S. Sa Episcopul Porfirie înșiră, alafă de Pidalion, 25 cărți bisericești și teologice scrise de Nicodim, cari, aproape toate, s'au tipărit în Veneția. Una dintre aceste cărți scrisă de

¹⁾ Asupra lui Agapie și Nicodim vezi articolul *episcopului Porfirie*: „Literații atenieni” apărut în Citenia O. L. D. Prosviesceniia 1883, I, 142 etc.

Nicodim în anii ultimi ai vieții sale a atras toată atenția scriitorului acestor rânduri din cauza motivului pentru care Nicodim a trebuit să o scrie. Nicodim din fire era serios și deschis, dar totodată plăcut în contact, și totdeauna era gata de a oferi ajutor celor neajutorati. Era sillor și niciodată nu putea fi văzut fără de vre-o carte; în cursul vieții sale publice de treizeci de ani nu a trecut nici un an să nu fi apărut în fața lumii cu o carte nouă. Cu toate acestea «inamicii ascunși îl stinghereau într'una», zice P. S. Sa Porfirie, «il atacau inamicii fățiși — neputincioșii și făjarnicii». Au scris contra lui și îl calomniau în toate chipurile, pânăce însărgit l-au acuzat că ar fi tradat credința ortodoxă. Aceasta întru atâta a jignit sufletul evlavios al lui Nicodim, încât a scris spre apărare o mărturisire de credință specială împotriva pizmăfăreșilor și calomniatorilor și aceasta înainte de toate a prezentat-o prepozitilor dela Atos și apoi a publicat-o. Această apologie a lui Nicodim s'a lipărit în Veneția la 1819 cu titlul: „*Απολογία πιστεως, ητοι απολογία*”. Apologia și-o începe astfel: «Invidia niciodată nu se odihnește, și nu poate fi oprită până ce nu îndeplinește cea ce-i alcăluște ființa sa, adică până când nu calomniază și înjură și până când nu a calomniat pe fii cei mai devotați ai Bisericii ortodoxe de eres și de infamie. Altcum dacă sfinții și învățătorii cei mari ai Bisericii, ca Atanasie, Vasile, Grigorie, Ioan Gurădeaur și alții nu au fost în stare să se apere de invidie și calomnie, apoi putem fi noi — cari nu suntem vrednici nici de urmele lor — mai presus de dânșii?» În urma acestei Apologii prepozitii din Atos prin o enciclică solemnă au pronunțat nevinovăția lui Nicodim și au calificat de calomnii tot ce s'a scris împotriva lui. Prin urmare acesta a fost motivul, în urma căruia primul autor al colecțiunii canonice grecești actuale a fost silit să scrie ultima sa carte dupăce a publicat mai mult de 20 de cărți de cuprins bisericesc și teologic! Și astăzi stăpânește invidia în lume și pe cât este de liniștitoare această împrejurare, pe atât este de instructivă amintirea acestui episod din viața lui Nicodim!

Așadară Nicodim s'a decis să alcătuiască, cu colaborarea lui Agapie, o colecțiune canonică specială pentru uzul Bisericii. Toate colecțiunile de până atunci au fost scrise în limba grecească antică și această limbă era puțin cunoscută de către grecii contemporani de pe vremea lui Nicodim și a tovarășului său, Scopul

lor principal a fost să ofere canoanele Bisericii într'o limbă înțeleasă de toți și prin aceasta să împiedece uzul și explicațiile greșite de până atunci și pe lângă aceasta să împiedice răspândirea mai departe a colecțiilor vechi. Acest scop și-l expun în prefața colecțiunii lor în felul următor: Înainte de toate amintesc cuvintele apostolului Pavel despre necesitatea de a sluji atât pentru binele elinilor cât și al barbarilor, atât pentru cei învățați cât și pentru cei neînvățați și din cauza aceasta nu e permis a scrie numai pe limba elină și astfel a folosi numai celor culti și învățați, ci și pe limba simplă a poporului, ca și frații noștri cei neînvățați să aibe folos. Apoi continuă: «Din această pricină, urmând noi învățătura aceasta apostolească, intenționăm să ajutăm prin această carte atât celor culti și învățați, cât și celor simpli și neînvățați. Celor dintâi prin textul grecesc al dumnezeestilor canoane ale Sfinților Apostoli, ale sinoadelor și ale altora. Iar celor din urmă prin explicarea și prin lămurirea simplă a canoanelor și dimpotrivă: voim să stăm întru ajutorul celor culti și învățați prin comentarii, expunând comentariile învățaților de demult și deslegarea contradicțiilor, cari se arată la unele canoane; iar întru ajutorul celor neînvățați prin textul elin, predispunându-i să aibe cuvenita încredere în canoane și să nu le priviască de produse ale minții noastre. Astfel și pe unii și pe alții îi îmbogățim cu o carte; și am adunat și oferim aici ceiace se găsește în multe alte cărți, cari cu greu se găsesc din pricina numărului lor mic și cu mai mare greutate se pot câștiga din pricina scumpeții mari a lor. Aceasta este prima și principala pricină (*ἡ πρώτη καὶ καθολικὴ αἰτία*), care ne-a îndemnat, fraților, să ne apucăm de alcătuirea acestei cărți...» După cum vedem motivul este arătat în chipul cel mai lămurit.

Dupăce colecțiunea a fost terminată — confirm scopului propus — Nicodim și tovarășul său la 4 Decembrie 1793 o prezintă Sinodului din Constantinopol, care a aprobat-o și a dat ordin ieromonahului Teodorit să supravegheze tipărirea. Colecțiunea a fost tipărită la Lipsca la anul 1800 și adică cu titlul următor: *Intru slava Tatălui, a Fiului și a Sfântului Duh, a unuia Dumnezeu. Cârma (Πηδάλιον) corăbiei intelectuale a unei, sfinte, universale și apostolice Biserici ortodoxe — adică toate sfintele și dumnezeestile canoane ale sfinților și prealăudaților Apostoli, ale sfintelor Sinoade ecumenice și parti-*

lor principal a fost să ofere canoanele Bisericii într'o limbă înțeleasă de toți și prin aceasta să împiedece uzul și explicațiile

culare și ale unora dintre du-nezeștii Părinți, editate de către ieromonahul Agapie și monahul Nicodim în limba elină pentru veracitate și apoi explicate pe limba noastră populară spre a le înțelege și cei neînvățați.

Această primă ediție nu a fost aranjată riguros după manuscrisul lui Nicodim, deoarece Teodorit, până ce manuscrisul se găsea la dânsul, înainte de a-l da la tipar a interpolat în el în mod arbitrar astfel de părți, cari contrazic doctrinei Bisericii ortodoxe și ediția primă a Pidalionului a apărut cu aceste părți interpolate. După ce Nicodim s'a jelbuit din cauza aceasta, patriarhul Neofit a examinat în mod temeinic cartea, apoi a semnalat toate interpolările lui Teodorit printr'o gramată specială, le-a condamnat și a dispus ștergerea lor din colecțiune. Din ediția a doua, apărută în Atena la 1841, interpolările au fost omise și deodată s'a tipărit și gramata patriarhului Neofit referitoare la ediția primă. Eu am înaintea mea ediția a treia *εν Ζακύνθω* din 1864 care judecând după precuvântarea editorului Sergiu Raftanis, este perfect identică cu ediția a doua (1841).¹⁾

Pidalionul se începe cu o prefață amănunțită, în care Nicodim și Agapie expun motivele, cari i-au îndemnat la scrierea lui precum și modul cum l-au alcătuit; urmează apoi o altă prefață asupra canoanelor (*Προλεγόμενα ἐν γένει περὶ τῶν ἱερῶν κανόνων*), în care expun foarte corect ce sunt canoanele și care este importanța lor. După această prefață urmează canoanele și adică:

1. Canoanele Sfinților Apostoli,
2. Canoanele celor șase sinoade ecumenice în ordinea din colecțiunea noastră,
3. Canoanele sinoadelor particulare în ordinea următoare: a) ale celui din Constantinopol 861, b) ale celui din Constantinopol 879, c) ale celui finut sub Ciprian, în Cartagina, d) ale celui din Ancira, e) din Neocezareia, f) din Gangra, g) din Antohia.

¹⁾ Asupra acestei colecțiuni s'a scris puțin. *Kopitar* a publicat o dare de seamă amănunțită asupra ei în *Jahrbücher der Literatur* (XXV, 152 — 157) și comparându-o cu *Cormicia*, observă că este „weit gründlicher und ernster“ (mult mai temeinică și mai serioasă) decât *Cormicia*. *Biener* (*De collect canonum*, pag. 39 — 43) dă numai o notă scurtă asupra ei. *Nicolschi* a tipărit un studiu amănunțit asupra acestei colecțiuni: „Lecturi pentru iubitorii de lumină sufletească“, 1883, II, 47 etc.

culare și ale unora dintre du-nezeștii Părinți, editate de către ieromonahul Agapie și monahul Nicodim în limba elină pentru veracitate și apoi explicate pe limba noastră populară spre a le înțelege și cei neînvățați.

Această primă ediție nu a fost aranjată riguros după ma-

s) din Laodiceia, i) din Sardica, j) ale celui din Constantinopol ținut sub Nectarie și k) ale celui din Cartagina,

4. Canoanele Sfinților Părinți în ordinea răposării lor (după opinia editorilor Pidalionului), deși anii arătați în Pidalion, conform cercetărilor istorice mai nouă, nu sunt totdeauna exacte. Ordinea este următoarea: a) Dionisie, b) Grigorie din Neocezareia, c) Petru, d) Atanasie, e) Vasile, f) Grigorie din Nisa, g) Grigorie Teologul, h) Amfilohie, i) Timoteiu, j) Teofil, k) Ciril. l) Ghenadie, m) Ioan Ajunătorul, n) Tarasie, o) Nichifor Mărturisitorul și p) Nicolae al Constantinopolului.

Dupăcum se poate vedea, sunt citate toate canoanele, cari se găsesc în Nomocanonul în XIV titluri și în colecțiunea noastră. Numai că în Pidalion sunt mai multe cu următoarele: a) canoanele sinodului din Cartagina ținut pe timpul lui Ciprian, b) canoanele lui Ioan Ajunătorul, c) canoanele lui Nichifor Mărturisitorul și d) răspunsurile canonice ale lui Nicolae al Constantinopolului. Asupra împrejurării că cele dintâi (sin. din Cartagina) nu au îndreptățirea de a face parte din codicele canonic universal, am vorbit deja. Celelalte canoane, conform cuvintelor editorului, au fost primite pentru perfecțiunea și importanța lor, deși nu au fost confirmate de vre-un sinod ecumenic (*τῶν μὴ ὑπὸ οἰκουμηνικῆς συνόδου βεβαιωθέντων*). Canoanele patriarhului din Constantinopol, Ioan Ajunătorul (582—595) sunt luate din *Κανόνικον*-ul său și se găsesc în Sintagma Ateniană (IV, 435, *κτλ*). Canoanele patriarhului Nichifor Mărturisitorul (806—815) sunt luate din al lui *Συντάξεων* și originalul lor se găsește în aceeași Sintagma (IV, 427 *κτλ*); în Pidalion sunt trecute în limba nouă grecească. Cele din urmă sunt alcătuite din răspunsurile date unor călugări pe timpul patriarhului din Constantinopol, Nicolae III Gramaticul (1081—1111) și sunt primite deasemenea în limba nouă grecească, iar originalul lor se găsește în Sintagma (IV, 417 *κτλ*).

După canoane urmează un capitol, care tratează despre rudenii; mai departe se găsesc mai multe modele ca exemple pentru scrisori oficiale bisericășii și apoi pe o pagină (765) este desenată Biserica străveche (*Ἐξονογραφία ἢ Ἐκκονογραφία*) cu toate părțile componente. Epilogul cărții îl alcătuește indicile alfabetic asupra tuturor chestiunilor mai importante, cari sunt în colecțiune.

Aranjarea conținutului canonic al colecțiunii este următoarea: Înaintea fiecărui grup de canoane se găsește o precuvântare

(*προλεγόμενα*), conținând datele istorice asupra originii canoanelor, importanța respectivă a isvoarelor, din cari provin etc. După această precuvântare urmează textul (*κείμενον*) pe limba antică grecească, deși nu totdeauna identic cu originalul, din care s'a luat canonul; paralel cu textul canonului sunt arătate numerile canoanelor paralele. Sub text urmează comentarul canonului sub titlul *Ερμηνεία*. Editorii spun în precuvântarea lor că traduc pe jimba vulgară comentariile lui Zonara, Valsamon, câte odată ale lui Aristen, și mai ales ale anonimului (*πολλάκις τοῦ ἀνωνύμου*).¹⁾ Dar comentariile din Pidalion nu ne dau traducerea indicată, ci se poate spune că au fost numai alcătuite pe baza comentariilor menționate și nimic mai mult.²⁾ Sub comentarii se găsește sub titlul de *Συμφωνία*, conținutul lor cu textul canoanelor paralele. Și în fine la partea de jos a paginilor sunt puse multe note (*ὑποσημειώσεις*). Editorii oferă într'însele lămuriri spre a motiva comentariile puse la canoane, explică contradicțiile aparente dintre canoane și explică, cu referire la istorie, ideile relevate în comentarii și alte lucruri similare. Din aceste note se vedește multe cunoștințe literare ale editorilor Pidalionului.³⁾

La alcătuirea Pidalionului s'au întrebuițat multe isvoare și toate sunt menționate ori în precuvântări, ori în note și mi se pare superfluu a le înșira. Isvorul principal însă a fost Sinodiconul lui Beveregiu, numit de către editori: *βιβλία τῶν ἱερῶν Πανδέκτων*. Ei spun că au luat textul canoanelor după Beveregiu, deși, după cum am văzut chiar, textul acceptat în Pidalion nu corespunde în toate cazurile textului lui Beveregiu; și după dânsul se folosesc și de comentariile lui Zonara și Valsamon.⁴⁾

Am spus că Pidalionul a fost aprobat de către sinodul patriarhal din Constantinopol. Prin aceasta el a primit importanța unui codice canonic oficial și astăzi este în întrebuițare generală la grecii ortodocși.

¹⁾ Vezi în privința aceasta: *Biener*, De collect. pag. 42 și nota.

²⁾ Zachariae spune (*Geschichte des gr. röm. Rechts*. S. 32) că comentariile acestea sunt traducerea pe limba nouă grecească a comentariilor monahului Hristofor.

³⁾ Firește nu găsim aici erudiția, care s'ar pretinde astăzi, totuși nu se poate spune despre aceste note, ceea ce a zis *Pitra*: „d'une ignorance ou d'une mauvaise foi revoltantes“. Des *Canons et des collect.* pag. 22, această precuvântare urmează textul (*κείμενον*) pe limba antică grecească, deși nu totdeauna identic cu originalul, din care s'a luat canonul; paralel cu textul canonului sunt arătate numerile canoanelor paralele. Sub text urmează comentarul canonului sub titlul *Ερμηνεία*. Editorii spun în precuvântarea lor că traduc pe jimba vulgară comentariile lui Zonara, Valsamon, câte odată ale lui Aristen, și mai ales ale anonimului (*πολλάκις τοῦ ἀνωνύμου*).¹⁾ Dar comentariile din Pidalion nu ne dau traducerea indicată, ci

În anul 1842 a fost tradus pe limba românească de către mitropolitul Moldovei, Veniamin¹⁾ și la anul 1844 a fost tipărit

¹⁾ Traducerea Mitropolitului *Veniamin Costache* a fost îndreptată de către protosinghelul *Neofit Scriban*,

Asupra motivului, care l-a îndemnat pe Mitropolitul *Veniamin* să întreprindă această traducere, el spune în prefața sa scrisă la traducerea *Pidalionului* următoarele: „...m'am îndeletnicit cu organizația și reforma dicasteriilor bisericești, spre care scop dorind ca din Ston să iese legea și Cuvântul Domnului din Ierusalim, am tradus... cartea aceasta canonică: ca să nu se zică lipsiți de ea, ca și despre judecătorii legii evanghelicești: povățuitori orbi...” apoi continuă: „Rânduind pe Preacuvioșia sa Protosinghelul, *Neofit Scriban* spre a-i îndrepta greșelele ce s'ar întâmpla în manuscris, și poftind pe Prea cuviosul Arhimandrit și Stareț, al Sfințelor Mănăstiri Neamțul și Secul, *Chir Neonil* spre a o tipări, cu cheltuiala sa și în Tipografia aceiași sfințe Mănăstiri...”

Neofit Scriban încă a scris o prefață la traducerea *Pidalionului*, în care zice, între altele, următoarele: „Biserica Moldaviei, sau mai bine Biserica Nației Române dimpotrivă au pățit căci Codica sa de Legi, sau Canoanele Bisericești nu i-au fost ei împărtășite în *complet*, prin graiuri, ce sunt înțelese oilor turmei sale, sau deși i se împărtășise ceva însă numai poate prin broșuri manuscrise, care din veac în veac se tălmăcea de către vre un prieten și fiu al ei adevărat.

În sfârșit, la anul mântuirii 1652 s'au dat la lumină în Târgoviște .. *Îndreptarea Legii*, Dar apoi acest Nomocanon, precum este știut, este o prescurtare a canoanelor, amestecate cu legi politicești, iară nu completa și simpla Codică de Canoane.

Această carte dela arătatul an 1652 până astăzi neavând norocire a se retipări: Au ajuns un lucru atâta de rar, în cât o Episcopie sau o Mitropolie, se poate socoti foarte norocită dacă, încă i-au mai rămas vre un exemplar întreg!Preasfințitul Mitropolit Veniamin. . s'au apucat și au tălmăcit această Carte de pe Exemplarele tipărite la anul 1800 în Lipsca .. am fost numit Profesor... Cu îndatorire din partea Preasfințitului Mitropolit Veniamin de a îndrepta manuscrisul acestor sfințe Canoane și a fi pe lângă Tipografie până la eșirea lor de sub tipariu: Precum mai pe larg se arată în scrisoarea înalt Prea sfinției sale cu numărul 110, din anul 1842, Ianuarie 26...”

Deși traducerea aceasta în limba românească s'a făcut fără de adăsurile lui Teodorit oprite de patriarhul Neofit VII, totuși este destul de greu de utilizat, deoarece e tipărită cu litere cirile, apoi limbajul ei este greoi și nu mai corespunde cerințelor de azi, (Vezi: Pr. C. Dron: *Valoarea actuală a Canoanelor*, pag. 13).

Altcum este și o carte destul de rară (N. Tr.).

în tipografia din mănăstirile Neamțu și Secul¹⁾. Mitropolitul Șaguna spune că Pidalionul servește în uzul Bisericii Românilor ortodocși ca întregire la codicele canonic românesc, despre care vom trata acum în cele ce urmează.

АДВЕРТАРЪ АСМІИ.

Între Români Evanghelia s'a predicat de timpuriu. Există dovezi că creștinismul a fost propagat în Dacia chiar pe timpul lui Constantin cel Mare după biruința lui asupra Goșilor, fiind Dacia colonizată cu coloni romani, strămoșii Românilor de azi. La finea secolului al IV-lea se amintește Sf. Nichita, episcop și apostol al Daciei. Când s'au așezat Slavii și în această provincie, rămășițele colonilor romani s'au contopit cu dânșii și din acest amestec s'a născut limba română de azi. În veacul al VII-lea au ajuns sub supremația Bulgarilor. Creștinismul, primit până atunci numai în mod sporadic, acum s'a consolidat definitiv. Împreună cu Bulgarii au primit de la Sf. Ciril și Metodie ai noștri literile slave și au introdus limba slavă în slujba bisericească, pe care au păstrat-o timp de multe secole până ce nu au schimbat-o cu limba națională, înțocmai cum au păstrat și literile cirile, pe cari le-au înlocuit în timpul nostru prin literile latine.

Devotamentul Românilor față de credința ortodoxă a rămas statornic în buțul multor nenorociri și ispite; acest devotament s'a evidențiat îndeosebi după unirea de la Florența, când au alungat pe mitropolitul moldovean, din cauză că a semnat unirea.

Fiind în legături cu Biserica din Constantinopol, în viața bisericească au urmat și au aplicat legile acelei Biserici. Și la

¹⁾ Dr. Vering afirmă (Lehrbuch des Kirchenrechts, II Aufl S 54) că Pidalionul a fost tradus pe limba română de azi de către mitropolitul Șaguna și s'a tipărit în Sibiu la anul 1871 sub titlul: Enchiridion adeca carte manuale de canoane. cu comentare" și că comentariile din această „wenig Werth haben un oft sehr subiectiver Natur sind“

Acest Enchiridion al lui Șaguna este o prelucrare scurtă a traducerii românești a Pidalionului și cuprinde textul canoanelor ca în Pidalion, numai că Șaguna l-a tipărit cu litere latine și folosește limbajul și ortografia timpului său, iar comentariile sunt mult mai reduse (N. Tr.).

dânșii erau în vigoare aceleași colecțiuni canonice ca și la greci, în aceeași formă și limbă.¹⁾ Mișcarea de a se edita cărțile de drept pe limba poporului începe la începutul secolului al XV-lea în Moldova, când domnitorul Alexandru cel Bun (1401—1433) organizează în Suceava o școală de drept și întemeiază o școală teologică. Mai târziu mișcarea aceasta a trecut din Moldova în Valahia și aici a produs roduri bune pentru dreptul bisericesc. Pe timpul domnitorului laudat de către scriitorii de anale, Matei Basarab (1633—1654), s'a dat atenție deosebită dreptului bisericesc și s'a recunoscut necesitatea arzătoare și indispensabilă de a se edita pe limba poporului un codice canonic, cu ajutorul căruia Biserica întregă să fie condusă în mod unitar. Codicele acesta s'a și alcătuit cu aprobarea autorității bisericești și s'a tipărit îndată sub titlul: *Индирептаре леги*: (Indreptarea legii), care carte poartă și numele de: *Pravila* sau *Pravila Târgovișteană* sau și *Codex Basaraba*.¹⁾

¹⁾ După ce s'a introdus limba slavă în Biserică, au intrat în uz la Români și colecțiuni în traducere slavă, ba a fost folosită chiar și Cormicia. Cormicia o găsim într'un manuscris numit Cormicia de la Muzeu, care datează din secolul al XVI-lea și a fost copiat fie direct fie după alte manuscrise intermediare de pe un manuscris din anul 1295 copiat de călugărul Gherman din ținutul Cernei Stene în locul numit casa spăseniei Milișei (Milesevo)

(Vezi: C. Popoviciu Fântânele și Codicii dreptului bisericesc ortodox, Cernăuți, 1886 pag. 91—94 și Ioan Peretz, Curs de istoria dreptului român, vol II, partea I, București, 1928, pag. 187—206). N. Tr.

¹⁾ și *Pravila cea mare*.

N. Milaș dintre codicii românești numără între cei cu autoritate oficială numai Indreptarea Legii. Avem însă și alt codice de drept bisericesc din secolul al XVII-lea, care a apărut cu binecuvântarea autorității supreme a Bisericii din Țara românească. Acesta este „*Pravila cea mică*” sau „*Pravila dela Govora*” tipărită la a. 1640 în tipografia din mănăstirea Govora. Ea este totodată și prima carte românească tipărită în principatele române. Cu litere latine a fost tipărită de *Acaemia română* la a. 1884, tot la a. 1884 de *Ioan M. Bujoreanu* sub titlul: *Pravila bisericească (numită cea mică) tipărită în Monastirea dela Govora la anul 1640 și Pravila lui Mateiu Basarab cu canoanele sâunilor Apostoli intitulată (Indreptarea legii) tipărită la Tirgoviște în anul 1652 și apoi de acelaș la anul 1885 în vol. III din „Colecțiune de legiuirile Romaniei vechi și cele noi” (pag 83—133). Are titlul următor: „*Pravila aceasta iaste direptătoriu de lege, tocmela sfinților apostoli tocmite de 7 sâboard, cătră aceasta și a preacuoioșilor părinți învâțătorilor lumii. Tipărituseau în tiparna prealuminatului domn Io Matei Basarab Voevod a toată țara**

dânșii erau în vigoare aceleași colecțiuni canonice ca și la greci, în aceeași formă și limbă.¹⁾ Mișcarea de a se edita cărțile de drept pe limba poporului începe la începutul secolului al XV-lea în Moldova, când domnitorul Alexandru cel Bun (1401—1433) organizează în Suceava o școală de drept și întemeiază o școală

Cercurile științifice până la anul 1824 nu au avut ideie precisă despre codicele acesta. Înainte de data aceasta s'a scris de către unii asupra lui, dar numai pe baza spuselor altora, fără a

Ungrovlahiei: în mănăstirea Govora Văleato 1149, iară dela nașterea lui Hs, 1640. In „Predoslovie” citim între altele: „...Teofil, cu mila lui Dumnezeu arhiepiscop și mitropolit, a toată țara rumânească... Socotitam... să scoț această carte anume pravilă pre limba rumânească sfinților voastre frați duhovnici rumânești, cari sunteți păstori oilor celor cuvântătoare a turmei lui Hs. Carea are întru sine multe fealuri de vindecări sufletelor creștinești celor ce sunt iânite cu păcate..” Deci cartea avea să servească clericilor de îndreptar la administrarea tainei pocăinții. După predoslovie urmează un pasagiu în limba slavonă, al cărui început în traducere românească este următorul: „Din ordinul Prealuminatului Domn Io Matei Basarab, Voevod și cu binecuvântarea preasfințitului Arhiepiscop Teofil, din mila lui Dumnezeu mitropolit a toată Țara Ungro-Vlahiei, s'a tipărit această carte, numită Pravila, de mine cel mai umilit dintre preoți, Meletie Macedoneanul, Egumenul comunității viețuitorilor din mănăstirea Govora...” La sfârșitul cărții deasemenea se găsește un pasagiu în limba slavonă, din care redăm pe românește următoarele: „...această carte a prescris-o de pe slavonă pe limba românească Mihail Moxalie...” Prin urmare Pravila cea mică s'a tradus de către călugărul Mihail Moxalie depe un codice slavon, iar tipărirea a îngrijit-o Meletie Macedoneanul, egumenul mănăstirii Govora. S'a tipărit cu cheltuiala domnitorului Matei Basarab și cu binecuvântarea mitropolitului Ungro-Vlahiei, Teofil (1637—1648). Observăm însă că această Pravila a apărut în două feluri de exemplare: unele pentru Țara românească și altele pentru Ardeal. In Predoslovie celor dintâi, după cum am văzut, se adresează către clerici Teofil, mitropolitul Ungro-Vlahiei, iar în celelalte Ghenadie, mitropolitul Transilvaniei (1628—1640): „Ghenadie, cu mila lui Dumnezeu arhiepiscop și mitropolit a toată țara Ardealului...”

Conținutul acestei colecțiuni este împărțit în 159 capitole și cuprinde câteva din canoanele apostolice, ale sinoadelor și ale sfinților Părinți, hotărâri penitențiale, liturgice, simboale de credință, legi civile, tratate matrimoniale etc. Dar nici puținele canoane, pe cari le conține, nu se dau cu textul lor autentic, ci numai după senz și foarte liber. Desigur că conținutul acesta canonic, în senzul strâns al cuvântului, foarte redus, precum și felul arătat al tratării canoanelor va fi fost motivul, pentru care N. Mihaș nu vorbește la acest loc despre acest codice.

Prof. C. Popoviči (Op. cit. pag. 102—104) arată că izvorul principal al acestei colecțiuni a fost *Nomocanonul* lui Iohannes Baptista Colerius, teolog al societății Sorbonice și profesor de limba grecească. Acesta a publicat în a. 1677—1686 la Paris, în lucrarea sa „*Ecclesiae graecae monumenta*” de pe un manuscris al bibliotecii regale din Paris un nomocanon sub titlul: *Ἀρχὴ τῶν δεσφ̄ νομοκανόνων. Καθ' ἑξ ἑκάστου*

către unii asupra lui, dar numai pe baza spuselor altora, fără a

Ungrovlahiei: în mănăstirea Govora Văleato 1149, iară dela nașterea lui Hs, 1640. In „Predoslovie” citim între altele: „...Teofil, cu mila lui Dumnezeu arhiepiscop și mitropolit, a toată țara rumânească... Socotitam... să scoț această carte anume pravilă pre limba rumânească sfinților voastre frați duhovnici rumânești, cari sunteți păstori oilor celor cuvântătoare a turmei lui Hs. Carea are întru sine multe fealuri de vindecări sufletelor creștinești celor ce sunt iânite cu păcate.” Deci cartea avea să servească

vedea textul însuși al colecțiunii, Celebrul Kopitar are meritul că cercurile științifice după anul menționat au avut prilejul de a cunoaște această colecțiune. Kopitar a publicat în „Jahrbücher der Literatur» din Viena darea sa de seamă scurtă, dar îndestul de completă, — conform cuvintelor sale — «asupra colecțiunii românești, pe care până acum nimeni nu a văzut-o», și din care a găsit un exemplar în biblioteca imperială din Viena. După Kopitar, toți ceie au scris despre acest codice și cu cari am avut prilej să fac cunoștință, au urmat, mult pușin, datelor lui Kopitar în privința conținutului acestui codice, cu excepția chestiunii textului grecesc original, de pe care s'a făcut traducerea — dar cei mai mulți deasemenea nu l-au văzut.¹⁾ Eu, mulțumită bunătății

tul cu Dumnezeu al nomocanonului, Canoanele Sfinților Apostoli și ale celor șapte sinoade ecumenice despre arhieriei, preoți, monahii cu chipul cel mare și despre alți monahi și despre laici). Este o compilațiune în 30 de părți și caracterizată astfel de Cotelerie: „Această nedeplină, nedireasă, nesărată mestecătură mai mult decât culegere a Greciei mai nouă, compusă nedibaci nu știu de ce autor, scrisă și mai nedibaci de cel mai ignorant scriitor, lipsită de cele mai multe ori de construcțiune gramaticală și care în fine mai multe suprimă decât exprimă etc.“ Timpul când s'a compus acest nomocanon nu se știe mai deaproape (C. Popovici, op. cit. pag. 67—68). Acest nomocanon a fost folosit foarte mult de autorul Pravilei dela Govora. Și adică un compilator grec a luat nomocanonul lui Cotelerie ca bază, l-a prelucrat și l-a întregit cu fel de fel de adaose; compilațiunea aceasta apoi a fost tradusă de un Bulgar sau Sârb în slavonește. De pe traducerea slavonă a făcut Mihail Moxalie traducerea sa românească. (Vezi: C. Popovici, op. cit. pag. 95—104 și Ion Peretz, Curs de istoria dreptului român, vol. II, partea I, București, 1928, pag. 314—342).

Observăm însă că seria codicelor românești de drept bisericesc se începe cu un codice și mai vechiu decât Pravila dela Govora, care însă nu a fost tipărit. Acesta este „Pravila aleasă, scoasă și tocmită și dintru multe sfinte scripture cercată și găsită...“ păstrat într'un manuscris cu data anului 1632. Este o traducere făcută de „Eustratie div (Iost) logofăt“ din Moldova de pe unul din multele exemplare ale nomocanonului lui Manuil Malaxa. (Vezi mai pe larg despre această colecție în: T. Cipariu, Principia de limbă, Blasiu, pag. 110; I. Bianu, Columna lui Traian 1882 pag. 210; C. Popovici, op. cit., pag. 94—95; Ion Peretz, Curs de istoria dreptului român, București, 1928, vol. II, partea I, pag. 283—314) N. Tr.

¹⁾ Ceeace s'a scris mai însemnat și pentru prima dată este darea de seamă menționată a lui Kopitar din Jahrbücher der Literatur (Wien, 1824, XXV, 158—167). După Kopitar au tratat despre acest codice: *Bliener*, De collect. canonum, pag. 43—46 și *Heimbach*: Ersch und Gru-

decanului Facultății teologice dela Universitatea din Cernăuți, am avut fericirea de a primi pentru cercetare această carte rară.

Colecțiunea aceasta a fost tipărită cu litere slavone-bisericești în folio, având cincizeci de pagini fără paginație și cuprinde 795 pagini cu text românesc, ici-colo cu fragmente în limba slavo-bisericească. Titlul ei este următorul: «*Indreptarea Legii cu Dumnezeu* care are toată judecata arhierescă și împărătească de toate vinele preoțești și mirenești. *Pravila* a Sfinților Apostoli, a ceale 7 Săboare și toate ceale nameastnice, lângă acestea și ale Sf. Dascăli a Lumii, Vasilie Vel, Timothei, Nichita, Nicolae, Theologia dumnezeieștilor *Bogoslovi*, Scrise mai nainte și tocmită cu Pörunca și învățătura Blagocestivului Impărat Chir Ioan Comninul de Cuvântătorul diacon al Marei Besearici lui Dumnezeu și Păzitor de Pravili, Chir Alexie Aristinu. Iară acum de întâiu prepuse toate depre Elineaște pe Limbă Rumânească, Cu nevoința și userdia și cu toată cheltuiala a prea Sfântului de Hristos Chir Stefan cu mila lui Dumnezeu Mitropolit Târgoveștei, Exarh Plaiului și a toată Ungro-Vlahia. In Târgoviște, în Tipografia Prealuminatului meu Domn Io Matei Voevod Basarab, în Sf. Mitropolie, închinată Nălțării Domnului Nostru Is. Christos. Martie în 20, veleat 7160, al lui Christos 1652.»

Din titlul acesta vedem că acest codice românesc a fost tradus din grecește și s'a editat la anul 1652 în Târgoviște cu binecuvântarea mitropolitului Ștefan. Din scrisoarea tipărită nemijlocit la începutul cărții cunoaștem cine l-a tradus. Scrisoarea este adresată mitropolitului Ștefan însuși și este semnată de «al Preasfinției Tale serv netrebnic, Daniilă M. Panonian». Acest monah (M.) Daniil din Panonia expune mitropolitului cum a alcătuit traducerea această din limba grecească și că la aceasta i-au ajutat

ber, Allg. Encyclopädie. Sect. I, Bd. 87, S. 55—56. Apoi acelaș *Bienar* în *Kritische Zeitschrift für Rechtswissenschaft und Gesetzgebung*. XXVII, 165 *Neigebaur*, ib. II Heft. 29—52, III; Heft. 71—78; *Papp Szilágyi*: *Enchiridion juris eccles. ecclesiae orientalis catholicae*, M-Varadini, 1802, pg. 70—112; *Zachariae*: *Historiae juris gr. rom. Delineatio*, pg. 99; *Nicorovic*: *Dreptul bisericesc*, Psemisl, 1872, I, 43; *Golubinski*: *Privire scurtă asupra dreptului bisericesc ortodox*, Moscova, 1871, pg. 359—360; *Saguna*: *Compendiul dreptului canonic*, Sibiu, 1868, pag. 356—357, apoi *Waller*, *Zhishman*, *Vering* etc., dar toți aceștia foarte pe scurt și în esență repetând aceiași, ceace a spus Kopitar.

doi dascăli din Hio, ieromonahii Ignatie Petriși și Pantelimon Li-garidi. Așadar cu ajutorul acestor două persoane a tradus codi-cele pe limba românească monahul din Panonia, *Daniil*. În pre-cuvântarea colecțiunii, aranjată după Vlastar, dar semnată de în-suși mitropolitul Ștefan, acesta ne mai comunică, referitor la co-lecțiune, că s'a adresat patriarhului din Constantinopol ca să-i trimită colecțiunea lui canonică și după ce nu a primit-o dela acesta, a găsit-o la Gheorghe Caridi din Trikis și a dat-o să o traducă și apoi a și tipărit-o cu binecuvântarea patriarhului din Ierusalim, Paisie.

După precuvântarea menționată, colecțiunea întregă se îm-parte în două părți:

Partea primă (pag. 1—424): Are 417 capitole și tratează despre diverse chestiuni bisericești și lumești. Este greu de a găsi vreun sistem în aceste capitole. Se găsesc câteva grupe cu un număr mai mic sau mai mare de capitole, cari tratează despre o materie sau alta, totuși aceste sunt amestecate iarăși cu capi-tole de materii deosebite, astfel că aici de loc nu poate fi vorba despre vre-un sistem precis, ca de pildă în codicele lui Fulgen-tius sau în Nomocanonul în XIV titluri. Există câteva împărțiri, fără titlu, la diferite capitole, ca de pildă la capitolele: 42, 50, 86, 89, 105, 106, 108, 113, 123, 125, 178, 188, (198 alcătuește tabloul rudeniilor) 210, 212, 214, 215, 236, 241 și 316, după care capitolul 317 se începe ca o parte deosebită, cu acelaș titlu, care se găsește la începutul colecțiunii, dar aceste împărțiri sunt mai ales de caracter exterior și pe baza lor cu greu se poate exprima o părere asupra sistemului însuși. Cercetând toate capitolele s'ar putea face aproximativ următoarea împărțire: *α*) principiile ge-nerale de drept (cap. 1—4); *β*) despre patriarh (cap. 5—7); *γ*) des-pre episcopi (cap. 8—15); *δ*) despre judecată (cap. 16—50); *ε*) des-pre demnitatea și averea episcopească (cap. 51—57); *ζ*) despre vârsta candidaților pentru oficiul de slujitori bisericești (cap. 58); *η*) despre presviteri și ceilalți clerici (cap. 59—86, 90—115); *θ*) le-gile civile asupra banilor falși și asupra comorilor (cap. 87—89); *ι*) despre monahism (cap. 116—135); *κ*) despre Biserică și Taine (cap. 136—140); *λ*) despre botez (141—157); *μ*) despre chemarea garidi. Așadar cu ajutorul acestor două persoane a tradus codi-cele pe limba românească monahul din Panonia, *Daniil*. În pre-cuvântarea colecțiunii, aranjată după Vlastar, dar semnată de în-suși mitropolitul Ștefan, acesta ne mai comunică, referitor la co-lecțiune, că s'a adresat patriarhului din Constantinopol ca să-i trimită colecțiunea lui canonică și după ce nu a primit-o dela acesta, a găsit-o la Gheorghe Caridi din Trikis și a dat-o să o traducă și apoi a și tipărit-o cu binecuvântarea patriarhului din Ierusalim, Paisie.

312—316); π) despre mărturisire (317—379); ρ) despre posturi (380—386); σ) despre simbolul de credință, despre sinoadele ecum. și despre icoane (387—389) și în fine urmează τ) douăzeci și opt capitole (390—417), cari tratează despre cinstea cuvenită în Biserică patriarhilor, mitropolișilor, exarhilor, episcopilor și altor persoane bisericești, cari dețin demnități în Biserică, despre ordinea dintre patriarhi și în fine urmează diferite formularii asupra stilului bisericesc oficial.

Firește, împărțirea aceasta nu este cea mai precisă, totuși oferă aproximativ o icoană completă despre ceea ce cuprinde partea I.

Românii au întrebuințat în Biserică până la sec. XVII și chiar mai târziu aceeaș limbă, pe care o folosim noi actualmente în Biserică și prin aceasta se explică împrejurarea că la pagina 323 găsim două rugăciuni despre pocăință în limba slavă bisericească: «Drept ești Dumnezeu meu și drepte sunt judecățile Tale (Praveden iese Gospodi i pravi sudi tvoia...), iar a doua: «Stăpâne Doamne, Dumnezeu nostru (Vladico Gospodi Boje naș)»; în aceeaș limbă citim la capitolul 390 rugăciunea pentru întărirea credinței ortodoxe și urări de mulți ani la adresa demnitarilor supremi bisericești. Apoi finalul acestei părți se găsește în aceeaș limbă: «Sfârșit și laudă lui Dumnezeu. Partea primă a Nomocanonului. Tradusu-s'a la rugămintea și cu toată silința mitropolitului Ștefan din limba grecească pe limba simplă românească. Cu osteneala mult păcătosului: Daniil Andreianul monahul din Pannonia: Z (7) nu-l uitați în rugăciunile voastre».

Partea a doua (cap. 425—705) are în limba română titlul următor: «*Nomocanon cu Dumnezeu*. Având adunate pre toate Canoanele ale Sfinților Apostoli, și ale Sfințelor a șapte Săboară ale Lumii, și ale celorlalte Săboară, carele seau făcut pre înbogate locure, carele să chaimă Nameastnice, după aceea și a Mare-lui Vasilie, și ale altor Sfinți Bărbați și Părinți purtători de Dumnezeu, alcătuită cu ruga și îndemnarea Blagocestivului împărat: Chir Ioan Comninul, de cuvântătoriul Diacon al Marii Besearici a lui Dumnezeu și păziătoriul de Pravilă Chir Alexie Aristinu».

Apoi urmează îndată în limba slavă: «Iar acum prin osteneala și la rugămintea și prin toată convingerea mitropolitului Ștefan s'a tradus din nou din grecește pe limba românească și despre icoane (387—389) și în fine urmează τ) douăzeci și opt capitole (390—417), cari tratează despre cinstea cuvenită în Biserică patriarhilor, mitropolișilor, exarhilor, episcopilor și altor persoane bisericești, cari dețin demnități în Biserică, despre ordinea dintre patriarhi și în fine urmează diferite formularii asupra stilului bisericesc oficial.

Firește, împărțirea aceasta nu este cea mai precisă, totuși

plă prin osteneala prea neînsemnatului între rasofori Daniil Andreia-nul din Panonia».

După aceasta urmează imediat însuși canoanele și adică, ca și în Pidalion, înaintea fiecărei grupe de canoane este o precuvântare, în care sunt expuse datele istorice, indicele rezumativ al canoanelor și apoi însuși canoanele. Înaintea canoanelor fiecărui sinod ecum. este desenat câte un tablou, care înfățișează pe Părinții adunați la sinod și deasupra fiecărui tablou este numele împăratului, apoi numele papilor din Roma, respective ale delegaților lor și ale patriarhilor din Constantinopol. Numele papilor respective ale delegaților lor nu sunt arătate totdeauna exact, deoarece s'ar părea că și unii dintre papi ar fi participat personal la unele sinoade ecum. La sinoadele I, II, III, și V sunt amintite numele papilor următori: Silvestru, Damasus, Celestin și Vigiliu, la al IV-lea și al VII-lea sunt menționați numai delegații papilor și nu se știe ce scop a avut editorul cu menționarea numelor respective¹⁾. Urmează, apoi însuși canoanele și adică după Sinopsa, în formă abreviată, cu comentariile lui Aristen, aproape identic ca în Cormciaia.

Canoanele sunt puse în ordinea următoare: 1) Canoanele Sfinților Apostoli; 2) ale sinodului prim ecum.; 3) din Ancira; 4) din Neocezarea; 5) din Gangra; 6) din Antiohia; 7) din Laodiceia; 8) al doilea ecum.; 9) al treilea ecum.; 10) al patrulea ecum.; 11) din Sardica; 12) din Cartagina; 13) din Constantinopol ținut sub Nectarie; 14) trulan; 15) al șaptelea ecum.; 16) din Constantinopol ținut la 861; 17) din Constantinopol ținut la 879; 18) epistolele pastorale ale lui Vasile c. M. și anume în primul rând trei epistole pastorale adresate către Amfilohie, apoi către Amfilohie asupra deosebirii mâncărilor, către presbiterul Grigorie, către horepiscopi, către episcopii subalterni, asupra epifimiei, apoi 19) răspunsurile canonice ale lui Timoteiu din Alexandria; 20) răspunsurile canonice ale lui Nicolae Gramaticul, 21) alte răs-

¹⁾ Această menționare deasă și câte odată fără temeiul a papilor din Indreptarea a dat prilej lui Kopitar, după ce a comparat această colecțiune cu Cormciaia și cu Pidalionul, să facă asupra ei următoarea observație sumară: „Die Walachin (Kormtschaja) von der man es vielleicht am wenigstens erwartet hätte, benimmt sich am anständigsten, indem sie sich auf ihren Gegenstand, Gesetzgebung beschränkt ohne Kriegsmanifeste gegen andere Kirchen zu verkünden, oder von anderer Leute Thüren kehren zu wollen.“ Jahrbücher der Liter. XXV, 168.

punsuri ale lui Timoteiu din Alexandria și 22) răspunsurile canonice ale lui Nichita din Eraclea.

Apoi urmează un articol deosebit de extins, în 54 capitole (pag. 706—790), având următorul titlu general: «Catastih cu Dumnezeu al ceștii cărți. Carele are multe învățături de treabă, ale Dumnezăeștilor Bogoslovi și Dascăli, și întrebări și răspunsuri a Sfântului Anastasie Patriarhul, al Dumnezăeștii Marii Cetăți Antiohiei.» Un articol scurt asupra liturghiei încheie cartea și la fine (pag. 794) citim pe limba slavă: «Sfârșit și laudă lui Dumnezeu Amin. Celce am dat și celui ce mi s'a dăruit, mie păcătosul, să văd începutul și sfârșitul.» *Și iarăș: S'a ajuns la sfârșitul cuvintelor. Ūnora iubitori de cuvintele, ce nutresc sufletul, nu li s'a dat să apuce sfârșitul, iar altora li va fi odată nutremânt plăcut. Daniil M (onah) nemernicul din Pannonia al Prea Sfinției Voastre¹⁾.*

Aceste sunt toate cele ce le conține colecțiunea canonică românească, Indreptarea legii.

În titlu se spune lămurit că a fost tradusă din grecește. Dar nu există nici o colecțiune canonică grecească, care ar cuprinde tot ceea ce conține Indreptarea, deci trebuie căutate mai multe cărți grecești și în acelea trebuie căutat izvorul Indreptării. Iar acestea sunt următoarele: a) Nomocanonul lui Manuil Malaxa, b) Sinopsis canonică cu comentariile lui Aristen și c) *Ἐρωτήσεις καὶ ἀποκρίσεις* adică întrebările și răspunsurile Sf-lui Anastasie, patriarhul Antiohiei.

Prin urmare *izvorul prim* al Indreptării îl formează Nomocanonul lui Manuil Malaxa și întreaga parte primă a ei este luată din acest Nomocanon. Despre aceasta se face amintire și în Indreptarea însăși, la capitolul 54. Nu am putut câștiga colecțiunea lui Malaxa; altcum până în timpul din urmă nici nu a fost tipărită în întregime, ci numai câteva capitole (1—10 și 138—228) în revista juridică *Θέμις*, iar cea completă este păstrată încă numai în manuscrise în diferite biblioteci mai mari. Zachariae von Lingenthal a publicat, pe baza unui manuscris din secolul al XVII-lea, o dare de seamă amănunțită asupra Nomo-

¹⁾ Partea din acest final indicată cu caractere cursive adică dela: „S'a ajuns“ până la: „Prea Sfinției Voastre“ nu știm de unde le citează autorul, deoarece în original nu se găsesc. Cel puțin nu le-am găsit în cele două exemplare ale Indreptării Legii păstrate în Biblioteca eparhială din Arad și în Biblioteca Academiei teologice din Arad (N. Tr.).

canonului lui Malaxa¹⁾, similar celui, din care s'au tipărit fragmente în revista menționată și pe baza acestei dări de seamă am ajuns în situația de a compara aproximativ Indreptarea cu isvorul, din care s'a luat prima ei parte. Această comparație ne-a demonstrat că tot ceea ce se cuprinde în Nomocanonul lui Malaxa conform aceluși manuscris al lui Zachariae, s'a primit și în Indreptarea. Cea din urmă însă mai conține și alt mult material, care nu se găsește în manuscrisul menționat. Ea are cu 141 capitole mai multe de cât manuscrisul: acolo sunt 417, iar aici numai 276. Prin aceasta nu s'a dovedit că Nomocanonul lui Malaxa nu a servit ca isvor pentru Indreptarea, ci numai că partea ei primă nu s'a tradus din acest manuscris sau din altul similar, ci din unul mult mai complex și probabil de mai târziu. Ni s'a păstrat o mulțime mare de manuscrise ale nomocanonului cu numele lui Malaxa dintre cele mai diferite în privința numărului capitolelor, din cari se compune. Numărul capitolelor în diferitele manuscrise variază între 203 și 694. La ediția originală a lui Malaxa cu timpul s'au adăugat după trebuință, unele capitole din isvoare diverse; s'au adăugat chiar colecțiuni întregi, mai ales canoane penitențiale. Astfel în al doilea manuscris, pe care l-a văzut Zachariae, afară de numărul obișnuit sunt adăugate încă 418 capitole la Nomocanonul lui Malaxa, cari capitole formează acele isvoare ale Nomocanonului, cari se găsesc în Trebnicul cel mare, așa că în acest manuscris sunt de tot 694 capitole. Deci nu este nimic straniu în împrejurarea că Nomocanonul lui Malaxa menționat de Zachariae are așa de puține capitole în comparație cu partea primă a Indreptării; ci aceasta înseamnă numai că partea aceasta a colecțiunii românești nu a fost comparată încă de nimeni cu un astfel de manuscris (dacă peste tot s'a păstrat vre-unul), care ar avea 417 capitole și de pe care s'a tradus această parte a colecțiunii. Noi am comparat toate capitolele din manuscrisul lui Zachariae cu Indreptarea și am constatat cari capitole nu se găsesc în acest manuscris. Găsim însă fără de rost a prezenta aici rezultatul acestei cercetări²⁾.

1) „Die Handbücher des geistl. Rechts aus den Zeiten des untergehenden Byzantinischen Reiches und der türkischen Herrschaft“ (in den Memoires de l'Academie imp. des sciens de St. Petersburg. VII. Serie, Tome XXVIII, Nr. 7, S. 223).

2) Chestiunea isvoarelor părții prime din Indreptarea Legii astăzi este pe deplin lămurită prin studiile făcute de Păr. Prof. Constantin Po-canonului lui Malaxa¹⁾, similar celui, din care s'au tipărit fragmente în revista menționată și pe baza acestei dări de seamă am ajuns în situația de a compara aproximativ Indreptarea cu isvorul, din care s'a luat prima ei parte. Această comparație ne-a demonstrat că tot ceea ce se cuprinde în Nomocanonul lui Malaxa conform aceluși manuscris al lui Zachariae, s'a primit și în Indrepta-

Deoarece existau foarte multe manuscrise din Nomocanonul lui Malaxa, se poate conchide că folosința lui era foarte răspândită în Biserica grecească. Mitropolitul Ștefan, după ce s'a găsit un exemplar din acest nomocanon la Gheorghe Karidi din Trichis, de sigur că a dat ordin monahului Daniil din Panonia ca, — din considerare că era în întrebuințare generală la Greci — să-l traducă pe limba românească.

povici (astăzi Arhimandrit mitrofor) precum și de dnii Prof. S. G. Longinescu și Prof. Ion Peretz în lucrările: *C. Popovici, Fântânele și Codicii dreptului bisericesc ortodox*, Cernăuți, 1886; ; S. G. Longinescu, *Istoria dreptului românesc*, partea I, Izvoarele, București 1908; *Pravila lui Vasile Lupu și Prosper Farinaccius, romanistul italian*, București, 1909, și *Legi vechi românești și izvoarele lor, vol. I, Pravila Moldovei din vremea lui Vasile Lupu...* București, 1912 precum și *Ion Peretz, Curs de istoria dreptului român*, vol. II, partea I, București, 1928.

Cele 417 capitole din partea primă sunt o îmbinare a doi codici de drept diferiți unul de altul și anume a nomocanonului lui Manuil Malaxa și a „pravilelor împărătești“ ale lui Vasile Lupu. Acest codice din urmă a apărut sub titlul: „Carte românească de învățătură de la *Pravilele Împărătești* și de la alte giudeate cu zisa și toată cheltuiala a lui Vasiliie Voevodul și Domnul Țării Moldovei, den multe scripturi făl-măciță den limba ilenească pre limba românească, în tiparul domnesc s'au tipărit în mănăstirea a Trei-Sveațitele în Iași de la Hristos 1646“. Codicele acestea nu este un codice canonic, ci civil în sensul larg al cuvântului și privește foarte puțin dreptul bisericesc. Codicele este împărțit în 104 capitole și conține legiuiri, dintre cari cele mai multe se referă la dreptul penal și numai puține la dreptul civil în înțelesul strâns al cuvântului, ocupând cele privitoare la cultura pământului (*leges rusticae*) un spațiu cu atât mai mare. Nomocanonul lui Manuil Malaxa ocupă în Indreptarea Legii 314 capitole, iar celelalte 103 capitole, cari rămân din numărul total de 417, formează codicele „pravilele împărătești“ al lui Vasile Lupu în întregime lui adică toate cele 104 capitole ale acestuia, fiind capitolul CCLXV din Indreptarea Legii compus din două capitole ale „pravilelor împărătești“, din cap. 29 și 30. Sunt foarte lesne de cunoscut și de distins de olaltă aceste două feluri de capitole din partea I. a pravilei târgoviștene. Cele aparținătoare nomocanonului lui Malaxa numesc la margine și adeseori și în text izvoarele folosite, de pildă: Mateiu tocmitor de lege și ieromonah (Mateiu Vlastar), Zlatoust (Ioan Gurădeaur), Armenopulo, Vasiliie Velichii (adică cel mare) etc, apoi au și alte note marginale, parte de celege explică termînii tehnici, cari provin în text, parte de cele, cari au scopul de a arăta despre ce tratează textul. Observăm însă că manuscrisul nomocanonului lui Manuil Malaxa folosit de autorul Indreptării Legii nu este cel folosit de Eustratie, ci altul. Iar ce se atinge de capitolele aparținătoare codicelui lui Vasile Lupu, unele din ele se găsesc și în manuscrisul „*Pravilele Împărătești*“ mult mai multe din dită în Biserica grecească. Mitropolitul Ștefan, după ce s'a găsit un exemplar din acest nomocanon la Gheorghe Karidi din Trichis, de sigur că a dat ordin monahului Daniil din Panonia ca, — din considerare că era în întrebuințare generală la Greci — să-l traducă pe limba românească.

povici (astăzi Arhimandrit mitrofor) precum și de dnii Prof. S. G. Longinescu și Prof. Ion Peretz în lucrările: *C. Popovici, Fântânele și Codicii*

Malaxa și-a alcătuit Nomocanonul său în limba grecească literară la anul 1561 și în anul următor (1562) l-a editat în limba vulgară. Malaxa s'a născut la începutul secolului al XVI-lea în Nauplia din Pelopones, a fost notar la mitropolitul Tebej, s'a indeletnicit cu lucrări literare și a murit în Constantinopol la anul 1581.

Cardinalul Pitra (Jur. gr. Monum. tom. I, pag. XV) numește pe Malaxa «ineptissimus»; nici Zachariae nu este mai indulgent în apreciere despre el; dânsul nu atribuie răspândirea Nomoca-

ele însă n'au titlul acesta; dar în toate capitolele numite încheieturile pro' venitoare sunt numerotate și indicate la margine prin abreviațiunea Zac, adică Zacealo (început), însoțită de numărul ordinar corespunzător, de pildă Zac. 1, Zac. 2, Zac. 3, ș. m. d. și tot așa în toate lipsește cu desăvârșire orice altă notă marginală. Deosebirea celor două feluri de capitole din „Indreptarea Legii“ este indicată chiar în „catastihul“ cărții. Acest catastih adică consemnare se găsește după precuvântarea dela început și înainte de partea primă cu titlul: „Catastihul acestei sînte și dumnezești pravile“ și nu este altceva decât o consemnare a tuturor materiilor codicelui. Dar fiindcă materiile acestea se referă sau la „pravila arhierescă“ (dreptul bisericesc) sau la „pravila împărătească“ (dreptul civil) și catastihul se desface în unul al pravilei arhieresti și altul al pravilei împărătești; cel dintâu conține mai nainte de toate suprascrierile a celor capitole din partea I, care tratează despre dreptul bisericesc, luate din nomocanonul lui Manuil Malaxa, apoi și numele canoanelor și bu-cășilor părții a II-a și în urmă titlul apendicelui; iar catastihul al doilea urmează nemijlocit după cel dintâu și cuprinde în sine suprascrierile celorlalte capitole din partea I, adică ale acelora, cari tratează despre dreptul civil, scoase din „pravilele împărătești“. Capitolele de felul al doilea adică cele luate din „pravilele împărătești“ sunt următoarele: 43—46, 48—50, 87—89, 106—113, 124—125, 127—131, 179—188, 211—212, 215, 237, 242—249, 252—254, 257—260, 296—309, 333—334, 337—342, 345—371 și corespund capitolelor din codicele lui Vasile Lupu astfel: 95—98, 20—22, 23—25, 63—70, 93—94, 47—51, 87—88, 61—62, 36, 35, 26—34, 56—58, 54—55, 52—53, 1—14, 59—60, 99—104, 15—19, 71—92. Traducătorul, călugărul Daniil, a luat codicele moldovean cel tradus de Eustratie logofetul și tipărit în Iași la a. 1646 întreg, cum era, și a pus toate capitolele lui, cu unele puține și foarte neînsemnate schimbări relativ la singuraticile cuvinte, pe cari le-a înlocuit cu sinonime, între capitolele nomocanonului lui Manuil Malaxa, puindu-le acolo, unde se cuvenea să stea după materia lor; astfel îmbinând acești doi codici la oaltă a făcut partea I a codicelui târgoviștean.

În ce privește codicele lui Vasile Lupu: „Cartea de învățătură de la Pravilele împărătești și de la alte giudețe.“ observăm că prin cuvintele

nonului lui Malaxa valorii sale intrinsece, ci exactității compilației, apoi clarității limbii și în fine împrejurării că Malaxa, spre a se putea întreține, a confecționat multe manuscrise de pe Nomocanonul său pentru vânzare. Inexactitatea citării canoanelor, raportul irațional față de izvoarele, din cari și-a scos materia, disordinea subiectelor tratate, și apoi împrejurarea că nu există nici un sistem în Nomocanonul lui, toate acestea ne împiedică să fim

„*pravilele împărătești*” nu avem să înțelegem numai colecțiunea de legi bizantină în 60 de cărți alcătuită de împărații bizantini *Vasile Macedonianul* (867—886) și *Leon Filosoful* (886—912) și care poartă numirea de *Βασιλικά* sau „*Basilicorum libri sexaginta*” sau numai prescurtarea acestei colecțiuni făcută de *Constantin Harmenopulo* pe la a. 1345 sub titlul *exabiblos* (*Ἐξάβιβλος*) în 8 cărți. Dimpotrivă cuvintelor „*pravilele împărătești*” avem să le dăm înțelesul pe care îl aveau pe timpul lui Vasile Lupu: „*toate tocmealele ceale bune și giudeatele celor buni creștini și svinți împărați... carele se chiamă acum pravile împărătești*”, după cum se explică în prefața „*Cărții de învățatură*..” Astfel sub „*pravile împărătești*” vom înțelege nu numai legile împăraților romani și greci, ci legile oricărui împărați, regi etc.

Această „*Carte de învățatură*...” se împarte în două părți bine distincte între olaltă: partea primă este alcătuită din 16, iar a doua din 78 capitole. Dar ele nu alcătuiesc două pravile deosebite, după cum se credea până bine de curând, că adică partea primă (16 cap.) ar fi fost alcătuită din *Pravila lui Alexandru cel Bun*, care ar fi format legiuirea veche scrisă a Moldovei folosită până pe vremea lui Vasile Lupu, iar partea a doua (78 cap.) ar fi alcătuită din *obiceiurile pământului* și din *Basilicale*, ci ambele părți datează din veacul al XVII-lea, fiind traduse de Eustratie logofătul din grecește după două manuscrise diferite. Și anume se reproduc pe de o parte *Νομοὶ γεωργικοὶ* adică *leges agrariae* sau *leges coloniariae* „*ex libris Iustiniani*,” *piac memoriae imperatoris selectae*.” Cele 94 de paragrafe inițiale s’au luat după un manuscris grecesc întocmit la un loc cu fragmentul despre furtușaguri extras din colecțiunea legilor compusă de romanistul cu mare vază *Prosper Farinaccius* (1554—1613) intitulată *Praxis et Theoriae* (10 vol. folio) și care cuprindea toate rânduețile juridice întemeiate s’au pe dreptul roman sau pe acele din legile bizantine, cari fuseseră glosate și traduse în latinește, adică pe legile și obiceiurile diferitelor țări europene. Tot astfel e tradusă și partea doua din *Cartea de învățatură* după *Farinaccius*. Traducerile însă nu s’au făcut direct din *Farinaccius*, ci din un rezumat grecesc alcătuit de un necunoscut după opera lui *Farinaccius* (Vezi C. Popozi i op. cit. pag. 106—114; S. G. Longinescu. *Pravila lui Vasile Lupu*, pag. 3—29 și *Istoria dreptul lui român*, partea I, *Izvoarele*, pag. 34, 68, 70—71, 157 și 176; I. Peretz, *Curs de istoria dreptului român*, vol. II, *Partea I*, pag. 342—372).
N. Tr.

de altă opinie asupra lui Malaxa și a științei lui împotriva opiniei, pe care au exprimat-o învățații menționați.

Intre altele bate la ochi că, precum în capitolul 388 din partea primă a Indreptării, așa și în Nomocanonul lui Malaxa — după sinodul VII ecum. — se citează sinodul florentin, ca al VIII-lea ecumenic.

Ceeace l-a putut îndemna pe Malaxa la acest pas poate s'ar putea explica cu referințele timpului, dar poate fi și numai fruct al ignoranței lui; dar că nici Malaxa și în consecință nici colecțiunea românească nu recunoaște hotărârile acestui sinod de obligatorii și pentru Biserica răsăriteană, se poate vedea din felul cum se citează și următoarele cuvinte finale; „și așa se făcu împreunarea nu împreunare ci despărțire.“¹⁾

După cum am spus *isvorul al doilea* a fost Sinopsa canoanelor cu scholiile lui Aristen. Din aceasta este alcătuită întregă partea a doua a Indreptării. Altcum partea aceasta nu cuprinde traducerea *întregei* Sinopse, după cum o găsim la Beveregiu sau în Sintagma ateniană, sau în Cormicia noastră, ci în prima linie s'au primit din Sinopsă părțile, la cari Aristen a scris scholiile sale, deci canoanele apostolice, canoanele sinoadelor ecum., canoanele a opt sinoade provinciale (Anc., Neoces. Gangra, Antioch., Laod., Sard., Cart. și cel din Constantinopol din timpul lui Nectarie), primele trei scrisori pastorale ale lui Vasile cel Mare și răspunsurile canonice ale lui Timoteiu din Alexandria fără nici un comentariu, după cum aceste comentarii lipsesc

¹⁾ *Papp-Szilágyi* în Enchiridionul său poate că nu a vrut să citească în întregime acest pasaj din Indreptarea, unde se vorbește asupra sinodului al optulea (florentin) și din acest motiv a și dedus acest silogism: „Si igitur Pravila (adică colecțiunea românească) Florentinum concilium pro oecumenico recipit, qui hanc Pravitam acceptarunt, necessario cum ecclesia Romana in unione et communionem esse debent“ (pag. 111). Același lucru suntem nevoiți să spunem și referitor la observația lui Papp Szilágyi (pag. 84) că Biserica răsăriteană recunoaște necesitatea necondiționată a celibatului clericilor, care observație se spune referitor la capitolul 134 din colecțiune, în care se tratează despre superioritatea vieții călugărești după Dionisie și Siméon Tesaloniceanul. Iar observația exprimată referitor la capitolul 159 din colecțiune, din care el scoate învățătura aceleiași Biserici despre purgatoriu, dă prilej de a conchide că dânsul nu cunoaște învățătura Bisericii ortodoxe despre rugăciunile pentru mântuirea sufletelor celor răposați (pag. 87).

de altă opinie asupra lui Malaxa și a științei lui împotriva opiniei, pe care au exprimat-o învățații menționați.

Intre altele bate la ochi că, precum în capitolul 388 din

și din Sinopsă. Restul pe care-l conține Sinopsa, nu se găsește în Indreptarea. Ceeace alcătuește ultimele trei capitole (20, 21, și 22) ale acestei părți s'a luat din alt izvor. Originalul primului și al celui de al treilea se găsește în Sintagma ateniană (IV, 417, 441), iar al celui de al doilea la *Pitra* (Jus. eccl. Monum. I, 364 sq). Asupra raportului, în care stau numerele canoanelor cu colecțiunea noastră, cu Cormciaia, Cniga Pravil și cu Pidalionul, am vorbit mai înainte.

Partea ultimă din Indreptarea, așa zisul „*Catastih cu Dumnezeu*“ în 54 capitole, este alcătuită după Anastasie Sinaitul, patriarhul Antiohiei din secolul al VI-lea (după unii nu a fost patriarh, ci egumenul unei mănăstiri din Sinai în secolul al VII-lea), care tratat cuprinde multe (154, după alții mai puține, iar după alții 361, *Pitra* II, 243) răspunsuri de conținut exegetic, dogmatic, moral și ascetic.

Iată, din aceste trei izvoare s'a alcătuit Indreptarea Legii, colecțiunea canonică a Românilor ortodocși.

Ea s'a editat cu aprobarea autorității bisericești compefinte și, după ce tipărirea ei s'a terminat în 1652, a primit caracterul unei colecțiuni canonice oficiale. Astăzi viața bisericească a Românilor se conduce după dânsa și după traducerea românească a Pidalionului¹⁾.

¹⁾ Indreptarea Legii a fost tradusă la a. 1722 pe limba latină de *Petru Dobra* sub titlul: „Regula legis divinae voluntati accomodata, continens jam canonica et imperatoria pro causis status tam ecclesiastici quam secularis...“ nu atât pentru usul Românilor uniți din Transilvania și Ungaria, cât mai vătos pentru informarea privighetorilor latini ai acestora (C. Popovici, op. cit. pag. 115).

Partea primă a Indreptării Legii, adică cele dintâi 417 capitole, a fost retipărită cu litere latine în București, în tipografia curții, fără arătarea numelui editorului și a anului tipării, cu titlul original: „Indreptarea Legiei cu Dumnezeu...“ I. Bianu și N. Hodoș (Bibliografia românească veche, vol. I, București, 1903, pag. 203) spun că a fost editată la anul 1871 de N. Blaremburg și G. Missail. Ediția aceasta are și o prefață: „Din partea editorului“, în care se tratează pe scurt despre izvoarele colecțiunii. În întregime a fost retipărită cu litere latine în București la a. 1884 de Ioan M. Bujoreanu odată cu Pravila dela Govora (vezi pag. 127, nota) și apoi de acelaș la 1885 în vol. III al Colecțiunii de legiuirile României vechi și cele noi (pag. 134—471).

Un extract din Pravila cea mare, cu tălmăcirii scurte, făcute pentru anul 1872, are următoarea prefață: „Acesta este un extract din Pravila cea mare, care a fost tipărită în Timisoara în anul 1872...“ și al celui de al treilea se găsește în Sintagma ateniană (IV, 417, 441), iar al celui de al doilea la *Pitra* (Jus. eccl. Monum. I, 364 sq). Asupra raportului, în care stau numerele canoanelor cu colecțiunea noastră, cu Cormciaia, Cniga Pravil și cu Pidalionul, am vorbit mai înainte.

Partea ultimă din Indreptarea, așa zisul „*Catastih cu Dumnezeu*“ în 54 capitole, este alcătuită după Anastasie Sinaitul, patriarhul Antiohiei din secolul al VI-lea (după unii nu a

Am examinat aici cele patru colecțiuni canonice, care sunt aprobate oficial la Slavii, Grecii și Românii de credință ortodoxă. Despre aceste colecțiuni am avut să tratăm la acest loc în conformitate cu problema, ce ne-am fixat. Acestea au, după Sfânta Scriptură și Sf. Tradiție, autoritatea de isvoare primare la rezolvarea afacerilor bisericesti. Dar mai există și alte isvoare, la care recurg autoritățile bisericesti ale unor Biserici provinciale pentru rezolvarea afacerilor lor bisericesti. La noi¹⁾ de pildă are importanță juridică la rezolvarea unor chestiuni: „*Nomocanonul*“ adică «*Zakonopravilnik*»-ul, carele se găsește la finea Trebnicului mare; afară de aceasta în practica bisericască se iau în considerare legile de Stat pozitive și diferitele statute, cari se dau în comun de către autoritățile de Stat și cele bisericesti. Despre acestea însă nu se poate trata aici, deoarece noi avem intențiunea de a edifica colecțiunea canonică a isvoarelor primare și prin urmare am avut datoria să tratăm numai despre colecțiunile, cari, după Sfânta Scriptură și Tradiție, au această autoritate, adică autoritatea isvoarelor primare.

III.

Dupăce am arătat cari sunt isvoarele, din cari s'a luat conținutul colecțiunii prezente și dupăce am comparat colecțiunea aceasta cu colecțiunile oficiale de astăzi editate în limba slavă, grecească și română, urmează să vorbim despre chipul cum s'a aranjat această colecțiune.

În precuvântarea la ediția primă am arătat care mi-a fost scopul la aranjarea acelei ediții și am mai spus că traducerea

fundamentală, deoarece în multe interpretări urmează pe canonistul Van Espen, ceace face cartea neutilizabilă din punct de vedere ortodox (Comp. I. Mateiu: Contribuțiuni la istoria dreptului bisericesc, vol. I. pag. 170).

Amintim aici încă un codice de proveniență oficială, care poartă titlul următor: „Manual de pravila bisericască sau culegere din canoanele sfinților apostoli și dintr'ale sfințelor soboare precum și din cele cuprinse în pravila bisericască vechiă de prea sfințitul arhiepiscop și mitropolit al Ungrovlahiei D. D. Nifon a doua oară tipărit și adăogat cu mai multe articole trase din pravile bisericesti... București 1854.“ Ediția primă a apărut la 1853. Este o prescurtare din canoanele universale ale Bisericii și din Pravila cea mare (C. Popovici, op. cit. pag. 116—117). În biblioteca eparhială din Arad se găsește și un exemplar din ediția dela 187. (N. Tr.).

¹⁾ La Sârbi (N. Tr.)

am făcut-o după Sintagma Ateniană. Sintagma aceasta, editată de către învățații *Rali* și *Potli*, este una dintre cele mai bune și cele mai critice cărți de drept ale Bisericii ortodoxe apărute până acum. Titlul ei este următorul: *Σύνταγμα τῶν θεσῶν καὶ ἐπιτῶν κανόνων τῶν τε ἁγίων καὶ πανευρέμων Ἀποστόλων καὶ τῶν ἐπιτῶν οἰκουμενικῶν καὶ τοπικῶν Συνόδων καὶ τῶν κατὰ μέρος ἁγίων Πατέρων, ἐκδοθὲν ὑπὸ Γ. Ἀ. Ράλλη καὶ Μ. Πότλη, ἐγκρίσει τῆς ἁγίας καὶ μεγάλης τῶν Χριστοῦ ἐκκλησίας (Ἀθήνησιν, 1852—59)*. La apariția ei, canoniștii cei mai buni au salutat-o cu însuflețire. Nu voi menționa pe învățații din răsăritul Europei, ci numai pe apuseni. Temeinicul cunoscător al dreptului nostru bisericesc, cardinalul *Pitra*, primind primele cinci volume ale Sintagmei, le-a studiat într-o carte specială (*Des canons et des collections canoniques de l'Eglise grecque d'après l'édition de M. G. A. Rhalli*) și și-a spus opinia sa asupra acestei lucrări și după ce în genere a condamnat pe răsăriteni, a pus întrebare asupra dreptului bizantin medieval, zicând: «Oricare este răspunsul nostru, ne grăbim să declarăm că este departe de noi ideea să arătăm mânie nejustificată împotriva lucrării sincere și conștiințioase a dlui Rhali. Dimpotrivă am fi dispuși să-l prezentăm ca model catolicilor, cari fără de nici o critică se mulțumesc cu lucrări supraficiale. Fiind un literat laic, funcționar laic și elin prin naștere, l-ar fi putut interesa multe alte chestiuni interesante, totuși el nu șovăește de a se înconjura de cărți teologice vechi și încă de cele, pe cari învățații moderni mai vârtos le-ar disprețui. Zece dintre toate manuscrisele, pe cari le-a putut câștiga, le compară cu douăsprezece diverse ediții; remarcă cele mai mici deosebiri spre a le putea nota cu răbdare la capătul fiecărei pagini, întocmai ca un filolog. Nu este mulțumit cu lucrările antecesorilor dela Bonafidius și Tillet până la cardinalul A. May: adăogă pagini nouă, întregește lipsurile importante, scoate la iveală autori și scrieri uitate și necunoscute... Personal nu ne-a adresat nici un șir, nici în notele sale, nici în precuvântările sale științifice. Rămâne totdeauna pe punctul de vedere al editorului imparțial și echivalentul a douăzeci de volume și a tot atâția autori ni-l oferă pe o extensiune mică; o iscusință, care i s'a dat de către Provedință». Celebrul *Biener* apreciind (*Kritische Zeitschrift für Rechtswissenschaft*, XXVIII, 184—185) această lucrare zice: «Noi trebuie să salutăm această lucrare ca pe o dovadă foarte vie a Bisericii

grecești.» Și după ce arată că lucrarea aceasta a fost primită și aprobată fără condiții de către toate Bisericile autocefale, adaugă: «În această simptomă apare mai ales dovada unității în Biserica ortodoxă răsăriteană; iar acceptarea generală a acestor izvoare de drept grecești fundamentale universale este cu atât mai importantă, dacă avem în vedere că divizarea ierarhică și după limbi a Bisericilor naționale ar fi putut fi foarte periculoasă pentru această unitate.» Am avut deja prilejul (Canoanele însoțite de comentarii, II, 206) să vorbesc cât de mult este apreciată această lucrare de către *Dr. Zhishman*, eminentul cunoscător al dreptului nostru bisericesc. Și într'adevăr Sintagma Ateniană meriță această laudă.

Lucrarea aceasta s'a născut din necesitatea ca tot cecece este important pentru dreptul bisericesc să fie adunat și tipărit într'un op. Spre scopul acesta editorii au studiat multe manuscrise vechi, au adunat într'însa cecece s'a găsit în acestea precum și în diferitele ediții tipărite, mai ales apusene, și lucrarea aceasta admirabilă a fost alcătuită după o comparație foarte sârguincioasă a tuturor acestora și pe baza unui manuscris din secolul al XVIII-lea, copiat depe altul din 1311, care a făcut parte din biblioteca mitropolitană din Trapezunt și care cuprindea Sintagma întreaga și Nomocanonul în XIV titluri cu comentariile lui Zonara și Valsamon. Am menționat mai înainte titlul acestei lucrări. Lucrarea s'a început cu binecuvântarea Bisericii celei Mari, cecece se evidențează și de pe pagina titulară a fiecărui volum: „*Ἐγκρίσει τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλῃς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας.*” După aceasta a urmat aprobarea Sf-lui Sinod din Atena și apoi a celui rusesc. Ținând seamă de posibilitatea și imposibilitatea referințelor celorlalte Biserici autocefale de a-și exprima aprobarea în mod solemn, noi, pe baza aprobărilor pronunțate de de către centrele principale ale ortodoxiei, putem privi această ediție de universal recunoscută și astfel o putem recunoaște de adevăratul Corpus iuris ecclesiae orthodoxae orientalis. Cuprinde șase volume în octav mai mare și conține tot cecece s'a editat mai important din dreptul bisericesc până în zilele noastre.

Conținutul detaliat al Sintagmei este următorul:

Volumul I. 1) Nomocanonul în XIV titluri respective Nomocanonul patriarhului Fotie, cu extractele referitoare din legislația bizantină și cu scholiile lui Valsamon; 2) Tratatul patriarhului

din Constantinopol, Gherman, asupra ereziilor și sinoadelor; 4) Tratatul lui Fotie, patriarhul Constantinopolului asupra sinoadelor ecumenice și 5) tratatul lui Nil, mitropolitul Rodosului, despre sinoade.

Volumul II. 1) Canoanele Sfinților Apostoli; 2) Canoanele sinod. prim ecum.; 3) Canoanele sinod. al doilea ecum.; 4) Canoanele sinod. al treilea ecum.; 5) Enciclica sinodului al treilea ec.; 6) Canoanele sinod. al patrulea ecum.; 7) Despre sinodul al cincilea ecum.; 8) Despre sinodul al șaselea ecum.; 9) Despre sinodul trulan; 10) Canoanele sinodului trulan; 11) Canoanele sinod. al șaptelea ecum.; 12) Canoanele sinodului întâiu-al doilea; 13) Canoanele sinodului ținut în biserica St. Sofia. La toate aceste canoane sunt puse comentariile lui Zonara, Valsamon și Aristen. La fine este pus un indice analitic al canoanelor și la fiecare canon sunt arătate canoanele paralele respective.

Volumul III. 1) Canoanele sinodului ținut pe timpul lui Ciprian; 2) Canoanele sinodului din Ancira; 3) Neocesareia; 4) Gangra; 5) Antiohia; 6) Laodiceia; 7) Sardica; 8) Cartagina; 9) Cinci enciclice referitoare la sinodul din Cartagina; 10) Canonul sinodului din Constantinopol ținut pe timpul lui Nectarie. La toate aceste canoane sunt puse și comentariile lui Zonara, Valsamon, iar la unele și cele ale lui Aristen. La sfârșit se găsește un indice analitic al canoanelor întocmai ca la volumul al II-lea.

Volumul IV. 1) Canoanele lui Dionisie din Alex.; 2) Petru din Alexandria; 3) Grigorie din Neoces.; 4) Ațanasie c. M.; 5) Vasile c. M.; 6) Grigorie Nis.; 7) Răspunsurile canonice ale lui Timoteiu din Alex.; 8) Canoanele lui Teofil din Alex.; 9) Canoanele lui Kiril din Alex.; 10) Grigorie Teol. asupra cărților Sf. Scripturi; 11) Amfilohie asupra cărților Sf. Scripturi; 12) Epistola lui Ghenadie din Constantinopol; 13) Epistola lui Tarasie din Constantinopol. Dintre aceste la canoanele primilor cinci Părinți sunt puse comentariile lui Zonara; cele ale lui Valsamon se găsesc la toate canoanele cu excepția lui Grigorie Teol., Amfilohie și Ghenadie; cele ale lui Aristen numai la canoanele lui Vasile c. M. Cu aceste se termină colecțiunea canonică propriu zisă, care în secolul al X-lea a devenit universal obligatorie pentru Biserica întreagă și care totdeauna urmează Nomocanonului în XIV titluri. Sub titlul *Διαφορά* în acelaș volum urmează următoarele: 1) Trei extracte din enciclicele lui Vasile c. M.; două din răspunsurile lui

din Constantinopol, Gherman, asupra ereziilor și sinoadelor; 4) Tratatul lui Fotie, patriarhul Constantinopolului asupra sinoade-

Ioan Gurădeaur și una din ale sf. Anastasie; 2) Sinopsa canoanelor, care, împreună cu canoanele arătate în mod sinoptic în volumul prim și împreună cu scholiile lui Aristen alcătuiesc originalul părții canonice din Cormciaia noastră; 3) Răspunsurile lui Nicolae al Constantinopolului; 4) Canoanele lui Nichifor Mărturisitorul; 5) Canoniconul atribuit lui Ioan Postișorul; 6) Răspunsurile canonice ale lui Valsamon; 7) Opt tratate ale aceluiaș Valsamon; 8) Cinci tratate asupra postului; 9) Două tratate canonice ale lui Zonara.

Volumul V. se poate împărți în trei părți. Partea primă conține hotărârile și ordinele sinodale ale patriarhilor din Constantinopol — începând cu patriarhul Nicolae Misticul (924) până la patriarhul Antim (1850). Partea a doua conține novelele împăraților bizantini în chestiuni bisericești — dela Iustinian până la Andronic (1328). Partea a treia este de cel mai divers cuprins; înainte de toate se găsesc diferite răspunsuri, epistole și tratate referitoare la chestiuni canonice ale unor canoniști celebri, un catalog al scaunelor episcopale din întreaga lume ortodoxă până în prezent, un tractat asupra demnităților bisericești, diferite modele de gramate pentru numirea în demnități bisericești, pentru sfînjirea, dimiterea preoților și așa mai departe, iar la fine, ca supliment, este legea regelui Otto din Iulie 1852 privitoare la ierarhia Bisericii din Elada, statutul Sf.-lui Sinod din Atena, ordinul patriarhului Ciril dat în 1756 privitor la sfântul botez și la sfârșit enciclica patriarhului Antim din 8 Octomb. 1849.

Volumul al VI-lea conține (pag. 1-519) Sintagma alfabetică a lui Matei Vlastar și apoi un indice alfabetic și analitic al întregului conținut din cele șase volume.

Publicația aceasta nu are valoare practică. în sensul Cnigăi Pravil și a Pidalionului. Ea are importanță științifică și expune în formă critică totul, pe baza căruia se poate pronunța o apreciere asupra evoluției dreptului canonic în Biserica răsăriteană. Importanța acestei publicații nu se limitează la vre-o Biserică particulară, ci conform observației corecte a lui Biener, având în vedere conținutul ei, are importanță generală pentru întreaga Biserică ortodoxă răsăriteană, iar, prin deplinătatea și metoda ei, are importanță critică pentru întreaga lume creștină. Prin urmare am fost îndreptățit ca pentru traducerea mea să aleg chiar pe aceasta și nu alta.

La traducere m'am acomodat strict textului din Sintagma. Aceasta a fost cauza că unele canoane nu le-am tradus chiar după caracteristicile limbei sârbești, dar m'am hotărît ca mai bine să sufere frumusețea limbii, decât să mă abat dela textul Sintagmei. Aceeaș este cauza și pentru faptul că traducerea mea nu corespunde totdeauna traducerilor, pe cari le avem în alte limbi. La traducere am întrebuițat volumele II, III și IV ale Sintagmei, în cari se găsesc canoanele. Volumul al VI-lea l-am întrebuițat la alcătuirea indicelui meu alfabetic asupra canoanelor.

Sintagma am folosit-o de bază la traducerea canoanelor, dar am comparat și alte ediții ale canoanelor noastre, mai ales cele după edițiile lui *Beveregiu* și *Pitra*.

Prima are titlul: *Συνόδιον* sive Pandectae canonum SS. Apostolorum et Conciliorum ab ecclesia graeca receptorum, nec non canonicarum SS. Patrum epistolarum..... Guilielmus Beveregius ecclesiae anglicanae presbyter recensuit, prolegomenis munivit et annotationibus auxit. Oxonii. 1672 în folio. Ediția aceasta s'a făcut după unul dintre manuscrisele Bibliothecae Bodleianae, comparat cu multe altele și este împărțită în două volume. Volumul *prim*, după o introducere savantă (Prolegomena, pag. I-XXIV), despre istoria și literatura dreptului canonic al Bisericii răsăritene, conține canoanele apostolice, canoanele sinoadelor ecum. și a unsprezece sinoade particulare (cel ținut în biserica Sf. Apostoli din Constantinopol, cel ținut în biserica Sf. Sofia din Constantinopol, cel din Cartagina pe timpul lui Ciprian, din Ancira, Neoces., Gangra, Antioh., Laod., Sard., Cart., și cel din Constantinopol din timpul lui Nectarie) cu comentariile lui Valsamon și Zonara și sinoptic cu scholile lui Aristen. La finea acestui volum se găsește traducerea lui Beveregiu din limba arabă a canoanelor primelor patru sinoade ecum. după Iosif din Egipt. *Volumul al doilea* este împărțit în două părți, fiecare cu paginație specială și adică partea primă conține canoanele a treisprezece Sf. Părinți cu comentariile lui Valsamon și Zonara, apoi pe însuși Valsamon, dar fără comentar și la sfârșit Sinopsa enciclicelor canonice și răspunsurile canonice ale patriarhului din Constantinopol, Nicolae, cu comentariile lui Valsamon. Sinopsa și aceste răspunsuri nu sunt paginate. Partea a doua conține Sintagma lui Matei Vlastar, apoi actele sinodului din Constantinopol dela 879 și la sfârșit

un indice alfabetic asupra întreg cuprinsului celor două volume. După aceasta urmează, cu paginație specială, comentariile savante ale lui Beveregiu, nu numai referitor la canoanele Sf.-lor Apostoli, ale sinoadelor și Sf.-lor Părinți, ci și la comentariile canoanelor. Un nou indice alfabetic asupra chestiunilor și persoanelor, asupra cărora se fratează în aceste comentarii, încheie partea aceasta.

Până la apariția Sintagmei Ateniene, Sinodiconul lui Beveregiu a fost publicația cea mai bună și cea mai complectă pentru isvoarele dreptului nostru bisericesc — și nimeni nu putea zice că cunoaște acest drept fără a-l fi studiat pe Beveregiu. Intre ortodocși s'a bucurat de cinste așa de mare, încât l-au numit **carte sfântă...** Nicodim îl numește în prefața Pidalionului *Βεβλία τῶν ἱερῶν Παδέκτων* și-l consideră de prim isvor pentru colecțiunea sa. Rali numește Synodiconul lui Beveregiu **comoară prețioasă** (*θησαυρός Πολύτιμος*). «Synodiconul lui», zice dânsul, «se găsește în mâinile fiecărui cap și învățător bisericesc, întrucât permite raritatea acestei cărți, și se consideră ca o comoară prețioasă». Bucurându-se ediția lui Beveregiu de astfel de cinste, a început să se răspândească în toate părțile, îndată ce a apărut și chiar în secolul al XVIII-lea era foarte rară. În întreaga Rusie la anul 1734 se știa numai despre un singur exemplar. Pot spune că numai în urma unui noroc am câștigat ca proprietate a mea un exemplar din Synodiconul lui Beveregiu și cu toate că am adus spre scopul acesta mare jertfă mi-a fost de mare folos.

La comparație am întrebuițat și un alt isvor și anume ediția lui **Pitra**. Titlul ei este următorul: *Iuris ecclesiastici graecorum Historia et Monumenta jussu Pii IX Pont. Max. curante I. B. Pitra S. R. E. Card. Romae. 1864—1868*. După cât știu până acum au apărut două volume și aceste două volume au următorul conținut: Volumul prim cuprinde istoria dreptului bisericesc grecesc din secolele I—VI; apoi monumentele dreptului, în primul rând canoanele apostolice și apoi cele date în secolele IV—VI și anume întâiu ale sinoadelor și apoi ale Părinților. La sfârșit sunt și trei indici: canonum, veterum scriptorum et rerum. Volumul al doilea cuprinde după o Praefationem, dispozițiile canonice din secolele VI—IX și adică înainte de toate dispozițiile sinoadelor și căpeteniilor bisericești greci și apoi colecțiunile canonice grecești din acelaș timp și la sfârșit scholii și comentarii

la canoanele străvechi ale Bisericii grecești. Volumul se termină cu indici de acelaș fel ca la cel dintâiu. Ediția aceasta s'a alcătuit pe baza multor manuscrise, cari se păstrează în diverse biblioteci din Europa și astfel, deoarece editorul a comparat sârguincios toate aceste manuscrise, este o lucrare prețioasă pentru știință. Dacă editorul ar fi ținut seama de ceea ce însuși a spus și a lăudat, vorbind despre ediția ateniană, după cum am arătat mai înainte, ar fi omis multe din Anotațiunile sale dela canoane și astfel ne-ar fi cruțat să-l numim inamic necruțător al ortodoxiei.

Aceste două ediții menționate, afară de Sintagma Ateniană, mi-au servit de izvoare principale auxiliare la compararea traducerii. Afară de aceste și firește afară de Cniga Pravil, Cormciaia și Pidálionul, am mai consultat și alte ediții asupra celor ce le cuprind despre unele canoane și pe cari ediții le-am putut achiziționa aici, într'o localitate atât de depărtată de centrele științei. Edițiile acestea sunt următoarele: *I. Harduini*, Conciliorum Collectio regia maxima. Tomis XII. Paris 1715; *Dieania vse-lensciih soborov* (Activitatea sinoadelor ecumenice), 7 vol. Kazan 1859—1873; *Dieana pomiesnih soborov* (Activitatea sinoadelor provinciale) Kazan, 1877; *G. Voelli et H. Justelli*: Bibliotheca juris canonici veteris. Tom. II. Lutet. Paris, 1661; *Van Espen*: Comentarius in canones. Colon Agripp. 1755; *C. I. Hefele*: Conciliengeschichte, II Auflage. Freib. 1873—1879. Apoi am comparat acele volume din *Migne*, Patrologiæ Cursus completus, în care se găsesc canoanele însoțite de Comențariile lui Valsamon și Zonara și enciclicele canonice citate ale Sf.-lor Părinți și în fine nu am putut lăsa necomparate canoanele Bisericii ortodoxe cum sunt acceptate în Corpus iuris canonici al Bisericii rom. cat. și la această lucrare am avut la dispoziție două ediții, una veche *P. Lancelotti* din 1682 și alta mai nouă, *Aem. L. Richter* din anul 1839 în două volume. Sunt nevoit a mai observa că am avut în vedere și textul canoanelor așa cum se găsesc în vechile manuscrise sârbești ale Cormciaiei, cari mi-au fost la îndemână.

Așadară traducerea canoanelor am făcut-o pe baza Sintagmei Ateniene, comparând continuu pe Beveregiu și pe Pitra, iar incidental celelalte ediții menționate mai înainte.

Originalul l-am tradus literal. Deoarece noi nu avem o ter-

la canoanele străvechi ale Bisericii grecești. Volumul se termină cu indici de acelaș fel ca la cel dintâiu. Ediția aceasta s'a alcătuit pe baza multor manuscrise, cari se păstrează în diverse biblioteci din Europa și astfel, deoarece editorul a comparat sârg-

minologie juridică fixată, la cuvintele unde nu am fost în stare să găsec un termen sârbesc, acolo am urmat terminologia din Cniga Pravil, întrucât Cartea aceasta cuprinde locurile respective din canoane. Mai de grabă am ales această procedură, decât să făuresc termene nouă, eventual neînțelese de toți. Unde jinându-mă literal de text, nici decum nu am putut exprima ideia respectivă din canoane, acolo am adăogat dela mine câteva cuvinte, dar acestea în tot locul le-am însemnat cu semnul [], așa că cuvintele, cari în ediția mea sunt puse între aceste semne nu se găsec în textul canoanelor. Semnul () dela unele canoane din ediția mea se găsește și în original. Singurul loc, unde m'am abătut dela textul original este la canoanele sinodului din Laodiceia, anume am omis traducerea primelor cuvinte cu cari se începe fiecare canon: „περὶ τοῦ“ sau „δτι“, cari depind de „ὁρίσασθαι — dispunem,“ — și am început canonul în formă pozitivă, procedând astfel spre a încunjura repeșirea cuvintelor: «având în vedere» și «că». Apoi, spre a se putea înțelege mai bine ceace am vrut să spun prin câte-o expresiune și cărui cuvânt din Sintagma ateniană corespunde respectiva expresiune, la indicele alfabetic după fiecare cuvânt am pus în paranteză expresiunea grecească și prin acesta cred că am supliniit îndeajuns lipsa de terminologie juridică a limbei sârbești.

Locurile din Sf. Scriptură, cari se găsec în textul original al canoanelor, le-am tradus pe sârbește așa cum se găsec în text, nejinând seamă toțdeauna de traducerea Danicici-Wuk, deoarece am constatat că traducerea aceasta nu corespunde toțdeauna textului citat din Biblie.

În privința împărțirii materiei este deosebire între colecțiunea mea și Sintagma Ateniană. Am vorbit asupra ordinei cum sunt trecute canoanele în cea din urmă — și prin aceasta mă deosebesc de Sintagma și apoi, omițând din motivul menționat sinodul din Cartagina jînut pe timpul lui Ciprian, am urmat ordinea cronologică și adică în privința sinoadelor decisiv mi-a fost anul, când s'au jînut (întrucât acesta este demonstrat în mod științific), iar în privința Sf.-lor Părinți anul decesului lor. Atât în Pidalion cât și în Cniga Pravil alta este ordinea, decât în Sintagma Ateniană. În Cniga Pravil sinoadele particulare urmează ca și în colecțiunea prezentă și eu nu văd vre-o rașune de ce ar trebui să stea, ca depildă în Pidalion, la locul prim minologie juridică fixată, la cuvintele unde nu am fost în stare să găsec un termen sârbesc, acolo am urmat terminologia din Cniga Pravil, întrucât Cartea aceasta cuprinde locurile respective din canoane. Mai de grabă am ales această procedură, decât să făuresc termene nouă, eventual neînțelese de toți. Unde jinându-mă literal de text, nici decum nu am putut exprima ideia

două sinoade din secolul al IX-lea și numai după acestea sinoadele din secolul al IV-lea. Ordinea canoanelor Sf.-lor Părinți este perfect identică în Cniga Pravil și Pidalion, numai că în cel din urmă canoanele lui Grigorie din Neocezarea sunt puse înaintea canoanelor lui Petru al Alexandriei, iar în cea dintâi după acestea. Editorii Pidalionului spun că la stabilirea ordinii canoanelor Părinților au avut în vedere anul morții fiecărui Sf. Părinte. Și noi am avut în vedere aceasta și între noi și Pidalion este deosebire numai la ordinea referitoare la Timoteiu al Alexandriei și Grigorie Nisenul: în Pidalion este pus întâiu cel din urmă, deși editorii în *προλεγόμενα* respectivă afirmă că Timoteiu a murit cu vre-o zece ani înainte de Grigorie Nisenul. Exactitatea datelor mele sunt garantate prin rezultatele cele mai nouă ale științei referitoare la Sf. Părinți.

Cred că cu aceste am spus în fond totul, ceea ce am trebuit să spun asupra modului cum am alcătuit ediția mea.

Despre comentariile canoanelor Bisericii ortodoxe.¹⁾

„Lămurirea cuvintelor Tale luminează și învață pe cei fără experiență — zice profetul și dumnezeescul David către Dumnezeu; și cu drept cuvânt au primit orânduile dumnezeieștilor Apostoli și ale Părinților numirea de cuvinte divine căci ei le-au dat pe acestea pătrunși fiind de Duh divin». Astfel începe Ioan Zonara comentariile sale la canoane.

Explicarea acestor cuvinte divine sau legi sfinte (canoane) a fost problema fiecărui comentator din toate veacurile. Nu este în fiecare canon totul clar și nu este publicat așa de lămurit fiecare canon, încât cetind canoanele, să poată oricine a le înțelege imediat și să găsească sensul lor original. Acesta depinde de textul canoanelor, cari au fost editate în diferite locuri și în decursul mai multor veacuri și prin urmare nu au putut fi editate toate astfel ca și când ar fi apărut într'un loc și în același timp, din care cauză nu este suficientă cunoașterea limbei și a relațiilor istorice dintr'o epocă și dintr'un loc pentru înțelegerea deplină a canoanelor. Din cauza aceasta se poate zice că comentariile canoanelor au devenit necesitate arzătoare în Bise-

¹⁾ În original acest capitol are numirea de „prefață“, adică pfață la lucrarea „Canoanele Bisericii ortodoxe însoțite de comentarii“.

două sinoade din secolul al IX-lea și numai după acestea sinoadele din secolul al IV-lea. Ordinea canoanelor Sf.-lor Părinți este

rică și necesitatea acestor comentarii s'a simțit întocmai ca și explicarea Sfintei Scripturi.

Noi nu avem mulți comentatori de canoane. Riguros luând cele dintâi 11 veacuri nu au nici unul. La începutul secolului al XII-lea apare cel dintâi comentator și acesta este călugărul *Ioan Zonara*, marele drungariu al tribunalului împărătesc și secretar de Stat. Am văzut cum începe Zonara comentariile sale; apoi în prefață zice mai departe că intențiunea lui este de a face ca sfintele canoane să fie înțelese și de a lămuri conținutul lor astfel ca oricine să aprofundeze canoanele și așa dispozițiile canonice să fie lămurite în fața tuturor, și prin urmare și-a propus să explice fiecare canon separat și pe scurt. Lucrul acesta l-a făcut atât de bine, încât pe terenul acesta până astăzi nimeni nu l-a ajuns și Balsamon cu drept cuvânt l-a numit în comentariile sale: *ὁ ὑπερφύεστατος*.

Tot în acest secol al XII-lea a scris un comentariu și *Alexiu Aristen*, diacon și marele nomofilax al bisericii patriarhatului din Constantinopol. Dânsul a scris comentariul său la textul prescurtat (sinopsă) al canoanelor și anume astfel că sub textul prescurtat a pus textul complet perifrăzat al canoanelor; iar dacă textul prescurtat era lămurit, lăsa canonul fără comentariu și făcea numai nota: «canonul este lămurit»

În jumătatea a doua a secolului al XII-lea apare al treilea comentator, *Teodor Balsamon*, mai întâiu cartofilax al bisericii patriarhale din Constantinopol, iar mai târziu (dela 1193) patriarh al Antiohiei. Balsamon și-a pus problema de a pune în acord prescripțiunile canoanelor sfinte și ale legislației greco-romane și în privința aceasta a lucrat independent; iar privitor la explicarea canoanelor urmează întru toate lui Zonara, augmentând ici ceea ce comentariile lui Zonara astfel că pentru lămurirea prescripțiilor câte unui canon citează și hotărârile sinodului patriarhal din Constantinopol.

Comentariile a tustrei (Zonara, Aristen și Balsamon) sunt tipărite în original în volumul II, III și VI din *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων.... ὑπὸ Γ. Ἀ. Πάλλη καὶ Μ. Πότλη. Ἀθῆναι,*¹⁾ iar textul grecesc cu traducerea latină în *Συνοδικόν, sive Pandectae canonum ss. Apostolorum et Conciliorum ab ecclesia graeca receptorum, nec non canonicarum ss. Patrum epistolarum,* —

¹⁾ Titlul întreg al acestei lucrări vezi la pag. 142 (N. Tr.).

Guil. Beveregius recensuit (Oxonii, 1672). Aceste comentarii se găsesc și în traducerea rusească editată de Asociația iubitoare de luminare spirituală din Moscova sub titlul: «Canoanele Sfinților Apostoli, ale Sfințelor Sinoade ecumenice și provinciale și ale Sfinților Părinți însoțite de comentarii» (Moscova, 1876).

Afară de comentariile acestor comentatori mai de frunte greci mai există comentarii scrise în limba grecească de unele persoane din evul mediu. Dar aceste comentarii sunt foarte scurte și nu sunt făcute la fiecare canon, ci numai la unele și pe lângă comentariile lui Zonara își pierde toată valoarea și importanța. Dinre cei mulți, cari au scris comentarii scurte în epoca menționată, mai însemnați sunt următorii patru. Cronologic cel dintâi este **Ioan**, episcop al Citrului (*ἐπίσκοπος Κίτρου*) din anii ultimi al secolului al 12-lea, cunoscut din răspunsurile canonice date arhiepiscopului Constantin Cabasila. Comentariile lui Ioan se găsesc în colecțiunea canonică a lui C. Harmenopulos sub singuraticile canoane. Al doilea este călugărul **Matei Vlastare**, carele în «Sintagma alfabetică» a lui alcătuită în 1335 (în original tipărită în vol. VI al Sintagmei Ateniene: în grecește cu traducere latină în vol. II din Beveregii Synodicom și în traducere rusească în ediția lui N. Ilinișchi din 1892, (Simferopol) a explicat aproape toate canoanele, dar urmând întru totul lui Zonara și și Balsamon cu foarte puține note originale. Al treilea este patriarhul constantinopolitan **Filotei** († 1376), ale cărui comentarii la unele canoane se găsesc în colecțiunea canonică a lui Harmenopulos. Și în fine **Constantin Harmenopulos** († 1383) prefect și nomofilax în Tesalonic. Comentariile lui Harmenopulos scrise la unele canoane se găsesc în colecțiunea lui canonică, unde după cum am amintit deja, se găsesc totodată și comentariile lui Ioan din Citru și ale patriarhului Filotei. Colecțiunea canonică a lui Harmenopulos este tipărită în vol. I. din Iuris graeco-romani tam canonici quam civilis ed. Iohannis Leunclavii Amelburni (Francofurti 1596).

Până la anul 1798 nu există vre-un comentariu mai bun scris în limba grecească. În acest an și-a publicat în Constantinopol călugărul **Hristofor** cu binecuvântarea patriarhului Neofit colecțiunea sa canonică și în aceasta se pot găsi multe comentarii canonice originale. Pe baza comentariilor lui Hristofor a fost alcătuit comentariul *Πηδάλιον τῆς νοητῆς νηὸς τῆς μίας ἁγίας κατολιζῆς*

Guil. Beveregius recensuit (Oxonii, 1672). Aceste comentarii se găsesc și în traducerea rusească editată de Asociația iubitoare de luminare spirituală din Moscova sub titlul: «Canoanele Sfinți-

καὶ ἀποστολικῆς τῶν ὀρθοδόξων ἐκκλησίας, pe care l-au compus călugării *Agapie* și *Nicodim* și a fost tipărit în Lipsca la anul 1800.

* * *

Nici la *apus* nu au rămas fără comentarii canoanele Bisericii ortodoxe. Este cunoscut că în secolul al XVI-lea la teologii apuseni în urma desbinării religioase s'a manifestat dorința de a cunoaște mai deaproape monumentele scrise ale Bisericii grecești și în urma acestei dorințe imediat au început să se editeze colecțiunile canonice ale Bisericii răsăritene și în general izvoarele de drept ale acestei Biserici, sau cu textul grecesc sau în traducere latinească sau paralel, textul grecesc și traducerea latină. La edițiile apusene adeseori s'a întâmplat că nu s'au mulțumit cu simpla pregătire pentru tipar a izvoarelor canonice ale Bisericii răsăritene, ci s'au scris și observații critice referitor la aceste izvoare; iar în special la unele ediții găsim explicații destul de detaliate la canoanele Bisericii răsăritene, cari, firește, sunt în armonie cu mărturisirea de credință urmată de respectivul editor. Comentariile apusenilor au destulă importanță pentru canoniștii ortodocși, mai ales comentariile unora, întrucât dâșii discută multe chestiuni din canoanele ortodoxe, cari mai înainte nu au fost prelucrate și întrucât în aceste comentarii găsim în multe cazuri evoluția istorică a unor instituții canonice foarte însemnate. Firește, canoniștii ortodocși nu e permis nici un moment să piardă din vedere direcția de credință religioasă a scriitorului respectiv (ultramontan, galican, anglican și așa mai departe) și astfel canoniștii ortodocși va judeca asupra comentariului apusean, comparând în același timp ceea ce zice un scriitor sau altul cu ceea ce învață Biserica ortodoxă.

Primul, carele s'a îndeletnicit cu comentariile și cu izvoarele canoanelor răsăritene și a cărui lucrare a fost și tipărită este savantul augustinian *Christianus Lupus* († 1681). Comentariile lui se găsesc în lucrarea: *Synodorum generalium ac provincialium decreta et canones, scholiis, notis ad historica actorum dissertatione illustrati* (Lovanii 1665). Această operă oferă materie canonică bogată, dar este lucrată așa de fără sistem, că în multe cazuri este greu de înțeles ce vrea să zică autorul și că în anumite chestiuni vrea să spună o idee sau contrariul acesteia.

* * *

Nici la *apus* nu au rămas fără comentarii canoanele Bisericii ortodoxe. Este cunoscut că în secolul al XVI-lea la teologii apuseni în urma desbinării religioase s'a manifestat dorința de a cunoaște mai deaproape monumentele scrise ale Bisericii grecești și în urma acestei dorințe imediat au început să se editeze colecțiunile canonice ale Bisericii răsăritene și în general

qua elucidantur exactissime tum sacri canones, tum veteres novique ecclesiae ritus, tum praecipuae partes eccles. historiae (Lugduni 1667. ediția cea mai nouă augmentată și înzestrată cu titlu mai larg editată la Paris 1838). Comentariile acestui scriitor sunt scurte, supraficiale și, după cum zice el, mai puțin sunt exactissima. Se servească de pildă comentarul său la canonul al 6-lea al sinodului prim ecumenic, pe care comentariu l-am amintit la pag. 192 a lucrării prezente.

Dintre toți scriitorii apuseni, cari s'au îndeletnicit cu explicarea canoanelor Bisericii ortodoxe, cel mai demn de atențiune pentru canoniștii ortodocși este preotul anglican, mai târziu episcopul din Asaf canonicul *Guil. Beveregius* († 1708). În *Συνοδικόν*-ul său, al cărui titlu complet l-am amintit mai înainte.

veregiu a scris comentarii savante nu numai la canoanele cele mai însemnate, ci a scris explicări și la comentariile canoniștilor greci. Comentariile lui Beveregius au mare importanță pentru dreptul canonic ortodox.

Tot așa de valoroase sunt comentariile la canoane ale preotului francez *Zeger Bernardus van Espen* († 1728), unul dintre canoniștii cei mai învățați, al cărui renume trăește și astăzi, dar carele nu a fost pe placul Romei și astfel multe lucrări ale lui au fost puse la Index și chiar el însuși la etatea de 82 ani a ajuns la soarta *suspensio a divinis*. Comentariile lui sunt scrise într'o carte specială: *Comentarius in canones et decreta juris veteris ac novi (Coloniae Agrippinae 1755)*.

Din secolul nostru sunt cunoscute următoarele comentarii la canoanele Bisericii ortodoxe. 1) Îndeosebi explicări mai mici (*Anmerkungen*) la canoanele noastre în *Theologische Quartalschrift*, Tübingen 1820 fg. (se spune că de profesorul *Herbst*, unul dintre editorii acestei reviste), apoi 2) *C. I. von Hefele* († 1893) episcopul din Rotenburg în a sa *Conciliengeschichte* și în fine 3) cardinalul *I. B. Pitra* († 1892) în opera sa cu titlul *Iuris ecclesiastici graecorum historia et monumenta (Romae 1864, 1868)*.

* * *

Dintre slavi și-a câștigat merit mare prin comentariile sale la canoane *Arhimandritul Ioan* (Vladimir S. Socolov, dela 1866 episcop de Smolensk, † 1869). Opera sa: *Opis cursa țercovnogov zakonovedenia* (Încercare de curs de legislație bisericească) (Spt.

1851), în care se cuprind și comentariile, i-a adus după merit doctoratul în teologie. Arhimandritul Ioan în comentariile sale în general se străduiește de a arăta care a fost motivul îndrituitor pentru emiterea canonului respectiv, cum a stat mai înainte în Biserică chestiunea, de care se ocupă canonul, cum este de acord cu celelalte canoane paralele, cari dovezi din istoria căror Sfinți Părinți confirmă prescripțiunile canonului, existat-au deja în legiuirea greco-romană prescripțiuni în consonanță cu acel canon, cum au explicat canonul comentatorii evului mediu, ce fel de dogmă canonică stabilește acel canon etc. De aceste ține seamă Arhimandritul Ioan mai ales la comentariul fiecărui canon mai important. Problema și-a rezolvit-o în mod excelent. Tocmai pentru aceste comentarii și pentru alte lucrări erudite ale sale pe terenul dreptului canonic ortodox scriitorul acestor șire i-a dat Arhimandritului Ioan numele de *părintele științei tinere a dreptului bisericesc ortodox*. Scriitorul a spus-o aceasta din convingerea sa adâncă, — și se bucură mult că acest lucru a fost adoptat și de către știința rusească și că astăzi i se dă acestui mare canonist atențiunea pe care o și merită pe deplin.

* * *

În limba sârbească nu se găsesc comentariile sfintelor canoane. Scriitorului acestor rânduri de mult i s'a părut că ar fi bine dacă Sârbii le-ar avea. Din cauza aceasta dânsul încă la anul 1873 a încercat să editeze *canoanele Bisericii ortodoxe* însoțite de comentarii și atunci a publicat canoanele apostolice și canoanele primelor patru sinoade ecumenice. Ediția aceasta s'a oprit din diferite motive. După cinci ani (1878) s'a început din nou, ediția a doua, corectată și întregită față de cea dintâi — dar și această ediție a trebuit sistată mai ales din cauza lipsei de suficiente mijloace materiale pentru continuarea ei. Dacă lucrarea aceasta apare astăzi, meritul întreg se cuvine dlui *Arsa Paievici*, carele, îndemnat de intențiunea nobilă să promoveze cartea teologică sârbească, a primit în editura sa această ediție și prin aceasta a ajutat ca toate canoanele Bisericii ortodoxe să apră în traducere sârbească cu comentarii.

* * *

În lucrarea prezentă toate canoanele din vigoare în Biserica ortodoxă în calitate de canoane pozitive sunt comentate mult:

puțin în mod amănunțit. Sunt expuse în ea nu numai canoanele fundamentale, ci și cele întregitoare. Toate aceste canoane, însoțite de comentariile respective, sunt împărțite în *două* volume. Volumul prim apare acum, iar, îndată după acesta, al doilea.

Din edițiile de mai înainte au fost primite în ediția prezentă numai puține comentarii ale canoanelor, dar chiar și acele cu modificările convenite; toate celelalte comentarii ale canoanelor au fost scrise din nou, iar la câteva autorul s'a folosit de lucrările sale canonice anterioare.

Scriitorul operei prezente a studiat comentariile tuturor canoniștilor menționați mai sus și s'a folosit de comentariile lor întrucât a avut trebuință la scrierea comentariului său propriu. A avut în vedere, întocmai ca Zonara, că «explicarea cuvintelor dumnezeiești luminează și învață pe cei fără experiență» și aceasta i-a fost principiul călăuzitor la scrierea lucrării. În conformitate cu problema aceasta și îndemnat tot de ceea ce au fost îndemnați comentarii mai buni anteriori, când și-au scris comentariile lor la sfințele canoane, autorul s'a străduit ca să comenteze fiecare canon cât mai bine și cât mai deplin și să fixeze înțelesul lor adevărat; iar pentru scopul practic, pentru care scop sunt scrise în genere comentariile canoanelor, lângă fiecare canon a citat și canoanele pararele, cari ating mai de aproape sau mai de departe materia despre care tratează canoanele respective, pentruca din comparația tuturor canoanelor pararele să fie posibilă formarea unei noțiuni exacte asupra diferitelor instituții canonice și astfel să se dea prilej pentru cunoașterea învățaturii canonice pozitive a Bisericii ortodoxe asupra instituției respective. Din cauza acestui scop practic, este pus, firește la finea acestui volum, un indice alfabetic al tuturor materiilor cuprinse într'insul, dupăcum și la finea volumului al doilea se va pune un astfel de indice.

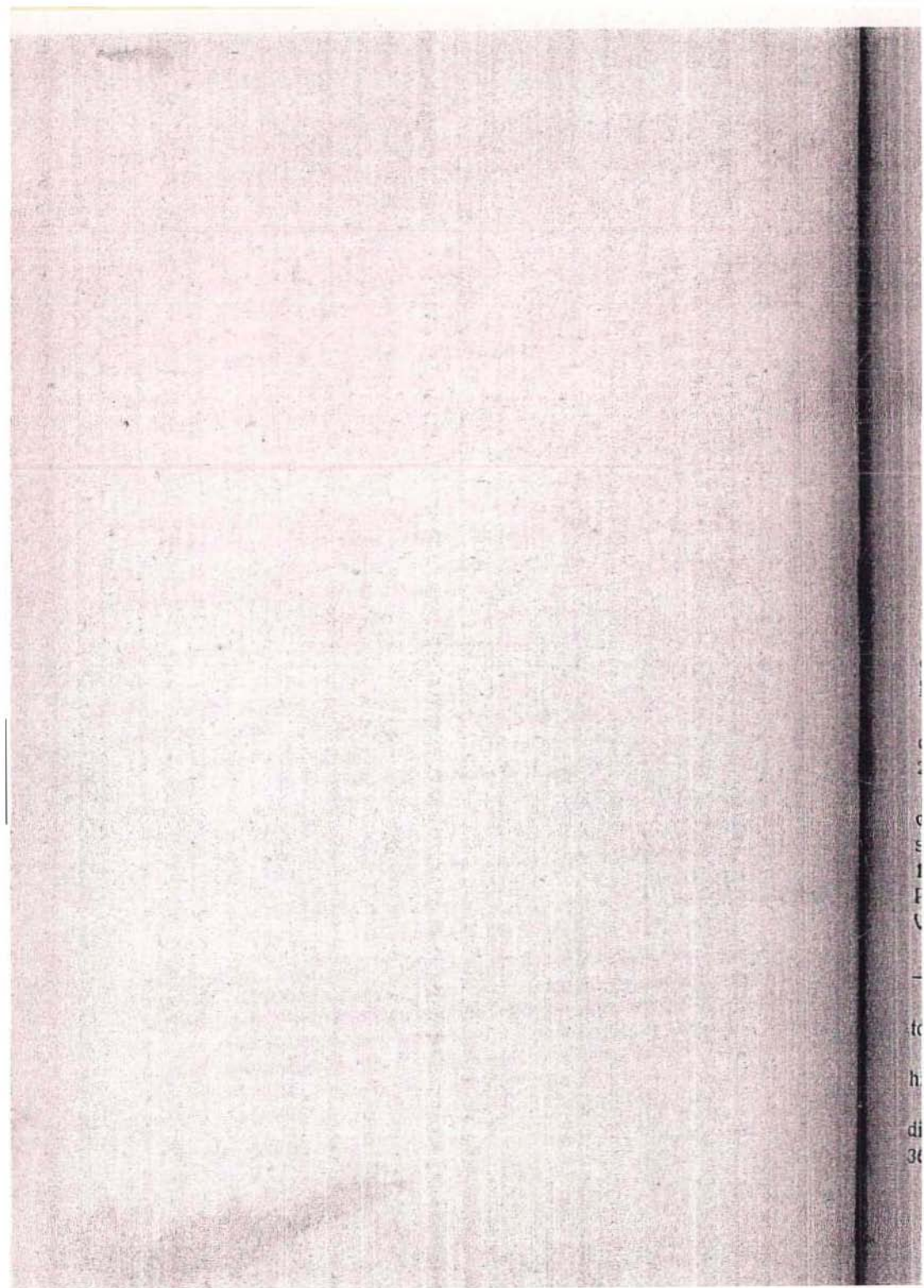
La explicarea cuvintelor dumnezeiești autorul s'a străduit în special să se instruiască și pe sine, ca el însuși să cunoască ce învață sfințele canoane. Și se va bucura dacă această operă va fi în stare să servească și pentru instruirea altora. Zara, Decembrie 1894. E. N.

de comentarii respective, sunt împărțite în *două* volume. Volumul prim apare acum, iar, îndată după acesta, al doilea.

Din edițiile de mai înainte au fost primite în ediția prezentă numai puține comentarii ale canoanelor, dar chiar și acele cu modificările convenite; toate celelalte comentarii ale canoanelor au fost scrise din nou, iar la câteva autorul s'a folosit de lucrările sale canonice anterioare.

Nomocanonul în XIV titluri.

ΝΟΜΟΚΑΝΟΝ ΤΩΝ ΔΕΚΑΤΕΣΣΑΡΩΝ ΤΙΤΛΩΝ



Nomocanonul în patrusprezece titluri.

Titlul prim.

Despre învățătura asupra lui Dumnezeu, despre credința ortodoxă, despre canoane și despre hirotonii.

Capitolul I. *Invățătură despre Dumnezeu și despre credința ortodoxă.* — 49, 50 ap.; 1, II; 7, III; 2 Cart.; 1, 73, 80 trul.

Cap. II. *Cari canoane sunt valabile?* — 1, IV; 1 Cart.; 2 trul.; 2, VII.

Cap. III. *Obiceiul bisericesc nescris trebuie să-l privim ca lege și legea lui Moisi nu trebuie observată.* — 81 trul.; 87, 91, 92 Vas.

Cap. IV. *Canoanele nu se pot da de către un episcop, ci de către mai mulți la oaltă.* — 47 Vas. către sfârșit; 6 Grig. Nis. la mijloc.

Cap. V. *Despre patriarhi, mitropoliji și așa numiții primași din Africa.* — 34 ap.; 4, 6, 7, I; 9 Ant.; 2, 3, II; 8, III; 9, 17, 28, IV; 3, 4, 5 Sard.; 17, 39 Cart., 36, 39 trul.

Cap. VI. *Cine și cum se hirotonesce episcopii sau clericii și ce se întâmplă dacă cineva este hirotonit și demisionează prin scrisoare de episcopie.* — 1, 2, 35 ap.; 4, I; 13, 19, 20 Ant.; 5, 12 Laod.; 8, III și scrisoarea pastorală adresată sinodului din Pâmfilia; 6 Sard.; 28, IV; 13, 18, 49, 56 Cart.; 33, 37 trul.; 2, VII; 16 întâiu al doilea; 89 Vas.; 1, 3, 4 Cir.; 6 Teof.

Cap. VII. *Trebuie să se interzică gloatei de a alege preoții* — 13 Laod.; 3, VII.

Cap. VIII. *Asupra controversii, ce se poate isca la hirotonirea episcopului.* — 19 Ant.; 49 Cart.

Cap. IX. *La cât timp trebuie hirotoniți episcopii pentru eparhiile rămase văduvite.* — 25, IV; 14 trul.

Cap. X. *Nimeni nu poate fi numit episcop, presviter sau diacon până ce nu s'au făcut în casa sa toți creștinii ortodocși.* — 36 Cart.

Cap. XI. Asupra celorce devin episcopi din laici. — 10 Sard.; 17 întâiu al doilea.

Cap. XII. Cum se poate hirotoni întru episcop sau cleric păgânul sau celce este bolnav sau celce de curând s'a botezat, precum și celce a avut purtare rea? — 80 ap.; 2, I; 12 Neoc.; 3 Laod.

Cap. XIII. Cum poate ocupa o episcopie vacantă episcopul, care nu are episcopie? — 16 Ant.

Cap. XIV. Când se poate face episcop sau cleric eunucul sau celce are vre-un defect corporal. — 21, 22, 77, 78 ap.; 1, I.

Cap. XV. Demoniacul nu poate fi cleric. — 79 ap.

Cap. XVI. Despre celce nu se supune episcopului său, când acesta vrea să-l hirotonească într'o treaptă mai înaltă. — 31 Cart.; 10 Vas.

Cap. XVII. Asupra episcopului sau clericului, celce este hirotoniș și nu vreau să-l primească în parohia respectivă sau însuși nu voește să ocupe locul hotărît sau celce nu poate pleca la acel loc. — 36 ap.; 18 Anc.; 18 Ant.; 17 trul.

Cap. XVIII. Episcopul muribund nu poate hirotoni pe altul în locul său. — 76 ap.; 23 Ant.

Cap. XIX. La nici un caz nu poate fi un episcop într'un oraș mai mic s'au într'un sat. 57 Laod.; 6 Sard.

Cap. XX. Într'o eparhie¹⁾ nu pot fi doi mitropoliji, sau într'un oraș doi episcopi sau un cleric în două orașe. 8, I; 10 12, IV; 15, VII.

Cap. XXI. Despre ceice hirotonesce în orașe sau eparhii,²⁾ cari nu sunt supuse lor. 35 — ap.; 13, 22 Ant.; 8, III.

Cap. XXII. Despre ceice obțin puterea bisericească cu ajutorul puterii lumești. — 30 ap.; 3, VII.

Cap. XXIII. Despre ceice nu pot fi hirotoniși episcopi din cauza căsătoriei sau concubinajului. — 5, 18, 19 ap.; 3, 12 trul.; 12 Vas.

Cap. XXIV. Despre ceice au fost hirotoniși sau obțin funcțiuni pentru bani. — 29 ap.; 2, IV.; 22, 23 trul.; epistola lui Tarasie către papa Adrian; 2, 5, 19, VII; 90 Vas.; enciclica lui Ghenadie.

Cap. XXV. Hirotonia nu se poate repeși. — 68 ap.; 48 Cart.

¹⁾ provincie sau mitropolie (Nr. Tr.)

²⁾ idem ca la ¹⁾

Cap. XXVI. Nici episcopul nici clericul nu poate trece dintr'un oraș într'altul. — 15, 16, I; 21 Ant.; 5, 12, 20, IV; 1, 2, 16 Sard.; 54, 90 Cart.; 17, 18, 20 trul.

Cap. XXVII. Despre cel ce a avut vre-un păcat și a fost hirotonit. — 9, 10, I; 9, 10 Neoc.; 27 Vas.; 4, 5, 9 Teof.

Cap. XXVIII. Despre vârsta la care se hirotonisesc bărbații și femeile. — 16 Cart.; 14, 15 trul.; 11 Neoces.; 15, IV.

Cap. XXIX. Asupra numirii horepiscopilor, când și cum aduc ei jertfă sau cuminecă și pe cine pot hirotoni și pe cine nu. — 13 Anc.; 13 Neoces.; 10 Ant.; 89 Vas.

Cap. XXX. Intr'un oraș, oricât de mare ar fi, pot fi numai șapte diaconi. — 15 Neoc.; 16 trul.

Cap. XXXI. Cine sunt clerici, și cine au numai trepte bisericesti. — 24 Laod.

Cap. XXXII. Nu poate fi hirotonit celce, a cărui soție a comis adulter și despre clericul a cărui soție a comis adulter. — 8 Neoces.

Cap. XXXIII. Nici un cleric nu poate fi numit fără destinație¹⁾ ci la tot cazul pentru o biserică sau mănăstire. — 6, IV.

Cap. XXXIV. Despre perioadeuși și despre bisericile de la sate. — 57 Laod.

Cap. XXXV. Toți clericii dela casele de săraci, dela mănăstiri și dela bisericile martirilor trebuie să fie supuși episcopului cetății respective. — 8, IV.

Cap. XXXVI. Asupra sclavilor cari se primesc în cler. — 82, ap.

Cap. XXXVII. Despre diaconise și despre aceea că femeile nu pot fi presvitere. — 19, I; 11, Laod.; 15, IV; 14 trul.

Cap. XXXVIII. Despre păcatele, cari se șterg prin hirotonie. — 9 Neoc.

Titlul al doilea.

Despre clădirea bisericilor, despre sfințirea bisericilor și despre bisericile martirilor, cari nu au moaște de ale sfinșilor, despre vasele sfinșile și lucrurile afierosite și despre clericii, cari ridică altare fără învoirea episcopilor lor.

Cap. I. Despre clădirea bisericilor, despre sfințirea bisericilor și despre bisericile martirilor, cari nu au moaște de ale sfinșilor. — 6, 83 Cart.; 7, 17, VII.

¹⁾ fără un loc sau serviciu hotărât, în mod absolut (N. Tr.)

Cap. XXVI. Nici episcopul nici clericul nu poate trece dintr'un oraș într'altul. — 15, 16, I; 21 Ant.; 5, 12, 20, IV; 1, 2, 16 Sard.; 54, 90 Cart.; 17, 18, 20 trul.

Cap. II. Despre vasele sfințite și despre lucrurile afierosite. — 73 ap.; 1, 10 întâiu al doilea; 2 Cir.

Cap. III. Despre clericii schizmatici și despre ceice ridică altare fără permisiunea episcopilor. — 31 ap.; 5 Ant.; 10 Cart.; 31 trul.; 12, 13, 14, 15 întâiu al doilea.

Titlul al treilea.

Despre rugăciuni, despre cântare, citire, aducerea jertfei, cuminecare, despre vestmintele și slujba citeșilor, cântăreșilor și servitorilor.

Cap. I. Ce fel de rugăciuni trebuie să asculte poporul și de ce ne întoarcem spre răsărit când ne rugăm. — 5, 19 Laod.; 91 Vas.

Cap. II. Cine, cum și ce trebuie să cânte, să se roage și să citească. — 60, 85 ap.; 15, 17, 18, 19 23, 59 Laod.; 24, 26, 103 Cart.; 33, 63, 75, 81 trul.; 14, VII.

Cap. III. În zi de Sâmbătă, afară de celelalte Scripturi, trebuie să se citească și Evanghelia. — 16 Laod.

Cap. IV. Despre aducerea jertfei și despre cuminecare. 3, 4, 31 ap.; 18, I; 1 Anc.; 13 Neoces.; 19, 49 Laod.; 37, 41, 47 Cart.; 21, 23, 28, 57, 58, 62, 101 trul.

Cap. V. Cum dau pacea clericii și laicii? — 19 Laod.

Cap. VI. Despre cei ce ezită a primi Sfânta împărtășanie dela presbiterii căsătoriji. — 4 Gangra.

Cap. VII. Numai persoanelor ieraticesți li se permite împărtășirea în altar și femeile nu pot intra în altar. — 19, 44 Laod.; 69, 78 trul.

Cap. VIII. Când pot aduce jertfa și pot cumineca horepiscopii? — 14 Neoc.

Cap. IX. Diaconul singur nu poate aduce jertfa și nu poate da presbiterului cuminecătura. — 18, I.

Cap. X. Despre vestmintele și serviciile citeșilor, cântăreșilor și servitorilor și servitorul nu poate da pâinea și nu poate binecuvânta paharul. — 21, 22, 23, 25, 43 Laod.; 27 trul.; 14, 16, VII.

Cap. XI. Despre cei ce petrec în vre-o cetate și timp de trei săptămâni nu se împărtășesc. — 11 Sard.; 80 trul.

Cap. XII. Despre ceice ascultă în biserică citirile, dar nu rămân până la rugăciunea finală și nu se împărtășesc. — 8, 9 ap.; 2 Ant.

Cap. XIII. Cum se pot împărtăși demoniacii? 79 ap.; 3 Tim.

Cap. XIV. Despre cei ce săvârșesc sf. jertfă afară de Biserică sau fac adumări separate. — 31 ap.; 6 Gangra; 2, 5 Ant.; 58 Laod.; 31, 59 trul.

Cap. XV. Despre episcopii și clericii, cari stau în contact sau se roagă cu eretici sau cu Judeii, sau le ajută în lucrările lor sau primesc jertfele lor. — 10, 45, 46 ap.; 2 Ant.; 33 Laod.

Cap. XVI. Nu trebuie să se trimită Sfințele în alte parohii, sub cuvânt de binecuvântare. — 14 Laod.

Cap. XVII. Nu este permis a se da cuninecătura trupurilor moarte. — 18. Cart.; 83 trul.

Cap. XVIII. Nu este permis a se împărtăși femeia în zilele curățirii sale. — 2, 4 Dion.; 6, 7 Tim.

Cap. XIX. Cum se poate împărtăși celce a avut vis necurat? — 4 Dion.; 12 Tim.

Cap. XX. Nu se poate aduce sfânta jertfă în prezența ereticilor. — 9 Tim.

Cap. XXI. Când trebuie a se reține dela soție în vederea împărtășirii. — 3 Dion.; 5, 13 Tim.

Cap. XXII. Când se poate aduce jertfă pentru sinucigași. — 14 Tim.

Titlul al patrulea.

Despre catehumeni și despre sfântul Botez.

Cap. I. Nimeni nu poate fi primit la botez după săptămâna a doua din Patruzecime. — 45 Laod.

Cap. II. Despre ceice joară. — 26 Laod.

Cap. III. Cum trebuie a se boteza? — 49, 50, ap. 59 trul.

Cap. IV. Ceice stau înaintea botezului trebuie să facă mărturisire de credință. 49, 50 Laod.; 59 trul.

Cap. V. Trebuesc botezați cei despre cari nu se știe dacă sunt botezați. — 72 Cart.; 84 trul.

Cap. VI. Cei morți nu trebuesc să se boteze. — 18 Cart.

Cap. VII. Despre ceice au păcătuit înainte de botez și despre catehumenii, cari au păcătuit. — 14, 1; 12 Anc.; 5 Neoc.; 20 Vas.; 5 Teof.; 5 Ciril.

zerică sau fac adumări separate. — 31 ap.; 6 Gangra; 2, 5 Ant.; 58 Laod.; 31, 59 trul.

Cap. XV. Despre episcopii și clericii, cari stau în contact sau se roagă cu eretici sau cu Judeii, sau le ajută în lucrările lor sau primesc jertfele lor. — 10, 45, 46 ap.; 2 Ant.; 33 Laod.

Cap. XVI. Nu trebuie să se trimită Sfințele în alte parohii, sub cuvânt de binecuvântare. — 14 Laod.

Cap. XVII. Nu este permis a se da cuninecătura trupurilor

Cap. IX. Despre ceice au fost botezați fiind bolnavi. — 12 Neoc.; 47 Laod.; 45 Cart.; 4 Tim.

Cap. X. Despre botezarea femeilor. 6 Neoc.

Cap. XI. După sfântul botez respectivul trebuie să se unguă cu sf. mir. — 48 Laod.

Cap. XII. Despre pregătirea sfântului mir. — 6. Cart.

Cap. XIII. Despre ceice botează de două ori, sau botează cum nu trebuie, sau nu vreau să boteze pe cei bolnavi. — 47, 49 ap.

Cap. XIV. Cari dintre eretici trebuiesc botezați și cari numai miruiți, dacă trec la credința ortodoxă? — 19, I; 7, 8 Laod.; 7, II; 95 trul.; 8, VII; 47 Vas.

Cap. XV. Când să se boteze demoniacul sau celce și-a pierdut mințile în urma unui morb? — 2, 4 Tim.

Cap. XVI. Femeile nu trebuiesc botezate în zilele curățirii lor. — 6 Tim.

Cap. XVII. Despre catehumenul, care s'ar cumineca înainte de botez. — 1 Tim.

Titlul al cincilea.

Despre ceice disprețuesc bisericile și adunările din biserică și pomenirea sfinților și despre ceice mănâncă în biserici și despre agape.

Cap. I. Despre ceice învață că trebuie a se disprețui casa lui Dumnezeu, adunările din biserică și pomenirea sfinților. — 5, 20 Gangra; 76, 88, 97 trul.

Cap. II. Agapele să nu se țină în biserică și să nu se mănânce într'insa. — 28 Laod.; 42 Cart. 74, 76, 97 trul.

Cap. III. Despre ceice disprețuesc agapele, cari se fac și ceice sunt invitați la agape să nu ducă nimic de acolo. — 11 Gangra; 27 Laod.

Titlul al seaselea.

Despre aducerea productelor pentru jertfă.

Cap. I. Despre aducerea productelor pentru jertfă. — 3, 4, 71 ap.; 28, 79, 99 trul.; 2 Ciril.

Cap. II. Cari produse să se primească și cari să se aducă pentru jertfă și despre ceice înstrăinează ceară sau untdelem din biserică. — 72 ap.; 7 Gang.; 8 Teof.

Cap. IX. Despre ceice au fost botezați fiind bolnavi. — 12 Neoc.; 47 Laod.; 45 Cart.; 4 Tim.

Cap. X. Despre botezarea femeilor. 6 Neoc.

Cap. III. Despre ceice aduc jertfă în sinagogă sau în templele păgânilor. 71, 72 ap.

Titlul al șaptelea.

Despre post și despre patruzecime, despre Paști, Cincizecime, despre Duminică și Sâmbătă și despre îngenunchere.

Cap. I. Despre post, ce este oprit și ce este permis a se face în timpul postului patruzecimii. — 66, 69 ap.; 18, 19 Gang.; 49, 50, 52 Laod.; 29, 52, 55, 56, 89 trul.; 15 Petru.

Cap. II. Să nu se silească femeia leuză a postii înainte de Paști sau celce este neputincios din cauză de boală. — 8, 10 Tim.

Cap. III. Despre ziua și despre timpurile dela Paști și despre Teofanie. — 7 ap.; 1 Ant.; 73 Cart.; 66, 89 trul.; 1 Dion.; 1 Teof.

Cap. IV. Duminica nu pot avea loc spectacole și Duminica să nu se îngenuncheze, nici în zilele cincizecimii, dar Duminica să se serbeze după puțință, dar nu și Sâmbăta și că Sâmbăta trebuiesc a se citi Scripturile. — 20, 1; 29 Laod.; 61 Cart.; 19, 66 trul.; 15 Petru; 1 Teof.

Cap. V. Care este cauza îngenuncherii și de ce nu se îngenunche Duminica și în zilele cincizecimii și de ce ne rugăm îndreptați spre răsărit? — 91 Vas.

Titlul al optulea.

Despre parohii, și de ce să petreacă episcopii și clericii într'un loc, și despre mutarea lor într'alt loc, despre sinoadele anuale, despre primirea străinilor, despre învățatură, despre scrisorile de recomandare și despre scrisorile de pace, despre activitatea privată și obștească a clericilor și cum trebuie să se cinstească între olaltă.

Cap. I. Despre parohii și despre instituțiile nou înființate de către împăraji. — 17, IV; 53, 56, 71 Cart.; 25, 36, 37, 38, 39 trul.

Cap. II. Episcopul să nu călătorească la întâmplare, și clericul să nu petreacă în altă eparhie. — 14, 15 ap.; 18 Anc.; 3, 13, 22 Ant.; 41, 42 Laod.; 2, II; 13, 23, IV; 3, 11, 12, 16, 17 Sard.; 23, 71 Cart.; 17, 18, 20 trul.; 10, VII; 16 întâiu al doilea.

Cap. III. Episcopii trebuie să știricească cu dinadinsul asu-

Cap. III. Despre ceice aduc jertfă în sinagogă sau în templele păgânilor. 71, 72 ap.

Titlul al șaptelea.

pra cauzei călătoriei episcopilor, cari călătoresc prin teritoriul lor. — 21 Sard.

Cap. IV. Despre episcopii și clericii, cari se duc la împărat sau cari sunt pe lângă dânsul. — 11, 12 Ant.; 7, 8, 9, 21 Sard.; 104, 106 Cart.

Cap. V. Despre primirea străinilor și despre epistolele de pace și de recomandare. — 12, 33 ap.; 7, 8, 11 Ant.; 41, 42 Laod.; 13, IV; 9 Sard.; 26 Cart.; 17 trul.

Cap. VI. Despre deosebirea dintre epistolele de pace și de recomandare. — 11, IV; 106 Cart.

Cap. VII. Cui trebuie să dea ajutor episcopii; și despre episcopii, și presbiterii și diaconii, cari nu ajută pe cei lipsiți din serviciul Bisericii. — 59 ap.; 7 Sard.

Cap. VIII. Despre sinoade și despre ceice au să participe la dânsle. — 37 ap.; 5, I; 20 Ant.; 40 Laod.; 19, 21, IV; 18, 73, 76, 95 Cart.; 8 trul.; 6. VII.

Cap. IX. Episcopul sau clericul să nu se dimită fără pricină. — 35 Cart.

Cap. X. Cum să prefindă episcopii teritoriile supuse lor, dar deținute de către eretici? — 121 Cart.

Cap. XI. Citejii să nu se închine către popor. — 16 Cart.

Cap. XII. Despre episcopii, cari nu convertesc pe eretici, și despre episcopii și clericii, cari nu învață poporul; și că episcopul este răspunzător înaintea lui Dumnezeu pentru popor; și când se afurisește clerul, dacă poporul păcătuiește. — 36, 39, 58 ap.; 123 Cart.; 19, 64 trul.

Cap. XIII. Despre episcopii și clericii, cari se îndeletnicesc de lucruri lumești, fie publice, fie particulare, fie de arendări, fie de tutorat. — 6, 81 ap.; 3, IV; 16 Cart.; 10, VII; 11 întâiu al doilea.

Cap. XIV. Despre episcopii și clericii cari locuiesc cu femei introduse pe furiș. — 3, I; 5 trul.; 18, VII; 88 Vas.

Cap. XV. Cum pot întra la femeie episcopii, sau clericii, sau ceice se înfrânează? — 38 Cart.; 22, VII.

Cap. XVI. Clericul să nu participe la ospățul celui ce se căsătorește a doua oară sau la celce se căsătorește ilegal. — 7 Neoces.; 11 Tim.

Cap. XVII. Clericii nu pot face nimic fără episcopii lor. — 39 ap.; 57 Laod.

Cap. XVIII. Clericii să nu facă adunări de ospețe.— 55 Laod.

Cap. XIX. Despre rangul de vechime între episcopi și cum sed împreună clericii și cum se cinstesc între olaltă. — 18, I; 20, 56 Laod.; 86, 89 Cart.; 7 frul.

Titlul al nouălea.

Despre delictele și judecarea episcopilor, despre afurisire, caterisire, penitență și cari delictes se desleagă prin împunerea mâinilor.

Cap. I. De către cine și la cine se acuză episcopii sau clericii. — 74 ap.; 6, II; 9, 21, IV; 8, 11, 12, 15, 30, 128, 129 Cart.; 1 Ciril.

Cap. II. Câți și cine pot fi martori împotriva episcopilor și clericilor? — 75 ap.; 21, IV; 39, 128, 129, 130, 131 Cart.

Cap. III. Dacă cineva, acuzând de multe delictes pe un cleric, nu poate dovedi delictul indicat ca prim-punct de acuză. — 130 Cart.

Cap. IV. Despre cei ce nu se supun episcopilor lor; și despre episcopul carele primește pe unul lepădat de către episcopul propriu sau pe cel lipsit de comuniune. — 5, 6. Ant.; 9, 29, 62, 79, 122 Cart. și scrisoarea pastorală adresată către Celestin.

Cap. V. Despre judecarea episcopilor și clericilor. — 74 ap.; 14, 15 Ant.; 3, 5, 14 Sard.; 14, 15, 28, 121, 128 Cart.

Cap. VI. Despre cercetarea sentințelor de judecată date de episcopi, — 6 Ant.; 3, 4, 5, 14 Sard.; 14, 15, 28, 79, 96, 122, 125 Cart.

Cap. VII. Dacă un episcop are vre-un diferend cu alt episcop și nu se supune judecării, ci procedează în mod arbitrar. — 120 Cart.

Cap. VIII. Când poate episcopul improcesua pe alt episcop înaintea autorităților civile. — 48 Cart.

Cap. IX. Despre episcopii și clericii condamnați pe nedrept. — 4. VII; 14, 18, 19, Sard.

Cap. X. Despre cei afurisiți, sau despre cei excluși din Biserică sau din comuniune. — 12, 13, 32, 52 ap.; 5, 12, 13 I; 6 Ant.; 36 Laod.; 4, 16 IV; 13, 14 Sard.; 65 Cart.; 21 frul.

Cap. XI. Din ce fel de cauze se afurisește episcopul, sau clericul sau laicul. Și când episcopul acuzat demisionează prin

Cap. XVIII. Clericii să nu facă adunări de ospețe.— 55 Laod.

Cap. XIX. Despre rangul de vechime între episcopi și cum sed împreună clericii și cum se cinstesc între olaltă. — 18, I; 20, 56 Laod.; 86, 89 Cart.; 7 frul.

scrisoare de episcopie; și că celce este episcop, fiind scos pe drept sau pe nedrept, nu poate fi degradat la treapta de presbiter. — 5, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 20, 24, 30, 36, 43, 45, 48, 54, 56, 57, 58, 59, 65, 67, 70, 71, 72, 73, 76, 84, ap.; 29, IV; 20 trul. fără considerare la contradicția canonică, care se găsește la aparență într'insul; 18 Anc.; 1 Neoc.; 1, 3 Ciril.

Cap. XII. Câtă vreme episcopul nu primește în comuniune pe cel afurisit de către dânsul, nici alți episcopi să nu comunice cu cel afurisit. — 133 Cart.

Cap. XIII. Câți episcopi caterisesc pe un episcop? — cano-nul sinodului din Constantinopol referitor la episcopii Arabiei. — 12; 20 Cart.: referitor la doisprezece, șase și trei episcopi.

Cap. XIV. Pentru cari pricine poate fi cineva caterisit. — 3, 5, 6, 7, 11, 20, 23, 25, 27, 29, 30, 31, 35, 42, 44, 45, 46, 47, 49, 50, 51, 52, 53, 55, 59, 60, 62, 63, 64, 65, 66, 68, 69, 70, 81, 83, 84 ap.; 2, 10, 17, I; 10, 14, 18 Anc.; 1 Neoc.; 1, 3, 4, 5, 13 Ant.; 2, III; 2, 18, 27, IV; 21 Sard.; 3, 4, 5, 9, 11, 86, 97 trul.; 70 Vas.

Cap. XV. Pentru cari pricini va fi cineva și afurisit și de-odată și caterisit, sau caterisit și totodată exclus din comunitate adică din Biserică. — 25, 29, 30, 65 ap.

Cap. XVI. Pentru cari pricine va fi anatematizat clericul sau laicul. — 18 Gangra; 2, 7, IV; 88 Vas.

Cap. XVII. Pentru acelaș lucru nu trebuie să se pedepsească de două ori. — 25 ap.; 23, 32, 51 Vas.

Cap. XVIII. Pentru cari pricine este cineva definitiv lepă-dat¹⁾. — 28, 51, 62 ap.; 4 Ant.; 36 Laod.; 21 trul.

Cap. XIX. Când poate cineva să-și păstreze cinstea de a ședeă între persoanele clericale și demnitatea bisericască, dar nu poate să îndeplinească nici un fel de slujbe. — 1, 2, Anc.; 9 Neoc.; 3, 26 trul.; 27, 30 Vas.

Cap. XX. Să nu se dea crezământ episcopului dacă zice că un cleric și-a mărturisit păcatul separat înaintea lui. — 132 Cart.

Cap. XXI. Despre episcopul sau clericul, care mănâncă carne în sânge sau ceea ce este sugrumat de fiare sau mortăciune. — 63 ap.; 3 Anc.; 67 trul.

Cap. XXII. Episcopii și presbiterii și diaconii și toți ceice

¹⁾ adică din Biserică (N Tr.).

scrisoare de episcopie; și că celce este episcop, fiind scos pe drept sau pe nedrept, nu poate fi degradat la treapta de presbiter. — 5, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 20, 24, 30, 36, 43, 45, 48, 54,

se ating de cele sfinte trebue să se rețină dela femeile lor. — 3, 4, 21, 70 Cart.; 12, 13 trul.

Cap. XXIII. Despre clericul, care batjocorește pe cei nepu-tincioși. — 57 ap.;

Cap. XXIV. Despre clericul, carele însuși se mutilează. — 23 ap.; 1. I; 8 întâiu al doilea; citește și cele scrise la cap. 14 din titlul I al sintagmei prezente.

Cap. XXV. Despre clericii apostaji, și ceice jertfesc idolilor, prezicători, vrăjitori, astrologi, ceice prezic din numere, scama-tori, ceice pregătesc beufuri otrăvitoare și ceice confecționează amailii.¹⁾ — 62 ap.; 1, 2 Anc.; 36 Laod.; 73 Vas.

Cap. XXVI. Despre episcopii sau clericii, cari bat sauucid. — 27, 65 ap.; 9 întâiu al doilea; 55 Vas.

Cap. XXVII. Despre episcopii sau clericii, cari se îndelet-nicesc cu jocuri de table, sau se îmbată, sau umblă la spectacole, jefuesc mormintele, ceice fură, ceice joară strâmb, cămătarii sau ceice iau odată și jumătate parte, sau ceice intenționează altele pentru dorul de câștig urât. — 25, 42, 43, 44 ap.; 17, I; 4, 54 Laod.; 5, 16 Cart.; 10, 23, 24, 50, 51 trul.; 4, VII; 14, 17, 29 Vas.

Cap. XXVIII. Despre ceice se îngreșează de căsătorie, de vin sau de carne. — 51, 53, 66 ap.; 14 Anc.; 13,30 trul.

Cap. XXIX. Despre căsătoriile permise și oprite; și că ci-tefii, ajungând la vârsta matură, să se întrebe dacă intenționează a se căsători, apoi despre concubinaj, despre desfrânare și despre adulter. — 17, 18, 19, 25, 26 ap.; 10 Anc.; 1, 9, 10 Neoc.; 14, 15, IV.; 16 Cart.; 3, 4, 6, 12, 13, 48, 58 trul.; 3, 6, 16, 69, 70 Vas.; 5, 6 Teof.

Cap. XXX. Despre ceice răpesc femei sub cuvânt de căsă-torie. — 67 ap.; 11, 25 Anc.; 27, IV; 92 trul.; 3 Teof.

Cap. XXXI. Despre preoții, cari se scaldă împreună cu femeii. — 30 Laod.; 76 trul.

Cap. XXXII. Despre episcopii și clericii, cari trec în rândul laicilor, sau ceice au dregătorii lumești sau militare. — 83 ap.; 12, I; 7, IV.

Cap. XXXIII. Despre ceice cunosc păcatele clericilor și nu le descoperă. — 71 Vas.

Cap. XXXIV. Să se caterisească clericii, cari dau chezășii. — 20 ap.

¹⁾ Amulete, filacterii (N. Tr.)

Cap. XXXV. Despre clericii, cari mănâncă în cârciume sau în ospătării. — 54 ap.; 24 Laod.; 40 Cart.; 9 trul.

Cap. XXXVI. Despre clericii, cari defaimă pe împărat, sau pe episcop, sau pe dregător sau pe presbiter. — 55, 56, 84 ap.

Cap. XXXVII. Despre ceice fac conjurațiuni sau se fac împreună părtași. — 18, IV; 53 Cart.; 34 trul.

Cap. XXXVIII. Cari păcate se desleagă prin punerea mâinilor. — 9 Neoc. și apoi canonul al 12-lea al sinodului din Ancira și cele scrise acolo de către noi.

Cap. XXXIX. Despre pocăință și cine au îndreptățirea de a împăca¹⁾ pe ceice se pocăesc; apoi că preotul are dreptul de a ușura sau de a agrava epitiimiile. — 52 ap.; 11, 12, I; 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 Anc.; 1, 2, 9, 10 Neoc.; 6, 7, 27, 43, 45 Cart.; 2 Laod.; 102 trul.; 5, 34, 74, 75, 76, 82, 84 Vas.; 3, 4, 7, 8 Grig. Nis.

Titlul al zecelea.

Despre administrarea bunurilor bisericesti și despre proprietatea episcopului.

Cap. I. Iconomul trebuie să fie din clerul bisericii respective — 26, IV; 11, VII; 10 Teof.

Cap. II. Despre administrarea bunurilor bisericesti. — 38, 40 41 ap.; 24, 25 Ant; 2 Ciril; 8, 11 Teof.

Cap. III. Despre bunurile și veniturile bisericilor fără episcopi. — 15 Anc.; 25, IV; 35 trul.

Cap. IV. Despre înstrăinarea bunurilor bisericesti. — 38, 73, ap.; 15 Anc.; 22 Cart.; 12, VII; 2 Ciril; citește cele scrise la cap. 2 al titlului prezent.

Cap. V. Despre agonisirea de averi de către episcop sau cleric, după hirotonire. — 32 Cart.; 7 întâiu-al doilea.

Cap. VI. Despre bunurile proprii ale episcopului și că trebuie să lase testament la moarte. — 40 ap.; 24 Ant.; 22, IV; 12 Sard.; 22, 81, Cart.; citește cele scrise la cap. 5 al titlului prezent.

Cap. VII. Bisericile lui Dumnezeu, cari se găsesc la popoarele păgâne, să se administreze după obiceiul valabil acolo. — 2, II; 28, IV; 30, 37, 39 trul.

¹⁾ cu Biserica (N. Tr.)

Cap. VIII. Nici episcopul, nici clericul să nu dea nimic ca dar sau prin testament ereticului, chiar de ar fi rudenia sa. — 22, 81 Cart.

Titlul al unsprezecelea.

Despre mănăstiri și monahi.

Cap. I. Despre înființarea mănăstirilor, și că acestea nu pot deveni averi private și despre bunurile monahilor. — 4, 24, IV; 49 trul.; 13, VII; 1, 6 întâiu-al doilea.

Cap. II. Despre ceice se fac egumeni și clerici din alte mănăstiri. — 80 Cart.; 21, VII.

Cap. III. Despre sclavii, cari se fac monahi și sub pretext de evlavie disprețuesc pe stăpânii lor și nu vreau să le slujească. — 3 Gangra; 85 trul.; 4, IV.

Cap. IV. Monahul să nu plece în mod arbitrar din mănăstire și să nu se îndeletnicească cu afaceri lumești, apoi să fie supuși episcopului. — 3, 4, 8, 23, IV; 41, 42, 46, trul.; 2, 4 întâiu-al doilea.

Cap. V. Monahii să nu se căsătorească, sau să petreacă împreună cu femei, ca și cum ar fi surorile lor, și nici celece au făcut făgăduința fecioriei să nu locuiască cu alții. — 19 Anc.; 16, IV; 40, 44, 47 trul.; 19, 20, 60 Vas. citește cele scrise la cap. 14, tit. VIII și la cap. 29, tit. IX ale sintagmei prezente.

Cap. VI. Despre monahii cari se fac complici sau fac conspirații. — 18, IV.; 34 trul.; citește cele scrise la cap., tit. IX al sintagmei prezente.

Cap. VII. Asceții nu se pot scălda împreună cu femei. — 30 Laod.; 76 trul.

Cap. VIII. Despre păzirea fecioarelor afierosite. — 44 Cart.; 46, 47, 48 trul.; 18, 20, 22, VII.

Cap. IX. Despre necinstirea fecioarelor afierosite. — 4 trul.; 18, 20, 60 Vas.; citește cele scrise la cap. 30, tit. IX al sintagmei prezente.

Cap. X. Despre timpul etății celor ce primesc cinul și celece se numește fecioară afierosifă. — 126 Cart.; 40, 41, 45 trul.; 18 Vas.

Cap. XI. Despre monahii și clericii, cari iau asupra lor dîregătorii lumești sau militare. — 12, I; 7, IV; 4 Ciril; citește cele scrise la cap. 32, tit. IX al sintagmei prezente.

Cap. VIII. Nici episcopul, nici clericul să nu dea nimic ca dar sau prin testament ereticului, chiar de ar fi rudenia sa. — 22, 81 Cart.

Cap. XII. Despre ceice poartă schima monahală și despre cei ce condamnă pe ceice poartă vestminte obișnuite. — 12 Gangra.

Cap. XIII. Despre femeia care poartă vestminte bărbătești. — 13 Gangra.

Cap. XIV. Femeile n'au dreptul să-și taie părul sub cuvânt de înfrânare, -- 17 Gangra.

Cap. XV. Despre care nu se îngrijește de copii sau de părinți sub cuvânt de înfrânare. — 15, 16 Gangra.

Cap. XVI. Cu ce fel de lucruri civile sau ocupațiuni lumești pot să se îndeletnicească monahii. — 3, IV; citește cele scrise la cap. 3 tit. VIII. al sintagmei prezente.

Titlul al doisprezecelea.

Despre eretici, iudei și păgâni.

Cap. I. Ce este erezia, ce este schizma și ce este adunarea ilegală? — 1 Vas.

Cap. II. Cine este eretic? — 6. II.

Cap. III. Despre cărțile ereticilor. — 60 ap; 68 trul.; 9, VII

Cap. IV. Despre desființarea idolilor. — 58, 84 Cart.

Cap. V. Despre Nestorie, Museus, Eutichie, Profirie, Maxim și Celestiu, și despre ereticii, cari au provenit dintr'înșii, apoi despre ortodocșii lepădați¹). — 4, II; 1, 2, 3, 4, 5, III; 19 Sard.;

Cap. VI. Sfânta jertfă nu trebuie adusă în prezența ereticilor. — 9 Tim.

Cap. VII. Despre clericii eretici, cari se adresează Bisericii ortodoxe. — 57, 68 Cart.; 1 Vas.; 2 Teofil.

Cap. VIII. Despre episcopii și clericii, cari sunt în contact sau se roagă cu ereticii, sau admit să săvârșească ale lor sau primesc botezul lor sau jertfa lor. — 10 45, 46, ap.; 2 Ant.; 33 Laod.; citește cele scrise la cap. 15, titl. III al sintagmei prezente.

Cap. IX. Despre episcopii și clericii, cari primesc binecuvântarea dela eretici sau Judei, sau se roagă în bisericile sau mănăstirile ereticilor, sau ale păgânilor; despre sămbătari sau ceice țin sărbătorile împreună cu Iudeii, sau ceice umblă la sinagoge sau la templele păgânilor și despre Angheliți. — 65, 70 ap; 9, 29. 32, 35, 37, 38, 39 Laod.; 11 trul.

cei ce condamnă pe ceice poartă vestminte obișnuite. — 12 Gangra.

Cap. XIII. Despre femeia care poartă vestminte bărbătești. — 13 Gangra.

Cap. XIV. Femeile n'au dreptul să-și taie părul sub cuvânt de înfrânare, -- 17 Gangra.

Cap. XV. Despre care nu se îngrijește de copii sau de

Cap. X. Despre episcopul, care știe contrarul și totuși zice că un eretic a înțrat în comunitate. — 124 Cart.

Cap. XI. A nu se duce la martirii falși ai ereticilor. — 34 Laod.

Cap. XII. Ereticii să nu înțre în biserici. — 6 Laod.

Cap. XIII. Despre căsătoria ereticilor cu ortodocșii. — 10, 31 Laod.; 14 IV; 21 Cart.; 72 trul.

Cap. XIV. Despre cari trec dela eretici la ortodoxie și dacă este posibil ca aceștia să se facă clerici și cari se botează dintr'înșii și cari se miruesc numai, apoi că ereticii trebuie tratați cu blândețe pentru eventuala lor convertire. — 8, 19, I; 7, 8 Laod.; 7, II; 47, 57, 66 Cart.; 95 trul.; 1, 47 Vas.; 12 Teof.;

(Sinodul ținut sub Ciprian a dispus ca toți ereticii, cari trec la ortodoxie, să fie botezați, afirmând că botezul ereticilor nu este botez).¹⁾

Cap. XV. Nici episcopii, nici clericii să nu dăruiască ceva ereticilor sau să le lase cu testament, chiar dacă ar fi rudele lor. — 22, 81 Cart.; citește cap. 8, tit. X al sintagmei prezente.

Cap. XVI. Despre ereticii, cari se pocăesc. 5 Vas.; citește cap. 39, tit. IX al sintagmei prezente.

Cap. XVII. Cum pot episcopii recâștiga teritoriile cuvenite lor, dar cari sunt ocupate de către eretici. — 121, Cart.; citește cap. 10, tit VIII al sintagmei prezente.

Cap. XVIII. Despre ceice încearcă să desființeze cele hotărâte la Efez. — 6, III; citește cap. 3 al titlului prezent

Titlul al treisprezecelea.

Despre laici.

Cap. I. Să se oprească dela sfânta împărtășire acel laic, care petrece trei Duminici într'o cetate și nu merge împreună cu ceilalți la biserică. — 11 Sard.; 80 trul.

Cap. II. Despre laicii, cari se căsătoresc a doua oră sau se căsătoresc mai de multe ori, apoi despre căsătoriile interzise și despre desfrânare. — 19, 48, ap.: 16, 17 Ant.; 2, 3, 4, 7 Neoc.; 1, 10, 31 Laod.; 16, IV; 53, 54, 98 trul.; 4, 18, 23, 24, 41, 50, 53, 67, 68, 75, 76, 78, 79, 80, 87 trul.; 13 Teofil.

¹⁾ Aceasta s'a adaos mai târziu la Nomocanon. Despre acest sinod al lui Ciprian vezi cece am spus la introducere, tratând despre sinoadele provinciale.

Cap. III. Despre celece se căsătoresc, crezând că bărbatul lor depărtat a murit. — 93 trul.; 31, 36, 46 Vas.

Cap. IV. Despre ceice desfac viața conjugală. — 5 ap.; 14 Gangra; 102 Cart.; 87 trul.; 9, 35, 48, 77 Vas.

Cap. V. Despre desfrânare, adulter, seducere¹⁾ și împreunare sexuală contra naturii. — 61 ap.; 20 Anc.; 8 Neoces.; 86, 87, 98 trul.; 7, 18, 21, 22, 25, 26, 30, 34, 37, 39, 49, 58, 59, 62, 77 Vas.; 4 Grig. Nis.

Cap. VI. Dacă soția unui laic comite adulter. — 20 Anc.; 8 Neoc.; citește cap. 32, tit. I. al Sintagmei prezente.

Cap. VII. Despre seducere, despre căsătoria văduvelor și și a celorce se zic văduve. — 18, 24 Vas.

Cap. VIII. Despre ceice răpesc femei sub pretext de căsătorie, cari violează fecioare și le necinstesc și despre ceice le stau într'ajutor acelora. — 67 ap.; 11.25 Anc.; 27, IV; 92 trul.; 20, 30, 33, 38, 53 Vas.; citește cela scrise la cap. 30, tit. IX al sintagmei prezente.

Cap. IX. Despre celece se căsătoresc fără invoirea părintească sau a stăpânilor. — 38, 41, 42 Vas.

Cap. X. Despre celece se fac desfrânate, celeceucid fățul sau comit avort. — 21 Anc.; 91 trul.; 2, 8, 52 Vas.

Cap. XI. Despre ceice se îngrețosează de căsătorie, carne și vin. — 51, ap.; 1, 2, 4, 9 Gangra; 28, 85 Vas.

Cap. XII. Despre laicii, cari se automutilează. — 22, 24 ap.; 1, I; citește cap. 14, tit. I al sintagmei prezente.

Cap. XIII. Despre laicii, cari mănâncă din jertfele idolilor sau care în sânge, sau sugrumate, sau prinse de fiare sau morțaciune, — 63 ap.; 3 Anc.; 2 Gangra; 67 trul.; 1 Grig. Neoc.; 81 Vas.

Cap. XIV. Despre laicul, care defaimă pe împărat. — 84 ap.; citește cele scrise la cap. 36, tit. IX al sintagmei prezente.

Cap. XV. Despre ortodocșii, cari primesc binecuvântare dela eretici, sau dela Iudei, sau ceice țin sărbătorile și posturile împreună cu Iudeii; apoi că nu trebuie să se țină Sâmbăta, ci, după posibilitate, Duminica. Și încă despre ceice se roagă în mănăstiri și biserici eretice. — 65, 70 ap.; 9, 29, 32, 34, 37, 38, 39 Laod.; citește cele scrise la cap. 3, tit. XV și la cap. 7, tit. IV ale sintagmei prezente,

¹⁾ Seducerea fecioarelor (N. Tr.).

Cap. XVI. Despre laicii, cari încearcă să scoată de sub jurisdicția episcopilor cetăților respective pe clericii dela mănăstiri, dela asilurile de săraci și dela bisericile martirilor. — 8, IV.

Cap. XVII. Despre laicii, cari se însoțesc cu presbiterii afurisiți sau schismatici și cari ridică altare fără știrea episcopilor lor. — 31 ap; citește cap. 14, tit. IX al sintagmei prezente.

Cap. XVII. Despre ceice calcă jurământul și când să nu-și fină jurământul ceice joară. — 10, 17, 29, 64, 82 Vas.

Cap. XIX. Despre ceice joară cu jurământ păgân. — 94 trul.; 81 Vas.

Cap. XX. Despre apostaji, despre ceice jertfesc idolilor, despre prezicători, vrăjitori astrologi, ceice prezic din numere, ceice se îndeletnicesc cu vrăjitorii și ceice confecționează amalii¹⁾ 62 ap.; 11, 12, I; 3, 4, 5, 6, 8, 9, 12, 24 Anc.; 36 Laod.; 45 Cart.; 61, 65 trul.; 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14 Petru al Alex.; 7, 8, 44, 65, 66, 72, 73, 81, 83 Vas.; 1, 2, Grig. Nis.; citește cap. 25, tit. IX al sintagmei prezente.

Cap. XXI. Despre actori și mimi și cei asemenea lor, cari se pocăesc. — 45, 63 Cart.; 51 trul.

Cap. XXII. Despre reprezentații și spectacole. — 15, 60, 61 Cart.; 51, 52, 62, 65, 71, 96, 100 trul.

Cap. XXIII. Despe furi, ceice jefuesc mormintele, fâlhari și sacrilegi. — 61, 66 Vas.; 7, 8, 9 Grig. Nis.; citește cap. 27, tit. IX al sintagmei prezente.

Cap. XXIV. La nunți să nu se salte și danseze. — 55 Laod.

Cap. XXV. Bărbații să nu se scalde împreună cu femei. — 30 Laod.; 77 trul.; citește cap. 31, tit. IX al sintagmei prezente.

Cap. XXVI. Despre ceice batjocoresc pe cei neputincioși. — 57 ap.

Cap. XXVII. Femeile nu pot intra în altar și numai persoane sfințite se pot cumineca în altar. — 19, 44 Laod.; 69 trul.

Cap. XXVIII. Să nu se facă ospețe dese. — 55 Laod.

Cap. XXIX. Despre ceice se dedau jocului în zari și beției. — 43 ap.; 50 trul.

Cap. XXX. Despre demoniaci. — 79 ap.; 66, 67 tru.; 2, 3, 14, 15 Timot.

Cap. XXXI. Despre laicul, care a fost afurisit și a fost primit de altul fără știrea celui ce l-a afurisit. — 12, 13 ap.; 6 Ant.

¹⁾ amulete, filacterii (N. Tr.).

Cap. XVI. Despre laicii, cari încearcă să scoată de sub jurisdicția episcopilor cetăților respective pe clericii dela mănăstiri,

Cap. XXXII. Despre ceice postesc Duminica sau Sâmbăta — 66 ap.; 18 Gangra.; 55, 56 trul.

Cap. XXXIII. Despre ceice învață a se disprețui casa lui Dumnezeu și adunările dintr'insele. — 5, 20 Gangra.

Cap. XXXIV. Despre laicii, cari încearcă să desființeze cele hotărâte la sinodul din Efes. — 6, III; citește și cap. 18, tit. XII al sintagmei prezente.

Cap. XXXV. Despre ceice ascultă Sfintele Scripturi, dar nu stăruiesc până la sfârșit sau nu se împărtășesc. — 9 ap.; 2 Ant.

Cap. XXXVI. Despre ceice-și fac adunările lor proprii bisericești. — 6 Gangra; 31, 39 trul.; citește cap. 14, tit. III al sintagmei prezente.

Cap. XXXVII. Despre celce dorește să se culce cu o femeie, dar dorința lui nu s'a realizat. — 4 Neoc.

Cap. XXXVIII. Despre ceice nu postesc în patruzecime, Mercurea și Vinerea. — 69 ap.

Cap. XXXIX. Despre cei ce înstrăinează ceară și untdelemn din biserică. — 72 ap.

Cap. XL. Despre laicii, cari au fost excomunicați în urma unei greșeli. — 14 Teofil.

Cap. XLI. Laicii să nu învețe¹⁾. — 64 trul.

Titlul al patrusprezecelea.

Despre lucrurile comune tuturor-oamenilor.

Cap. I. Despre lăcomie. — 6 Grigorie Nis.

Cap. II. Despre ceice se împreună cu dobitoace. — 16, 17 Anc; 63 Vas.; 3 Grig. Nis.

Cap. III. Despre asasini și tâlhari. — 65 ap.; 21, 22, 23, 25, Anc.; 7, 8, 11, 13, 33, 43, 52, 54, 55, 56, 57 Vas.; 4 Grig. Nis.

Cap. IV. Celorce li s'a dat epitimia opririi dela împărtășire trebuiesc împărtășiți dacă sunt bolnavi de moarte și ce se întâmplă dacă nu mor după împărtășire. — 13, I; 5 Grig. Nis.

Cap. V. Despre celce are noaptea scurgere fără voie sau celce s'a culcat cu femeia sa și dorește să se împărtășească; și spre scopul acesta în cari zile trebuie să se rețină dela împreunare. 3, 4 Dion.; 5, 12, 13 Tim.

Cap. VI. Cum se aduce jertfă pentru acela, care a vrut să se sinucidă? 14 Tim.

Cap. VII. Despre celce are soție demoniacă și din cauza aceasta dorește să ia altă soție. 15 Tim.

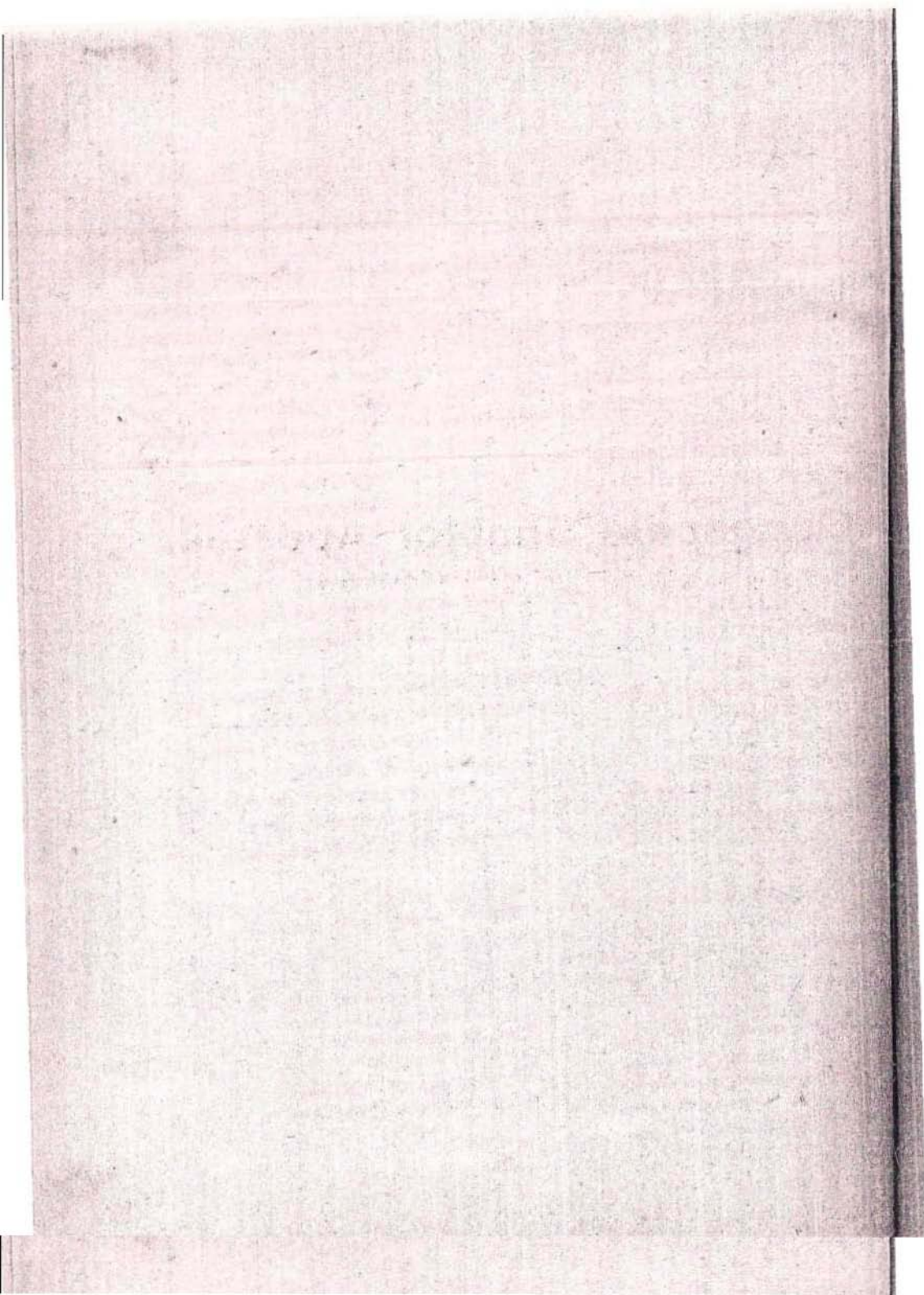
¹⁾ în biserică (N. Tr.)

Cap. XXXII. Despre ceice postesc Duminica sau Sâmbăta — 66 ap.; 18 Gangra.; 55, 56 trul.

Cap. XXXIII. Despre ceice învață a se disprețui casa lui Dumnezeu și adunările dintr'insele. — 5, 20 Gangra.

Canoanele Sfinților Apostoli.

ΚΑΝΟΝΕΣ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΑΠΟΣΤΟΛΩΝ.



Canoanele Sfinților Apostoli.

Canonul 1.

Episcopul să se hirotoniască de doi sau trei episcopi.¹⁾

(Can. 4 sin. I ecum.; can. 3 sin. VII ecum.; can. 19, 23 sin. antioh.; can. 12 Laod.; 6 Sard.; can. 1 Const.; can. 13, 49, 50 Cart.)

— Canonul acesta vorbește despre felul cum se poate dobândi cel dintâiu și cel mai înalt grad din ierarhia bisericească: demnitatea episcopască. «Fără episcop nu numai că nu putem fi, dar nici Biserica nu se poate numi Biserică, nici creștinul creștin, fiindcă episcopul, carele în calitate de urmaș al Apostolilor, a primit dela Dumnezeu prin sfințire și prin chemarea Duhului Sfânt pe calea succesiunii puterea de a lega și deslega, este chipul viu al lui Dumnezeu pe pământ și prin puterea sfințitoare a Duhului Sfânt el este izvorul bogat al tuturor Tainelor Bisericii ecumenice, prin care se poate dobândi mântuirea; episcopul este așa de necesar în Biserică, precum omului îi este necesară respirația sau lumii soarele.» Astfel vorbesc Părinții sinodului dela Ierusalim din 1672 despre importanța episcopului în Biserică și aceasta o repetă și art. 10 din scrisoarea patriarhilor răsăriteni emisă la 1723.²⁾

Episcopul trebuie pus de o adunare de episcopi, după cuvintele canonului la orice caz: de trei sau cel mai puțin de doi. Aceasta din cauza că episcopii în privința puterii lor spirituale

¹⁾ O bună traducere românească a textului canoanelor apostolice se găsește în lucrarea: *Ion Mihălcescu, Matei Păslaru și G. N. Nițu, Scrierile Părinților apostolici, Chișinău, 1928, vol. II, pag. 269—280 (N. Tr.)*

²⁾ I. Harduini *Conciliorum collectio maxima. Parisiis 1715, XI, 240.* — E. I. Kimmel, *Monumenta fidei ecclesiae orient. Ienae, 1850, I, 437—438.* — Ediția din Moscova a epistolei patriarhilor răsăriteni, 1848, pag. 22. — *Vezi Dreptul meu bisericesc pag. 210.* — *Compară Sintagma lui M. Vlastar, E. 17. (Sintagma At. VI, 271).*

sunt deplin coordonați întreolaltă, după cum au fost egali în privința puterii lor și Apostolii, ai căror succesori sunt episcopii; în conformitate cu aceasta nici unul dintre episcopi nu poate transmite singur altuia toată puterea, pe care o deține, păstrând în același timp și pentru sine puterea întreagă pe care o avea, ci aceasta o poate face numai adunarea episcopilor, puterea comună a mai multora. Aceasta s'a orânduit în felul acesta în conformitate cu dreptul divin, carele se reoglindește din cărțile Sfintei Scripturi a Testamentului nou. Insuși Intemeietorul Bisericii, Iisus Hristos, accentuiază expres în mai multe cazuri egalitatea dintre Apostoli și a condamnat în mod sărbătoresc chiar și gândul unor Apostoli, cari voiau să se înalțe pe sine între frați ca mai bătrâni și având putere mai mare, amintindu-le și lămurindu-le, că El numai în acel caz va fi cu dânșii, dacă sunt în comuniune și dacă vor lucra în Biserică cu egalitate de drepturi întreolaltă (Mat. 18₂₀; 20₂₂₋₂₇, 23₅₋₁₂; Mc. 9_{34/35}, 10₄₂₋₄₅; Ioan 18₃₆; I Petru 5₃₋₄; Evrei 13₂₀, etc.). Dupăcum nu a fost și nu putea exista întâietate de drept între Apostoli, pe care un Apostol ar fi exercitat-o asupra altuia, astfel nu există și nu poate exista așa ceva nici între succesorii Apostolilor, între episcopi, ci ei cu toții dispun de putere spirituală identică și de demnitate identică și prin urmare numai adunarea lor comună poate investi pe un episcop nou cu sfera de drepturi, de care dispune fiecare dintre dânșii.¹⁾ Iar că aceasta s'a ținut cu cinste și pe timpul Apostolilor, avem multe exemple. Apostolul Pavel scrie și recomandă episcopului Timotei să bage de seama de darul pe care l-a primit prin aceea că bătrânii și-au pus mâinile pe dânșul (I Tim. 4₁₄)²⁾. La Faptele Apostolilor (13₁₋₃) se amintește că Pavel și Varnava au fost sfințiți pentru serviciu, după îndrumarea Duhului sfânt, de către adunarea succesorilor Apostolilor. Constituțiile apostolice (III, 20) orânduesc în privința

¹⁾ Cyprian: De unitate ecclesiae, Hieronym ep. 146. — Coelestini papae ep. ad. concil. Ephes. — Clement rom. ep. I. ad. Corinth c. 1, 5, 17, 44, 47. — Ignat. ep. ad Ephes c. 4₅₆, ad. Magnes. c. 3, 4, 6, 7; ad. Trall. c. 2, 3, 7, 12, 13.—

²⁾ În textul grecesc se întrebuințează cuvântul *προσβαυτέριον* și după Ioan Gurădeaur (în I. Tim. hom. 13 n. 1) prin acesta sunt indicați păstorii mai bătrâni ai Bisericii, episcopii, între cari locul cel dintâiu îl ocupă însuși Apostolul Pavel. Vezi opul menționat al Arhim. lui Ioan I. 139, nota 294 și Mitrop. *Macarie: Dogmatica* (Petrograd, 1857) II, 380, nota 83.

sunt deplin coordonați întreolaltă, după cum au fost egali în privința puterii lor și Apostolii, ai căror succesori sunt episcopii; în conformitate cu aceasta nici unul dintre episcopi nu poate transmite singur altuia toată puterea, pe care o deține, păstrând în același timp și pentru sine puterea întreagă pe care o avea, ci a-

sfinjirii episcopului la fel cu acest canon apostolic.¹⁾ Această orânduire apostolică a fost lege generală și neschimbabilă în cursul tuturor veacurilor Bisericii creștine și Biserica noastră ortodoxă stăruiește riguros și astăzi în ea. Acei trei sau doi episcopi, cari pun pe noul episcop, trebuie să fie din circumscripția mitropoliei, în care episcopul nou își va ocupa scaunul. În caz de necesitate, dacă într'o astfel de circumscripție nu ar exista numărul necesar de episcopi, este permis să se cheme un episcop din circumscripția cea mai apropiată, carele apoi împreună cu ceilalți doi sau cu celalalt episcop din circumscripția respectivă vor institui pe noul episcop și actul acesta este în consonanță deplină cu canoanele²⁾

În textul original al acestui canon stă: *χειροτοveladw* și noi am tradus cu: «neka postavliaiu»,³⁾ păstrând traducerea slavă a Cormiciaei noastre, deși astăzi *χειροτοvia* are numai sensul de punerea mâinilor, adică sfinjirea acelei persoane, asupra căreia episcopul își întinde mâinile pentru binecuvântare (*τελευτω τῆν χειρα*). Nu am folosit cuvântul «rukopolojenie»⁴⁾ deoarece menționatul cuvânt grecesc din canon câte odată însemnează și «alegere» (de ex. 10 Antioh.) și astfel am găsit de mai bună acomodarea la traducerea folosită în Cormiciaia. Zonara explică aceasta în comentarul canonului prezent astfel: »În timpul vechiu se numea hirotonie însași alegerea și anume se zice că de aceea, fiindcă cetățenii, când le era permis să aleagă pe episcopi, se adunau la un loc spre a-și da votul pentru unul sau altul. Și spre a cunoaște de partea cui este majoritatea voturilor, alegătorii obișnuiau să-și ridice mâinile (*τελευτω τὰς χειρας*) și după mâinile ridicate numărău vo-

1) Drey a a. O. S. 25. — În lucrarea Arhim. Ioan (I, 139) sunt amintite despre aceasta și mai multe exemple de pe vremea Apostolilor.

2) Vezi: Sintagma lui Mat. Vlastar, epistola X, cap. 5, cu referire la canonul 49 Cartag. (în Sintagma ateniană VI, 501, sau în traducerea rusească a Sintagmei lui Vlastar, ediția din 1892, pag. 398—399. Aceasta se referă îndeosebi la acele circumscripții mitropolitane, în cari episcopii sunt numiți de către demnitorii competente, ca spre pildă în cea din Bucovina și Dalmația (Vezi decizia imperială din Viena din 1 Martie 1836).

3) Pe românește: să fie pus, așezat, instituit. În traducerea românească am întrebuintat cuvântul „să se hirotoniască“, care corespunde celui original grecesc (N. Tr).

rânduire apostolică a fost lege generală și neschimbabilă în cursul tuturor veacurilor Bisericii creștine și Biserica noastră ortodoxă stăruiește riguros și astăzi în ea. Acei trei sau doi episcopi, cari pun pe noul episcop, trebuie să fie din circumscripția mitropoliei, în care episcopul nou își va ocupa scaunul. În caz de necesitate, dacă într'o astfel de circumscripție nu ar exista numărul necesar de episcopi, este permis să se cheme un episcop din circumscripția cea mai apropiată, carele apoi împreună cu ceilalți

turile fiecărui candidat și astfel acel candidat se considera episcop ales, carele a primit cele mai multe voturi. De aici este luat cuvântul hirotonie. În acest sens au folosit cuvântul acesta și Părinții sinoadelor, numind hirotonie și alegerea.¹⁾ În canonul acesta nu este vorba despre alegere, ci numai despre punerea mâinilor, adică despre acel act sfânt din biserică, prin carele respectivul primește darul dumnezeesc. Acest act sfânt se săvârșește de către episcopi în altar la sfânta masă conform ceremonialului prescris²⁾

Canonul 2.

Presbiterul, diaconul și ceilalți clerici, să se hirotoniască de un episcop.

(Can. 26; 70. apost.; 19 sin. I. ec; 33 trull; 11 sin. VII. ec; 6 Gang.; 24, 26, 30 Laodic.; 51, 89 Vasile cel Mare).

— Canonul întâiu apostolic vorbește despre instituirea episcopului, iar al doilea despre instituirea celorlalte persoane clericale. Aceste persoane clericale sunt: presbiterul, diaconul, ipodiaconul, citețul, cântărețul, exorcistul și ostiarul (24 Laodic.). Dintre aceștia cei doi dintâi fac parte din ierarhia sacramentală întocmai ca și episcopul și ca atari se numesc slujitori sacramentali, iar ceilalți slujitori bisericești sau clerici în înțelesul larg al cuvântului și nu fac parte din ierarhia sacramentală.³⁾ Cei dintâi (presbiterul și diaconul) se instifuiesc prin hirotonie, care act se săvârșește în altar, iar ceilalți prin hirotesie (*χειροθεσία*), afară de altar.⁴⁾

Săvârșirea hirofoniei presbiterului și diaconului precum și a hirotesiei celorlalte persoane, sau după cuvintele acestui canon, hirotonia tuturor acestor persoane ține de competența personală a episcopului și nici decum de altcineva din Biserică.⁵⁾

1) Sintagma Ateniană, II, 2.

2) Vezi: Arhiepisc. Veniamin „Nóvaia Szkrijal“ S. Petrograd. 1852. III, 39 sq.

3) Compară: 11, 77 trul; 24, 27, 42 Laodic.; Explicările lui Balsamon la can. 77 trul. și explicările canonice ale lui Zonara din Sintagma Ateniană II, 485 și III, 210.

4) Nov. Szkrijal III 1.

5) Vezi Decretul *svy. Kiericovg* par. 243 nota 2.

turile fiecărui candidat și astfel acel candidat se considera episcop ales, carele a primit cele mai multe voturi. De aici este luat cuvântul hirotonie. În acest sens au folosit cuvântul acesta și Părinții sinoadelor, numind hirotonie și alegerea.¹⁾ În canonul acesta

Acest drept al episcopului se bazează pe Sfânta Scriptură (Tit. 1₈; I Tim. 5₂₂) și dânsul poate exercita legal acest drept al său numai dacă și dânsul l-a primit legal și în conformitate cu legile existente dela aceia, cari prin lege sunt chemați a-i da acest drept și cari au primit același drept dela Sf. Apostoli prin succesiunea ierarhică neîntreruptă, căci, după doctrina Bisericii, baza legalității ierarhiei o formează succesiunea aceasta, care se înfunde neîntrerupt de Apostoli până în ziua de azi. Pe lângă legalitatea succesiunii apostolice, episcopul, spre a putea institui legal slujitori sacramentali sau slujitori bisericești, trebuie ca și dânsul să ocupe un loc legal în ierarhia sacramentală și să fie membru cu deplin drept al ierarhiei. Prin urmare, dacă episcopul nu este membru cu drept deplin al ierarhiei, nu are îndreptățirea de a institui legal pe nimenea în serviciul sfânt al Bisericii. Aceasta se întâmplă atunci, dacă un episcop depune votul monahal (canonul 2 al sinodului ținut în biserica Sf. Sofia), dacă este suspendat din dregătoria sa (canonul 28 apost.; 6 al sin. II ec.; 4 din Antiohia), dacă a părăsit unitatea Bisericii și a căzut în erezie (can. 62 ap.; 10 sin. I ec.; 1, 2 Ancira; 10 al lui Petru al Alex.) și în fine dacă nu a fost instituit de episcopi legali și deci nu este purtătorul succesiunii ierarhice. Afară de aceasta episcopul trebuie să dispună de jurisdicție ierarhică într'un teritoriu bisericesc determinat și anume cu jurisdicție independentă, primită pe cale legală dela autoritatea competentă (can. 16, 17 și 18 Antioh.) și prin urmare nu poate institui, nici slujitori sacramentali, nici slujitori bisericești afară de limitele jurisdicției sale (can. 35 apost.; 2 sin. II ec.; 8 sin. III ec.; 5 sin. IV ec.; 13 Ancira; 13, 22 Antioh.; 3, 15 Sard.; 48, 54 Cafarg.) cu excepția de cazuri extraordinare (can. 35 ap.; 22 Antioh.).

Dreptul acesta, în limitele determinate de canoane, episcopul îl poate da unor persoane supuse jurisdicțiunii sale și cari în cazuri de felul acesta exercită acest drept în numele episcopului, prin autorizația lui. Astfel de persoane au fost horepiscopii de odinioară (can. 10 Antioh.; 13 Ancira; 14. sin. VII. ec; 89 Vasile cel Mare) precum și episcopii vicari de azi (de pildă în Rusia, în România, în patriarhatul constantinopolitan și în exarhatul bulgar). În numele episcopului și superiorii mănăstirilor pot institui în chip canonic citeji și chiar ipodiaconi, însă exclusiv pentru mănăstirile lor (can. 14 sin. VII ec.; 6 Nichifor Mărt.).

Acest drept al episcopului se bazează pe Sfânta Scriptură (Tit. 1₈; I Tim. 5₂₂) și dânsul poate exercita legal acest drept al său numai dacă și dânsul l-a primit legal și în conformitate cu legile existente dela aceia, cari prin lege sunt chemați a-i da acest drept și cari au primit același drept dela Sf. Apostoli prin succesiunea ierarhică neîntreruptă, căci, după doctrina Bisericii, baza legalității ierarhiei o formează succesiunea aceasta, care se înfunde neîntrerupt de Apostoli până în ziua de azi. Pe lângă legalitatea succesiunii apostolice, episcopul, spre a putea institui legal slujitori sacramentali sau slujitori bisericești, trebuie ca și dânsul să ocupe un loc legal în ierarhia sacramentală și să fie membru cu deplin drept al ierarhiei. Prin urmare, dacă episcopul nu este membru cu drept deplin al ierarhiei, nu are îndreptățirea de a institui legal pe nimenea în serviciul sfânt al Bisericii. Aceasta se întâmplă atunci, dacă un episcop depune votul monahal (canonul 2 al sinodului ținut în biserica Sf. Sofia), dacă este suspendat din dregătoria sa (canonul 28 apost.; 6 al sin. II ec.; 4 din Antiohia), dacă a părăsit unitatea Bisericii și a căzut în erezie (can. 62 ap.; 10 sin. I ec.; 1, 2 Ancira; 10 al lui Petru al Alex.) și în fine dacă nu a fost instituit de episcopi legali și deci nu este purtătorul succesiunii ierarhice. Afară de aceasta episcopul trebuie să dispună de jurisdicție ierarhică într'un teritoriu bisericesc determinat și anume cu jurisdicție independentă, primită pe cale legală dela autoritatea competentă (can. 16, 17 și 18 Antioh.) și prin urmare nu poate institui, nici slujitori sacramentali, nici slujitori bisericești afară de limitele jurisdicției sale (can. 35 apost.; 2 sin. II ec.; 8 sin. III ec.; 5 sin. IV ec.; 13 Ancira; 13, 22 Antioh.; 3, 15 Sard.; 48, 54 Cafarg.) cu excepția de cazuri extraordinare (can. 35 ap.; 22 Antioh.).

Noi am tradus și la canonul acesta cuvântul *χειροτονεῖσθαι* cu «neka postavlja» din același motiv pe carele l-am arătat la explicarea canonului 1 ap. La explicarea acestui canon Zonara face observația : «Acest canon atribue episcopului alegerea și sfințirea presbiterului și diaconului, căruia toți ceice se sfințesc trebuie să-i fie supuși,» iar Balsamon adaugă : «fiindcă noi nu avem nici un fel de prescripțiune ca presbiterul, diaconul sau alt cleric întâiu să fie supus alegerii și numai după aceea să fie sfințit.»¹⁾

Canonul 3.

Dacă vre-un episcop, sau presbiter, afară de rânduiala Domnului despre jertfă, va aduce altceva la altar, ori miere, ori lapte, ori beuturi meșeșugite în loc de vin, ori paseri, ori oarecare animale, ori legume, afară de rânduială, să se caterisească; afară de mănunchi de grâu nou, ori struguri, la vremea cuviincioasă. Dar să nu fie ertat a se aduce altceva în altar decât unt de lemn pentru candelă și tămâie la vremea aducerii înainte.

(Can. 4 apost.; 28, 32, 57, 99 trul.; 37 Cartag.)

— În timpurile primare ale Bisericii, toți ceice veniau la biserică, aduceau după orânduirea Apostolilor (I Cor. 16₂) danii, atât de mâncări cât și de beuturi. O parte din aceste daruri se primeau și se păstrau într'un loc special și se distribuiau preoților și celorlalți slujitori bisericești, cari trăiau din acestea, iar alte daruri se sfințeau la sfântul altar ca prinoase aduse lui Dumnezeu. Urmând pilda Bisericii Testamentului vechiu, după care diferite produse și animale se aduceau ca jertfă lui Dumnezeu, s'a introdus și la creștini obiceiul, mai ales la ceice au trecut la credința creștină din iudaism, de a se jertfi, fără deosebire, diferite produse ale pământului precum și de cele produse în mod artificial.²⁾ Acest canon, spre a desființa acest obicei, dispune că pe altar nu se poate jertfi nimic altceva decât ceea ce a orânduif Iisus Hristos adecă pâine și vin (Mat. 26₂₆₋₂₈; Luca 22₁₇₋₂₀).

¹⁾ Sintagma Aten. II. 5.

²⁾ Bevereg. în hunc canonem (pag. 15), unde se află despre aceasta și mărturiile menționate din timpul Sfinților Părinți. Compară lucrarea menționată a Arhim. Iul. Ioan. I. 141.

Noi am tradus și la canonul acesta cuvântul *χειροτονεῖσθαι* cu «neka postavlja» din același motiv pe carele l-am arătat la explicarea canonului 1 ap. La explicarea acestui canon Zonara face observația : «Acest canon atribue episcopului alegerea și sfințirea presbiterului și diaconului, căruia toți ceice se sfințesc trebuie să-i fie supuși,» iar Balsamon adaugă : «fiindcă noi nu avem

Intre multele prinoase amintite în acest canon și între multe alfe asemenea lor, canonul face deosebire întâiu între unt de lemn și tămâie, spice de grâu nou și struguri și apoi celelalte. Referitor la untul de lemn și la tămâie, canonul dispune că aceste se pot aduce totdeauna liber la biserică și se pot întrebuința la serviciile divine. Intrebuințarea untului de lemn în candelile din biserică și a tămâiei la tămâiere își are origina din primele zile ale Bisericii lui Hristos și canonul recunoaște această întrebuințare de permisă și legală. Deasemenea permite canonul aducerea la biserică a spicelor de grâu nou și a strugurilor, însă numai la vremea sa, adecă atunci, când se coc cele dintâi spice și struguri, credincioșii le pot aduce la biserică ca preotul să le binecuvinteze.¹⁾ Canonul pe toate celelalte le exclude din biserică, dar dispune a se trimite la casa episcopului și presbiterului, precum vom vedea aceasta îndată în canonul al 4-lea.

Dispoziția acestui canon este foarte riguroasă și amenință cu caterisire pe toți episcopii și presbiterii, cari îndrăznesc să procedeze contra ei.

Canonul 4.

Toate celelalte produse să se trimită acasă, pârgă episcopului și presbiterilor, dar nu la altar. Și clar este că episcopul și presbiterii le vor împărți diaconilor și celorlalți clerici.

(Can. 3, 38, 41 apost.; 7, 8 Gangra; 37 Cartag.; 8 Teofil).

— Din canonul al treilea apostolic am văzut ce este permis a se aduce la biserică, iar în acesta se repetă dispoziția a celui canon și să orânduiește ca toate primiiile de produse să se trimită episcopului și presbiterilor, spre a servi pentru întreținerea lor și a celorlalți slujitori bisericești. În timpurile primare aceste primiiile ale produselor, aceste daruri ale credincioșilor formau singurul izvor de întreținere pentru cler. Aceste daruri

¹⁾ Constituțiile apost. VIII, 40. — Nov. Scrij. IV, 133; Compară comentarul lui Balsamon scris la acest canon (Sintagma Ateniană II, 5). — Zonara în comentarul acestui canon (Sint At. II, 5) zice: „că numirea acesteia de beuturi meșteșugile o au toate beuturile, cari pot îmbeta pe om fără vin“ și noi menționăm acest lucru aici ca cuvântul folosit (beuturi meșteșugite) să fie înțeles.

erau benevole¹⁾; dar aceasta nu depindea numai de bunăvoința credincioșilor, ci era și datoria lor de a o face și de a se îngriji de întreținerea clerului. Dacă Iisus Hristos a spus numai în general că tot lucrătorul este vrednic de plata sa (Mat. 10₁₀), Apostolul Pavel însă, cu referire la cuvintele Domnului, a spus-o direct că celace predică evanghelia din evanghelie să și trăiască (I Cor. 9₁₄); apoi în acelaș capitol al aceleiași epistole (7—10 sq.) Apostolul Pavel, pentru dovedirea acestui lucru, se referă la pilde luate din viața de toate zilele și la legea lui Moisi. Contribuțiile acestea erau adunate de regulă de către diaconi și erau prezentate episcopului, carele avea îndreptățirea, în urma propriului său drept, de a le distribui persoanelor respective în conformitate cu necesitățile lor. Din aceste daruri o terțialitate se întrebuința de regulă pentru întreținerea clerului, o parte pentru întrebuințele serviciului divin și una pentru ajutorarea săracilor. Cât a putut reveni pentru singurării slujitori bisericești din partea rezervată pe seama clerului, aceasta depindea de cantitatea darurilor adunate. În legea din vigoare nu era precizată cantitatea onorarului. Așa numitele «venituri de epitrahil» ale preoților, «birul», «congrua» etc. revin timpului de mai târziu, anume când puterea de Stat a intrat în legătură cu Biserica. Aceasta s'a întâmplat numai în veacul al IV-lea, când situația nedețerminată de până atunci a clerului referitoare la posibilitatea traiului a silit Biserica și Statul deopotrivă să emită dispoziții precise în această privință și atunci s'a și stabilit cât și din care izvor să se dea regulat, pe lângă daruri, fiecărui slujitor bisericesc.²⁾

Canonul 5.

Episcopul sau diaconul să nu lapede pe soția sa sub cuvânt de evlavie; iar dacă o va lăpăda, să se a-furisească; și persistând să se caterisească.

(Can. 12, 13, 48 trul.; 3 sin. I ec.; 1, 4, 9, 10 Gang; 4 Cartag.).

¹⁾ Compară: Fapt. Ap. 11₂₀; Rom. 15₂₀; I Cor. 16_{1.2}; și cu toate că aici este vorba despre trebuințe generale, totuși aceasta, pe baza conexiunii cu alte locuri din Sf. Scriptură este a se înțelege despre cler, cu atât mai vârtos, deoarece pe atunci clerul nu forma o clasă deosebită. Tertul. apolog. pag. 39.

²⁾ Vezi Dreptul meu bisericesc § 138;

— Biserica ortodoxă a recunoscut totdeauna, precum recunoaște și astăzi, că persoanele clericale pot trăi în căsătorie legiuită. Această învățătură și-o bazează pe Sfânta Scriptură și pe Tradiția timpurilor primare. În Faptele Apostolilor (21_a) cetim că Filip a avut patru fiice. Despre Apostolul Petru și despre alți Apostoli avem însemnări din timpul Părinților că au fost căsătorii.¹⁾ Constituțiile apostolești (VI, 17) vorbesc despre căsătoria preoților ca despre un lucru normal. Canonul prezent publică cu toată rigoarea legalitatea căsătoriei episcopului, presbiterului, diaconului și a celorlalți clerici. La explicarea canonului 13 al sinodului trulan ne vom ocupa mai pe larg de această chestiune.

Pe timpul apariției acestui canon ap. între unii domina părerea că anume căsătoria ar fi lucru necurat și că nu ar trebui suferită, în special la persoanele preoțești. Spre scopul acesta s'a scos în evidență evlavia creștină, care pretindea îndeosebi dela preoți să se consfințească cu totul lui Dumnezeu, însă dacă aceste persoane au soție și copii, este natural că dânsii toată iubirea și-o dedică acestora și astfel nu ar putea să se consacre cu totul lui Dumnezeu.²⁾ Canonul acesta condamnă acest fel de concepțiune despre evlavie și o privește numai de pretext; în realitate părerea despre evlavie formată în felul acesta anulează una dintre poruncile dumnezeiești. Este de presupus, că sub pretextul acestui fel de evlavie, mulți episcopi, presbiteri și diaconi s'au despărțit de soțiile lor legiuite și prin aceasta, firește, au cauzat disordine în viața socială, iar la credincioși au provocat smințeală. Impotriva acestui lucru s'a dat canonul prezent, carele amenință cu afurisire adică cu oprire dela serviciul preoțesc pe acele per-

¹⁾ Ambros. în II Cor. 11₂; Ignat. ep. ad. Philadelph.; Clem. Alex. Strom. III, 6; Euseb. hist. eccl. III, 31; etc. Vezi Beveregiu în h. c. pag. 18.

²⁾ Dr. Zhishman (Eherecht, pag. 453) împreună cu Drey (a. a. o. S. 340—341) este de credința că acest canon apostolic s'a dat contra lui Eustatie din Sevasta (Colecțiunea mea de canoane, ed. II, pag. XLIV), carele era aderent fanatic al vieții necăsătorite. Eustatie a trăit la jumătatea secolului al IV-lea, deci după primul sinod ecumenic și prin urmare ar trebui de admis că aceste canoane apostolice, sau cel puțin canonul acesta (5), au apărut după sinodul I ecumenic — dar când am vorbit în general despre apariția colecțiunii canoanelor apostolice am văzut că aceasta este peste puțintă.

soane clericale, cari se despart de sojiile lor legiuite sub acest pretext; și dacă cu toate aceste persistă cu încăpăținare și nu vreau să reprimească din nou pe sojiile lor, pe cari le-au alungat ilegal și sub pretextul arătat, în acest caz acelaș canon dispune să fie caterisiți.

Dispoziția acestui canon, după care și episcopul poate fi căsătorit, nu stă în contradicere cu canonul (12) al sinodului trulan, carele enunță că episcopul nu poate avea soție, fiindcă canonul prezent se îndreaptă contra concepțiunii false a timpului de atunci, care fără îndoială era foarte mult răspândită și amenința cu molipsire generală și apoi pe atunci disciplina bisericească nu era încă fixată în plenitudinea sa, din care cauză canoanele ținteau mai mult la stârpirea obiceiurilor rele, decât la constatarea și legalizarea celor bune din ființă în Biserică; dar obiceiul ca episcopul să nu trăiască cu soția sa se practica de pela începutul vieții bisericești.

În acest canon întâiu se vorbește despre *afurisirea* și apoi despre *caterisirea* persoanelor preoțești. Ținem de corect ca la acest loc, la începutul comentariilor, să facem mențiune generală despre pedepsele bisericești, pe cari le dă Biserica persoanelor clericale când păcătuiesc contra legilor sale, prin ceace va fi mai lămurit înțelesul unor canoane, cari prescriu pedepse diferite.

Din momentul ce ființează în Biserică o putere legislativă independentă, care are menirea să păstreze realitățile de drept din Biserică, în legătură cu aceasta trebuie să existe necesarmente și o putere, care pedepsește orice acțiune, care violează aceste relațiuni și împiedică Biserica în realizarea scopului său în lume. Nu se poate concepe una fără de cealaltă, fiindcă o lege fără de sancțiune externă este vorbă goală, iar cine este membru al Bisericii trebuie să se supună necondiționat legilor ei. Dacă respectivul membru nu se supune de bună voie acestor legi, atunci trebuie constrâns la aceasta, dacă dorește să rămână și mai departe membru al Bisericii. Puterea Bisericii de a pedepsi — întocmai ca și cea de a judeca — pe acei membrii, cari se opun legilor ei, se bazează pe dreptul divin. Iisus Hristos zice ucenicilor săi despre celce nu se supune judecății Bisericii ca să-l privească de păgân și vameș (Mat. 18₁₇). Din aceleași cuvinte ale lui Hristos derivă dreptul Bisericii de a pedepsi pe

soane clericale, cari se despart de sojiile lor legiuite sub acest pretext; și dacă cu toate aceste persistă cu încăpăținare și nu vreau să reprimească din nou pe sojiile lor, pe cari le-au alun-

ceice violează legile ei; și acelaș loc ne arată în ce consistă înfa pedepselor bisericesti (Compară: I Cor. 5₃₋₅; I Tim. 1₂₀).¹

Intemeietorul Bisericii, după ce a menționat mijloacele, de care trebue să se facă uz pentru îndreptarea celuice violează legea, a adăugat că în caz de îndărătnicire respectivul trebue să se despoaie de comuniunea cu Biserica, să se excludă din Biserică și să se considere ca străin de Biserică. *Excluderea din Biserică, afurisirea*, (*ἀκοινωνησία*, excommunicatio) este deci cea din urmă și prin urmare cea mai gravă pedeapsă, pe care tribunalul bisericesc poate să o dea contra celorce violează legile ei. Prin comunitate (*κοινωνία*, communio) se înțeleg toate drepturile, pe cari le câștigă omul prin intrarea în Biserică și în special dreptul de a se foșosi de mijloacele dătătoare de har ale Bisericii, între cari mijloace supremul este sfânta euharistie. Aceste drepturi se cuvin oricărui membru al Bisericii, — iără privire la poziția pe care o are, — până când îndeplinește toate dispozițiile Bisericii și astfel și comunitatea, care cuprinde în sine toate aceste drepturi, se numește comunitate obștească, comunitatea laicilor (*κοινωνία τῶν λαϊκῶν*, communio laica). Dar în Biserică afară de laici sunț și persoane clericale, prin mijlocirea cărora se împărtășesc darurile aducătoare de har și cari în urma funcțiunii lor înalte, pe care o au în Biserică și în urma pozițiunii lor privilegiate, pe lângă drepturile celorlalți membrii ai Bisericii, se bucură și de drepturi speciale proprii. Totalitatea acestor drepturi, de care se bucură persoanele clericale în Biserică se numește comunitatea clericală (*κοινωνία ἐκκλησιαστικῆ*, communio clericalis¹). Atât într'o comunitate cât și în cealaltă drepturile,

¹) Comp: *Arhim. Ioan*: Pedepsele bisericesti (Pravos. Sobes. 1860, III. 367); *Iv. Milovanov*: Despre pedepsele bisericesti; (Rist. Hrist. Citen, 1887, I, 508 și 1888, I, 110); *N. Suorov*: Despre pedepsele bisericesti. St. Petersburg, 1876 *Nic. München*, Das Kanonische Gerichtsverfahren und Strafrecht. 2 Bde. Köln, 1865—1866. — *Dr. F. Kober*, Die Suspension der Kirchendiener. Tübingen. 1862. — *Dr. K. Kellner*, Das Buss- und Strafverfahren gegen Kleriker. Trier, 1863. — *Dr. Ed. Katz*, Ein Grundriss des kan. Strafrechts. Berlin, 1881. — *Dr. Paul Hinschius*, Das Kirchenrecht der Katholiken und Protestanten. Berlin, 1886—1893. În lucrarea aceasta despre puterea penală a Bisericii se vorbește în vol. IV, pag. 691—864 și în partea primă a vol. V, pag. 1—492.

²) „Communio unum est nomen, sed diversi sunt actus. Aliud est communicare episcopum cum episcopo et aliud est communicare laicum cum episcopo.“ Optat Milev. De schismate Donati, VII, 6.

ceice violează legile ei; și acelaș loc ne arată în ce consistă înfa pedepselor bisericesti (Compară: I Cor. 5₃₋₅; I Tim. 1₂₀).¹

de cari se bucură respectivii, sunt de grade diferite: unele sunt mai înalte, altele mai inferioare. În legătură cu aceasta, la violarea legilor determinate, respectivii sunt și despoiați, pe calea procedurii hotărâte, de drepturile, cari li se cuvin și cu cât este mai mare violarea legii, cu atât mai mare este și pierderea de drepturi, sunt supuși la o pedeapsă bisericească cu atât mai mare și invers. Și deoarece esența fiecărei pedepse bisericești, fie că se referă la un credincios laic sau la o persoană clericală, consistă în excomunicare, astfel și gradul pedepsei va consista din o excludere în măsură mai mare sau mai mică din comunitatea, la care respectivul a aparținut.

Aici dealtcum trebuie să se aibă în vedere subiectul delictului; și dacă subiectul este dintre ceice sunt în comunitatea laicilor, pedepsele vor fi de un fel; iar dacă este dintre ceice sunt în comunitatea persoanelor clericale, și pedepsele vor fi de altă natură. Aceasta provine dela situația, pe care o ocupă unii sau alții în Biserică: ca persoane laice sau clericale. Cea mai mare pedeapsă bisericească, care se poate da unui preot, este despoierea de gradul preoțesc, iar pentru laici excluderea din Biserică. Aceasta din urmă nu se poate da preotului, ca atare, decât numai când după caterisire a intrat în rândul laicilor și dacă a comis ca laic vreun delict, carele atrage după sine această cea mai mare pedeapsă. Motivul pentru aceasta este arătat în canonul 25 apost., în care se menționează cuvintele Sf. Scripturi: «Să nu pedepsești pentru acelaș lucru de două ori». Iar Vasile cel mare, vorbind în canonul său al 3-lea despre diaconul pedepsit cu depunerea din cin pentru violarea legii, explică aceasta astfel: »după ce a fost repus în rândul laicilor, să nu se excludă din comunitate (*τῆς κοινῆς ἀπὸ ἐπιχθῆσεται*), deoarece este în vigoare legea veche ca ceice au fost despoiați de gradele lor să primească numai pedeapsa aceasta; eu sunt de părerea că pentru acest caz cei vechi au făcut legea aceasta: să nu pedepsești pentru acelaș lucru de două ori; pe lângă alte motive și din cauză că ceice au fost șterși din rândul laicilor, mai târziu sunt reprimiți acolo, diaconul însă este condamnat odată pentru totdeauna cu depunere perpetuă și pentru aceasta se mulțumiau cu această singură pedeapsă, deoarece diaconatul nu i-se mai reda niciodată. Și aceasta se face conform orânduirilor (*ταῦτα μὲν οὖν τὰ ἐκ τῶν τύπων*)».

Pedeapsa (*τιμωρία*) are în dreptul bisericesc o însemnătate

deosebită, specială, care depinde de însuş menirea Bisericii. Scopul cel mai important şi cel dintâiu al tuturor pedepselor bisericeşti este de a întoarce la calea bună pe membrii Bisericii, cari întâmplător s'au abătut dela calea cea adevărată. Dacă Biserica întrebunţează forţă coercitivă faţă de vreun membru al său — când a violat vre-o lege bisericească — prin aceasta dânsa voeşte să-l constrângă la îndreptare şi astfel să redobândească bunul, pierdut, pe care îl poate găsi numai în comunitate cu Biserica şi numai caz extrem se exclude din comunitatea bisericească. Mijloacele întrebunţate de Biserică în acest caz pot fi şi mai severe, după cum o cere aceasta binele şi vaza Bisericii. Ca în oricare altă societate, aşa şi în Biserică, dacă nu ar fi pedepsite abaterile unor membri; şi dacă autoritatea legilor nu s'ar menţine prin putere, uşor s'ar întâmpla ca şi alţi membri să fie seduşi şi astfel răul s'ar răspândi foarte mult. Pe lângă aceasta s'ar turbura şi ordinea din Biserică s'ar periclita însuş viaţa Bisericii, dacă ea nu ar avea dreptul de a exclude din comunitatea sa pe membrii netrebnci, ca astfel să poată feri de molipsire pe membrii buni şi ascultători. Multe dispoziţii ale legislaţiunii bisericeşti arată cât era Biserica de pătrusă de această concepţie şi cât se străduia ea de a pune la dispoziţie respectivilor mijloace pentru îndreptare, precum şi de a stăvili eventuala răspândire a delictelor şi de a apăra binele Bisericii întregi. Tot aşa ne arată dispoziţiile legislaţiunii bisericeşti că, la aplicarea pedepselor determinate pentru delictे diferite, să se aibă în vedere în chip deosebit şi vaza Bisericii. Dupăcum în primele veacuri ale Bisericii, astfel şi astăzi eterodocşii vor trebui să stimeze Biserica, dacă vor vedea că membrii ei se disting prin viaţă morală şi prin conduită de model şi dimpotrivă stima eterodocşilor faţă de Biserică va dispărea, dacă vor vedea că virtutea este pe sfârşite între membrii ei şi că în locul ei viciul domneşte în Biserică; şi spre aceasta s'ar deschide un drum larg, dacă Biserica nu ar pedepsi cu toată vigoarea pe ceice violează legile ei şi dacă ar suferi în comunitatea ei pe contravenienţi. Chiar şi pentru vaza sa Biserica este constrânsă de a întrebunţa mijloace coercitive faţă de toţi, cari ar putea micşora vaza ei prin conduita lor şi prin aceasta ar da prilej eterodocşilor să nu o mai stimeze. Vasile cel Mare, recomandând în canonul 6 severitatea cea mai mare faţă de persoanele profeşti, cari cad în desfrâu, adaugă: »că aceasta

deosebită, specială, care depinde de însuş menirea Bisericii. Scopul cel mai important şi cel dintâiu al tuturor pedepselor bisericeşti este de a întoarce la calea bună pe membrii Bisericii, cari întâm-

va fi de folos pentru întărirea Bisericii și că prin aceasta nu vom da ereticilor prilej de a susține contra noastră că vrem să ademenim pe cineva la noi, trecând cu vederea păcatul.»

Din deosebirea menționată, pe care canoanele o fac privitor la subiectul violării și la diferitele mijloace, pe cari Biserica le aplică contra celor ce violează legile, se poate vedea deosebirea generală în scopul, pe care Biserica îl are înaintea ochilor când dă pedepse diferiților ei membrii călcători de lege. Transgresiunile comise de laici sunt în fața Bisericii mijloace, prin cari dânsa îndeplinește rolul său de îndreptare. Dânsa cu privire la violările laicilor se străduiește numai de a-i îndruma pe calea adevărată și de a-i îndrepta ca să devină fii ascultători ai Bisericii și ca emanațiune din aceasta, și pedepsele, pe cari le aplică, nu sunt pedepse adevărate, ci epitimii (*ἐπιτιμιαί*, poenitentiae) până ce nu se îndreaptă pe deplin; dânsa primește în comunitatea sa și pe acei membrii dintre laici, cari au ispășit anatema, pedeapsa cea mai severă, numai să se căiască sincer și să observe penitența prescrisă. Cu totul altfel privește însă Biserica transgresiunile persoanelor clericale. La persoanele clericale pedeapsa o ia în înțelesul strict al cuvântului, dacă păcătuiesc contra legilor existente și pedepsele sunt cu atât mai severe, cu cât este mai mare transgresiunea; dacă pedepsele nu ajută, în acest caz persoanele clericale se despoaie de funcțiunea încredințată lor și se predau autorității lumesti ca aceasta să le pedepsească întocmai ca și pe oricare alt călcător de lege. Transgresiunile celor dintâi, cari se numesc simplu păcate (*ἁμαρτήματα*), sunt supuse sferei de competență a forului intern (*forum internum*), al mărturisirii; iar transgresiunile celor din urmă, ca delicta adevărate (*ἐγκλήματα*) sunt supuse cercului de competență al forului extern, formal bisericesc (*forum externum*).

Pedepsele date clericilor pot fi de patru feluri: admonestarea (*παράκλησις*), afurisirea¹⁾ (*ἀφορισμός*), caterisirea²⁾ (*καθαιρέσις*) și anatema (*ἀνάθεμα*). Afurisirea de aici, referitoare la persoanele clericale, se deosebește de afurisirea aplicată personelor laice în conformitate cu deosebirea, care există privitor la pedepsele aplicate unora sau altora și consistă nu în excluderea dela împărtașanie, ca la laici, ci dela îndeplinirea serviciilor bisericești, în

¹⁾ Excomunicarea, suspensiunea (N. Tr.).

²⁾ Depunerea, degradarea (N. Tr.)

va fi de folos pentru întărirea Bisericii și că prin aceasta nu vom da ereticilor prilej de a susține contra noastră că vrem să ademenim pe cineva la noi, trecând cu vederea păcatul.»

Din deosebirea menționată, pe care canoanele o fac privitor la subiectul violării și la diferitele mijloace, pe cari Biserica le

oprirea (suspensio) persoanei clericale, găsită vinovată de un delict mai mic, de a se bucura de drepturile cuvenite în treapta ei ierarhică. Caterisirea consistă în aceea că respectivul este despoiat de preoție, este degradat (depositio, degradatio) din funcțiunea preoțească. Anatema este aceeași ca și cea pentru laici, excluderea din Biserică, firește după caterisire.

Cu excepțiunea celei din urmă, fiecare pedeapsă are mai multe grade conform felului și gravității delictului și se dă de către forul judecătoresc bisericesc competente sau pentru un interval de timp sau pentru totdeauna. Ce privește scopul pedepselor, cari se pot da persoanelor clericale, se grupează în pedepse cari ținesc îndreptarea respectivei persoane clericale: τιμωρία διορθωτική (poenae medicinales, censurae) și în pedepsele în sensul strict: τιμωρία σωφρονίζουσα (poenae vindicativae¹⁾.

1. **Admonestarea** (παράκλησις, obsecratio). Admonestarea este atragerea atențiunii asupra datoriilor, la cari datorii sunt obligate persoanele clericale chiar în urma poziției lor din Biserică și această admonestare se aplică fiecărei persoane clericale îndată ce a comis vreo abatere mai mică; cu acest prilej i se înfățișează seriozitatea abaterii și consecințele, cari îl așteaptă, dacă nu se va îndrepta. Admonestarea se repețește de două sau de trei ori și apoi urmează altă pedeapsă²⁾.

2. **Dojana** (ἐπίπληξις, απειλή, exprobatio minae) o dă sau episcopul personal sau sinodul. În cazul din urmă dojana este publică și prin urmare constituie o pedeapsă de grad mai mare decât aceea, pe care o dă episcopul personal. Despre dojană, ca despre o pedeapsă bisericească, se vorbește în cele mai vechi monumente de drept bisericesc³⁾.

3. **Strămutarea**⁴⁾ delicventului din locul, care i-se cuvine după sfînțire sau după timpul promovării, între cei din urmă, cari sunt de acelaș rang. După canonul 7 al sinodului trulan

¹⁾ Acest fel de distingere îl întrebuințează și Skworcow în cartea sa: *Zapiski po ierkovnomu zakonoviedieniu*, Kiev, 1856, pag. 241.

²⁾ Canonul 31 apost., vorbind despre pedepsirea preotului, care nu ascultă de episcopul său, adaugă că aceasta să se facă: *μετὰ μίαν, καὶ δευτέραν, καὶ τρίτην παράκλησιν* (Sint. Aten. II, 39).

³⁾ Const. apost. II, 48; can. 19 al sinod. IV ecum.; În sensul, de care vorbește can. sin. IV ec., trebuie să se considere dojana din canonul 25 din Antioh. și 13 din Sardica.

⁴⁾ Degradarea (N. Tr.).

oprirea (suspensio) persoanei clericale, găsită vinovată de un delict mai mic, de a se bucura de drepturile cuvenite în treapta ei ierarhică. Caterisirea consistă în aceea că respectivul este de-

această pedeapsă se dă acelorora, cari năzuiesc să ocupe în mod arogant și ilegal o întâietate mai mare în Biserică înaintea celor care sunt de aceeași treaptă clericală sau sunt în aceeași treaptă a ierarhiei administrative, însă au fost sfințiți sau promovați mai curând¹⁾.

4. *Suspensiunea din locul de serviciu pentru un timp anumit.* La început delicventul pedepsit cu acest fel de pedeapsă petrecea timpul de suspensiune la reședința episcopului, sub supravegherea episcopului. Mai târziu, când s'a observat că mănăstirile sunt potrivite pentru acest scop, delicvenții se trimiteau la mănăstire sub supravegherea superiorului și delicventul era supus pentru durata timpului de pedeapsă și unei eptimii corespunzătoare, care de regulă consta din observarea strictă a regulilor mănăstirești și din rugăciuni și metanii îndoite. (can. 35 ap.²⁾.)

5. *Interzicerea pe un timp anumit de a săvârși serviciile divine.* Această pedeapsă se dă de regulă atunci, când vinovatul trebuie să-și ispășească delictele comise în funcțiunea preoțească sau sub durata anchetei judecătorești, dacă cineva este acuzat de un delict, care atrage după sine caterisirea. În timpul expierii acestei pedepse, vinovatul, pe lângă că este oprit dela săvârșirea lucrărilor sfinte, nu se poate bucura nici de celelalte drepturi cari i-se cuvin în urmă gradului său ierarhic, deci nu poate învăța și nu poate participa la conducerea Bisericii. El este cleric numai cu numele, însă fără nici un drept clerical. (5, 59 ap.; 20 al sin. IV ecum.; 3 trulan; 14 Sard.; 19, 133 Cartag.)

6. *Interzicerea de a săvârși anumite funcțiuni preoțești.* La această pedeapsă sunt supuși cei ce comit un astfel de delict, pe care, în urma naturii lui, nu-l pot expia nici odată spre a putea primi dreptul de a săvârși toate funcțiunile preoțești (Can. 9 Neo-

¹⁾ În canoane pentru delict de felul acesta se menționează pedeapsa ca respectivul să fie degradat cu un grad (dela demnitatea de episcop la cea de presbiter, can. 20 trulan, vezi și can. 10 din Laod.) Dar aceasta este în contradicere cu canonul 29 al sinodului IV ec., carele zice că este: *ιεροσυλία, ἐπισκοπικὸν εἰς πρεσβυτέρου βυθιδὸν φέρειν*; și astfel după comentarul lui Zonara și Balsamon dela canonul 20 trulan (Sint. At. II, 349—350) este a se înțelege ceea ce am spus noi în text. Motivul principal al acestui lucru vezi la comentariile can.-lui 29 al sin.-lui IV ecum. și al 20 al sinodului trulan.

²⁾ Vezi pentru Serbia ordonanțele consistoriale No. 1567 din 15 Sept. 1865 și No. 6065 din 22 Dec. 1869.

ces.) sau cei ce își revendică astfel de drepturi la săvârșirea funcțiilor preoțești, cari nu li-se cuvin conform pozițiunii, pe care o ocupă în ierarhia administrativă (can. 10 Antioh).¹⁾

Pedepsele menționate până acum, cu excepția celei din urmă, se aplică atunci, când este vorba de îndreptarea persoanei clericale, care s'a făcut vinovat de un delict mai mic. Dintre pedepsele amintite, cea din urmă formează trecerea la pedepsele în sensul strict, iar acestea sunt următoarele:

1. *Destituirea pentru totdeauna din locul de serviciu.* Pedepsa aceasta se aplică pentru îndeplinirea neregulată a serviciului de către persoanele clericale, cari au rol de conducere în ierarhie și pentru distrugerea disciplinei bisericești, de pildă dacă un episcop își părăsește eparhia sa pe timp mai îndelungat (can. 16 al sin. I-II); dacă ocupă în mod forțat o eparhie (can. 16 Antioh.), dacă un presbiter părăsește locul de serviciu în mod volnic, fără permisiunea episcopului său și ocupă cu forța alt loc (can. 15 apost.) etc. Dar deoarece în timpurile vechi nimeni nu putea fi sfîșnit fără indicarea locului de serviciu (*ἀπολλυμένων*) și astfel dacă cineva a fost destituit pentru totdeauna din locul său de serviciu, prin aceasta era pedepsit și cu o a doua pedeapsă severă și anume cu:

2. *Oprirea pentru totdeauna dela funcțiunile preoțești, dar cu păstrarea dreptului de a purta numele de cleric și de a avea demnitatea clericală.* Această pedeapsă se aplică la delictul mai mare, mai ales celor care produc sminteală în popor, dar cari delictul au fost comise sau din neștiință sau în urma unor împrejurări deosebite și între timp respectivul s'a căit și a făcut penitență. Din canoane vedem că în felul acesta se pedepseau cei ce slăbiau în credință pe timpul persecuțiilor, mai târziu însă s'au căit²⁾; sau cei ce din neștiință au contractat căsătorie ilegală înainte de hirotonire (can. 36 trul.; 8, 9 Neoces., 27 Vasile c. M.) etc.

¹⁾ În canoane se menționează și felul de pedeapsă, că unii nu pot fi înaintați din cauza căderii într'un păcat anumit (can. 3 trul.). Aceasta s'a întâmplat de altcum numai la emiterea unei legi pozitive asupra unei chestiuni, cu privire la care până atunci nu exista dispoziție precisă și s'ar pune în practică numai la repetiția unui caz similar.

²⁾ Despre aceștia canonul 1 din Ancira prescrie „că și pe mai departe se pot bucura de onoarea locului, însă nu pot nici să jertfească, nici să predice și nu pot săvârși nici un fel de serviciu preoțesc“.

ces.) sau cei ce își revendică astfel de drepturi la săvârșirea funcțiilor preoțești, cari nu li-se cuvin conform pozițiunii, pe care o ocupă în ierarhia administrativă (can. 10 Antioh).¹⁾

3. *Caterisirea sau oprirea pentru totdeauna dela săvârșirea funcțiilor profeșii împreună cu pierderea numelui și demnității de cleric.* Cu această pedeapsă se pedepsesc delictele mai mari comise contra legilor ierarhiei, de pildă simonia precum și acele delictes, pentru cari laicii sunt excluși din legăturile Bisericii. Persoana clericală pedepsită cu caterisirea pierde înainte de toate totalitatea acelor drepturi și prerogative, de cari s'a bucurat corespunzător celor trei ramuri ale puterii bisericești, deci dreptul de a săvârși lucrările sfinte, de a învăța și de a păstori (can. 3 Antioh; 27 Vas. c. M.); mai departe pierde toate drepturile la onorurile, cari i-se conveniau în calitate de cleric; apoi se șterge din catalogul clericilor (*ἐξ τοῦ ἱερατικοῦ καταλόγου*), în care a fost trecut din prilejul sfințirii (can. 8, 17, 18, 51, 63 etc. apost.) și în sfârșit se va trece în rândul laicilor cu drepturile, de cari se bucură laicii în Biserică. Caterisirea, la care este supusă o persoană clericală, durează pentru totdeauna și celce a fost odată caterisit nu mai poate fi primit niciodată în nici o treaptă ierarhică (can. 21 trul., 3 Vasilie c. M.), chiar dacă s'a căit de fapta sa și a promis că va trăi conform canoanelor. În acest caz din urmă canoanele permit numai ca respectivul să fie tratat indulgent în Biserică, însă numai ca și un laic.¹⁾

4. *Caterisirea și totdeauna afurisirea.* Persoana clericală, pedepsită în felul acesta, este supusă nu numai consecințelor caterisirii, amintite mai nainte, ci după aceea cade și sub afurisire, pedeapsă existentă pentru laicii vinovați, adică dânsul se exclude pentru un timp mai lung ori mai scurt din comunitatea bisericească a rugăciunii împreună cu credincioșii. Această grea pedeapsă bisericească se aplică de regulă atunci când o persoană clericală, desconsiderând caterisirea, îndrăznește să săvârșească funcțiuni spirituale (can. 28 ap, 4 Atioh., 88 Vas. c. Mare), sau dacă după caterisire a comis un delict egal cu cel pentru care a fost caterisit (can. 3, 88 Vas. c. M.) sau dacă comite un delict,

¹⁾ Caterisirea se face de regulă în mod solemn în biserică; după ce s'a cetit în public sentința dată de tribunalul spiritual, arhiereul carele o execută, desbracă de pe cel condamnat felonul și epitrabilul, cu care era îmbrăcat, zicând: „nevrednic este“ și apoi îi tunde cu foarfeca barba în partea dreaptă și stângă, precum și părul din cap în trei locuri, zicând: „*lăi și demnității de cleric.*“ Cu această pedeapsă se pedepsesc

delictes mai mari comise contra legilor ierarhiei, de pildă simonia precum și acele delictes, pentru cari laicii sunt excluși din legăturile Bisericii. Persoana clericală pedepsită cu caterisirea pierde înainte de toate totalitatea acelor drepturi și prerogative, de cari s'a bucurat corespunzător celor trei ramuri ale puterii bisericești, deci dreptul de a săvârși lucrările sfinte, de a învăța și de a păstori (can. 3 Antioh; 27 Vas. c. M.); mai departe pierde toate drepturile la onorurile, cari i-se conveniau în calitate de cleric;

care violează baza credinței și a Bisericii (can. 30, 64 ap.; 1,86 trul.; 1 Antioh.) În timpurile vechi, cei supuși acestei pedepse se trimiteau de regulă la mănăstire pentru penitență¹⁾; sau, dacă cu toată pedeapsa dată de Biserică, nu conțineau de a turbura Biserica și de a se opune tribunalului ei spiritual, autoritatea bisericească îl preda tribunalului civil pentru executarea pedepsei din chestiune (can. 5 Antioh.; 48 Cartag.)

5. **Anatema.** Această pedeapsă se dă unei persoane clericale pentru delikte mai mari după caterisire și afurisire. Anatema (*ἀνάθημα*)²⁾ este excluderea definitivă a unei persoane din Biserică. Pedeapsa aceasta își are baza în Sfânta Scriptură și deci își are origina în dreptul divin.³⁾ Biserica uza de această pedeapsă la delictele bisericești cele mai grave și numai în caz extrem, dacă nici un alt mijloc nu mai ajută la îndreptarea respectivului.⁴⁾ Anatema se pronunța de regulă prin acte solemne bisericești; și pentruca această pedeapsă grozavă să se păstreze în amintirea vie a credincioșilor, la sinodul din Constantinopol din anul 342 s'a hotărît ca în fiecare an în Dumineca primă din postul Paștilor (Dumineca ortodoxiei) să se pomenească cu ocazia slujbei bisericești solemne toate delicturile, cari au fost pedepsite cu anatema⁵⁾ Consecințele anatemei consistau în aceea că persoana supusă anatemei pierdea în Biserică nu numai drepturile, cari se cuvin celorlalți membrii, adică euharistia și rugăciunea comună, ci pierdea și dreptul de a fi în contact în viața de toate zilele cu ceilalți creștini ortodocși; ortodoxul, carele încerca să intre în orice fel de contact cu acela, era supus unei pedepse

¹⁾ Vezi: Nomocanonul în XIV titluri, IX, 10 (Sint. Aten. I, 184).

²⁾ Despre anatema mai pe larg vezi comentarul la canonul I al sin. II ec

³⁾ Mat. 18,¹⁷ I Cor. 5₁₆; I Tim. 1₂₀.

⁴⁾ Compară can.4 al lui Petru din Alex.; 7 sin. II ec.; 88 Vas. c. M. etc.

⁵⁾ Despre această sărbătoare a ortodoxiei vezi Chr. W. F. Walch: Entwurf einer vollst. Historie der Ketzereien (11 vol., Lipsca, 1762—1785) vol X, pag. 797 și urm. Similară acesteia a fost în Biserica rom. cat. cetirea din fiecare an a bullei în coena Domini, introdusă pe timpul lui Urban V (1362), dar mai târziu, Climent XIV a sistat-o (Vezi: I. Hergenröther, Allgemeine Kirchengeschichte, II Aufl. Freiburg, 1880, II, 180, 567).

grele.¹⁾ Deoarece baza acestei pedepse derivă din dreptul divin, Biserica are și astăzi și va avea totdeauna dreptul să lovească cu anatema pe oricine o merită; iar puterea de Stat, dupăcum în timpurile vechi recunoștea hotărârile autorității bisericești în acest fel de chestiuni și pedepsea și din partea sa persoanele, cari erau pedepsite cu această pedeapsă de Biserică pentru anumite delictе,²⁾ astfel aceeași putere de Stat — cel puțin în cele mai multe State creștine — pe acest fel de culpabili bisericești îi pedepsește și cu pedepsele sale proprii.³⁾

Ce privește felul pedepsei multe canoane însăși îl indică când amintesc delictеle; în alte cazuri pedeapsa este lăsată la aprecierea și simțul de dreptate al judecătorilor. În legislațiunea mai nouă bisericească găsim astăzi în general aceleași feluri de pedepse pentru pedepsirea persoanelor clericale.^{4) 5)}

¹⁾ Compară: II Ioan 9—11; I Cor. 5,¹¹; II Tes. 3,¹⁶⁻¹⁴; can. 10, 11 ap.; explicarea detaliată a chestiunii acesteia vezi Arhim. Ioan I, 152—154.— „Qui communicaverit, vel oraverit cum excommunicato, sive clericus, sive laicus, excommunicetur” dispune can. 73 din Statuta ecclesiae antiqua (Harduini I, 982).

²⁾ Vezi legile împăraților greco-romani în Nomocanonul în XIV titluri (Sintagma Aten. I 183—184)

³⁾ În Austria de pildă §§-ii 122 și 123 ai legii penale din 22 Maiu 1825 delictul contra religiei (delictul turburării religioase) îl pedepsește cu închisoare grea de 1—10 ani, carele de către Biserică se pedepsește cu anatema. Vezi lucrarea frumoasă scrisă pentru Biserica rom. cat.: Dr. Ios. Fessler, Der Kirchenbann und seine Folgen (Sammlung vermischter Schriften über Kirchengesch. u. Kirchenrecht. Feiburg, 1860, S. 187 fg.).

⁴⁾ În Grecia: 1) *Ἐπέπληξεν.* 2) *Ἀργίαν πάσης ἐξοπροξίας μετὶ στερήσεως τῶν δικαιωμάτων τῆς ἐφημερίας τοῦ τιμωρουμένου.* 3) *Ἐκπίπτωσιν τοῦ ἀξιώματος εἰς ὃ ἦτον ἰδίως διαρισμένος ὁ τιμωρούμενος.* 4) *Σωματικὸν περιορισμὸν ἐντὸς διατηρουμένου μοναστηρίου, ἢ ἄλλου εἰδικοῦ διὰ τοῦς κληρικῶνς σωρονομικοῦ καταστήματος.* 5) *Ἀπόστιαν ποσοῦ διπλασίου τῶν ὄσα χρήματα ἔλαβεν ὁ τιμωρούμενος πλέον τοῦ νενομισμένου, ἢ διὰ πρῶξιν ἀπηγορευμένην καὶ ἐναντίαν εἰς τὰ καθήκοντά του.* Ἡ εἰσπραξίς δὲ αὕτη ἐνεργεῖται ὑπὸ τῆς πολιτικῆς ἀρχῆς καὶ κατατίθεται εἰς τὸ ἐκκλησιαστικὸν τμῆμα. 6) *Ἀφορισμὸν προσωπικὸν κατὰ κληρικῶν μοναχοῦ.* 7) *Καθαίρεσιν.* **Vezi:** Νόμος περὶ Ἐπισκοπῶν κτλ. 9' *Ἰουλίου 1852.* ἄρθρ. Θ. Νόμος καταστατικὸς τῆς ἐκλ. συνόδου 9' *Ἰουλίου 1852.* ἄρθρ. ΙΔ. *Ἐγκύκλ. 1 Ἰουλίου 1853.* (Χριστοπόλου Συλλογῆ. σελ. 8. 23, 163) În Serbia: 1) Admonestarea, 2) Dojana,

grele.¹⁾ Deoarece baza acestei pedepse derivă din dreptul divin, Biserica are și astăzi și va avea totdeauna dreptul să lovească cu anatema pe oricine o merită; iar puterea de Stat, dupăcum în timpurile vechi recunoștea hotărârile autorității bisericești în acest

Imperiul greco-roman a recunoscut Bisericii nu numai puterea de a executa pedepsele; dar a dat chiar ajutor tribunalelor

cești dată la 27 Aprilie 1890, Art. 174). *În Rusia*: 1) Caterisirea slujitorilor sacramentali și ieromonahilor și monahilor cu scoaterea din cler. 2) Caterisirea, cel caterisit fiind lăsat să facă parte din cler, dar în treaptă inferioară și caterisirea ieromonahilor, lăsați fiind să rămână în cinul călugăresc ca penitenți. 3) Oprirea temporală de a oficia serviciul divin și cu pierderea oficiului și beneficiului și cu însărcinarea în funcțiunea de cântăreț. 4) Oprirea temporală dela oficierea serviciului divin cu epitimie la mănăstire sau pe loc, dar fără pierderea oficiului. 5) Canonisire la sf. mănăstire sau episcopie. 6) Pierderea oficiului. 7) Pensionarea din oficiu. 8) Întărirea supravegherii. 9) Pedepsa cu bani. 10) Mătănie. 11) Dojana simplă sau aspră. 12) Admonestarea (Regulamentul Consistoriilor spirituale din 9 Aprilie 1883, art. 173). *În exarhatul bulgar*: 1) Oprirea vinovatului dela orice funcțiune preotească cu lăsarea sau oprirea veniturilor de epitrahil, pe un timp anumit. 2) Limitarea libertății fizice (internare) într'o mănăstire sau într'un institut de corecțiune înființat pentru clerici, de asemenea pentru un timp anumit. 3) Plata îndoită din ceace a luat acuzatul contra canoanelor bisericești, a legilor civile sau a dispozițiilor din vigoare, întrucât se va dovedi; jumătate din aceasta se va restitui celui dela care s'a luat, iar cealaltă jumătate se varsă la casieria episcopiei, pe teritoriul căreia domicilia acuzatul respectiv. 4) Afurisire personală adică excomunicarea din Biserică a respectivului în cazurile prescrise de canoanele bisericești. 5) Caterisirea, deasemenea în cazurile prescrise de canoanele bisericești și în chipul prescris într'insele. 6) Oprire dela oficiu fără caterisire (Art. 83 din 4 Februarie 1883 al Statutului exarhal din vigoare în principat.).

⁵⁾ În Grecia astăzi consistoriile (tribunalele) bisericești eparhiale pot da următoarele pedepse: a) dojană, b) oprire pe trei ani dela serviciile divine cu salariul de paroh sau fără salariu, c) pierderea safarului cu sau fără oprire dela serviciile divine, d) pierderea oficiului, e) epitimie respective internare până la trei ani la mănăstire sau într'un penitenciar pentru preoți întocmit anume spre acest scop. Iar consistoriile (tribunalele) superioare bisericești pot da următoarele pedepse a) oprirea dela serviciile divine, cu reținerea respective menținerea veniturilor parohiale. b) reținerea veniturilor parohiale cu sau fără oprirea dela serviciile divine, c) internarea personală a monahilor și ieromonahilor, d) excluderea din cinul monahicesc și e) caterisirea (Vezi: art 45 și 52 din legea organică a Bisericii autocefale a Greciei din Decembrie 1923)

În România: Regulamentul de procedură al instanțelor disciplinare și judecătorești al Bisericii ortodoxe române, votat în sesiunea Sf. Sinod din Iunie 1926, sancționat prin Înaltul Decret Regal Nr. 4160 din 29 Decembrie 1926 și publicat în „Monitorul oficial” Nr. 290 din 30 Decembrie 1926 hotărăște pentru clerici pedepsele următoare: I *Pedepse vremelnice*: a) sfatul și dojana duhovnicească; b) degradarea vinovatului din rangurile bisericești și onorifice ce posedă; c) amendarea până la 15% din salariu și accesoriile lui dintr'un an; d) pierderea oficiului de paroh sau preot ajutor pe

bisericești la executarea sentințelor¹⁾. Astăzi în cele mai multe State Biserica se bucură liberă de dreptul de a impune pedepse, întru cât aceste pedepse atrag după sine consecințe bisericești; și ca acestea să obțină și caracter civil, trebuie să fie recunoscute și de către puterea de Stat²⁾. Ajutorul de odinioară dat Bisericii de puterea de Stat pentru executarea sentințelor pronunțate contra clericilor în chestiuni oficiale și disciplinare nici astăzi nu se deneagă de către puterea de Stat acolo, unde există relațiuni normale între Biserică și Stat³⁾. Dar puterea de Stat — recunoscând Bisericii această libertate a dreptului de a pedepsi persoanele clericale prin tribunalele sale — pătrunsă fiind de interesul ca în Biserică totul să se întâmple în conformitate cu importanța Bisericii și să nu aibe loc caprițul personal, prin cece ar suferi iubirea creștină și indulgența pentru slăbiciunile omezești, această putere de Stat s'a îngrijit de a oferi Bisericii ajutor cu privire la dispozițiile canonice și a garantat și din partea

— timp limitat sau definitiv; e) întârzierea gradației pe un timp determinat; f) oprirea de a săvârși anumite lucrări sfinte; g) oprirea totală dela săvârșirea lucrărilor sfinte pe un timp anumit cu reținerea salariului; h) canonicizarea la sfintele mănăstiri sau la catedra episcopală până la o lună de fiecare dată; i) transferarea. II. *Pedepse definitive*: a) pierderea pentru totdeauna a dreptului de a fi ridicat la un grad ierarhic superior; b) depunerea sau pierderea dreptului pentru totdeauna de a săvârși vre-o lucrare sacră, fără pierderea calității de preot, cu putința de a fi întrebuințat în administrația bisericească; c) caterisirea. (N. Tr.)

¹⁾ Cod. Theodos., De episcopis, XVI, 2; Nov. 83, 123 ale lui Iustin.

²⁾ În *Austria* p. 15 al legii din 21 Dec. 1867 despre drepturile generale ale cetățenilor; pentru *Ungaria* art. de lege IX din 1868; pentru *Rusia* art. de lege 210—217 din 1876. Pentru Mitropolia *Carlovițului* dispoziția disciplinară aprobată cu decretul imperial dela 5 Martie 1900, pentru *Serbia* legea dela 27 April 1900. Pentru *Rusia* vezi vol. XIV, art. 210—217, Despre împiedicarea dela delict (ed. 1876) Vezi N. Milaș; Dreptul bis. ort. (traducerea rom.) pag. 414, nota 28.

Art 207 din Regulamentul de procedură al instanțelor disciplinare și judecătorești al Bisericii ort. române hotărăște: „Toate sentințele se execută prin autoritățile bisericești eparhiale, iar la trebuință se va face apel la sprijinul forței publice. (N. Tr.)

³⁾ Vezi de pildă în *Austria* § 12 al legii date la 20 Maiu 1874 (compară și § 27 al legii din 7 Maiu 1874); în *Serbia* ordonanța ministerială No. 673 dată în 6 Martie 1863; pentru *România* cea din 13 Maiu 1868; pentru *Rusia* ucazul emis la 16 April 1819; pentru *Grecia* legea din 22 Iunie 1853.

întru cât aceste pedepse atrag după sine consecințe bisericești; și ca acestea să obțină și caracter civil, trebuie să fie recunoscute și de către puterea de Stat²⁾. Ajutorul de odinioară dat Bisericii de puterea de Stat pentru executarea sentințelor pronunțate contra clericilor în chestiuni oficiale și disciplinare nici astăzi nu se deneagă de către puterea de Stat acolo, unde există relațiuni

sa prin legile sale păstrarea principiului iubirii și al libertății personale, al cărui principiu Biserica este purtătoarea principală¹⁾.

Canonul 6.

Episcopul sau presbiterul sau diaconul să nu ia asupra sa purtări de grijă lumești, iar de nu să se caterisească.

(Can. 20, 81, 83 apost.; 3, 7 sin. IV ec; 10 sin. VII ec.; 16 Cart.; 11 întâi-doilea).

— Canonul acesta exprimă în formă de lege principiul enunțat de Apostolul Pavel în epistola a II-a către Timotei (2,4) că ostașul lui Hristos, ceea ce este fiecare față sfințită, nu se poate îndelețnici cu astfel de lucruri, cari nu sunt compatibile cu oficiul preofesc și cu serviciul spiritual din Biserică, iar de felul acesta sunt toate afacerile lumești. Această dispoziție se exprimă și în Constituțiunile apostolice (II, 6), și se repetă și în multe alte canoane, după cum vom vedea. Fața sfințită, care violează acest canon, este a se pedepsi cu caterisirea, deoarece nu este deamănă de chemarea sa.

Canonul 7.

Dacă vre-un episcop, sau presbiter, sau diacon va sărbători sfânta zi a Paștilor cu Iudeii înainte de echi-nocțiul de primăvară, să se caterisească.

(Can. 64, 70, 71 apost.; 11 trul.; 1 Antioh.; 37, 38 Laod.; 51, 73, 106 Cart.)

— Despre timpul în care este a se sărbători în fiecare an Învierea lui Hristos, după cum s'a hotărît aceasta de către I sinod ecumenic, se tratează în comentarul canonului 1 al sinodului dela Antiohia. Înainte de I sinod ecumenic, deci atunci când a fost dat canonul prezent, ființau obiceiuri deosebite în

¹⁾ Vezi pentru Austria deciziunea Ministerului de culte și instrucțiune dela 7 Iunie 1869 despre felul executării acelor sentințe ale tribunalelor bisericesti, cari dețin pe preoți în institutele spirituale de corecțiune și o deciziune la fel a Ministerelor de culte, instrucțiune și justiție și de interne dela 22 Decembrie 1869 No. 6065, care se referă la acele cazuri, când un stareț se poartă neuman cu clericii cari sunt condamnați la închisoare.

sa prin legile sale păstrarea principiului iubirii și al libertății personale, al cărui principiu Biserica este purtătoarea principală¹⁾.

diferitele Biserici provinciale și din cauza aceasta au fost multe dispute și s'au ținut multe sinoade. Abia Părinții sinodului I ecumenic au stabilit în această privință o normă universal obligatorie pentru Biserica întreagă. Canonul acesta indică momentul astronomic pentru fixarea zilei, în care creștinii trebuie să serbeze Învierea lui Hristos și dă ca normă hotărâtoare echinocțiul de primăvară precum și că sub nici o condiție nu este permis ca Învierea să se serbeze odată cu pasha iudaică. În acelaș fel dispun și Constituțiile apostolice (V, 17). Pentru emiterea acestui canon a dat prilej probabil împrejurarea că secta iudeo-creștină a Ebioniților afirma, între altele, și că amintirea Învierii lui Hristos trebuie serbată în ziua a 14-a a lunii evreiești Nisan, când Iudeii sârbează pasha lor, pentrucă, — după cum învăța această sectă, — creștinilor nu li s'a interzis prin nici o lege sărbarea zilei pascale a Bisericii Testamentului vechiu.¹⁾ Dar Iudeii au acceptat pentru calcularea timpului nu anul solar, ci pe cel lunar și calcularea lunii Nisan o începeau cu luna plină, care era mai aproape de echinocțiul de primăvară. Și deoarece anul lunar este mai scurt cu câteva zile decât anul solar, astfel, în urma acestui calcul, adeseori se întâmpla că Iudeii sârbeau Pasha înainte de echinocțiul de primăvară. Spre a se evidenția deosebirea între Pasha Testamentului vechiu și a Testamentului nou, cari nu au nimic comun între oaltă și ca creștinii să fie feriți în sfintele ceremonii de orice comunitate cu Iudeii și, pe lângă aceasta, spre a se condamna obiceiul furișat dela Ebioniți la unele persoane clericale ortodoxe, canonul prezent spre acest scop ordonă tuturor să fie atenți la echinocțiul de primăvară și numai după ziua aceasta pot să serbeze comemorarea Învierii lui Hristos, dar la nici un caz împreună cu Iudeii. Iar pe persoana preoțească, care ar face acest lucru, canonul îl pedepsește cu depunerea pîn dregătoria preoțească.²⁾

¹⁾ Despre Ebioniți vezi Ch. F. Walch: *Historie der Ketzereien*, Leipzig, 1762, Bd. I, pag. 110—124; Despre disputele privitoare la sărbătorirea Paștilor, desfășurate în primele trei veacuri, vezi tot acolo pag. 666—685. Compară: Hefele: *Conciliengeschichte*, I, 86—101.

²⁾ Compară Sintagma lui M. Vlastar, II, 7 (Sint. At., VI, 404—428); Beveregii Annotat în h. can. (pag. 19). Asupra sărbătorii Paștilor mai detaliat: I. Ch. W. Augusti: *Denkwürdigkeiten aus der christl. Archäologie* (Leipzig, 1817 fg.) II, 3 fg.

Canonul 8.

Dacă vreun episcop, sau presbiter sau diacon sau oarecare din catalogul ieralticesc, săvârșindu-se sfânta jertfă, nu se va împărtăși, să spună pricina și, de va fi binecuvântată, să aibă iertare; iar dacă nu o va spune, să se afurisească ca unul care s'a făcut vinovat de demoralizarea poporului și a produs bănuială asupra celui ce a săvârșit-o cași când nu ar fi săvârșit-o după rânduială.¹⁾

(Can. 1. 2 Ancira; 10 al lui Petru din Alex.)

— În timpurile primare ale Bisericii era obiceiul general ca toți să participe la sf. împărtășanie când se oficia liturghia și fețele sfințite cu atât mai vârtos trebuiau să țină acest obicei spre a servi de pilde.²⁾ Acest obicei începuse a slăbi, mai ales din cauza persecuțiilor îndreptate de către păgâni contra creștinilor și mulți evitau sfânta împărtășire de frică, ca astfel cel puțin pentru moment să poată scăpa de persecuție. Chiar și multe persoane preoțești, cari de altfel ar fi trebuit să premeargă cu exemplu, evitau din aceeași cauză împărtășirea, dar și pentru că s'a iscat între persoanele preoțești bănuiala unora contra altora că s'ar fi clătinați în credința lor din cauza persecuțiilor. Persecuțiile erau îndreptate mai ales contra persoanelor preoțești, deoarece se credea că creștinismul mai ușor va fi extirpat din rădăcină, dacă se va extermina clerul. În urma acestor fel de ispite, la cari era expus clerul cu ocaziunea unora dintre persecuții, foarte ușor se putea întâmpla, precum de fapt s'a și întâmplat, că unul sau altul dintre preoți, în clipe de frică, sau jertfa idolilor, sau în tămâia, sau extrada persecutorilor cărțile sfinte ori odoarele; iar despre unii numai se bănuia că ar fi făcut acestea. În cercul fiilor Bisericii, dedicați ei cu trup și suflet, se producea bănuială irezistibilă contra acestor fel de persoane preoțești, pe cari îi în-

¹⁾ Expresiunea aceasta la Beveregiu este tradusă în latinește prin „non recte”, adică iregular, ilegal (N. Tr.).

²⁾ Mărturiile acestui obicei din timpurile primare ale creștinismului vezi la Arhim. Ioan, I, nota 150 și 219. În secolul al IV-lea Vasile cel Mare spune despre împărtășire în epistola 89-a: „Bună și folositoare este zilnică împărtășire cu trupul și sângele lui Hristos; noi ne împărtășim de patru ori pe săptămână: Dumineca, Mercurea, Vinerea și Sâmbăta, de asemenea și în alte zile, dacă se face pomenirea vreunui sfânt.”

Canonul 8.

Dacă vreun episcop, sau presbiter sau diacon sau oarecare din catalogul ieralticesc, săvârșindu-se sfânta

cunjurau ca pe niște leproși. Pentru aceste motive comunități bisericesti întregi adoptau un punct de vedere special față de unii dintre episcopi, despre cari se putea presupune că în ora cercării nu au fost cei mai fermi în credință și îndată se accentua ilegalitatea liturghiei săvârșită de către acești episcopi și de către persoanele preoțești supuse lor. Era de ajuns chiar și numai o veste depărtată sau și numai o simplă bănuială, și deja credincioșii nu voiau să primească împărtășirea dela persoana preoțească bănuită. Aceasta este despre ceea ce vorbește canonul acesta. Canonul permite ca un preot să nu se împărtășească la sfânta liturghie, dacă spune pe față de ce nu poate sau de ce nu vrea să o facă și dacă acest motiv este bazat, canonul demandă să se primească motivarea și preotul acesta în atare caz nu este vinovat; însă dacă nu spune cauza, în acest caz canonul dispune ca să fie exclus din Biserică, deoarece prin fapta sa a produs pagubă poporului, carele totdeauna trebuie să vadă pentru sine în preot un model și fiindcă prin aceasta a produs bănuială contra celui ce a oficiat sfânta liturghie.

Canonul acesta a fost explicat în acest înțeles de către Zonara, Aristen, Vlastar și alții.¹⁾ Valsamon, la explicarea acestui canon, vrea să dovedească că numai acel cleric este supus excomunicării carele oficiază slujba dumnezească cu altul și nu vrea să se împărtășească.²⁾ La întrebarea patriarhului din Alexandria Marcu: «este oare posibil ca un diacon să nu se împărtășească, fără a spune motivul, când liturghisește cu arhiereul sau presbiterul», Valsamon răspunde în acelaș sens și în răspunsul său citează textul acestui canon.³⁾ Netemeinicia afirmațiunii lui Valsamon se poate vedea clar și din cuvintele acestui canon.

Canonul 9.

Toți credincioșii, cari intră⁴⁾ și ascultă Scripturile, dar nu rămân la rugăciune și la sfânta împărtășire, trebuie să se afurisească ca unii cari fac disordine în Biserică.

(Can. 66, 80 trul.; 2 Antioh.; 11 Sard.)

— În timpurile primare ale creștinismului comuniunea creș-

¹⁾ Sint. At., II, 11—13; Sint. lui Vlastar. K, 25 (Sint At., VI, 335)

²⁾ Sint. At., II, 12.

³⁾ Sint. At., IV, 462.

⁴⁾ adică în biserică (M. T.)

nu au fost cei mai fermi în credință și îndată se accentua ilegalitatea liturghiei săvârșită de către acești episcopi și de către persoanele preoțești supuse lor. Era de ajuns chiar și numai o veste depărtată sau și numai o simplă bănuială, și deja credincioșii nu voiau să primească împărtășirea dela persoana preoțească bănuită. Aceasta este despre ceea ce vorbește canonul acesta. Canonul permite ca un preot să nu se împărtășească la sfânta liturghie, dacă spune pe față de ce nu poate sau de ce nu vrea

tină se manifesta îndeosebi în faptul că toți credincioșii participau împreună la masa Domnului (I. Cor. 10₁₆₋₁₇) și petreceau totdeauna în biserică (Fapt. Ap. 2₄₆; 20₇). Această comunitate manifestată în acest fel a fost luată de bază între altele și la părțile componente ale lucrării liturgice în felul că catehumenii, cari puteau rămâne împreună cu credincioșii până la anumite rugăciuni, când începea euharistia, erau somați prin diacon să părăsească biserica ca să rămână numai credincioșii pentru participare la masa domnului. Prin aceasta se exprima ideea generală a Bisericii despre ființarea comunității spirituale dintre credincioși și deodată că, în urma existenței comunității spirituale, toți credincioșii pot și au dreptul să participe în biserică la toate rugăciunile și la împărtășire și că după împărtășire prin rugăciune comună să mulțumească lui Dumnezeu pentru darul său cel mare. Așa a fost la înfemeierea Bisericii lui Hristos și toți credincioșii veniau totdeauna la biserică și nu numai că ascultau în biserică cetirea din Sf. Scriptură, ci rămâneau acolo până ce preotul termina sf. liturghie și le împărtășia binecuvântarea spre a putea ieși din biserică. Mai târziu însă zelul multora a scăzut și aceștia eșiau din biserică după ce au ascultat cetirea din Sf. Scriptură. Fără îndoială că din această cauză s'a introdus în textul liturghiei, după cum cetim în Constituțiile apostolice (VIII, 9), după ce catehumenii au fost făcuți atenți să se îndepărteze, o provocare a diaconului că nimenea, dintre cei ce au dreptul să rămână acolo până la sfârșit, nu are voie să părăsească serviciul divin. Probabil că nici aceasta nu a ajutat și mulți plecau din biserică după provocarea diaconului, înainte de sfârșitul serviciului divin. Acest lucru vătămă simțul religios al credincioșilor evlavioși și devotați și producea turburare în biserică și din cauza aceasta s'a dat acest canon sever, carele demandă excluderea din Biserică a tuturor celorce, venind la biserică, nu vreau să rămână în biserică la serviciul divin până la terminarea aceluia.¹⁾

După comentariile unor canoniști acest canon orânduiește că credincioșii sunt obligați nu numai a rămânea în biserică până

¹⁾ Sfinții Părinți și învățători din veacurile următoare nu pot recomanda și învăța îndeajuns cum trebuie să se cerceteze biserica și să se poarte în timpul sfintei liturghii, Basil ad. Caesar.; Hieron. apol. adv. Iovin.; Ambros. de sacram., 4, 6; 5, 4; Christost. hom. 3 in ep. ad Ephes. Vezi în Pidalion nota 1 la acest canon (pag. 12).

tină se manifesta îndeosebi în faptul că toți credincioșii participau împreună la masa Domnului (I. Cor. 10₁₆₋₁₇) și petreceau totdeauna în biserică (Fapt. Ap. 2₄₆; 20₇). Această comunitate manifestată în acest fel a fost luată de bază între altele și la părțile componente ale lucrării liturgice în felul că catehumenii, cari

la sfârșitul sf. liturghii, ci toți erau obligați și să se cuminece.¹⁾ Ușor este posibil că așa este; și ca dovezi pot servi locurile din Sf. Scriptură, cari sunt menționate la începutul comentariului acestui canon. Dar nu puteau fi siliți toți credincioșii de a primi sfânta împărtășanie totdeauna decâteori veneau la biserică, fiindcă ușor se putea întâmpla ca nu toți să fie pregătiți totdeauna pentru sfânta împărtășire, sau în conștiință sau din alte cauze ale vieții familiare ori sociale. Și pentruca aceștia să poată participa cel puțin în câțva la sfânta taină și ca pericolul pedepsei acestui canon să fie delăturat și pentruca aceștia, cari nu se puteau împărtăși, totuși să fie obligați de a rămânea în biserică până la sfârșitul sf. liturghii, s'a introdus împărțirea *anaforei*, ca fiecare, spre sfînțirea sa, să primească anafora din mâna preotului.²⁾

Canonul 10.

Dacă cineva cu cel scos din comuniune măcar în casă dacă s'ar ruga împreună, acela să se afurisească.

(Can. 11, 12, 32, 45, 48, 65 ap.; 5 al sin. I ec.; 2 Antiohia, 9 Cartag.)

— Afurisirea, despre care am vorbit în comentarul nostru la canonul 5 ap., ca pedeapsă, care despoaie pe cineva de comuniunea unei societăți anumite, va fi de sine înțeleasă, îndatăce în acea societate stăpânește un principiu ferm, sublim, carele trebuie să se țină cu sfințenie prin mijloacele hotărâte, ca astfel să poată ființa și însași societatea. Acest principiu se găsește în genere la toate societățile alcătuite pentru vre-un scop mai mare; dar în special există și trebuie să se observe într'o societate religioasă. Il găsim la păgâni și deasemenea la Iudei, cari excludeau pe membrii nevrednici ai religiei lor din comunitatea de rugăciune cu ceilalți frați credincioși, îi excludeau din comunitatea lor religioasă.³⁾

¹⁾ Vezi comentariile lui Zonara și Aristen referitoare la acest canon (Sint. At., II, 13—14). În *Cormiciaa slavă* (ediția din 1787, I, 3) canonul acesta (9) sună astfel: „Să se afurisească ceice nu rămân în biserică până la rugăciunea finală și ceice nu se împărtășesc.” Compară răspunsul canonic al 17-lea al lui Balsamon adresat patriarhului Alexandriei, Marcu, în *Sintagma Ateniană*, IV, 451.

²⁾ Vezi comentarul lui Valsamon la canonul 2 al sinodului din Antiohia (Sint. At. III, 199) și *Sintagma lui Vlasar*, IV, 95 (Sint. At.

la sfârșitul sf. liturghii, ci toți erau obligați și să se cuminece.¹⁾ Ușor este posibil că așa este; și ca dovezi pot servi locurile din Sf. Scriptură, cari sunt menționate la începutul comentariului acestui canon. Dar nu puteau fi siliți toți credincioșii de a primi sfânta împărtășanie totdeauna decâteori veneau la biserică, fiindcă ușor se putea întâmpla ca nu toți să fie pregătiți totdeauna pentru

Lucrul acesta s'a introdus și mai sever în Biserica creștină. In-suși Iisus Hristos a dat temeiul pentru excomunicare din Biserica sa, când a zis că «oricine nu ascultă de Biserică să fie ca un păgân și vameș» (Mat. 18₁₇) adică să fie exclus din Biserică. Mai târziu Apostolii au explicat aceasta mai pe larg în epistolele lor și au introdus-o în practică (I Cor. 5₆; I Tim. 1₁₀; II Tim. 3₉; Tit. 3₁₀; II Tes. 3₆; II Ioan 10, 11). Prin urmare, canonul acesta, orânduind că nu este îngăduită rugăciunea cu cel excomunicat din Biserică nu numai în biserică, când se roagă la olaltă toți credincioșii, dar nici în case separat, exprimă în mod sever principiul din Sfânta Scriptură, după cum și Sf. Scriptură exprimă riguros ideea aceasta când dispune să se afurisească cel care se roagă împreună cu cel excomunicat. Doctrina Bisericii de felul acesta despre cei afurisiți o găsim în scrierile și învățăturile celor mai vechi Sfinți Părinți bisericești.¹⁾

Canonul 11.

Dacă cineva, cleric fiind, s'ar ruga împreună cu un cleric caterisit, să se caterisească și el.

(Can. apost. 28; 4 Antioh.; 10 Cartag.)

— Dupăcum afurisirea, despre care am vorbit la explicarea canonului 10 ap., lipsește pe respectivul de comuniunea bisericească, astfel și caterisirea despoale pe o persoană sfințită de dregătoria sa; și prin urmare, dacă cineva participă la vre-o acțiune, pe care conform serviciului său o întreprinde fără drept, face acelaș lucru cași când ar fi intrat în comunitate cu cel afurisit și deci cade sub aceeaș pedeapsă ca și cel ce a comis acea infracțiune. La comentarul canonului 5 ap. am vorbit în ce consistă caterisirea clericilor.

Prin cuvintele «se roagă împreună» trebuie a se înțelege în primul rând interzicerea dela liturghisirea împreună cu clericul caterisit²⁾ și apoi oprirea dela orice rugăciune comună. După Bal-

¹⁾ Constituțiile apost. VIII, 34; Tertull. apoll. c. 39; Cypriani epist. 28, 38, 62 și 65. Balsamon la comentarul acestui canon (Sint. At. II, 14) precum și Vlastar în a sa Sintagmă, A, 18 (Sint. At. VI, 107) zic că este permis a vorbi cu cei afurisiți, dar nu despre chestiuni bisericești.

²⁾ Comentarul lui Aristen la can. 11 apost. (Sint. At., II, 15). În Cormiciaia (ediția menționată pag. 3): „Dacă cineva se roagă respective dacă un presbiter liturghisește în biserică cu un astfel de presbiter, pe care episcopul l-a caterisit, acela încă să se caterisească“.

samon acest canon are intenția să pedepsească pe toți clericii, care ar îndrăzni să se roage în orice loc și cu oricare cleric, care a fost caterisit și după caterisire ar fi îndrăznit să săvârșească vre-un serviciu divin.¹⁾

Canonul 12.

Dacă vreun cleric, sau laic, afurisit sau neprimit, ducându-se în altă cetate se va primi fără scrisori de recomandare, să se afurisească și cel ce l-a primit și cel ce s'a primit.

(13, 32, 33 apost.; 11, 13 sin IV ec.; 17 trul.; 6, 7, 8 11 Antioh; 41, 42 Laod.; 9 Sard.; 23, 106 Cartag.)

— În acest canon întâi este vorba în general despre cei afurisiți și apoi despre laicii, cari nu sunt vrednici de cinul preoțesc. Despre afurisire am vorbit în explicațiile la canonul al 10-lea apost. Referitor la laicii, cari voiau să intre în cler, exista o dispoziție de drept divin, că aceștia mai întâi trebuiesc examinați în mod sever dacă vor fi vrednici de a învăța poporul (II Tim. 2₂₄; Marcu 4₃₄; Ioan, cap. 15-17; Fp. ap. 1₉) și de a supraveghea instrucția din Biserică (I Tim. 4₁₀), și erau acceptați numai aceia, cari aveau din tinerețe practică în propoveduirea învățaturii creștine (II Tim. 3₁₅; Tit. 1₉). Severitatea neapărată a acestei examinări, condiționată din cauza sublimității slujbei preoțești, de multe ori avea de rezultat că mulți nu se arătau îndată vrednici pentru hirotonie, ci hirotonia se amâna până când episcopul respectiv nu se convingea deplin de pregătirea științifică și despre caracterul celui ce dorea să intre în cler. Mulți dintre cei nemulțumiți cu această se adresau la alți episcopi eparhiali și de către aceștia erau primiți. Contra acestei disordini era îndreptat canonul acesta ap. carele interzice episcopilor primirea de clerici străini, cari vin în mod arbitrar și după capul lor, precum și de astfel de laici, cari vin spre a fi sfinșiți. Canonul acesta dispune că în astfel de cazuri sunt a se excomunica din Biserică nu numai cei ce se duc în mod arbitrar la alți episcopi, ci și înșiși episcopii, cari îi primesc pe atari. Dar pentruca cei din urmă să fie feriți de severitatea acestui canon și spre a se păstra comunitatea frățească dintre dâștii, s'au introdus *epistolele de recomandare* cari se

¹⁾ Comentarul la acest canon (Sint At., II, 15).

care ar îndrăzni să se roage în orice loc și cu oricare cleric, care a fost caterisit și după caterisire ar fi îndrăznit să săvârșească vre-un serviciu divin.¹⁾

Canonul 12.

Dacă vreun cleric, sau laic, afurisit sau neprimit, ducându-se în altă cetate se va primi fără scrisori de

eliberau de către episcopi atât pentru clerici, cât și pentru laici, când trec în altă eparhie și fără de această epistolă nimeni nu putea fi primit nici unde.

Trei feluri de epistole canonice, gramate sau epistole pastorale canonice se menționează în canoane: *epistole de recomandare* (ανατακτικά επιστολάι, literae commendatitiae, formatae, testimoniales), *epistole de dimitere* (ἀπολυτικά επιστολάι, literae dimissoriae) și *epistole de pace* (εἰρηνικά επιστολάι, literae pacificae). Despre cele două feluri din urmă ale acestor epistole vom vorbi la explicările canonului 11 al sinodului IV ecum. și ale canonului 17 al sinodului trulan; aici este vorba despre epistolele de recomandare.

«Epistole de recomandare sunt acelea», zice Vlastar în Sintagma sa, «pe cari episcopii le liberează clericilor, pe cari i-au consacrat dânsii, când trec în altă eparhie; și în aceste epistole de recomandare episcopii fac cunoscuți pe acești clerici, adică menționează gradul lor ierarhic și că mărturisesc dreapta credință, sau episcopii certifică că s'au ridicat împotriva lor (a clericilor respectivi) reclamații sau calomnii, ori că au fost bănuși pe nedrept și li se recunoaște că nu trăesc viață păcătoasă și că sunt nevinovați. Tot astfel de epistole primesc și laicii, cari merg în altă eparhie și cari erau excomunicați și prin epistola aceasta se făcea cunoscut episcopului din eparhia respectivă că aceia erau absolvați de orice fel de epitimie.»¹⁾ Eliberarea de acest fel de epistole canonice sau certificate se bazează pe dreptul divin. În epistolele Ap.-lui Pavel, pe cari le scria comunităților, găsim că el recomandă pe acele persoane cari aduceau epistola, precum și pe alte persoane determinate, iar din epistola a II-a către Corinteni (3,) vedem că comunitățile prefindeau dela persoane necunoscute acest fel de certificate. Pe baza acestei practice apostolice a fost emis acest canon apostolic, carele și-a păstrat puterea cu deplină severitate în cursul futuror veacurilor.²⁾

Epistolele de recomandare le liberau și și astăzi le libe-

¹⁾ A, 9 (Sintag. At. VI, 91). Compară comentarul lui Zonara la acest canon (Sint. At. II, 16).

²⁾ În Cormicia (I, 3) aceste epistole de recomandare se numesc „stavilnoe pisanie.” La apus se numesc și epistola formata deoarece după Beveregius quod signi episcopalis forma, in eis (epistolis) impressa fuit (Annot. in h. can. p. 22).

eliberau de către episcopi atât pentru clerici, cât și pentru laici, când trec în altă eparhie și fără de această epistolă nimeni nu putea fi primit nici unde.

rează episcopii personal. Anume, când un cleric era afurisit și apoi era deslegat de această afurisire sau din alt motiv oarecare era îndoielă asupra conduitei lui și voia să treacă în altă eparhie, în acest caz episcopul competente îi dădea un certificat că nu mai stă sub afurisire și că este absolvat de orice certare. Apoi dacă vre-un cleric era acuzat de vre-o infracțiune și procedura disciplinară îi dovedea nevinovăția, episcopul îi libera acestuia o epistolă specială, care dovedea în fața celor ce voiau să primească pe un astfel de cleric că este nevinovat și că a fost supus judecății din calomnie falsă sau din răsbunare. Tot astfel dacă vre-un laic era calomniat de mărturisire de credință eterodoxă și respectivul își dovedea nevinovăția în fața judecătoriei bisericești, episcopul competente la cererea laicului îi libera certificat despre mărturisirea sa de credință ortodoxă. Toate aceste epistole se numesc epistole de recomandare.¹⁾ Tot așa se numesc și epistolele de rând date de către episcopul competente referitor la hirotonia presbiterilor sau diaconilor; sau de către patriarh când se institue un mitropolit nou; sau de către mitropolit când se instituie un episcop nou; sau când cineva era promovat în vre-o demnitate bisericească.²⁾ În Grecia de foarte multe ori epistola de recomandare (*συστατικόν γραμμα*) este contrasă cu epistola de dimitere (*ἀπολυτικόν γραμμα*), care se eliberează ieromonahilor sau iereilor.³⁾

Canonul 13.

Iar dacă ar fi afurisit să i se prelungiască afurisirea, ca unuia care a mințit și a amăgit Biserica lui Dumnezeu.

(12, 33 ap.; 17 trul.)

— Acest canon este prelungirea canonului 12 ap. și din cauza aceasta în ediția latină dionisiacă a canoanelor apostolice aceste două canoane sunt împreunate într'unul.⁴⁾ Canonul 12 tratează în general despre excomunicați, apoi despre astfel de laici, cari nu sunt vrednici de cinul preotesc, dar nu au fost ex-

¹⁾ Comentarul lui Zonara la acest canon (Sintag. At. II, 16).

²⁾ Vezi formularii diferite în Sintagma At., V, 541—570.

³⁾ Pidalionul, pag. 757.

⁴⁾ Voellii et Iustellii Bibliotheca juris can. veteris (Paris. 1861) I, 113.

comunicați. Iar canonul 13 tratează despre clericul sfințit și apoi afurisit, carele, după ce era afurisit de către episcopul său, fiind nemulțumit, trecea în eparhia altui episcop și acest episcop, necunoscând sentința episcopului competente, îl primea; și din cauza aceasta canonul acesta dispune ca afurisirea acestor fel de mincinoși și frauduloși să fie menținută și pe mai departe. Acest canon presupune aici astfel de persoane sfințite, cari au fost oprite numai pentru un timp oarecare dela săvârșirea serviciilor divine (5, 59 ap.; 20 sin. IV ecum.). Pedepșa aceasta poate fi ridicată de pe cel respectiv numai de către episcopul, carele a dat pedepșa (16, 32 ap.; 5 sin. I ec.; 6 Antioh.; 13 Sard.), și prin urmare în cazul, despre care tratează canonul acesta, respectivul cleric afurisit trebuie să meargă înapoi la episcopul său, dela care a fugit și acest episcop va prelungi oprirea dela serviciile divine și pe mai departe după chibzuința sa, deoarece vinovatul, după cuvintele acestui canon, a mințit și a amăgit Biserica lui Dumnezeu.

Canonul 14.

Episcopului nu-i este ertat, părăsind eparhia sa, să treacă la alta, chiar și dacă s'ar îndemna de mai mulți fără numai de va fi vre-o pricină binecuvântată, care-l silește a face aceasta ca să poată aduce mai mult folos celor de acolo sub cuvânt de pietate, dar și aceasta nu de sine, ci prin hotărîrea multor episcopi și cu cea mai mare rugămintă.

(33 ap.; 15 sin. I ec.; 5 sin. IV ec.; 20 trul.; 13, 16, 18, 21 Antioh.; 1, 2, 17 Sard.; 48 Cart.)

— După ce, în urma activității misionare a Apostolilor, cu încetul s'au schițat unele teritorii bisericesti mai mici, îndată s'au fixat în aceste teritorii și noțiunea despre stabilitatea clerului. Aceasta oarecum era condiționată de formarea teritoriului. Fiecare teritoriu bisericesc de pe atunci își avea origina sau direct sau indirect dela unul sau altul dintre Apostoli, iar noua viață spirituală dintr'insul s'a născut și dezvoltat prin organele Duhului Sfânt și prin urmare comunitățile sau teritoriile bisericesti formau tot atâtea familii spirituale, cari se renășteau și întinereau permanent și în cari episcopul era ca un părinte, iar celelalte per-

soane sfințite erau ajutoarele episcopului spre întărirea și răspândirea ideii și simțirii creștine în aceste familii spirituale; deci pentru oricine se considera de infidelitate și trădare dacă ar fi părăsit această familie spirituală și dacă ar fi ieșit din această societate sfântă și circumscrisă.

Această stabilitate a clerului a fost provocată de folosul practic al Bisericii, deoarece activitatea episcopului respective a ajutoarelor sale în serviciul Bisericii numai atunci poate fi în realitate folositoare, dacă în Biserica respectivă episcopul cunoaște poporul său și poporul pe episcopul său. Dacă mai adăugăm la aceasta și împrejurarea că în acele timpuri episcopul era ales de către popor și deci ca ales al poporului era în Biserică între ai săi, în înțelesul strâns al cuvântului, astfel este ușor de priceput cât de strânsă era legătura dintre episcop și Biserica lui și cât de sfântă și indisolubilă era privită această legătură. Dar suntem siliți să presupunem, că această legătură nu era privită de către toți așa de sfântă și indisolubilă în timpurile primare ale Bisericii și în orice caz chiar în timpurile primare ale Bisericii a fost necesar să se dea în privința aceasta o lege specială și această lege a primit expresie în canonul apostolic prezent. Canonul acesta¹⁾ interzice episcopului părăsirea eparhiei sale, care i s'a dat prin darul lui Dumnezeu, și să treacă la altă eparhie, nici chiar dacă clerul și poporul din altă eparhie l-ar invita. Canonul permite excepție numai atunci, dacă ar exista vreun motiv ponderos pentru transferarea unui episcop dintr'o eparhie într'alta, adică dacă în vre-o eparhie din întâmplare credința și evlavia s'a clătinaț sau buna ordine s'a turburat și se nădăjduște că un episcop din altă eparhie, care este deobște cunoscut pentru sârguința și capacitatea sa, va fi în stare să ajute la toate acestea. Din motive de felul acesta s'au făcut transferări totdeauna și se fac și astăzi.³⁾ Dar lucrul acesta niciodată nu-l poate face un episcop

¹⁾ Vezi: *Manuil II, patriarhul Constantinopolului* (sec. XIII) despre transferarea episcopilor; precum și răspunsul I al lui Dimitrie Comatin către arhiepiscopul Constantin Cavasilă despre acelaș subiect (Sint. At. V 116—118; 428—429, compară pag. 391—394). — *Sintagma lui Vlastar A, 9* (Sint. At. VI, 84). — *Valsamon* în alt comentar al acestui canon menționează, între alte exemple, cazul lui Grigorie Teologul și sf. Procul (Sint. At. II, 20). Compară hotărârea sinodului constantinopolitan din Sept. 1348 (*Acta patriarchatus Cnpliani. Vindobonae 1860, I, 274—275*).

soane sfințite erau ajutoarele episcopului spre întărirea și răspândirea ideii și simțirii creștine în aceste familii spirituale; deci pentru oricine se considera de infidelitate și trădare dacă ar fi părăsit această familie spirituală și dacă ar fi ieșit din această

în mod arbitrar, decât numai și necondiționat cu hotărîrea sinodului episcopesc competente. Despre aceasta vom mai vorbi la comentarul canonului 15-lea al sinodului I ecum. și la celelalte canoane paralele.

Din comentarul lui Zonara la acest canon se poate deduce că acest canon ar permite unui episcop bun și cu iscusință «să meargă pentru un timp oarecare (*προσχωρος*) într'o eparhie străină spre a învăța și a îndruma spre bine poporul respectiv», deși episcopul acelei eparhii trăește și este sănătos. Opinia aceasta a lui Zonara nu este corectă și Valsamon opinează foarte corect despre aceasta astfel: «Cum pot adopta unii astfel de explicații la canonul acesta, câtă vreme canonul nu vorbește direct nimic despre aceasta? Ce folos ar avea poporul, chiar și dintr'o Biserică văduvită din învățătura unui episcop, care vine odată sau de două ori într'un an sau chiar și pentru un an întreg pentru această învățătură, dacă dânsul nu săvârșește în această Biserică nici o altă acțiune arhierescă, chiar dacă acel episcop ar fi fost convins de către mulți alți episcopi să meargă în eparhia respectivă? Dacă acest episcop invitat nu poate învăța în urma dreptului său propriu arhieresc, apoi este superfluă cea persuasiune din partea mai multor episcopi, deoarece în cazul acesta (în mod provizoriu) el și dela sine singur ar fi îndreptățit să propovăduiască cuvântul dumnezeesc.¹⁾

În originalul grecesc al canonului este folosit cuvântul *παροικία*, pe care noi, urmând terminologia noastră canonică, l-am tradus cu «eparhie», deoarece aici este vorba exact despre un astfel de teritoriu bisericesc, carele astăzi se numește eparhie. Anume *παροικία* în timpurile vechi a fost teritoriul unui episcop independent și numai mai târziu, când s'au stabilit mai detaliat și mai statornic părțile constitutive ale Bisericii ecumenice, abia atunci a început cuvântul *παροικία* să însemneze parohia noastră de astăzi, iar pentru teritoriul unui episcop s'a adoptat cuvântul *ἐπαρχία*.²⁾

¹⁾ Sint. Aten. II, 18, 20. Vezi Van Espen, schol. în h. can. pag. 54.

²⁾ Du Cange, Glossarium ad scriptores med. et inf. graecitatis (Ed. Wratislaviae 1891) col. 1122. — I. C. Suiceri Thesaurus ecclesiasticus (Amstelredami 1082) I, 1159; II, 597.

în mod arbitrar, decât numai și necondiționat cu hotărîrea sinodului episcopesc competente. Despre aceasta vom mai vorbi la

Canonul 15.

Dacă vreun presbiter, sau diacon sau oricare din catalogul clericilor, părăsind eparhia sa, se va duce în alta și mutându-se cu totul va petrece în altă eparhie împotriva socotinții episcopului său, poruncim ca acela să nu mai liturghisească, mai ales dacă episcopul său chemându-l să se întoarcă, nu a ascultat, rămânând întru nesupunere, să se împărtășească acolo ca un laic.

(15, 16 sin. I ecum.; 5, 10, 20, 23 sin. IV ecum.; 17, 18 trul.; 3 Antioh.; 15, 16 Sard.; 54, 90 Cartag.).

— Aceeași legătură strânsă existentă între episcop și Biserica, la care a fost instituit și despre care am vorbit la canonul al 14-lea ap., a existat și între presbiter, diacon și ceilalți slujitori bisericești și între biserica pentru care erau sfințiți, din aceleași motive, pe cari le-am menționat acolo. Se poate că, deoarece pe timpul, când s'au dat canoanele apostolice, încă nu era fixată disciplina bisericească, s'a întâmplat că unii dintre slujitorii sacramentali și servitorii bisericești s'au mutat dela un loc la altul și, neglijând biserica pentru care au fost sfințiți, săvârșau funcțiunile bisericești în conformitate cu rangul lor ierarhic, fără a cere aprobare dela episcopul competente pentru mutare la altă biserică. Spre a pune stavilă acestui fel de disordine și spre a întări pe bază canonică legătura dintre persoanele clericale respective și biserica la care au fost instituiți, sinodul al IV-lea ecumenic a dispus prin canonul al 6-lea ca nimeni să nu poată fi sfințit *ἀπολελυμένως*, adică fără rânduire precisă pentru o biserică anumită. Canonul prezent (15 ap.) interzice tuturor persoanelor clericale părăsirea bisericii lor și trecerea în altă eparhie în funcțiune bisericească și dispune ca unul ca acesta să fie oprit dela slujba preoțească, mai ales în cazul când episcopul competente îl somează să se înapoieze și dânsul nu o face. Canonul acesta nu le interzice de a merge în altă eparhie, dar numai ca mireni, fără de nici unul din drepturile, de cari s'au bucurat ca membrii ai ierarhiei. După cuvintele lui Valsamon din comentarul scris la acest canon, o astfel de persoană sfințită, spre a putea săvârși funcțiuni preoțești și în altă eparhie, trebuia să aibă nu numai scrisoare de recomandare (*συναστικῆς γραφῆς*) ci și de dimitere (*ἀπολυτικῆς γραφῆς*)¹⁾.

Canonul 16.

Iar dacă episcopul, la care se vor afla de aceștia, întru nimic socotind oprirea hotărâtă asupra lor, îi va primi ca pe clerici, să se afurisească ca învățător al disordinii.

(15 ap.; 15 sin I. ecum.; 17 trul.; 3 Antioh.)

— Canonul acesta este continuarea canonului al 15-lea ap. și precum în canonul al 12-lea se dispune afurisirea episcopului, carele primește fără epistolă de recomandare pe celce în urma sentinței judecătoreii bisericești competente este excomunicat sau primește și hirotonisește pe un laic dintr'o eparhie străină, nevrednic fiind pentru demnitatea preoțească, tot astfel și acest canon dispune afurisirea episcopului, ca învățător al disordinei, dacă primește pe un cleric străin și-i permite să îndeplinească servicii preoțești, deși știe că este sub oprire. Acest canon s'a menținut în vigoare de drept în toate timpurile și episcopul Alexandriei, Alexandru, la începutul secolului al IV-lea se referă la canonul acesta, îl numește «apostolic» și condamnă pe ereticii contemporani, cari primesc în clerul lor pe clericii depuși de către episcopii lor legali.¹⁾

Canonul 17.

Celce s'a căsătorit cu două nunți după botez sau a avut concubină nu poate fi episcop, sau presbiter, sau diacon sau orice din catalogul ieraticesc.

(18 ap., 3 trul., 12 Vasile c. M.)

— Dispoziția acestui canon derivă din dreptul divin, conform căruia numai acela poate primi slujba preoțească, carele s'a căsătorit o singură dată. În Testamentul vechiu astfel de dispoziție găsim referitor la leviji (Cartea a 3-a a lui Moise, 21, 7, 13); iar Ap. Pavel se pronunță hotărît în epistolele sale că persoane sfințite pot fi numai cei căsătoriți o singură dată (I Tim. 3²⁻¹³; Tit. 1⁵⁻⁶). Acelaș lucru îl găsim în Constituțiile apostolești (VI, 17). Anză la emiterea acestei dispoziții a dat opiniunea înaltă existentă în Biserică despre înfrânare și înfrânarea era privită ca

¹⁾ Theodoret, hist. eccl. I, 3.

mai sublimă decât căsătoria; iar căsătoria a doua o considerau ca pe o slăbiciune tolerată în Biserică la slujitorii altarului dumnezeesc. Când s'a observat că dispoziția Sf. Scripturi referitoare la căsătoria unică a fezelor sfințite nu s'a ținut de către toți cu toată rigoarea, atunci a fost necesar ca această dispoziție să se dea în formă de lege, după cum este canonul apostolic prezent, și să se interzică primirea în cler pentru toți, ceice s'au căsătorit de două ori. Dispoziția acestui canon a fost în vigoare în Biserică îndată dela început, dupăcum se atestă lucrul acesta de către mulți Părinți și învățători ai acelei epoce.¹⁾ Mai târziu s'a repetat aceea de către Vasile cel Mare în canonul al 12-lea și de către sinodul trullan, carele în canonul său al 3-lea a folosit literal acest canon apostolic, — după cum vom vedea mai târziu.

În canon se zice «după botez» adică nu poate fi primit în cler celce că creștin s'a căsătorit de două ori, iar dacă s'a căsătorit odată înainte de botez și încă odată după botez, această împrejurare nu era considerată piedică pentru primirea în cler. Zonara, la comentarul acestui canon, găsește pentru aceasta următoarea explicație: «Noi credem că puterea divină a sfântului botez spală toată macula, cu care noul botezat a fost pătat înainte de botez și că nici oarecare păcat, pe care cineva l-a săvârșit înainte de botez, nu poate să împiedice pe cel nou botezat de a fi primit în preoție».²⁾ Iar ceea ce zice canonul că nu trebuie să se țină seamă de căsătoria de dinaintea botezului, se explică prin epoca emiterii acestui canon, când aproape întreaga Biserică era compusă din nou botezați, cari s'au convertit la creștinism sau dela iudaism sau dela păgânism și cari prin urmare anterior au trăit în iudaism sau în păgânism timp îndelungat în condițiile religiei, din care au ieșit.

Canonul acesta interzice primirea în cler și a celorce, fiște după botez, au avut concubină (*παλλαγή*, concubina). A fi concubină este desfrânare și dacă persoana, care a contractat două căsătorii nu este suferită în cler și nu poate săvârși serviciu la altar, cu atât mai puțin se poate suferi în cler individul, carele fiște concubină, carele este deci desfrânat îndeobște cunoscut.

¹⁾ Tertull., de exhort. castit., pag. 7; ad uxorem I, 7; Origenes, hom. 17 in Luc.; Epiphân Expos. fidei, n. 21. — Compară Arhim. Ioan Casatioua unica a fezelor sfințite nu s'a ținut de către toți cu toată rigoarea, atunci a fost necesar ca această dispoziție să se dea în formă de lege, după cum este canonul apostolic prezent, și să se interzică primirea în cler pentru toți, ceice s'au căsătorit de două ori. Dispoziția acestui canon a fost în vigoare în Biserică îndată dela început, dupăcum se atestă lucrul acesta de către mulți Părinți și învățători ai acelei epoce.¹⁾ Mai târziu s'a repetat aceea de către Vasile cel Mare în canonul al 12-lea și de către sinodul trullan, carele în canonul său al 3-lea a folosit literal acest canon apostolic — după cum vom vedea mai târziu.

După dispoziția acestui canon, individul, carele a contractat două căsătorii sau carele a ținut concubină, nu numai că nu poate fi episcop, presviter sau diacon, dar nu poate ocupa loc nici în rândul slujitorilor bisericești, cari în general sunt trecuți în catalogul clericilor (*ἡ ὁλως τοῦ καταλόγου τοῦ ἱερατικοῦ*). Acelaș lucru se spune și în canonul ap. următor (18). În epoca primară a Bisericii, precum și în timpul de mai târziu, se treceau în catalogul clericilor afară de episcopi, presviteri și diaconi, încă și ipodiaconii, ceteții și psalții. Și aceștia trebuie necondiționat considerați de persoane cuprinse în catalogul clericilor. Și, dacă avem în vedere disciplina bisericească severă în ființă din timpul primar al creștinismului, ușor se poate explica de ce se referă dispoziția acestui canon și la persoanele acestea.¹⁾ În timpul de mai târziu s'a permis și căsătoria a doua unora dintre persoanele, cari purtau în general numirea de servitori bisericești (*ὀπηροῦται*).²⁾

Canonul 18.

Celce va lua văduvă, ori lepădată, ori desfrânată, ori sclavă, ori din cele dela teatru, nu poate fi episcop, sau presbiter, sau diacon, sau orice din catalogul ieraticesc.

(17 apost.; 3, 26 trul.; 27 Vasile c. M.)

—Și acest canon apostolic derivă din dreptul divin. Preoților Testamentului vechiu li s'a dat porunca de a nu le fi permis să se căsătorească cu persoane femești, cari sunt prostituate, siluite, lepădate, sau văduve, ci numai cu fecioare (3 Moisi 21₁₄). Acelaș lucru se orânduiește și pentru preoții Testamentului nou (Mat. 19₆; I Corint. 6₁₀). Sfânta Scriptură pretinde dela preoți să fie modelele întru toate, dar mai vârtos în viața socială și familiară și casa lor să fie ca oglinda înaintea celorlalți credincioși (I Tim. 3₂₋₈; Tit. 1₆₋₉). Oare poate fi preot un astfel de individ și poate fi casa lui de așa fel, dacă soția lui este luată dintre astfel de femei, cari au avut conduită rea sau suspectă sau cari, în urma poziției lor sociale, sunt fără nici o vază?

¹⁾ Vezi nota a treia din Pidalion la comentariul acestui canon (pag. 19). Compară: Zhishman a. a. O. S. 424—428.

²⁾ Comentariul al doilea la acest canon al lui Balsamon (Sint. At. II, 24).

Lucrul acesta vrea să-l împiedice canonul prezent, ținând ca dupăcum preotul trebuie să fie model întru toate, tot așa trebuie să fie și tovarășa sa de viață, soția sa legitimă, care trebuie să aibă influință, întocmai ca și preotul, asupra vieții sociale și familiare a celorlalți credincioși. La sinodul trullan (can. 3) s'a repețit literal acest canon ap. Despre soția preotului, care comite adulter, se vorbește în canonul al 8-lea al sinodului din Neocezarea.¹⁾

Canonul 19.

Celce a ținut două surori, sau nepoată de soră, nu poate fi cleric.

(26,54 trul.; 2 Neoccez.; 23, 78, 87, Vasile c. M.; 5 Teof. din Alex.)

— Canonul acesta se bazează pe orânduielile Sfintei Scripturi (3 Moise 18,7-14; 20,11-11; Mat. 14,4; 22,24; Marcu 12,19) și astfel derivă din dreptul divin. Explicând dispozițiile Sfintei Scripturi în formă de lege, interzice de a se primi în cler celce a luat de soție întâiu pe o soră și apoi, după moartea soției dintâi, pe cealaltă soră sau celce a luat de soție pe fiica fratelui sau surorii sale. — Căsătoriile de acest fel au fost considerate eo ipso ilegale, după cum vom vedea la explicarea canonului al 54-lea al sinodului trullan și a celui al 5 al lui Teofil din Alexandria, fiind interzise și pentru laici, și deci cu atât mai puțin puteau fi tolerate la persoane sfințite. Luând în considerare timpul apariției canonului este de presupus că și acest canon, întocmai ca și alte canoane apostolice, a avut în vedere pe nou botezații din păgânism, cari ca păgâni au contractat astfel de căsătorii și au rămas pentru un timp oarecare și în creștinism în astfel de căsătorii ilegale; dar dacă, botezându-se, au părăsit căsătoria ilegală contractată în păgânism, puteau intra liber în cler, deoarece păcatul, făcând în timpul cât au fost păgâni, se iartă prin botez.²⁾

¹⁾ Compară, despre soția preotului (preoteasa), care comite adulter, epistola pastorală a patriarhului constantinopolitan, Mihail Cerularie (sec. XI) în Sint. At. V, 46. — Valsamon, la comentarul acestui canon ap., zice că dacă soția vreunui preot a comis adulter și preotul o ține mai departe la dânsul, un atare preot trebuie depus (Sint. At. II, 26).

²⁾ Vezi Scholia referitoare la acest canon în ediția sinodală rusească

Lucrul acesta vrea să-l împiedice canonul prezent, ținând ca dupăcum preotul trebuie să fie model întru toate, tot așa trebuie să fie și tovarășa sa de viață, soția sa legitimă, care trebuie să aibă influință, întocmai ca și preotul, asupra vieții sociale și

Canonul 20.

Clericul, carele dă chizeșii, să se caterisească.

(6, 81 apost.; 3,30 sin. IV ec.; 7 Sard.; 75 Cart.)

— Canonul acesta este în legătură cu canoanele 6 și 81 apost. și dispune caterisirea acelei fețe sfințite, carele își asumă garanție înaintea forului judecătoresc sau față de o a treia persoană. Despre aceeași chestiune și în același sens vorbesc și Constituțiile apost. (II, 6). Când cineva își asumă garanție, o face sau spre a ajunge la folosul material sau din dragoste, în virtutea căreia ni s'a poruncit a ne jertfi și sufletul pentru fratele nostru. Acest canon ține seama de împrejurarea că, dacă clericul garantează pentru cineva înaintea judecătoriei sau a altor persoane, contând pe câștigul material, apoi adesea este expus neplăcerii de a se supune consecințelor rele, cari ar atinge persoana, pentru care și-a asumat garanția. Spre a fi ferit deci preotul de aceasta și spre a nu se profana oficiul preoțesc în fața lumii, iar de altă parte spre a fi apărat de bănuiala că și-ar fi asumat garanție, pătruns fiind de pofta urâtă a câștigului, canonul acesta interzice riguros preoților acest lucru sub pedeapsa caterisirii. Dacă însă garanția este cerută dela o persoană preoțească din iubire frățască sau din umanitate, apoi acest fel de garanție nu se pedepsește. Zonara în comentarul său la acest canon zice că dacă un cleric întâlnește în cale pe un om, carele este târît la judecătorie și respectivul cere garanție de a se prezenta la judecată la un termen mai favorabil pentru dânsul, sau dacă întâlnește pe un om deportat la temniță din cauză că nu este cine să garanteze pentru dânsul și clericului i-se face milă de acel nefericit și se oferă garant pentru dânsul, în acest caz clericul respectiv nu numai că nu poate fi caterisit, ci este considerat de către Dumnezeu și de către oamenii înțelepți ca un om care a îndeplinit porunca evanghelică.¹⁾ În canoane se spune expres că clericul este dator nu numai să garanteze în chestiuni bisericesti, ci să și confirme prin jurământ că se identifică cu chestiunea respectivă (canonul 30 al sinodului IV ec.). Prin urmare înțelesul acestui canon ap. este că se caterisește fiecare preot, carele se oferă garant din interes material în chestiuni lumești, judecătorești, comerciale și similare; dar dacă respectivul dă garanție în chestiuni biseri-

¹⁾ Sint. At. II, 27.

cești și chiar spre folosul Bisericii sau în astfel de chestiuni, cari se consideră ca binefaceri față de deaproapele, în astfel de cazuri nu i-se cuvine caterisire, ci merită laudă în fața lui Dumnezeu și a oamenilor.¹⁾

Canonul 21.

Famenul, dacă din bântuirea oamenilor s'a făcut, ori în persecuție s'a lipsit de cele bărbătești, sau dacă așa s'a născut și este vrednic, să se facă episcop.

(22, 23, 24 ap.; 1 sin. I ec.; 8 sin. întâiu al doilea).

Canonul 22.

Celce s'a mutilat pe sine să nu se facă cleric, fiindcă de sine ucigaș este și vrăjmaș al operei lui Dumnezeu.

(21, 23, 24 ap.; 1 sin. I ec.; 8 sin. întâiu al doilea).

Canonul 23.

Dacă cineva, cleric fiind, se va mutila pe sine, să se caterisească, fiindcă ucigașul său propriu este.

(21, 22, 24 ap.; 1 sin. I ec.; 8 sin. întâiu al doilea).

Canonul 24.

Laicul mutilându-se pe sine să se afurisească trei ani, fiindcă este vrăjmaș al vieții sale proprii.

21, 22, 23 ap.; 1 sin. I ec. 8 sin. întâiu al doilea).

Deoarece toate aceste patru canoane tratează despre una și aceeași chestiune, vom vorbi despre toate deodată aici. Este vorba despre defectele corporale sau mai bine zis despre defectele, pe cari omul și le cauzează însuși în corpul său și cari îl împiedică de a putea intra în cinul preoțesc. Reținerea dela împreunarea sexuală în scopul dobândirii împărăției ceriurilor, de-

¹⁾ Vezi comentariile lui Zonara și Aristen referitoare la acest canon. Sint. At. II, 28—29. Legile imperiului greco-roman referitoare la această chestiune în *Notitia de legibus et consuetudinibus Imperii Romani*, Cap. IV, art. 27 și 24 (C. I. 10. 27 și 24) se consideră ca binefaceri față de deaproapele, în astfel de cazuri nu i-se cuvine caterisire, ci merită laudă în fața lui Dumnezeu și a oamenilor.¹⁾

Canonul 21.

Famenul, dacă din bântuirea oamenilor s'a făcut, ori în persecuție s'a lipsit de cele bărbătești, sau dacă așa s'a născut și este vrednic, să se facă episcop.

spre care a vorbit Iisus Hristos (Mat. 19,¹²), a fost privită de Biserică totdeauna ca o faptă deamnă de lauda cea mai mare la slujitorii săi, cari sunt chemați de a se strădui spre înmărășia cerească; dar ca fapta respectivă să fie în realitate de acest fel, trebuia să pornească din dorință tare și însuflețită după împărășia cerească și din înfrângerea liberă a corpului, dar sub nici o condiție nu putea fi o consecință mecanică a vreunei automutilări, carea nu omoară voluptatea din rădăcină, ci numai instrumentul voluptății trupești. În conformitate cu aceasta, dacă însăși natura sau silnicia oamenilor a cauzat acest fel de mutilare, respectivul, care a fost mutilat în chipul acesta, nu a fost vinovat; dar celorce înșiși au comis fapta aceasta, a trebuit să li se impute ca păcat în fața lui Dumnezeu, ca sinucidere parțială. Așa se explică geneza tradiției apostolice, ce se reflectează în aceste canoane ap. și cari conțin concepția adevărată a Bisericii despre înfrânare, precum și despre calitățile morale atât ale persoanelor preoțești, cât și ale tuturor creștinilor în general. Se crede că motivul imediat al așezării acestei tradiții apostolice în formă de lege a fost împrejurarea că secta valisienilor pe care o meșionează Epifaniu (haer. 58) și Augustin (haer. 37) și care s'a ivit în secolul al II-lea și cari explicau după concepția lor cuvintele lui Iisus Hristos (Mat. 19,¹²), a introdus la ai săi automutilarea. Impotriva acestei secte au fost îndreptate canoanele apostolice prezente și rigoarea cuprinsă în ele arată că exemplul ei inuman (al sectei) amenința cu epidemie¹). Și suntem constrânși să presupunem că această epidemie nenorocită s'a răspândit, deoarece aceleași canoane ap. le găsim repeșindu-se la sinodul I ecum., precum și la sinodul al IX-lea ținut în biserica sf. Apostoli din Constantinopol.

Canonul 25.

Episcopul, ori presbiterul, ori diaconul prinzându-se în desfrânare, ori în sperjur ori în furtișag, să se cacterisească, dar să nu se afurisească. Căci zice Scriptura; „Nu vei pedepsi de două ori pentru aceeași“ [Natum, I, 9]. Asemenea și ceilalți clerici.

(29, 30 ap.; 9 sin. I ecum.; 4 21 trul.; 1, 8 Neoces.; 27 Cart.; 3, 32, 51, 70, 82 Vasile c. M.)

¹) Vezi: Hefele: Concillengeschichte, I, 110, 376.

spre care a vorbit Iisus Hristos (Mat. 19,¹²), a fost privită de Biserică totdeauna ca o faptă deamnă de lauda cea mai mare la slujitorii săi, cari sunt chemați de a se strădui spre înmărășia cerească; dar ca fapta respectivă să fie în realitate de acest fel, trebuia să pornească din dorință tare și însuflețită după împă-

Este foarte logic că tot ceea ce împiedică pe o persoană de a putea intra în tagma preoțească, trebuie să-i excludă din rândul preoșilor. Este cunoscut ce fel de calități trebuie să aibă o persoană sfințită; tot așa sunt cunoscute și defectele cari îl descalifică. Locul prim între principalele însușiri respective defecte sunt celece-i servesc la renumele bun, de care un preot trebuie să se bucure. Acești renume bun preoțesc se întunecă mai ales prin astfel de patimi, cari nu sunt de tolerat nici la laici și cari se pedepsesc și la laici cu toată vigoarea legilor. Astfel de patimi respective nelegiuiri, în cari din nenorocire pot cădea și persoanele preoțești, canonul apostolesc menționează trei: desfrâul, sperjurul și furtul. Despre aceste păcate și altele asemenea, în cari ușor poate cădea preotul și din cauza cărora devine nedemn pentru preoție, se face amintire în multe canoane și despre ele vom vorbi la comentariile respective.

În canonul acesta se spune că toate fețele sfințite fără deosebire, așadară și slujitorii sacramentali și servitorii bisericii, cari se găsesc în aceste păcate, trebuiesc caterisiți, adică despoiați de oficiul pe care l-au ocupat în urma hirotoniei sau hirotosiei, dar canonul adaugă îndată că nu trebuie să fie deodată și afurisiți, folosind cuvintele Sfintei Scripturi pentru motivarea acestei dispoziții (Naum. 1, 9). La comentariul canonului al 5-lea ap. am vorbit despre pedepsele diferite, cari se pot da clericilor delinvenți și acolo am expus deosebirea dintre caterisire și afurisire și am văzut că pedeapsa cea mai mare pentru clerici este caterisirea, iar pentru laici afurisirea. Afurisirea (*ἀφορισμός*) despre care se vorbește în canonul acesta nu trebuie luată în sensul pedepsei ce se dă persoanelor sfințite, ci în sensul pedepsei ce se dă laicilor, fiindcă altm fel dispoziția acestui canon nu ar avea înțeles. Prin urmare canonul acesta trebuie să se înțeleagă în sensul că pentru delictele menționate clericul se va depune din oficiul preoțesc și va trece în rândul laicilor, cu dreptul însă de a beneficia de comunitatea Bisericii; și întrucât ca laic va comite un astfel de delict, atunci va cădea sub pedeapsa afurisirii.⁴⁾ Dacă caterisirea este pedeapsa cea mai mare dată fețelor sfințite, apoi nu ar corespunde concepției sublime despre umanitatea creștină măsura de a mai adăoga la aceasta încă o pedeapsă adică de

Este foarte logic că tot ceea ce împiedică pe o persoană de a putea intra în tagma preoțească, trebuie să-i excludă din rândul preoșilor. Este cunoscut ce fel de calități trebuie să aibă o persoană sfințită; tot așa sunt cunoscute și defectele cari îl descalifică. Locul prim între principalele însușiri respective de-

narea creștinilor. Altcum dispoziția aceasta umanitară a canonului prezent se referă numai la delictele menționate în canon; deoarece în aceleași canoane apostolice (29 și 30) sunt menționate și alte delictes pentru cari respectivii primesc tocmai pedeapsă dublă și anume caferisirea și afurisirea, ca de pildă pentru simonie, sau dacă cineva se folosește de puterea lumească spre a câștiga demnitatea episcopască.¹⁾

După definiția lui Grigorie din Nisa (can. 4) desfrâu (*πορνεία*, fornicatio) este dacă cineva își satisface pofta arzătoare cu o persoană, dar neijnind pe altul; desfrânare se comite deci cu astfel de persoană, care nu este în legătură de căsătorie și astfel nu se jignește o a treia persoană adică soțul sau soția. Prin aceasta desfrâul se deosebește de adulter (*μοιχεία*, adulterium), prin care se cauzează unei alte persoane amărăciune și jignire și deci adulterul este relația nelegiuită cu soție sau soț străin. În canoanele (38, 40, 42) lui Vasile cel Mare desfrâul are sens mai larg și se numesc așa toate căsătoriile, cari au fost contractate împotriva voinței celor mai bătrâni. La tot cazul desfrâul este considerat ca delict mai mic decât adulterul, deoarece după cuvintele aceluiași Grigorie de Nisa din canonul citat, în desfrâu găsim satisfacerea păcătoasă a poftei arzătoare, iar în adulter pe lângă aceasta și jignirea altuia și din cauza aceasta adulterul se pedepsește mult mai sever decât desfrâul. Pedepsirea desfrâului comis de persoanele sfințite, de care se vorbește în aceste canoane, se bazează pe Sfânta Scriptură (I Tim. 3₂₋₃; Tit. 1₆).²⁾

Al doilea delict care se osândește de acest canon, este dacă cineva calcă jurământul dat (*επιορκία*, perjurium); dacă vre-un preot calcă jurământul depus pe numele lui Dumnezeu în vre-o chestiune importantă și dacă pe cale judecătorească s'a dovedit

¹⁾ Compară comentariile lui Zonara și Balsamon referitoare la acest canon (Sint. At. II, 32 33).

²⁾ Vezi: Despre datoriile parohilor (Ediția a 26-a rusească, Moscova, 1881), § 53, 54. Pentru călugări desfrânați vezi: can. 16 sin. IV ec.; 44 trul.; 19 Ancira; 19, 60 Vasile c. M.; 35 Nichifor Mărturisitorul (Sint. At. IV, 430). Răspunsul al 23 can. al lui Valsamon (ibid. IV, 465); Sint. lui Vlastar K. 32 (ibid. VI, 345); Nomocanonul în XIV titluri IX, 29; XI, 4-5 (ibid. I, 210, 211, 258); can. 91 din nomocanonul dela Trebnicul mare și comentarul acestui canon la A. Pavlov (Odesa 1872) pag. 105-106.

că respectivul a călcat jurământul, și prin urmare cu cât mai sărbătorește a fost depus jurământul și cu cât mai importantă a fost chestiunea, cu atât mai gravă și mai păcătoasă este călcarea și viceversa (can. 82 Vasile c. M.). Conform canoanelor, acest delict se pedepsește sever și la laici (can. 64 Vasile c. M.) și astfel cu atât mai mult este de înțeles severitatea acestui canon ap. pentru clerici, deoarece dacă acestor fel de preoți, găsiți în strâmbătate, li s'ar permite să slujească Dumnezeului dreptății, afară de orice altceva, s'ar produce repulsiune în fața credincioșilor.¹⁾

Sub furt (*κλοπή*, furtum) este a se înțelege în acest canon cazul, dacă cineva și-a însușit pe ascuns ceea ce este proprietatea altei persoane. Dacă obiectul furat a format proprietatea Bisericii, atunci furtul cade în categoria altui gen de delict și va fi și altfel pedepsit (72 ap. 10 sin. I-II; 6, 8 Grig. Nis.)²⁾

Canonul 26.

Dintre ceice au intrat în cler neînșurați, vrând să se însoare, îngăduim numai ceteșilor și cântăreșilor.

(5, 51 ap.; 14 sin. IV ecum.; 3, 6, 13, 30 trul.; 10 Ancira; 1 Neoces.; 16 Cartag.; 69 Vasile c. M.)

— Canonul acesta stă în legătură strânsă cu dispozițiile similare din Consiliuțiile apostolice (VI, 17). Într'însul se face deosebire între preoții căsătoriți și necăsătoriți și cu privire la aceștia din urmă se dispune că nu se mai pot căsători dacă au intrat necăsătoriți în cler și numai ceteșilor și cântăreșilor li-se permite a se căsători liber, dacă doresc. Acest canon apost. s'a repețit literal mai târziu la sinodul trulan (can. 6), hotărîndu-se că, afară de ceteși și cântăreși, nici ipodiaconii, nici diaconii și nici presbiterii nu pot contracta căsătorie după sfințire; iar, dacă ar face-o, imediat se vor depune din oficiul lor clerical. Iar cine vrea să intre în cler și dorește să aibă soție, trebuie să se căsătorească înainte de a fi sfințit întru ipodiacon. Arhimandritul Ioan explică înțelept și cuminte la canonul acesta cauza de ce acest canon și multe altele interzic clericilor din treptele superi-

¹⁾ Sint. Iui Vlastar, E, 32 (Sint. At. VI, 288-293); Nomocanonul din Trebnicul mare, can. 45, 184 (Ediția menționată pag. 78—160).

²⁾ Sint. Vlast. K, 23 (Sint. At. VI, 332—334).

oare să se căsătorească după sfințire. După dânsul căsătoria unui cleric după sfințire ar demonstra că respectivul nu apreciază îndeajuns sublimitatea înfrânării corporale, care corespunde chemării sale, și dacă se căsătorește, aceasta ar produce resentiment între credincioși și l-ar degrada din poziția sa înaltă în rândul comun al credincioșilor. Deși căsătoria nu este un lucru necurat și nu vatămă poziția de cleric (can. 5 și 51 ap.) totuși ar fi ciudat și cu totul necorespunzător ca celce s'a legat de Hristos și de Biserica lui prin taina preoției, fiind necăsătorit și în virginitate, mai apoi din nou să intre cu lumea în relații prin legături trupești. Alceva este căsătoria de dinaintea sfințirii când încă nu ființează legăturile sfinte, cari leagă pe cleric de dumnezeescul altar; deasemenea alceva este căsătoria servitorilor bisericestii, cari nu au primit taina preoției și la cari căsătoria vine mai puțin în coliziune cu importanța și conținutul funcțiunii îndeplinite în Biserică.¹⁾

Prin canonul prezent și prin canonul trulan menționat se enunță în mod clar că, după dispozițiile canonice ale Bisericii ortodoxe, cleric de mir poate fi și o persoană celibatară (despre călugări deloc nu a putut fi vorba în timpul emiterii acestui și a altor canoane apostolice) adică și celce peste tot nu a contractat căsătorie poate fi cleric de mir. Aceasta a fost în vigoare ca lege severă în Biserică timp de patrusprezece secole și nimărui nu i-a trecut prin minte să susțină că clericul de mir trebuie să fie necondiționat persoană căsătorită. Concepția aceasta a început să se răspândească în secolul acela din cauza împrejurărilor istorice și la noi a ajuns prin tradiție ca un fel de lege pozitivă. Concepția aceasta este greșită și cu totul arbitrară și din cauza aceasta noi am scris despre această chestiune un studiu istoric-canonic special, pe care l-am și tipărit la timpul său;²⁾ nădăjduind că am dovedit din toate punctele de vedere că și celce nu s'a căsătorit niciodată poate fi preot de mir fără să fie necesar ca respectivul să intre în tagma călugărească, numai dacă dă Bisericii garanție suficientă că va ține orânduiele bisericestii din ființă și că se va purta în viața sa după cum se cuvine unui slujitor al altarului dumnezeesc.

¹⁾ Comentarul Arhimandritului Ioan la acest canon (op. cit. I, 167—168).

²⁾ Revista teol. din Zara „Istina“ (Adevărul) I, 156.

Canonul 27.

Episcopul, sau presbiterul, sau diaconul, carele va bate pre credincioșii, cari păcătuiesc, ori pe necredincioșii, ceice au făcut nedreptate și prin unele ca acestea voiesc să-i înfricoșeze, poruncim să se caterisească, căci Domnul nici unde nu ne-a învățat aceasta, ci dimpotrivă, el bătut fiind, nu bătea, ocărit fiind, nu ocăra, pătimind, nu amenința [1 Petr. 2,₂₃].

(9 sin. I-II).

— Canonul acesta exprimă în formă de lege dispoziția Sfinței Scripturi a Testamentului nou că persoanelor sfințite nu li este permis de a bate pe cineva (Mat. 5,₃₉; I Tim. 3,₃; Tit. 1,₇) și cine ar face aceasta, se despoaie de oficiul său sfințit. Canonul acesta s'a repețit la sinodul ținut în anul 861 în biserica Sfinților Apostoli din Constantinopol și la comentarul canonului respectiv (9) vom vorbi, cât va fi necesar, despre acest delict, în care poate cădea o persoană sfințită.

Canonul 28.

Dacă vre-un episcop, ori presbiter, ori diacon caterisit după dreptate, pentru vinovății învederate, ar îndrăzni să se atingă de slujba care i-a fost incredințată oarecând, acela să se taie cu totul dela Biserică.

(5 sin. I ecum.; 6 sin. II ecum.; 29 sin. IV ecum.; 14 Sard.; 4, 12, 15 Antioh.; 29, 65 Cart.; 88 Vas. c. M.).

— Canonul acesta dă pedeapsa cea mai gravă bisericească slujitorului sacramental, carele a comis vre-un delict dovedit judecătorește, în urma căruia a fost caterisit legal și totuși apoi îndrăznește să săvârșească funcțiunile preoțești, cari i-au fost incredințate mai nainte — dispune anume ca respectivul să fie exclus definitiv din comunitatea bisericească. Canonul presupune procedura judecătorească regulată pentru persoana sfințită, care comite vre-un delict și anume pentru episcop judecătoria Sinodului (can. 74 și 75 ap.), iar pentru presviteri și diaconi forul judecătorec episcopesc (can. 12, 13 și 31 ap.) și prin urmare presupune că delictul respectiv a fost dovedit înaintea forului judecătorec și că sentința a fost dată după dreptate (*δίκαιως*). Oricine

avea vr'un temei, era în drept să apeleze contra sentinței forului judecătoresc de prima instanță la forul judecătoresc superior și din cauza aceasta, pe lângă altele, s'a dispus prin canonul 37 apost. (precum și prin canoanele din timpurile de mai târziu) ca episcopii fiecărei provincii să se adune odată pe an și să decidă asupra chestiunilor controversate și să definitiveze toate sentințele judecătorești în afacerile de judecată. Sentința aceasta a fost definitivă și oricine era obligat a i-se supune necondiționat și a o recunoaște. Dacă vre-un cleric condamnat nu a apelat în termenul legal contra sentinței forului judecătoresc de prima instanță, în cazul acesta pentru dânsul devenea definitivă și obligatorie sentința forului judecătoresc de prima instanță. În cazul acesta canonul menționează căterisirea, la care a fost condamnat pe cale judecătorească persoana sfințită; și dacă persoana respectivă nu vrea să se supună sentinței sau nu vrea ca delictul lui să fie cercetat înaintea forului superior judecătoresc, ci în mod arbitrar continuă funcțiunea, pe care o avea înaintea pronunțării sentinței din partea forului judecătoresc respectiv, fără nici o considerare la sentință, în acest caz este exclus cu tot dreptul din Biserică — zice Zonara — pentru marea lui îndrăzneală și afară de aceasta, fiindcă după canoane, altfel nici nu poate fi pedepsit.¹⁾ Despre aceasta vom vorbi și la comentarul canonului 4 al Sinodului din Antiohia.

Canonul 29.

Dacă vreun episcop prin bani a ajuns la demnitatea aceasta mare, ori presbiter, ori diacon, să se caturească atât dânsul cât și cel ce l-a hirotonit și să se taie desăvârșit și dela împărțășire, ca Simon magul prin mine Petru.

(2 sin. IV ec.; 22, 23 trul.; 4, 5, 15, 19 sin. VII ec.; 2 Sard.; 90 Vas. c. M.; epist. lui Ghenadie; ep. lui Tarasie).

— Dumnezeu a dat oamenilor prin Iisus Hristos evanghelia și tot harul său, carele stă în legătură cu dânsa, ca dar curat al bunătății sale; prin har a chemat Hristos pe Apostolii săi la misiunea lor înaltă, la slujba evangheliei și i-a înzestrat cu puterea și cu harurile superioare spirituale, servindu-le lor acestea pentruca

¹⁾ Sintagma At, II, 36.

toți să creadă în misiunea lor divină. Era deci învederat că Apostolii nu puteau face din darurile harului dumnezeesc obiecte de comerț, ci, precum în dar le-au primit, în dar trebuiau să le și dea (Mat. 10,8). Când mai târziu un oarecare Simon voi să cumpere pe bani puterea făcătoare de minuni a Duhului Sfânt, de care dispuneau Apostolii, Apostolul Petru i-a răspuns în felul următor: Bani tăi, odată cu tine, să piară în blestem, fiindcă ai îndrăznit să socotești că darul lui Dumnezeu să poată cumpăra pe bani (Fapt. ap. 8,18-24). Dela această întâmplare începând, toate faptele și încercările, cari se aseamănă cu cea a lui Simon, se numesc *simonie* dela numele lui Simon. Verdictul lui Petru asupra acestei încercări a servit primilor creștini de pildă înspăimântătoare și nu numai orice vânzare sau cumpărare a sacramentelor, ci și orice încercare spre acest scop, era considerată ca fapta cea mai scârboasă și infamia cea mai mare. Această judecată a Bisericii asupra simoniei a devenit din ce în ce mai severă, când în cursul timpului s'a observat că oameni fără conștiință cădeau în acest delict. Părinții și învățătorii Bisericii, în scrierile lor, nu găsesc cuvinte corespunzătoare prin cari să stigmatizeze îndestul pe simoniaci și simonia ca pe cea mai mare rușine. Tot astfel au procedat și sinoadele tuturor timpurilor, după cum vom vedea aceasta la canoanele paralele citate mai sus. Teodorit o numește *χριστεμπορεία* (impia Hristonundinație).¹⁾ Isidor Pelusiotul numește pe simoniaci *Καίφωνα χριστοκτόνον*.²⁾ Mitropolișilor și arhiepiscopilor li se recomandă deosebit de călduros în singheliile eliberate din prilejul sfințirii lor să se ferească de *της Σιμωνιακής κακίας* (a Simoniaco vîfio).³⁾

¹⁾ Theodorit, hist. eccl. I, 4.

²⁾ Isidor, Pelusiot, ep. 315; Cf. Hieron, in Mat. 12, 32; Gregor. Magn. epist. 50 ad. Virgil.

³⁾ Sint. At. V, 547; Vezi: „Actul mărturisirii și votului arhieresc“ (ediția rusească, Moscova, 1867). În sintagma lui Vlastar cetim la X, 28, „In privința canonicului și cu privire la ceace se dă după obicei pentru hirotonisire, decretul împăratului de pie memorie Isac Comnen între altele dispune următoarele: Majestatea noastră imperială dispune ca referitor la *canonicul* ce se dă la hirotonia iereilor să rămână în vigoare dispoziția vechie și *episcopul*, când îi hirotonește, nu poate lua mai mult decât șapte nomizine de aur (ducați) și anume una când îi face citești, trei când îi sfințește întru diaconi și alte trei când îi sfințește întru ierei. Acelaș lucru îl confirmă și decizia sinodală dată sub patriarhul Mihail

Apostolii nu puteau face din darurile harului dumnezeesc obiecte de comerț, ci, precum în dar le-au primit, în dar trebuiau să le și dea (Mat. 10,8). Când mai târziu un oarecare Simon voi să cumpere pe bani puterea făcătoare de minuni a Duhului Sfânt, de care dispuneau Apostolii, Apostolul Petru i-a răspuns în felul următor: Bani tăi, odată cu tine, să piară în blestem, fiindcă

Canonul acesta, considerând ilegală slujba preoțească dobândită cu bani, găsește că pentru simoniaci caterisirea nu este pedeapsă suficientă, deoarece în cazul acesta se ia dela cel păcătos numai ceea ce nici nu i-se cuvine după lege și delictul însuși ar rămânea fără pedeapsă — ci canonul dispune ca simoniacul să fie excomunicat din Biserică și astfel prescrie pedeapsă dublă: caterisirea și afurisirea. La aceeaș pedeapsă este supus și celce a vândut sfintele taine adică celce a hirotonit pentru bani pe cineva. Iată și aici avem un caz, în care canoanele se abat dela principiul că nu trebuie să se aplice două pedepse pentru un delict, precum s'a enunțat în canonul 25-lea apost.; dar simonia întrece toate delicturile, chiar și pe cel mai mare, înțocmai ca și dobândirea demnității episcopoești cu ajutorul puterii lumești, despre ceea ce vorbește canonul apost. următor (30), și din cauza aceasta canoanele impun pedeapsă dublă pentru acest mare delict.

În canon se zice: «ca Simôn magul *prin mine Petru*» (*ὅτι ἐμοῦ Πέτρου*). Așa stă în Sintagma ateniană, după care traducem canoanele, dar așa este și în toate celelalte colecțiuni canonice grecești și deci noi am fost constrânși să traducem în felul acesta. În unele colecțiuni vechi se pare că ar fi fost: *ὁς Σίμων μάγος ὑπὸ τοῦ Πέτρου* și așa a tradus și Dionisiu cel mic: sicut Simon magus a Petro (ca Simon magul prin Petru). Este de presupus că în original ar fi fost *ὑπὸ τοῦ Πέτρου* și cineva, carele a crezut că aceste canoane au fost stilizate de înșiși Apostolii, a schimbat în felul cum se găsește în ediția noastră.⁴⁾

Filosoful. — Deasemenea, în privința canonicului, pe care mireni sunt obligați a-l da *preoților* din produse, se fixează că fiecare localitate compusă din 30 de case este obligată de a da o nomismă de aur (ducat), doi bani de argint (taleri), un berbec, șase banițe de orz, nouă găleți de vin, șase banițe de făină și treizeci de găini. În timpul patriarhatului Nicolae s'a dat și a doua decizie sinodală, prin care se dispune ca în temeiul aceluși decret trebuie să se dea canonicul și pentru hirotonie (Sint. At. VI, 513—514).

⁴⁾ Bevereg. in h. can. (pag. 26). — Drey, carele se străduiește a demonstra că acest canon este numai extractul canonului al 2-lea calcedonian, privește cuvintele zise despre Apost. Petru în acest canon de origină mai târzie, introduse cu scopul ca culegătorul acestor canoane să dovedească și despre acest canon (29) că ar fi de origină apostolică (a. a. O. S. 356, 411). Ceea ce s'a spus în redactarea noastră a acestui canon despre Petru corespunde mai bine afirmației lui Turrian, despre care am spus că zice că toate aceste canoane apostolice le-au formulat înșiși Apostolii la sinodul din Ierusalim în anul 45 d. H.

Canonul acesta, considerând ilegală slujba preoțească dobândită cu bani, găsește că pentru simoniaci caterisirea nu este

Canonul 30.

Dacă vreun episcop, servindu-se de stăpânitori lumești, printr'inșii pune mâna pe vre-o Biserică, să se caterisească și să se afurisească, și toți părtașii lui la aceasta.

(4 sim. I ecum.; 3 sim. VII ecum.; 13 Laodic.)

— După canoane sinodul episcopesc a avut totdeauna dreptul exclusiv de a alege și de a sfinți pe noul episcop. Puterea lumească a început să influențeze numai în veacurile de mai târziu — începând cu secolul al IV-lea — și anume de când împărații greco-romani au început să fie creștini; dar și atunci influența puterii lumești sau mai bine zis de Stat în jurul instituirii episcopilor a fost normată în consonanță cu dispozițiile canonice ale Bisericii și astfel numai în marginile statornicite era primită și recunoscută de Biserică. În cazurile când puterea de Stat trecea peste aceste margine stabilite sau când ceice nu puteau dobândi slujba de episcop în chip legal prin autoritățile bisericești, dar voind cu tot prețul să fie episcopi, se adresau la puterea de Stat pentru ajutor — în toate cazurile de acest fel și în cele similare Biserica știa să-și exprime energicul său cuvânt de protest și osânda sa solemnă, dacă se jigneau dreptul său fundamental. Despre aceasta vom vedea la comentariile canoanelor sinodului al VII-lea ecumenic și în special la canonul al 3-lea al aceluși sinod. Prin urmare dacă Biserica a osândit ingerința ilegală a puterii de Stat în privința instituirii episcopilor în timpul când domnitorii erau creștini, apoi cu atât mai vărtos a trebuit să facă aceasta când domnitorii erau necredincioși, și deci se pedepsea cu pedeapsă cu atât mai mare celce apela la domnitorii necredincioși respective la funcționarii lor spre a dobândi demnitatea episcopicească. Acesta însă este chiar cazul vizat de canonul acesta al 30-lea apostolic. În timpurile primare ale creștinismului între împărații romani și funcționarii lor subalterni erau și de ceice nu aveau totdeauna conduită dușmănoasă față de creștinism și nu persecutau Biserica creștină. La unii ca aceștia apelau unii dintre presviteri și obțineau prin ajutorul lor demnitatea episcopicească respective una sau alta dintre Bisericii.¹⁾ Contra acestor fel de

¹⁾ Despre aceasta Beveregiu în lucrarea sa cu titlul: *Codex canon. eccles. primit. illustrat.* (I, II, c. 4 în fin.) zice următoarele: „Et quamvis potestates saeculares apostolorum temporibus infestissimae essent christianis,

Canonul 30.

Dacă vreun episcop, servindu-se de stăpânitori lumești, printr'inșii pune mâna pe vre-o Biserică, să se

presviteri este îndreptat canonul ap. prezent și, privind lucrul acesta de egal cu simonia, deoarece la drept vorbind este simonie, dar în altă formă, stabilește pentru vinovați aceeași pedeapsă ca și la simonie adică depunerea din demnitatea episcopescă, pe care a câștigat-o ilegal și și excomunicarea din Biserică, deci pedeapsă dublă, întocmai ca și la simonie.¹⁾

În canonul acesta se amintește numai episcopul, carele a dobândit demnitatea episcopescă cu ajutorul puterii lumești, iar canonul al 29-lea ap. amintește pe episcopi, presviteri și diaconi cari au ajuns la slujba preoțească prin bani și cari, dacă violează prescripția canoanelor, sunt a se pedepsi cu caterisire și afurisire. Valsamon, la explicarea acestor canoane, pune întrebarea următoare: Ce este de făcut în cazul dacă cineva a ajuns cu ajutorul puterii lumești presviter, diacon, ipodiaton sau citeț sau dacă cineva a ajuns ipodiaton sau citeț cu ajutorul banilor? și răspunde: toți aceștia vor fi, după cuvintele ultime ale can. 30 ap., caterisiți și afurisiți, deoarece acolo se spune că va fi caterist și afurist nu numai vinovatul principal, ci și ceice stau în comunitate cu dânsul.²⁾

Canonul 31.

Dacă vreun presbiter, disprețuind pe episcopul său, jine deosebi adunare și ridică alt altar, neștiind nici o vină asupra episcopului său în privința dreptei credințe și dreplății, să se caterisească ca iubitor de stăpânire, căci este tiran. Asemenea și ceilalți clerici și câți se vor uni cu dânsul. Iar laicii să se afurisească. Aceasta se se facă însă după una și a doua și a treia admoniție din partea episcopului.

(6 sin. II ecum.; 3 sin. III ec.; 18 sin. IV ecum.; 31, 34 trul.; 6 Gang.; 14 Sard.; 5 Antioh.; 10, 11 Cartag.; 13, 14. 15 sin. I—II.).

— Dacă în orice societate trebuie să stăpânească ordine severă și fiecare să-și cunoască locul său, datoriile și drepturile, prin ceace scopul societății se va atinge mai cu succes și într'însa

¹⁾ Vezi ceace s'a spus despre pedepsirea dublă la comentarul canonului al 29-lea ap. din ediția prezentă.

²⁾ Sint. At. II, 38; Vezi Sint. I. Vastar E 19 în Sint. At. VI pag. 272—273.

va stăpâni liniștea și înțelegerea, apoi aceasta se poate spune cu atât mai vărtos despre Biserica pământească a lui Hristos. Organizația Bisericii se bazează pe drept divin și în această organizație ierarhia ocupă locul de frunte. Raportul dintre membrii ierarhiei este stabilit precis și riguros și orice acțiune, care tinde la răsturnarea acestui raport, cauzează disordine în Biserică și este în dauna atingerii scopului pământesc al Bisericii și astfel înaintea Bisericii va fi vinovat și demn de condamnare fiecare membru al ierarhiei, carele prin vre-o acțiune cauzează disordine în Biserică și îngreunează atingerea scopului ei. Centrul puterii ierarhice se află în demnitatea episcopescă și toți membrii clerului, fără deosebire, depind de puterea episcopescă. Concepția fundamentală a Bisericii creștine despre organizația ierarhică este exprimată în consecvența riguroasă a legiurii bisericești din toate veacurile și și din ziua de astăzi.¹⁾ În ierarhia bisericească, pe temeiul dependenței dintre oaltă a treptelor, de episcop depinde în prima linie presviterul, și chiar despre dependența presviterului de episcop vorbește acest canon (31).

În timpurile primare ale Bisericii au fost deja cazuri că unii dintre presviteri s'au desfăcut în mod arbitrar de către episcopii lor legali și își înființau comunități bisericești separate, ridicau biserici separate, independent de biserica episcopescă,²⁾ liturghiseau în acest fel de biserici ale lor independent de episcop, după ce recrutau în felul lor credincioși, cari treceau pe partea acestor fel de presviteri. Astfel produceau schizmă în Biserica lui Hristos, în detrimentul Bisericii³⁾. Aceasta s'a putut întâmpla

¹⁾ Compară §§ 70 și urm. din Dreptul meu bisericesc, dar vezi și comentariile can. 1 și 2 ap. din această ediție.

²⁾ Expresia din canon: *χωρίς συναγάγεται καὶ θυσιαστήριον ἕτερον πῆξαι* (ține adunări separate și ridică alt altar) se poate explica exact așa că, deoarece toți preoții din o cetate depindeau la început de catedrala episcopescă a cetății (care de regulă era unica biserică din cetate) și preoțimea aceasta forma clerul acestei biserici; canonul apostolesc prezent vorbește direct despre biserica schizmatică, pe care biserica cineva o ridică independent de biserica episcopescă, și despre oficierea arbitrară a slujbelor din aceste biserici de către presviterii desbinați de episcopii lor. Vezi Comentariul acestui canon la Arhim. Ioan (ap. cit. I, 174, nota 240).

³⁾ Novatius a întemeiat în Roma o biserică separată independent de catedrala episcopescă și Cyprian numește această biserică a lui Novatius *profanum altare, adultera cathedra*, în care se aduceau jertfe *sacrilega sacrificia* (Epist. ad Stephanum); totașa Martian în Arles, Maiorin contra lui Cecilian etc.

va stăpâni liniștea și înțelegerea, apoi aceasta se poate spune cu atât mai vărtos despre Biserica pământească a lui Hristos. Organizația Bisericii se bazează pe drept divin și în această organizație ierarhia ocupă locul de frunte. Raportul dintre membrii ierarhiei este stabilit precis și riguros și orice acțiune, care tinde

cu atât mai ușor, deoarece raportul dintre episcop și presbiteri încă nu a fost fixat precis și riguros în legiuirea bisericească, despre ceea ce ne oferă dovadă între altele scrierea polemică cunoscută a fericitului Ieronim¹⁾. Anume în contra acestui lucru vorbește canonul 31 apost. El pedepsește cu caterisire pe fiecare presviter, carele deneagă supunerea episcopului său legal și se desbină de episcopul său. Nici atunci nu poate face acest lucru chiar dacă vede că episcopul este om rău, ci trebuie să aibă credința că sfințirea se dă și prin episcopul păcătos, deoarece, după cuvintele lui Ioan Gurădeaur, Dumnezeu nu sfințește pe toți episcopii, dar lucrează prin toți episcopii.²⁾ Dacă cumva vreunui presviter i s'ar părea că episcopul său comite ceva împotriva dreptei credințe sau dreptății, i se dă voie să reclame pe acest episcop la forul judecătoresc competente episcopesc (9 sin. IV ecum.) și numai dacă forul judecătoresc va declara pe acest episcop vinovat și îl caterisește, numai în acest caz va fi deslegat presviterul de dependența față de episcop;³⁾ dar nici în cazul acesta presviterul nu va fi deslegat în general de dependența de puterea episcopescă, deoarece această dependență stă la baza organizației ierarhice și de ea totul se condiționează chiar și cea mai mică siujbă presviterială în Biserică. În canoane se menționează numai un caz, când presviterul se poate desface de către episcopul său, fără să aștepte hotărîrea sinodului, anume acesta este cazul când un episcop începe să învețe pe față o erezie. În acest caz, după canonul acesta, preoțimea respectivă nu numai că nu va fi pedepsită pentru că s'a despărțit de episcopul său înainte de hotărîrea sinodului, ci dimpotrivă îi revine recunoștința cuvenită ortodocșilor, deoarece a condamnat nu pe episcopul, ci pe falsul episcop și pe falsul învățător și nu a distrus prin schismă unitatea Bisericii, ci dimpotrivă s'a străduit de a scăpa Biserica de schizmă și de dezbinare (can. 15 sin. I. II.).

Canonul acesta apostolic lovește cu caterisire pe presviterii schismatici precum și pe toate celelalte persoane sfințite, care se

¹⁾ Vezi comentarul lui Ieronim la epistola Ap. Pavel adresată lui Tit, pe care l-am utilizat în original în Dreptul meu bisericesc, nota 2 la § 60; totașa ceeace scrie Epifanie (haeres, 75 n. 4) adversus Aerium, carele accentua egalitatea dintre episcop și presviter.

²⁾ Comentarul lui Valsamon la acest canon (Synt. At. II, 41).

³⁾ Compară Syntag. lui Vlastar I, 8 în Synt. At. VI, 221—223.

atașează la schizma acelor presviteri schizmatici; iar pe laicii, cari se atașează la acest fel de presviteri, canonul îi pedepsește cu afurisire. Numai episcopul competente are dreptul și puterea de a pronunța caterisirea persoanelor sfințite precum și afurisirea laicilor. Având în vedere însă slăbiciunea omenească și gravitatea mare a actului acestuia, canonul dispune ca episcopul să admonieze pe culpabili până la de trei ori și de trei ori să încerce a-i cuminți și dacă va fi învederat că, pe lângă toate încercările, au rămas și pe mai departe îndărătnici, atunci să-i osândească în mod definitiv.

Canonul 32.

Dacă vreun presbiter, sau diacon se afurisește de episcop, acela să nu poată fi primit de altul, decât de celce l-a afurisit, fără numai dacă din întâmplare s'ar săvârși episcopul, celce l-a afurisit.

(12, 13, 16 apost.; 5 sin. I ecum.; 6 sin. II ecum.; 6 Ant.; 13 Sard.; 11, 29, 133 Cartag.; 1 Sof.).

— Din canoanele 12, 13 și 16 ap. am văzut că nici un episcop nu poate primi în comunitatea Bisericii sale pe persoanele sfințite, cari au fost afurisite în mod valid de către episcopul competente. Dacă comunitatea Bisericii trebuie să aibă importanță și putere deplină, atunci în mod consecvent și afurisirea trebuie să aibă importanță și putere deplină și astfel însăși concepția comunității nu poate permite ca celce a fost excomunicat dintr'o Biserică să fie primit fără nici o considerație într'alta, fiindcă în cazul acesta ar deveni iluzoric însuși scopul afurisirii sau caterisirii. Canonul acesta este consecința naturală a însăși interdicției și a importanței acesteia în organizația ierarhică a Bisericii. Iar felul, cât de riguros a fost aceasta observată totdeauna, se vede din multele canoane din fiecare secol referitoare la această chestiune. Din cauza aceasta au fost introduse și «epistolele de recomandare» eliberate de către episcopul competente pe seama persoanelor sfințite, cari treceau în altă eparhie pentruca episcopul, în a cărui eparhie trecea persoana respectivă, să poată cunoaște că persoana respectivă nu se găsește sub afurisanie și că tocmai pe baza acestor epistole de recomandare îi poate primi deplin liniștit.¹⁾

¹⁾ Comentarul can.-lui 12 ap. în ediția aceasta.

Oprirea dela săvârșirea funcțiilor preoțești (căci despre acest fel de oprire se vorbește în acest canon ap.) pentru unele persoane sfințite poate să fie dată numai pentru un timp anumit, după expirarea căruia respectivul își primea din nou dreptul de a putea săvârși funcțiuni preoțești.¹⁾ Deoarece, conform canoanelor, numai acel episcop este îndreptățit de a reintegra în drepturile sale pe persoana sfințită oprită pentru un timp dela funcțiile sfinte adică de a revoca interdicția de săvârșire a funcțiilor sfinte, carele a decretat interdicția și dacă acest episcop ar muri înainte de expirarea termenului de interdicție al persoanei sfințite, neapărat s'a ivit întrebarea că în cazul acesta cine ar putea da din nou persoanei sfințite respective dreptul de a săvârși funcțiunile sfinte după expirarea timpului de interdicție și după îndeplinirea epitimiei? Exact posibilitatea aceasta o are în vedere canonul apost. prezent (32). În cazul acesta, dar numai în acesta, se permite ca și alt episcop să. deslege interdicția. Care este «celalalt» episcop o spune Zonara și toți ceilalți comentatori mai buni; și anume numai acel episcop poate deslega pe celce este pus sub interdicție, carele a moștenit demnitatea arhierescă a episcopului răposat.²⁾ Valsamon mai adaugă că pe cel oprit îl poate deslega și acel primarhieru, carele a hirotonit pe cel răposat, așadară mitropolitul sau patriarhul; dar aceasta se poate întâmpla numai dacă totul se va cerceta sinodaliter și se va cunoaște adevărul curat.³⁾

Canonul 33.

Nici unul dintre episcopii, ori presbiterii, ori diaconii străini să nu se primească fără scrisoare de recomandare și aducându-le pe acestea, să se cerceteze; și dacă vor fi propoveduitori ai dreptei credințe, să se primească, iar de nu, dându-li-se cele de trebuință, să nu-și primiți la împărtășire; fiindcă multe se fac prin amăgire.

(12, 13 ap.; 11, 13 sin. IV ecum.; 7, 8 Antioh.; 42 Laod.; 23, 106 Cart.).

— Canonul prezent (33) tratează, ca complectare la canonul

¹⁾ Comentarul can.-lui 5 ap. în ediția aceasta

²⁾ Sint. At. II, 43.

³⁾ Sint. At. II, 43; Compară și comentarul lui Zonara (ibid.).

al 12-lea apost., exclusiv despre persoanele sfințite ale ierarhiei superioare. Primele timpuri turburi din Biserică și împrejurarea că nu toți erau fortificați în adevărul credinței creștine și afară de aceasta ținta aderenților diferitelor secte gnostice de a se furișa în Bisericile curat ortodoxe și de a ademeni la sine prin înșelăciune pe ortodocși — toate acestea au dat prilej pentru emiterea acestui canon. Acesta confirmă necesitatea necondiționată a *epistolelor de recomandare* date de către episcopul competent pe seama tuturor persoanelor sfințite, cari vin dintr'o eparhie străină; dar fiindcă s'au comis și multe fraude și deoarece ușor s'a putut întâmpla, dupăcum observă Zonara în comentarul la acest canon, ca episcopul competent, care elibera epistola de recomandare, întâmplător să nu știe că respectivul greșește referitor la credință,¹⁾ canonul acesta dispune ca, pe lângă epistola de recomandare, trebuie să se examineze în mod temeinic care este mărturisirea de credință a respectivelor persoane și, numai în cazul dacă la examinare se dovedește că sunt ortodocși veritabili, pot fi primiți în comunitatea bisericească, iar dacă s'ar vădi vreo bănuială, să li se dea ceea ce li este necesar pentru traiu și pentru călătorie și să se dimită spre a se îndepărta, dar la nici un caz să nu se primească în comunitate.

Canonul 34.

Episcopii fiecărui neam se cuvine a cunoaște pe cel dintâiu dintre dâșii și a-l socoti pe el de cap și nimic mai însemnat să nu facă fără învoirea aceluia; și fiecare să facă numai cele ce se refer la eparhia sa și la satele supuse ei. Dar nici acela să nu facă nimic fără învoirea tuturor. Fiindcă așa va fi concordie, și se va slăvi Dumnezeu prin Domnul, întru Duhul Sfânt; Tatăl și Fiul și Sfântul Duh.

(4, 6, 7 sin. I ecum.; 2, 3 sin. II ecum.; 8 sin. III ecum.; 28 sin. IV ecum.; 36, 39 trul.; 9 Antioh.)

— În acest canon apostolic se tratează despre Bisericile provinciale, ce ființau la fiecare popor (*ἐκείνου ἔθνους*, singularum gentium) și cari aveau mai mulți episcopi, trebuind toți aceștia să recunoască pe unul dintre dâșii ca pe cel dintâiu și căpetenie a

¹⁾ Sint. At. II. 44.

al 12-lea apost., exclusiv despre persoanele sfințite ale ierarhiei superioare. Primele timpuri turburi din Biserică și împrejurarea că nu toți erau fortificați în adevărul credinței creștine și afară de aceasta ținta aderenților diferitelor secte gnostice de a se furișa în Bisericile curat ortodoxe și de a ademeni la sine prin înșelăciune pe ortodocși — toate acestea au dat prilej pentru e-

lor (*πρῶτον καὶ ὡς κεφαλὴν*, primus et velut caput), cu alte cuvinte se tratează despre provinciile mitropolitane, cari mai târziu în secolul al IV-lea și în cele următoare s'au organizat cu caracter permanent și se tratează și despre raportul dintre olaltă al episcopilor din aceste provincii.

Faptele și epistolele Apostolilor atestază că creștinismul la'nceput s'a organizat și consolidat ca societate exterioară de oameni în forma singuraticilor comunități bisericești și acestea au fost întemeiate și organizate sau de către Apostoli înșiși sau de către succesorii lor dintâi, având sub raport geografic anumite circumscripții determinate. Altcum aceste prime comunități bisericești nu stăteau cu organizația lor separate și independente una de alta, ci erau în raport de legătură între olaltă, fiind această legătură condiționată sau de origina lor sau de situația lor geografică. Dar aceste comunități bisericești sau Biserici locale separate stăteau în legătură mai ales prin Apostolul, care le-a întemeiat, carele și mai târziu se îngrijea de ele, dupăcum se confirmă acest lucru mai bine prin comunitățile adică Bisericile întemeiate de Sf. Ap. Pavel și Ap. Ioan. Apoi dorința naturală de asociație chiar involuntar evidențiază legătura dintre comunitățile bisericești, cari erau apropiate din punct de vedere local, încât comunitățile bisericești vecine în mod foarte natural se asociau într'o circumscripție bisericească provincială mai mare, fiind unitatea și întinderea acesteia condiționată de origina lor comună, și fiindcă erau vecine, erau pătrunse de acelaș spirit. Exemplele luate din Faptele și epistolele Apostolilor dovedesc lucrul acesta destul de învederat (Fapt. ap. 8,¹¹; Rom. 15,²⁶, II Cor. 1,¹¹; 9,²; Gal. 1,²; Colos. 4,¹⁶; I Tes. 1,⁷⁻⁸; Tif. 1,⁵; I Petru 1,¹¹)¹⁾.

Afară de aceasta legătura dintre diferitele Biserici locale s'a scos de sine în evidență prin relația existentă între Biserica mună și între Bisericile, care-și aveau origina dela aceasta și, firește, relația aceasta s'a desvoltat din felul cum răspândeau Apostolii credința creștină. Iisus Hristos a voit să se nască în localitatea cea mai mică din Iudeia spre a arăta prin aceasta smerenia, cu

¹⁾ În privința aceasta Cyprian scrie despre epoca sa următoarele (ep. 63): „diligenter de traditione divina et apostolica observatione servandum est et tenendum, quod apud nos quoque et fere per universas provincias tenetur ut ad ordinationes rite celebrandas, ad eam plebem cui praepositus ordinatur, episcopi eiusdem provinciae proximi quique conveniant.“

care trebuie să se împodobească oamenii, dar a voit ca misiunea sa să o termine și încoroneze în capitală. Din Ierusalim creștinismul a fost transplantat în Antiohia, capitala Orientului și de aici Apostolii și mai ales Apost. Pavel l-au transplantat mai departe, întâiu în localitățile de frunte ale provinciilor din Asia mică, apoi în Macedonia și Grecia și în sfârșit în Roma. Din localitățile principale ale imperiului roman de atunci creștinismul s'a răspândit în localitățile mai mici și la sate, cari considerau Bisericile din localitățile principale de centre mai însemnate ale unității. Și Bisericile acestor localități de căpetenie cu tot dreptul puteau să pretindă ca Bisericile localităților subalterne și mai mici să le considere de atari, întâiu în urma vazei câștigate prin faptul că erau Bisericile întemeiate imediat de către Apostoli și apoi fiindcă dănele erau păstrătoarele adevărului evanghelic curat, deoarece organizația lor a fost întemeiată de însiși Apostolii, și deoarece erau considerate ca comunități bisericești educate în spirit creștin viguros și mult a contribuit și împrejurarea că ele s'au făcut cunoscute îndeobște prin știința și evlavia episcopilor lor. Chiar începând cu timpurile apostolice se poate dovedi prin multe exemple că Bisericile cetăților principale ale imperiului aveau autoritate bisericească mai mare, că aveau mare influență asupra Bisericilor mai mici și că Bisericile mai mici tindeau să se unească cu acestea din proprie voință în scopul unității Bisericii și spre propria lor întărire¹⁾. Autoritatea Bisericii din localitatea principală adică a Bisericii nume a trecut în chip natural și asupra episcopului respectivei Biserici și deoarece după legile generale episcopii reprezentau respectivele Biserici și Bisericile numai printr'înșii pot acționa, chiar la începutul creștinismului găsim pe episcopii capitalelor din provincii în fruntea administrației în toate chestiunile, cari trebuiau dezbătute la olaltă de către mai multe Biserici locale și în cari chestiuni era nevoie să se

¹⁾ Ignatie (ep. ad. Rom., c. 1) numește Biserica Romei pentru Italia: *ἡ τις προκάθηται*; Biserica Antiohiei de Biserica Siriei (ep. ad. Magnes., c. 14). Herma (Vis., II, c. 4) a primit solie de la înger să trimită cartea sa lui Climent din Roma, carele o va trimite apoi celorlalte Biserici provinciale mai de căpetenie. Irineu (I, III, c. 3; I—IV, c. 63) îndrumă pe eretici la Bisericile apostolice, la Bisericile mame, de unde pot avea mărturie sigură despre adevărata învățătură a lui Hristos. Acelaș lucru îl spun și Tertulian (de praescript., pag. 20, 32, 36; adv. Mare. I—IV, pag. 5), Origen (de princip. în poem.), Cyprian (serm. de laps.) și alții.

dea dispoziții cu valabilitate generală. Vom găsi mai târziu la canonul al 37 apost. o dispoziție, care prevede în astfel de cazuri sinoade periodice episcopoești și acestea s'au ținut totdeauna sub președinția neschimbabilă a primului episcop al localității celei mai mari din provincia bisericească și cu participarea celorlalți episcopi locali. Raportul dintre episcopii locali și episcopul capitalei și privilegiile ierarhice ale acestuia, cari în fond se reoglinesc deja în acest canon apostolic, sunt identice cu cele, cări s'au dezvoltat mai târziu în organizația mitropolitană, când Biserica creștină a devenit liberă în împărăția romană și când a devenit posibilă fixarea precisă a hotarelor fiecărei provincii.

Prin urmare în urma dispoziției canonului prezent toți episcopii Bisericilor provinciale trebuie să recunoască și să considere de căpetenie a lor pe întâiul episcop, al cărui scaun se găsea în capitala provinciei bisericești. Fiecare dintre acești episcopi își avea eparhia sa proprie și deținea în aceasta toate drepturile cuvenite lui în urma rangului ierarhic și astfel era deplin independent în privința administrării ordinare a eparhiei sale. Dar afară de acestea canonul prezent le interzice de a lua orice inițiativă independentă în chestiunile bisericești, ci dispune ca orice chestiune bisericească, — care trece peste cercul lor de putere și de drept în calitate de episcopi eparhiali, — să o tranșeze cu știrea și consimțământul căpeteniei lor, a primepiscopului din capitală. Acest prim episcop era în acelaș timp și episcop eparhial adică avea eparhia sa proprie și deci avea și dânsul, întocmai ca ceilalți, dreptul de a administra independent eparhia sa. *Adevărat că lucrul acesta nu-l spune canonul, dar se înțelege de sine.¹⁾* Canonul vorbește despre episcopul prim în raport cu episcopii de sub jurisdicția sa și, după cum dispune pentru episcopii subordonați să nu ia inițiativă în privința nici unei chestiuni mai însemnate, ceea ce ar trece peste cercul lor de atribuții fără știrea și consimțământul primepiscopului, așa demandă și primepiscopului ca nici dânsul să nu facă nimic, ceea ce ar trece peste competența sa de primepiscop, fără știrea celorlalți episcopi, — dar aceasta însemnează să nu facă nimic și să nu dea nici un fel de ordin în chestiuni, cari privesc întreaga Biserică provin-

¹⁾ Comentarul lui Valsamon la canonul prezent (Sint. At. II, 46).

cială, deci atât eparhia sa cât și eparhiile episcopilor subordonați.¹⁾ Aceste sunt chestiunile de competența sinodului mitropolitan referitoare la materii canonice, evanghelice și judecătorești, după cum s'au stabilit acestea mai târziu la sinoadele ecumenice și provinciale.²⁾

Canonul 35.

Episcopul să nu îndrăznească a face hirolonii afară de hotarele sale, în cetățile și satele cari nu sunt supuse lui; iar de se va dovedi că a făcut aceasta împotriva învoirii celorce în acele cetăți sau sate, să se caterisească și el și cei pe cari i-a hirolonit.

(15 sin. I. ec.; 2 sin. II ec.; 8 sin. III ec.; 5 sin. IV ec.; 17 trul.; 13 Ancir.; 13, 22 Antioh.; 3, 15 Sard.; 48, 54 Cartag.)

Fiecare episcop eparhial este deplin independent în exercitarea drepturilor sale ierarhice în eparhia sa proprie. Nimeni nu poate să-l împiedice în aceasta dacă exercitează aceste drepturi în limitele fixate de canoane; și astfel nimeni nu are dreptul de a se amesteca în afacerile interne ale conducerii eparhiei lui sau de a-l influența direct sau indirect în drepturile de episcop eparhial. Acest lucru este interzis, conform canoanelor, chiar și prim-episcopului provincial sau mitropolitului (can. 34 apost. și cele paralele³⁾) și cu atât mai vârtos este interzis unui episcop eparhial de a se amesteca în drepturile ierarhice ale altui episcop eparhial. Raportul dintre episcopii eparhiali înzestrați cu jurisdicție ordinară este reglementată în canoane atât de perfect și de precis, încât este imposibil orice conflict între dânsii în privința puterii eparhiale. (14, 16, 32, 34 apost.; 15, 16 sin. I ec.; 8 sin. III. ec.; 5, 20 sin. IV ec.; 3, 6, 9, 13, 21, 22 Antioh.; 11, 13, 15

¹⁾ Cyprian (ep. 19 ad. clericum): „Quae res cum omnium nostrum consilium et sententiam spectet, praedjudicare ego et solus mihi rem communem vindicare non audeo; et ideo instetur interim epistolis, quas ad vos proxime feceram, quarum exemplum collegis quoque multis jam misi, qui rescripserunt, placere sibi quod statuimus, nec ab eo recedendum esse, donec pace nobis a Domino reddita in unum convenire et singulorum causas examinare possimus.“

²⁾ Vezi mai ales canonul 6 al sin. VII ec.

³⁾ Compară comentarul lui Zonara referitor la canonul prezent (Sinl. At. II, 47).

referitoare la materii canonice, evanghelice și judecătorești, după cum s'au stabilit acestea mai târziu la sinoadele ecumenice și provinciale.²⁾

Canonul 35.

Episcopul să nu îndrăznească a face hirolonii afară de hotarele sale, în cetățile și satele cari nu sunt su-

Sard. ; 9, 53, 54, 55, 56, 80 Cart). Între drepturile fundamentale ale episcopului eparhial este și acela de a hirotoni clerici în eparhia sa. Acest drept dorește canonul apostolic prezent să-l asigure și să-l garanteze. Poate că pe timpul apariției acestui canon împrejurările erau atari, încât unii dintre episcopi își permiteau să depășească limitele jurisdicțiunii lor și hirotoniau clerici în eparhii străine. Canonul acesta interzice aspru astfel de fapte și dispune depunerea din demnitatea episcopescă a celui, care ar îndrăzni să comită așa ceva; deasemenea vor fi depuși din treapta lor ierarhică și toți ceice au dobândit hirotonia în acest chip ilegal.

Numai cu știrea episcopului eparhial competente permite acest canon ca un episcop să hirotonisească în eparhie străină. Iar lucrul acesta se poate întâmpla dacă episcopul competente în urma unor anumite împrejurări nu ar putea hirotoni personal și va ruga și va împuternici pe un episcop din apropiere să hirotoniască în locul lui pe vre-un cleric; sau dacă în vre-o eparhie se iscă vre-o disordine în viața bisericească în urma unor evenimente extraordinare din Biserică și pentru moment trebuie să se renunțe la rânduiala existentă¹⁾ și în sfârșit dacă o eparhie este văduvită și dacă un episcop a fost invitat din partea autorităților superioare competente să hirotoniască pe câțiva clerici în aceeași eparhie văduvită²⁾.

Canonul 36.

Dacă cineva, hirotonindu-se întru episcop, nu ar primi slujba și purtarea de grijă a poporului, care i s'a încredințat, acela trebuie să se afurisească pânăce va primi; asemenea și presbiterul și diaconul. Iar dacă, mergând acolo, n'ar fi primit, nu după socoteala sa, ci din cauza răutății poporului, el să rămână episcop, iară clerul cetății să se afurisească, fiindcă nu au învățat pe un astfel de popor nesupus.

¹⁾ Vezi epistola lui Epifaniu ad. Ioh. hierosolim-

²⁾ Compară decizia sinodală a patriarhului Mihail de Anhiat (1169—1177), în *M. Γεθων, Κανονικαὶ Διατάξεις*, II, 29—33, Vezi în Sint. At. II, 440, comentarul lui Valsamon la canonul 54-lea al sinodului cart.

(16 sin. I ec.; 29 sin. IV ec.; 37 trul.; 18 Ancira; 17, 18 Antioh.; 17 sin. I-II.; 1, 2, 3 Cyril din Alexand.).

— Două eventualități sunt menționate în acest canon; una este când un episcop, presbiter sau diacon nu primește serviciul destinat, iar cealaltă, dacă poporul nu vrea să primească persoana desemnată și sfințită de episcop, presbiter sau diacon. La începutul vieții bisericești era regula, dupăcum se dovedește aceasta prin nenumărate cazuri istorice, că poporul respectiv, pe seama căruia era nevoie să se orânduiască o persoană sfințită, își exprima direct sau indirect părerea sa despre candidat și astfel exercita un fel de alegere, iar această alegere era condusă de către clerul localității respective. După această alegere, dacă era vorba de un episcop, sinodul episcopesc provincial pronunța decizia definitivă asupra alegerii și a candidatului, iar dacă era vorba despre un presbiter sau diacon, episcopul cu cădere împreună cu consiliul presbiterial dădea hotărîrea sa asupra candidatului și alegerii.¹⁾ Terminată fiind procedura aceasta, era obiceiul să fie întrebât cel ales, dacă primește locul pentru care a fost ales și dacă el consimțea, i se dădea hirotonisirea gradului ierarhic cuvenit. Acest obicei a fost legiferat numai mai târziu; dar cuvintele prime ale canonului prezent dovedesc că era în ființă pe timpul emiterii acestui canon. Până când respectivul candidat nu era hirotonisit (*χειροτονησθεὶς ordinatus*), îi

¹⁾ Dovadă, despre felul cum se făcea în timpurile cele mai vechi creștine alegerea episcopului, presbiterului și diaconului, găsim în epistola 68 alui Cyprian din Cartagina (sec. III): „Quod et ipsē videmus de divina auctoritate descendere, ut sacerdos plebe praesente sub omnium oculis deligatur, et dignus atque idoneus publico iudicio ac testimonio comprobetur... Coram omni synagoga iubet Deus constitui sacerdotem, id est, instruit et ostendit ordinationes sacerdotales non nisi sub populi assistentis conscientia fieri oportere, ut plebe praesente vel delegantur malorum crimina, vel bonorum merita praedicentur, et si ordinatio justa et legitima, quae omnium suffragio et iudicio fuerit examinata. Quod postea secundum divina magisteria observatur in actis Apostolorum.. Nec noc in episcoporum tantum et sacerdotum, sed et in diaconorum ordinationibus Apostolos animadvertimus... Quod utique idcirco tam diligenter et caute convocata plebe tota gerebatur, ne quis ad altaris ministerium, vel ad sacerdotalem locum indignus obreperet“. Despre clericii, cari se hirotonesc de către episcop, citim în canonul 22 al sinodului al IV-lea cartaginean (Harduini, Concilior. I, 984): „Ut episcopus sine consilio clericorum suorum clericos non ordinet: ita ut civium adsensum et conniventiam et testimonium querat.“

era permis să decline dela sine demnitatea și slujba, care i s'a oferit și din cauza aceasta nu era supus nici unei consecințe neplăcute; dar îndată ce a consimțit să fie hirotonisit, prin aceasta s'a învoit deodată ca să primească și slujba destinată și astfel a primit asupra sa obligamentul canonic, căruia necondiționat trebuia să-i satisfacă. Dacă nu voiește să satisfacă acestui obligament și nu voiește să primească slujba, pentru care i-s'a dat gradul ierarhic cuvenit, potrivit cu acest canon trebuie să fie pedepsit cu afurisire; și va sta sub afurisire adică nu poate săvârși nici un fel de funcțiune preoțească până când nu va primi slujba sa. Asprimea acestei pedepse se explică prin aceea că trebuia să se prevină orice disordine, pe care o puteau provoca cazuri de acestea și similare în Biserică precum și prin aceea, fiindcă candidații trebuiau să fie constrânși prin amenințare cu pedepse mari ca să chibzuiască bine asupra consimțământului înainte de a fi primit slujba oferită, din care slujbă mai târziu ar demisiona poate din motive mai puțin acceptabile.

Firește cu totul altfel stă lucrul, dacă localitatea respectivă nu vrea să primească pe episcopul numit pentru acel loc și carele a și obținut gradul de arhiepiscop. În vremurile turbure ale acelei epoci din Biserică, când deoparte bătăuiau persecuțiile, iar de altă parte diferite secte eretice turburau Biserica, era greu pentru clerul unei sau altei eparhii de a ține poporul în disciplină severă și de a-l învăța să fie pătruns de același spirit și să urmeze învățătura păstorilor lui, îndeosebi în astfel de chestiune importantă cum era numirea noului păstor suprem; dar aceasta era datorită clerului, deoarece clerul era chemat după lege să conducă poporul când trebuia să-și exprime părerea despre candidatul la scaunul episcopesc și prin urmare să primească de episcop persoana, care era rânduită pentru dânsii prin harul Duhului sfânt. Dacă clerul nu știa să-și îndeplinească această datorie la acest fel de ocaziuni și dacă nu știa să învețe poporul cum trebuie la ascultare și dacă poporul acela sau din îndărătnicie sau sub influența vreunei intrigi nu voia să primească pe episcopul sfințit pentru dânsul, atunci acest cler se pedepsea și adică după dispoziția acestui canon, cu oprire dela săvârșirea funcțiilor preoțești. Episcopul sfințit la nici un caz nu era vinovat și deci canonul acesta dispune ca dânsul să rămână episcop și pe mai departe, adică să-și păstreze gradul primit în Biserică dela sinodul episcopilor.

Canonul 37.

De două ori pe an să se țină sinodul episcopilor și să cerceteze la olaltă dogmele drepte credințe și să hotărască în privința controverselor bisericesti, ce se vor ivi; anume odată în a patra săptămână a cincizecimii; iar a doua oră în a douăsprezecea zi a lunii Octombrie.

(34 ap., 5 sin. I ec., 2 sin. II ec., 19 sin. IV ec., 8 frul.; 6 sin. VII ec., 20 Antioh., 40 Laod., 18, 73 Cart.).

— Fiecare episcop eparhial este deplin independent în ceace privește conducerea internă a eparhiei sale și afacerile eparhiale determinate de canoane; dar această independență a sa încetează îndatăce este vorba despre un lucru ce atinge credința sau disciplina bisericască și peste tot dacă este vorba despre o chestiune, care depășește limitele stabilite ale organizației eparhiale. În aceste cazuri episcopul eparhial este dependent de opinia și hotărîrea celorlalți episcopi eparhiali ai provinciei bisericesti și firește depinde și de primepiscopul Bisericii (can. 34 apost. și cele pararele), așadară de sinodul episcopesc. Plenitudinea puterii bisericesti dintr'o provincie bisericască se concentrează numai în sinodul episcopilor provinciei bisericesti respective, întocmai precum plenitudinea puterii Bisericii ecumenice se concentrează în sinodul episcopilor tuturor Bisericilor. Aceasta este învățătura fundamentală a Bisericii ortodoxe bazată pe drept divin. Intemeietorul Bisericii cu privire la fiecare așezământ al ei a ținut seamă de slăbiciunea firei omenești și a dat astfel de orânduirii pentru Biserică, cari, ținându-se seama de această slăbiciune firească, să se poată observa. În firea omenească se cuprinde și aceea că prin acțiune comună mai ușor se poate atinge scopul dorit. Prin acțiune comună se poate observa mult mai ușor esența lucrului respectiv, se poate da hotărîre mai sigură, voința singuraticilor se întărește, descoperirea defectelor este mai ușoară și mai ușor se poate atinge scopul propus al Bisericii; și totodată prin acest fel de acționare se poate menține smerenia creștinească și conștiința despre imperfecțiunea și slăbiciunea individuală. Pe lângă aceasta Hristos a dat o poruncă nouă, porunca despre dragostea reciprocă, care unește totul într'un spirit și într'un cuget, care însuflețește și întărește totul. Aceasta se poate atinge numai prin unire frățească și prin desbatere sinodală; de-

Canonul 37.

De două ori pe an să se țină sinodul episcopilor și să cerceteze la olaltă dogmele drepte credințe și să hotărască în privința controverselor bisericesti, ce se vor ivi; anume odată în a patra săptămână a cincizecimii; iar

oarece dacă fiecare individ, fie oricât de bine intenționat, voește să urmeze numai concepția sa individuală, în felul acesta nici odată nu se poate ajunge la unire și Biserica lui Hristos cea adevărată se poate cunoaște tocmai din uniformitatea ideilor. Pilda Mântuitorului Hristos și Apostolilor dovedesc aceasta în mod intuitiv. Hristos promite aderenților săi că unde sunt adunați doi sau trei întru numele Lui, acolo și El este în mijlocul lor (Mat. XVIII, 18—20). Apostolii au urmat fidel cuvintelor Invățătorului lor. Deși dâșii toți erau înzestrați în mod abundent cu darurile Duhului sfânt și astfel puteau rezolvi și *individual* felurile diferite, cari se produceau în Biserică, totuși dâșii nu procedau în acest fel, ci se adunau la oaltă pentru toate chestiunile mai importante și rezolvau *în comun* chestiunea dela ordinea zilei și prin aceasta voiau să dea succesorilor lor pildă cum trebuie să procedeze în acest fel de cazuri (Fapt. ap. 6,2; 15,1—32; 20,17—38; 21,18—25). Pilda Apostolilor a dat succesorilor lor directivă în activitatea lor; și nici o chestiune mai importantă nu a fost altfel tranșată decât în comun. Despre aceasta mărturisesc mai limpede finerea multor sinoade în timpurile primare ale Bisericii: de pildă în chestiunea sărbării Paștilor, a montaniștilor, a valabilității botezului săvârșit de eretici și în alte chestiuni similare.¹⁾ Pentruca această orânduire divină să se întărească printr'o lege și pentruca chestiunile mai însemnate referitoare la Biserică să fie rezolvite în sinoade și pentruca aceasta să devină normă permanentă în Biserică, s'a dat acest canon ap., carele dispune ca în fiecare provincie bisericească (can. 34 ap.) în fiecare an să se convoace sinodul episcopilor provinciei și anume întâia dată în Duminica a patra după Paști, iar a doua oră în ziua a 12-a din luna Octombrie,²⁾ la cari sinoade înainte de toate sunt a se rezolvi chestiunile de credință, apoi cele de judecată și în genere toate chestiunile bisericești, cari au importanță și se referă la întreaga provincie bisericească. Acest canon apost. în privința sinoadelor episcopoești din fiecare provincie bisericească a fost reînnoit de către multe sinoade din secolele următoare, dupăcum vom vedea aceasta din comentariile canoanelor paralele ale acestui canon.

¹⁾ Compară: Hefele, Conciliengeschichte I. 83 fg, 86 fg, 117 fg.

²⁾ Luna *Ипervерети* corespunde exact lunii noastre Octombrie; astfel era numită luna Octombrie de către Siromachedonieni și de către cei din Asia. Beveregii în h. can. pag. 27—28.

Canonul 38.

Episcopul să poarte grijă de toată averea bisericească și să o chivernisească, Dumnezeu fiindu-i supraveghelor, dar nu-i este lui iertat a-și însuși ceva din aceea sau a dăruii rudelor sale cele ale lui Dumnezeu; iar de vor fi sărace, să le dea ca unor săraci, însă să nu vândă sub acest cuvânt cele ce sunt ale Bisericii.

(41 ap.; 26 sin. IV ec.; 35 trul.; 11, 12 sin. VII ec.; 15 Ancir.; 7, 8 Gang.; 24, 25 Antioh.; 26, 33 Cart.; 7 sin. I-II; 10 Teof. Alex.; 2 Ciril Alex.).

— Știm din Faptele Apostolilor (VI₂) că Apostolii, din cauza slujbei pentru Evanghelie, căreia au trebuit să se consacre cu totul, au declinat dela sine chivernisirea economică a averii Bisericii și au cedat-o altora. Lucrul acesta la Apostoli a fost provocat din cauza misiunii lor, fiind dânșii pentru lumea întreagă vestitorii adevărului evanghelic. Episcopii, cu toate că în chestiunile evanghelice au fost succesorii Apostolilor, totuș nu erau cu totul în aceleași împrejurări ca Apostolii, nici în chestiunea aceasta și nici în altele și anume îndeosebi în urma împrejurării că episcopii erau desemnați pentru anumite Biserici locale, unde trebuiau să domicilieze permanent (can. 14 ap.), pe când datoria Apostolilor era de a călători din loc în loc, propoveduind învățătura lui Hristos și întemeind pretutindenea Biserici noi. Ca urmare a legăturii strânse, ce ființa între episcop și Biserica încredințată lui și ca urmare a autorității lor de succesori ai Apostolilor, s'a dezvoltat raportul lor față de Bisericile respective, deoarece în acestea dânșii erau considerați cu drept cuvânt ca părinți și conducători în toate chestiunile privitoare la Biserica încredințată lor. Și dupăcum în episcop erau concentrate toate chestiunile spirituale și cele strict bisericesti, cari priveau Biserica lor, astfel în mod cu totul firesc și pentru necesitatea unității într'insul era concentrată și întreaga conducere economică a Bisericii. Episcopul o putea conduce pe aceasta din urmă cu atât mai ușor, deoarece în acele vremuri întreaga avere bisericească consista din dăruiri (3, 4 ap.) aduse de către credincioși la Biserica în timpul serviciului divin și chivernisirea acestei averi

Canonul 38.

Episcopul să poarte grijă de toată averea bisericească și să o chivernisească, Dumnezeu fiindu-i supraveghelor, dar nu-i este lui iertat a-și însuși ceva din aceea sau a dăruii rudelor sale cele ale lui Dumnezeu; iar de vor fi sărace, să le dea ca unor săraci, însă să

31).¹⁾ Având în vedere relația episcopului față de Biserica sa și rolul lui într'însa și pentru ca să se împiedice prin lege eventualele abuzuri, canonul apostolic prezent dispune ca episcopul să administreze averea Bisericii sale după chibzuința sa, nefiind obligat a da seamă despre aceasta nimărui, după cum se dispune acelaș lucru și prin canonul 41 ap. Referitor la această conducere, i se reamintește episcopului dreptatea divină, căci Dumnezeu vede ce face dânsul și Lui îi va da seamă despre toate. Și fiindcă episcopului personal i s'a predat administrarea averii bisericești, canonul acesta pune în evidență principiul canonic, carele a ajuns la expresie în deplinătatea sa mai târziu în canonul al 12-lea al sinodului VII ecumenic și anume ca tot ce face formează averea Bisericii trebuie să rămână intact și că sub nici un chip nu se poate vinde și nici nu poate fi folosit pentru altceva, ceace nu ar servi direct scopului, pentru care există averea bisericească. În conformitate cu aceasta canonul prezent interzice episcopului de a-și însuși sau de a dărui rudeniiilor sale ceace este proprietatea Bisericii sau, după cum zice canonul, *ceace este a lui Dumnezeu* (τὰ τοῦ θεοῦ, quae Dei sunt). Dacă episcopul are rudenii sărace, canonul permite să-i ajutore ca pe săraci, deoarece averea bisericească, între altele, trebuie să servească pentru ajutorarea săracilor și neputincioșilor, dar interzice ca sub pretextul acesta să cauzeze pagube averii bisericești.

Dispoziția acestui canon despre administrarea personală din partea episcopului a averii bisericești a rămas în ființă atât timp cât averea aceasta nu a sporit. Când Biserica a câștigat și avere imobilă și a început să dispună de venituri regulate, atunci episcopilor le-a fost cu neputință de a administra singuri această avere și s'a ivit necesitatea de a exercita această conducere în alt chip decât cel de până atunci (26 sin. IV ec.; 11 sin. VII, ec. 10 Teofil Alex).

Canonul 39.

Presbiterii și diaconii să nu săvârșască nimic fără; învoirea episcopului; căci el este căruia i s'a încredințat poporul Domnului, și dela el se va cere socoteală pentru sufletele lor.

¹⁾ Compară: Apolog. lui Iustin 1, 66, 67; Ignat. ad Magnes. c. 7, ad Smyrn. c. 8, ad Polyo. 4.

(38, 40, 41 ap.; 12 sin. VII ec.; 57 Laod.; 6, 7, 33 Cartag.).

Canonul prezent, după comentarul lui Zonara la acest canon, se referă la presbiteri și diaconi, cari nu pot face nimic din inițiativă proprie fără aprobarea episcopului eparhial competente, ca de pildă a pune sub epitimie sau a exclude din Biserică pe oricine și oricând, sau a absolve de sub epitimie, sau a o scurta sau a o prelungi, deoarece toate acestea țin de drepturile arhieriecești și nici unul dintre dânsii nu poate îndeplini ceva de acest fel, dacă nu a primit pentru aceasta învoirea episcopului său¹⁾. Tot în sensul acesta explică acest canon și Aristen²⁾. Balsamon raportează canonul acesta la administrarea averii bisericesti și zice că cuvintele canonului: «presbiterii și diaconii să nu săvârșască nimic fără învoirea episcopului,» nu sunt a se lua în sens general, ci că aceste persoane sfințite nu au dreptul să facă fără știrea episcopului nimic în chivernisirea averii bisericesti, ceea ce este dreptul lui, și fără învoirea lui nu pot, de pildă, să dea în arendă averea imobilă a Bisericii, să primească veniturile după aceste averi, cari venituri se cuvin Bisericii, să dea epitimie (probabil pentru abuz cu averea bisericască) și altele³⁾. Nouă ni se pare că comentarul lui Balsamon corepunde mai bine subiectului acestui canon decât cele ale lui Zonara și Aristen și anume fiindcă canonul acesta se găsește între acele trei canoane ap. (38, 40 și 41), cari toate tratează despre aceeași chestiune și nu s'ar putea explica, de unde a ajuns acest canon (39) între celelalte, dacă nu ar trebui explicat în sensul că presbiterii și diaconii nu pot face nimic referitor la administrarea averii bisericesti fără știrea episcopului lor. Și pe lângă aceasta cum vine diaconul, după explicarea lui Zonara, să dea epitimii? În ediția lui Dionisie a canoanelor apostolice acest canon (39) este, fără îndoială, contras cu canonul al 40-lea al nostru și formează unul cu acesta și anume canonul al 40-lea.⁴⁾

¹⁾ Sintag. At. II, 54.

²⁾ Sint. At. II, 54. Firește, comentarul lui Aristen se cuprinde și în Cormiciaia slavă. Compară: Arhim. Ioan, op. cit. I, 185—186.

³⁾ Sint. At. II, 54.

⁴⁾ Voelli et Iustelli, Biblioth. gr. I, 115, Compară comentarul acestui canon la Van Espen, op. cit. pag. 62.

(38, 40, 41 ap.; 12 sin. VII ec.; 57 Laod.; 6, 7, 33 Cartag.).

Canonul prezent, după comentarul lui Zonara la acest canon, se referă la presbiteri și diaconi, cari nu pot face nimic din inițiativă proprie fără aprobarea episcopului eparhial competente, ca de pildă a pune sub epitimie sau a exclude din Biserică

Canonul 40.

Să fie cunoscută averea proprie a episcopului (dacă ar avea de aceasta) și să fie cunoscută (și) cea a Domnului ca episcopul, săvârșindu-se, să aibă putere a lăsa ale sale cui va voi și cum va voi, și cele ale episcopului să nu sufere (pagubă) sub cuvântul averii bisericesti, dacă ar avea soție, și copii, sau rudenii, sau casnici. Căci cu dreptate este înaintea lui Dumnezeu și a oamenilor ca nici Biserica să nu sufere vre o pagubă din cauza necunoașterii lucrurilor episcopului, și nici episcopul sau rudele lui să nu sufere pagubă sub pretextul Bisericii, și să ajungă la proces cei de aproape ai lui și moartea lui să se învâluie cu ocări.

(38, 41 ap.; 22 sin. IV ec.; 35 trul.; 24 Antioh.; 22, 26, 81 Cartag.).

— Canonul acesta proclamă ca lege dreptul personal al episcopului referitor la averea sa particulară și ca el să dispună liber de această avere după chibzuința sa personală și că după moarte o poate testa cui și cum va vrea; și că această avere a episcopului nu poate fi păgubită în favorul averii bisericesti. Rațiunea acestui drept este evidențiată chiar în însuși canonul acesta, carele enunță că episcopul poate avea familie sau pe altcineva, cărora trebuie să le testeze averea și nu este just ca aceștia să fie păgubiți și ca numele episcopului după moarte să fie purtat pela judecătoriiile civile din cauza că chivernisitorul averii bisericesti ar fi violat averea particulară. Spre a împiedica acest lucru canonul prezent dispune ca averea episcopului să fie separată de averea Bisericii și că atât cea dintâiu cât și cealaltă să fie precis cunoscută și consemnată, ca nu cumva averea Bisericii să fie micșorată în vreun chip oarecare și ca să nu cadă vreo bănuială de nelegalitate asupra averii episcopului. Canonul acesta nu amintește dacă aici este a se înțelege averea, pe care episcopul a agonisit-o în timpul exercitării serviciului episcopesc sau independent de demnitatea episcopescă. Prin legislația de mai târziu s'a reglementat și s'a recunoscut pe deplin și dreptul, după care episcopul poate să dispună liber de acea parte din averea sa, pe care a agonisit-o independent de serviciul său bisericesc, adică de averea moștenită sau de altă avere particulară, însă

câștigată pe cale legală, ori înainte ori după intrarea în serviciul Bisericii; iar de averea, pe care a câștigat-o în timpul episcopatului său, nu mai putea dispune liber în folosul rudelor sale sau al altei persoane particulare, ci această parte din avere era obligat să o testeze pentru scopuri filantropice sau în folosul acelei Biserici, unde a fost episcop. Această s'a extins asupra tuturor membrilor clerului, cari aveau servicii publice în Biserică¹⁾.

Canonul 41.

Poruncim ca episcopul să aibă stăpânire peste averea Bisericii. Căci dacă lui i s'au încredințat sufletele scumpe ale oamenilor, apoi cu atât mai mult trebuie să dispună asupra banilor, ca toate să se ocârmuiască conform stăpânirii lui și celor ce au nevoie să li se dea prin presbiteri și diaconi, cu frica lui Dumnezeu și cu toată evlavia. Să se împărtășască însă și el din cele trebuincioase (dacă ar avea nevoie) la lipsele sale și ale fraților din străinătate, ca nici decum să nu fie lipsiți; căci legea lui Dumnezeu a orânduit ca ceice slujesc altarului, dela altar să se hrăniască, fiindcă nici ostașul, purtând arme asupra vrăjmașului, nu se lipsește cândva de simbria sa [I Cor. 9, 7. 13].

(38, 39 ap.; 26 sin. IV ecum.; 12 sin. VII ec.; 24, 25 Antioh. 10, 11 Teofil Alex.; 2 Cyril Alex.).

— Canonul acesta întărește cele spuse în canonul al 38-lea ap. și anume că episcopul are dreptul personal de a dispune asupra averii bisericești. La canonul al 4-lea ap. am văzut din ce consta averea bisericească în acel timp, precum și spre ce scop trebuia să fie folosită aceasta. Aici se evidențiază motivul, pentru care se cuvine episcopului dreptul de a dispune de averea Bise-

¹⁾ Vezi Nomocanonul în XIV titluri, X, 5, Sint. At. I, 239. Referitor la episcopii dependenți de mitropolia Carlovițului tratează §-ul 18 al Declaratoriului din anul 1779, referitor la mitropolia Bucovinei și Dalmației decretule imperiale din 27 Noembrie 1807 și din 16 Septembrie 1824, referitor la mitropolia din Belgrad ordonanța din 10 Mai 1847, titlul 1^o de la art. 473 din codul civil al Regatului (editia din anul 1884). Bisericii; iar de averea, pe care a câștigat-o în timpul episcopatului său, nu mai putea dispune liber în folosul rudelor sale sau al altei persoane particulare, ci această parte din avere era obligat să o testeze pentru scopuri filantropice sau în folosul acelei Biserici, unde a fost episcop. Această s'a extins asupra tuturor membrilor clerului, cari aveau servicii publice în Biserică¹⁾.

ricii și pentru ce trebuie ca toți să aibă încredere într'însul în această chestiune. Dacă fiecare credincios are și trebuie să aibă deplină încredere, după datoria și după conștiința sa, față de episcopul său cu privire la sufletul său, carele este nemuritor, apoi cu atât mai vădit trebuie să aibă deplină încredere față de episcopul său când este vorba de bunuri pământești, de bani Bisericii și în general de averea Bisericii, deoarece, după cuvintele can-lui 38 ap., le administrează sub supravegherea lui Dumnezeu. A face danii săracilor și a ajuta pe străini este o prescripțiune a legii divine, care s'a consfințit prin practica bisericească din timpurile apostolice și cele de mai târziu¹⁾. Iar pentru ca episcopul să fie ferit de orice bănuială în privința distribuirii ajutoarelor pentru săraci, canonul dispune, ca aceasta să se execute cu ajutorul presbiterilor și diaconilor²⁾. Apoi menționând învățătura Sfintei Scripturi că cel ce slujește la altar, are și dreptul de a se întreține de la altar³⁾, canonul acesta permite episcopului ca să ia și dânsul din veniturile Bisericii, dacă are trebuință pentru întreținerea sa proprie; dar nimic nu poate lua — observă Zonara la comentariul acestui canon — pentru lucruri de prisos, pentru plăceri sau comoditate, ci numai atât, de cât are trebuință pentru întreținerea vieții lui și anume, după cuvintele Ap-lui Pavel, pentru alimente și îmbrăcăminte și cu aceasta să fie mulțumit (I Tim. VI, 8)⁴⁾.

Canonul 42.

Episcopul, ori presbiterul, ori diaconul, jucându-se în zari și dându-se beției, ori să înceteze, ori să se caracterisească.

(43, 54 ap.; 9, 50 trul.; 22 sin. VII ec.; 24, 55 Laod.; 40, 60 Cart.).

¹⁾ Vezi comentariul can-lui al 4-lea ap. în această ediție. Compară: I Cor. XVI, 2; Constit. ap. II, 25; Iustin. apolog. pag. 36; Tertul. apolog. pag. 39; Cyprian epist. 2 ad. clerum.

²⁾ În practică se poate vedea aceasta din enciclica menționată mai înainte adresată clerului.

³⁾ Vezi dispozițiile referitoare la întreținerea clerului în Dreptul metabisericesc, § 138 (pag. 505—506).

⁴⁾ Sint. At. II 57.

Canonul 43.

Ipodiaconul, ori citeşul, ori cântăreşul, cele asemenea făcând, ori să înceteze, ori să se afurisească; asemenea şi laicul.

(42, 54 ap.; 9; 50 trul.; 22 sin. VII ec.; 24, 55 Laod.; 40, 60 Cart.).

— Amândouă canoanele acestea (42, 43) vorbesc despre o chestiune, interzic jocul în zari şi beţia şi dacă respectivii, cari sunt dedaţi la acestea, persistă cu încăpăţinare, chiar şi după admoniţia făcută de către superiori, dispun ca să fie depuşi din starea preoţească, dacă sunt slujitorii sacramentali, iar dacă sunt numai servitori bisericeşti sau laici, să fie opriţi dela sfânta împărtaşanie, fireşte servitorii bisericeşti întâi să fie lipsiţi de serviciul, pe care l-au avut în Biserică, adică după ce au încetat de a mai fi ipodiaconi, citeşi sau cântăreşi.

Sub jocul amintit în acest canon şi care în original este exprimat prin cuvântul *ζύβοις* (alea),¹⁾ este a se înţelege orice fel de joc hazard (astăzi mai ales cel de cărţi), prin care cineva nizuşte să câştige dela altul cât mai mulţi bani şi prin care expune pericolului averea sa, respective pe cea a familiei sale. Acesta este o altă specie de furt şi precum can. 25 ap. prescrie ca pedeapsă depunerea pentru persoanele sfinţite, tot aşa can. 42 decretează depunerea, dacă persistă cu încăpăţinare în jocul hazard.

Aceiaşi pedeapsă se prescrie şi pentru *beţie*. Încă în Testamentul vechiu Dumnezeu a poruncit lui Aaron ca dânsul şi fiii lui să se ferească de vin şi de altă beutură ameţitoare şi ca această poruncă să rămână obligatorie în veci, din generaţie în generaţie (3 Moise 10₉). În Testamentul nou se dispune în mai multe cazuri ca persoanele sfinţite să nu fie beţivi (I Tim. III, 3, 8; Tit I₇). Nu se interzice persoanei sfinţite de a bea vin cu cumpăt (can. 51 ap.); ci canoanele, comentând dispoziţiile Sfintei Scripturi, interzic sever folosirea vinului şi a beuturii ameţitoare în astfel de măsură încât să se îmbete. Dacă dispoziţiile Bisericii prescriu ca la primirea în cler atenţiunea să se îndrepte mai ales asupra împrejurării ca nu cumva persoana respectivă, care se va hirofonisi, să fie preaiubitor de vin (I Tim., III 8) şi înclinată

¹⁾ Vezi Suiceri Thesaurus eccles. II, 181.

Canonul 43.

Ipodiaconul, ori citeşul, ori cântăreşul, cele asemenea făcând, ori să înceteze, ori să se afurisească; ase-

spre ceartă și bătaie,¹⁾ apoi este natural că cel pornit spre beutură nu poate fi suferit în cler. Apost. Pavel zice despre laicii bețivi că nu vor moșteni împărăția lui Dumnezeu (I Cor. 6,¹⁰; Gal. 5,²¹); la clerici însă beția nu numai că este păcat, ci este și păcătuire împotriva sfințeniei,²⁾ deoarece prin aceasta se violează majestatea lui Dumnezeu și se înjosește însuși serviciul preoțesc, care la preotul beat și la celce înclină spre beție încetează de a fi un serviciu condus de rațiune, după cum o numește Ap. Pavel în epistola sa adresată către Romani (12, 1). Ba Biserica osândește și folosirea vinului și a beuturii amefitoare cu cumpăt, dacă nu se folosește atunci când și cât e de trebuință, deoarece aceasta dovedește că preotul nu are față de sine atâta atenție câtă se cere prin oficiul său sublim,³⁾ și prin aceasta poate produce la alții părerea că preotul nu bagă de seama îndeajuns asupra felului său de traiu.⁴⁾ Într'atâta se străduesc canoanele să ferească pe persoanele sfințite de acest vițiu grozav și urât (beția), încât interzic ca delict chiar și dacă preotul intră în cârciumă fără necesitate neapărată, după cum vedem aceasta, între altele, și din canonul 54 ap. Prin aceasta se poate explica severitatea acestor canoane (42 și 43) referitoare la persoanele sacramentale și la servitorii bisericești, cari se dedau la beție. Și deoarece credincioșii laici încă sunt membrii vii ai corpului Bisericii, împărăție spirituală, preoție împărătească și neam sfânt (I Petru, 2,⁹), canonul îi amintește și pe dânșii spre a-i feri de această patimă urâtă.

¹⁾ Clem. Alex. Paedag. 52, 2; Chrysost. in Tim. hom. 10; Theodor in I Tim. 3,⁹.

²⁾ Vezi cartea despre datoriile parohilor § 59.

³⁾ Ieronim a scris despre aceasta lui Nepopijan astfel: „Bagă de seamă ca respirația ta să nu fie niciodată mirositoare a vin... Deasemenea ferește-te precum de vin, așa și de orice altceva, de care omul se poate îmbăta și de care cugetarea lui poate deveni turbure. Aceasta nu o spun ca să osândesc ceace a creat Dumnezeu; dar nu se poate să nu se pretindă dela ceice vreau să bea vin ca să facă aceasta în conformitate cu starea lor sanitară, cu construcția lor fizică și cu etatea lor. Dacă focul tineretii se aprinde în mine fără vin și fierbe sângele în mine și dacă corpul meu este viu și viguros chiar dela sine, apoi eu pot fi și fără de pahar, în care este otravă, dacă chiar și numai în cea mai mică cantitate.“

⁴⁾ Vezi despre aceasta comentarul lui Zonara la can. 54 ap. (Sint. At. II, 72); compară Sint. lui Vlastar, K, 35.. (Sint. At. VI, 345) și Cartea despre datoriile parohilor, §§ 52, 56 și 59.

spre ceartă și bătaie,¹⁾ apoi este natural că cel pornit spre beutură nu poate fi suferit în cler. Apost. Pavel zice despre laicii bețivi că nu vor moșteni împărăția lui Dumnezeu (I Cor. 6,¹⁰; Gal.

Canonul 44.

Episcopul, ori presbiterul, ori diaconul, cerând camătă dela datorași, ori să înceteze, ori să se caterisească.

(17 sin. I ec.; 10 trul.; 4 Laod.; 5, 16 Cart.; 14 Vasile c. M.; 6 Grig. Nis.).

— În canoane pofta după dobândă se înfățișează ca ușurință și ca lăcomie după câștig urât (17 sin. I ec.) și astfel se impută ca o faptă provenită din acelaș izvor ca și furtul sau ca și altă câștigare ilegală de bani. În Testamentul vechiu a fost interzis poporului ales plasarea banilor și alimentelor pentru câștig (2 Moisi 22,²⁵; 3 Moisi 25,³⁶; 5 Moisi 23,¹⁹; Iezec. 18,⁸; 22,¹²), și bărbatul drept nici odată nu va da argintul său pentru dobândă (Ps. 14,⁵). În Testamentul nou Iisus Hristos repetă acelaș lucru și confirmă pentru creștini legea veche (Mat. 5,⁴²; Lc. 6,^{30,34,35}). Dacă legea divină osândește luarea de dobândă în general, apoi cu atât mai vârtos se referă aceasta la învățătorii acestei legi, la persoanele sfințite. Despre plasarea banilor cu dobândă vom vorbi și la explicarea canoanelor paralele. Aici trebuie de observat numai că acest canon nu oprește pe persoanele sfințite de a da împrumut — vezi canonul 16 al sinodului dela Cartagina, — dimpotrivă aceasta este chiar o faptă laudabilă, carea vâdește într'insul un suflet bun față de nevoiași; dar trebuie să o facă cu excluderea oricărei lăcomii după câștig și să reprimească numai atât cât a dat împrumut, deoarece dacă la replătire primește mai mult decât a dat împrumut, fără considerare cât este acest plus, a devenit lacom după câștig. În acest sens trebuiesc luate cuvintele acestui canon (44), prin cari se condamnă preotul, carele pretinde dobândă dela *datorași* lui. Severitatea pedepsei prescrise prin acest canon se poate explica cu aceea că la persoanele sfințite împrumutarea pe dobândă este privită la fel cu furtul sau cu câștigul ilegal.¹⁾

Canonul 45.

Episcopul, sau presbiterul, sau diaconul de se va ruga numai împreună cu ereticii, să se afurisească, iar de le va da voie a lucra ca clerici, să se caterisească.

(10, 11, 46, 64 ap.; 2, 4 sin. III ec.; 6, 9, 32, 33, 34, 37 Laod.; 9 Tim. Alex.).

— Cine este eretic și ce este eresul, despre aceasta se tratează în comentarul canonului 1 al lui Vasile cel Mare. La can.

¹⁾ Vezi § 62 din cartea despre datoriile preoților, în special punctul 138 al normelor pentru călugări în nomocanonul de pe lângă Trebnic.

10 ap. am văzut că este interzisă rugăciunea chiar și în casă a-casă cu cel afurisit din comunitatea bisericească și toți, ceice se roagă împreună cu cel afurisit, sunt a se afurisi și ei. Toți ereticii sunt a se considera eo ipso afurisiți din comunitatea bisericească și astfel foarte consecvent este interzis fiecărui ortodox rugăciunea laolaltă cu dâșii. Cu atât mai vârtos se interzice aceasta fejelor sfinjite, cari în cecece privește păstrarea credinței curate trebue să servească de pilde celorlalți credincioși. Sub rugăciunea comună sau cum se zice în canon: *συνεξήμενος μόνον* (cine se va ruga numai împreună), după comentarul lui Valsamon la acest canon avem să înțelegem nu numai că este interzis episcopilor și celorlalți clerici de a se ruga în biserică împreună cu ereticii, deoarece dâșii chiar și pentru aceasta sunt a se pedepsi conform canonului 46 ap. cu caterisirea întocmai astfel ca și când ar permite ereticilor să săvârșească, cecece săvârșesc clericii; ci cuvintele acestea *συνεξήμενος μόνον* trebuesc a se lua în următorul sens: «celce întreține numai *simpliciter* contact (*ἀπλῶς κοινωνῆσαι*) și «celce privește cu blândețe spre rugăciunea ereticului» (*ἡμερωτέρων σταθεῖναι ἐπὶ τῆ εὐχῆ τοῦ ἀρετικοῦ*), fiindcă de aceștia trebue să se ferească ca de cei vrednici de dispreț. Și din cauza aceasta, adică luând în acest sens acele cuvinte, canonul acesta apostolic privește de pedeapsă suficientă și afurisirea.¹⁾ Cu totul altceva este dacă o persoană sfinjită ortodoxă permite unui eretic cunoscut să liturghisească în biserică și în genere dacă-l consideră ca slujitor sacramental sau bisericesc. În acest caz acest fel de persoană sfinjită devine nevrednică de chemarea preoțească și în înțelesul acestui canon este a se caterisi. Tot aceasta se prescrie și de către Constituțiunile apostolice (VI, 16, 18) și multe alte canoane. Aceasta a fost învățătura tuturor Bisericilor în veacurile dintâi.²⁾ Arhim. Ioan în comentarul său la acest canon observă cu înțelepciune, spunând că canoanele se străduesc nu numai să ferească pe ortodocși de contagiunea spirituală cu ereticii, ci și de neutralitatea în credință și de indiferentismul față de Biserica ortodoxă, cecece ușor va fi rezultatul contactului des cu ereticii în chestiunile de

¹⁾ Sint. At. II, 60.

²⁾ Ignat. ep. ad Ephes. 70; ad Magnes. 80; ad Smirn. 4 și 7; ad Trall. 11; Polic. epist. ad Philipp. 7; Iren. adv. haer. I, 3, 3; Tertull. de praescript. 12; Cyprian. ep. 8 ad pleb.; ep. 6 ad Magn.

credință. Dar aceasta nu stă în contradicție cu spiritul dragostei și toleranței creștine, cari împodobesc Biserica ortodoxă; căci altceva este a tolera lângă tine pe cei rătăciți în credință, așteptând întoarcerea lor benevolă și a trăi cu dânșii în comunitatea civilă externă, decât dacă cineva fără nici un înțeles intră în comunitate de credință cu dânșii, deoarece aceasta nu mai înseamnă că ne străduim să-i convertim la credința ortodoxă, ci că noi înșine ne clătinăm în ortodoxie. Aceasta trebuie să aibă valoare mai ales pentru persoanele preoțești, cari trebuie să servească de pilde altora în privința rigorii, cu care trebuie observată sfințenia credinței ortodoxe. Așadară preotul ortodox după acest canon nici nu poate împărtăși ereticilor sfințele taine și nici nu poate săvârși vre-o funcțiune preoțească pentru ei, dacă ei nu-și declară înțenția lor firmă de a se întoarce la Biserică și cu atât mai puțin poate permite ca un astfel de preot eretic să săvârșească funcțiuni pentru ortodocși.¹⁾

Canonul 46.

Episcopul, ori presbiterul, dacă va admite botezul sau jertfa ereticilor, poruncim să se caterisească. Căci ce comunitate are Hristos cu Beliar; sau ce parte are credinciosul cu necredinciosul [II Cor. 6, 15].

(47, 68 apost.; 19 sin. I ec.; 7 sin. II ec.; 95 trul.; 7, 8 Laod.; 1, 47 Vas. c. M.).

— După învățătura Bisericii oricare eretic este în afară de Biserică, iar afară de Biserică nu poate fi adevărat botez creștin, nici adevărată jertfă euharistică, precum nici o altă adevărată sfântă taină. Această învățătură a Bisericii se expune de canonul ap. prezent cu referire la Sfânta Scriptură, care nu permite nici un fel de comunitate între celce mărturisește credința ortodoxă și celce învață împotriva credinței ortodoxe. Așa citim și în Constituțiunile apostolice (IV, 15) și tot astfel învață și Părinții și învățătorii bisericești începând dela întemeierea Bisericii²⁾. Prin urmare ereticii nu au

¹⁾ Opul citat, I, 191—192. Despre raportul nostru cu rom. cat., cu cari stăm în contactul cel mai apropiat, trebuie citită cuvântarea răp. lui arhiepiscop al Hersonului, Nicanor: „Există ceva eretic în Biserica cat? (Ediția rusească, St. Petrograd 1888).

²⁾ Atanas, orat. III contra Arian.; Euseb, Hist. eccl. 1, VII, pag. 6; Cyrill, Ierus. praef. in Catech.; Tertul, de bapt. pag. 15; de pudic. pag. 12, 19; de praescr. pag. 12; Clem, Alex. Strom. 1, I; Cyprian, epist. 73 ad. Iubajan, ep. 71 ad Quint; Optat Milev. c. Parmen 1, II.

credință. Dar aceasta nu stă în contradicție cu spiritul dragostei și toleranței creștine, cari împodobesc Biserica ortodoxă; căci altceva este a tolera lângă tine pe cei rătăciți în credință, așteptând întoarcerea lor benevolă și a trăi cu dânșii în comunitatea

botez adevărat sau altă funcțiune preoțească adevărată și episcopul sau presbiterul ortodox, carele recunoaște de corect botezul săvârșit de preoți eretici, sau altă funcțiune preoțească, acel episcop sau presbiter, după canonul acesta, este a se caterisi din tagma preoțească, deoarece prin aceasta arată sau că nu cunoaște esența credinței sale sau că însuși înclină spre eres și cert este că în ambele cazuri este nevrednic de chemarea preoțească. Acest canon apostolic — chiar și după observațiile din Cniga Pravil rusească — se referă numai la ereticii din timpurile Apostolilor, cari au denaturat dogmele fundamentale despre Dumnezeu Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt și despre întruparea lui Dumnezeu Fiul. Dispozițiile referitoare la alte soiuri de eretici ni le oferă canoanele altor sinoade și Părinți bisericești.¹⁾

Canonul 47.

Episcopul sau presbiterul, de va boteza din nou pe cel botezat după adevăr sau de nu va boteza pe cel spurcat de către necinstitorii de Dumnezeu, să se caterisească ca unul care-și bate joc de crucea și de moartea Domnului și nu deosebește pe preoți de către preoții mincinoși.

(46, 49, 50 ap.; 8, 19 sin. I ec.; 7 sin II ec.; 84, 95 trul.; 32 Laod.; 48, 72 Cart.; 1, 47, 91 Vasile c. M.).

— Botezul este condițiune neapărată pentruca cineva să intre în Biserică și să fie membru adevărat al ei.²⁾ Acesta trebuie să fie săvârșit după învățătura Bisericii (can. ap. 49, 50),³⁾ și canonul prezent numește adevărat acest fel de botez (*κατὰ ἀλήθειαν*). Episcopul sau presbiterul, carele permite să se boteze din nou celce a primit un astfel de botez, este supus caterisirii din tagma preoțească, deoarece botezul adevărat și administrat reglementar unei persoane nu este permis a se repeți.⁴⁾ Canonul deosebește de botezul adevărat pe cel fals, carele nu a fost să-

¹⁾ Vezi la comentarul can. 47 ap. în această ediție cari sunt aceste curesuri.

²⁾ Mărturisirea de credință ortodoxă, I, 103.

³⁾ Mărturisirea de credință ortodoxă, I, 102).

⁴⁾ Mărturisirea de credință ortodoxă, I, 102.

vârșit de către un preot ortodox după învățătura Bisericii și carele în loc de a curăți pe om de păcat, îl murdărește. Aceasta este a se înțelege prin cuvintele canonului: «spurcat de către cei necinstitori de Dumnezeu» (*τὸν μεμολυσμένον παρὰ τῶν ἁσεβῶν*). Can. 49 și 50 ap. arată care botez era considerat de fals în timpul ediției canoanelor apostolice. Acest fel de botez fals este a se considera nul, întocmai ca și când respectivul nici nu ar fi fost botezat și prin urmare canonul acesta pedepsește cu caferisire pe acel episcop sau presbiter, carele nu botează pe celce a primit botez fals și carele prin urmare recunoaște acest botez de adevărat și legal. Ca motiv prim al acestui canon se menționează că persoana sfințită, care repetă botezul săvârșit în chip legal sau celce recunoaște de adevărat botezul fals, batjocorește crucea și moartea lui Dumnezeu, deoarece, după cuvintele Apost. Pavel, cei botezați în Iisus Hristos s'au botezat întru moartea lui (Rom. 6, 3) și, după Ioan Gurădeaur, crucea însăși se numește botez, fiindcă zice Domnul că ucenicii Lui vor fi botezați cu botezul cu carele dânsul a fost botezat (Mat. 20₂₃) și că el a fost botezat cu botezul, pe carele ucenicii Săi nici nu-l știu (Lc. 12₅₀).¹⁾

Cauza emiterii acestui canon înainte de toate au fost ereticii din timpul apostolic, (Nicolaiții, Simon, Menandru, Cherint și Ebion²⁾ și carieretici atacau dogmele fundamentale ale credinței creștine, dogmele despre Sfânta Treime, despre persoanele Dumnezeirii, iar în special despre întruparea lui Dumnezeu Fiul și

¹⁾ Comentariul lui Zonara la acest canon, Sint. At. II, 62.

²⁾ Nicolaiții au permis întrebuintarea jertfelor idolești și aveau concepție denaturată despre Dumnezeu și despre creațiune, *Simonianii* sunt aderenții lui Simon vrăjitorul și învățau că îngerii au creat lumea și că Simon s'a arătat în chipul Tatălui pe muntele Sinai, iar pe timpul lui Tiberiu în chipul Fiului și că s'a pogorît asupra Apostolilor în chipul Duhului Sfânt. *Menandrienii* învățau că Menandru, întemeietorul acestei secte, este Mântuitorul, carele a fost trimis de către cea mai înaltă putere necunoscută și ceice se botează întru numele lui (Menandru) devin nemuritori. *Cherintianii* învățau că lumea a fost creată fără știrea lui Dumnezeu, că Iisus s'a născut din Iosif și Maria, iar Hristos s'a pogorît asupra lui Iisus în chip de porumb după botez și că acest porumb iarăși a sburat după patimi. *Ebionii* priveau pe Iisus Hristos ca pe un om de rând, lepădau învățătura Ap-lui Pavel și considerau legea lui Moisi obligatorie pentru toți creștinii. Vezi: Walch, *Historie der Ketzereien* (Leipzig 1762), I, 100 fg. 158 fg. 167 fg. 185 fg. 247 fg.

vârșit de către un preot ortodox după învățătura Bisericii și carele în loc de a curăți pe om de păcat, îl murdărește. Aceasta este a se înțelege prin cuvintele canonului:

despre mântuire. Firește la eretici de felul acesta nu putea fi vorba despre preoție adevărată, nici despre botez adevărat ca taină, care renaște pe om la viață nouă și îl sfințește cu har dumnezeesc, chiar și dacă taina aceasta formal ar fi administrată după rânduială, deoarece aveau concepție falsă despre Dumnezeu și despre credința adevărată alui Hristos. Al doilea motiv pentru emiterea acestui canon au fost probabil controversele din timpurile primare ale Bisericii privitoare în general la botezul ereticilor și cari controverse turburau pacea Bisericii. Două opinii erau cu privire la botezul ereticilor. După unii la nici un caz nu trebuia recunoscut botezul ereticilor și astfel toți, cari au trecut dela eretici la Biserica ortodoxă, trebuiau botezați, fără nici o deosebire. După alții din nou trebuiau botezați numai ceice au trecut dela o astfel de eresie, în care botezul era denaturat; dacă la ereticii respectivi botezul nu a fost denaturat, ci în esența sa corespundea botezului ortodox și prin urmare Biserica considera în esență acest botez de legal, apoi ceice treceau dela astfel de erezie (unde nu era denaturat după esență botezul legal) nu trebuiau botezați din nou. Opinia dintâiu și-au însușit-o episcopii Bisericii din Africa și unii dintre răsăriteni; iar a doua episcopii apuseni și cu dânșii partea mai mare a celorlalți episcopi.¹⁾ Canonul apostolic prezintă acceptă opinia a doua și o enunță într'o formă clară ca pe o normă generală a Bisericii și anume: botezul, după concepția sa fundamentală, ca taină a harului nu poate fi repetat sub nici o condiție și astfel, dacă botezul este săvârșit după cum este prescris, atât în ce privește esența cât și formele externe, deci dacă este săvârșit după dispozițiile evanghelice, în acest caz nu se va repeta nici chiar dacă respectivul s'ar converti la Biserică dela vreun eres. Aceasta se referă mai ales la ceice anterior au fost botezați în Biserica ortodoxă și mai târziu au trecut la vreun eres. Iar dacă botezul s'a făcut contra orânduieilor evanghelice și anume de către oameni necinstitori de Dumnezeu (*ἀσεβῶν*), dupăcum zice acest canon ap., adică de către un astfel de preot eretic, care mărturisește denaturat dogmele fundamentale ale credinții creștine și astfel botezul săvârșit de dânșul nu este cel adevărat (*ὅν κατὰ ἀλήθειαν*), în cazul acesta botezul este a se considera nul și res-

¹⁾ Vezi: Hefele: Conciliengeschichte: la capitolul Ketzertaufstreit I, 104 fg.

pectivul trebuie botezat din nou ca și când nici nu ar fi fost botezat.

Canoanele hotărăsc precis care botez, nesăvârșit în Biserica ortodoxă și de către preot neortodox, este a se considera de neadevărat și astfel trebuie repetat. Dispozițiile acestor canoane trebuie observate cu strictețe și orice abatere dela dănsule cade sub pedeapsă canonică. La judecarea adevărității botezului, săvârșit afară de Biserica ortodoxă, sunt decisive exclusiv dispozițiile acestor canoane. Dintre confesiunile eterodoxe de astăzi, cu care stăm mai ales în atingere, cea mai de seamă este cea romano catolică. Canonul nici unui sinod cu valoare generală nu a dispus să se considere nul botezul săvârșit după prescripțiunile mărturisirii de credință ale acestei confesiuni și prin urmare ceice trec dela această credință la Biserica ortodoxă se primesc cu ritualul prescris, bine precizat din Trebnic, dar botezul lor este recunoscut și deci nu se botează din nou. Sinodul constantinopolitan din 1756, în urma unor împrejurări excepționale provenite cu privire la raportul Bisericii grecești cu cea latină, a dispus că fiecare romano catolic, carele vrea să treacă la Biserica ortodoxă, trebuie botezat din nou.¹⁾ Deasemenea în Rusia deja în anul 1620 un sinod din Moscova a dat o astfel de dispoziție, care a fost provocată prin aceeași împrejurare ca și cea din Biserica grecească.²⁾ Dar, fiindcă aceste dispoziții stau în contradicție cu practica multiseculară din Biserica ortodoxă — și sunt a se considera numai ca măsuri excepționale de rigoare provenită în urma împrejurărilor grave ale timpului, nu se pot privi de norme cu valoare generală.³⁾

În canonul acesta apostolic este importantă că, pe lângă argumentarea menționată, se relevă ca motiv pentru caterisirea episcopului sau presbiterului, carele repetă botezul legal sau recunoaște de legal botezul fals, și aceea că aceste persoane sfințite nu deosebesc pe preoții adevărați de către preoții falși (*ψευδιερέων*). Pentru judecarea dacă preoția unei sau altei confesiuni este a se privi de adevărată și deci a se recunoaște sau

¹⁾ Sint. At. V, 614-615.

²⁾ Compară: Pichler, Geschichte der kirchlich. Trennung (München) 1865, II, 107.

³⁾ Compară: A. Serafim: „Despre primirea creștinilor eterodocși în Biserica ortodoxă“... (Articol apărut în revista Academiei teologice din Kiev, 1864, II, 281)

Canoanele hotărăsc precis care botez, nesăvârșit în Biserica ortodoxă și de către preot neortodox, este a se considera de neadevărat și astfel trebuie repetat. Dispozițiile acestor canoane trebuie observate cu strictețe și orice abatere dela dănsule cade sub pedeapsă canonică. La judecarea adevărității botezului, săvârșit afară de Biserica ortodoxă, sunt decisive exclusiv dispozi-

a nu se recunoaște în Biserica ortodoxă, după canoane se va lua în considerare în linia primă împrejurarea dacă respectiva confesiune eterodoxă diferă de Biserica ortodoxă numai cu privire la unele puncte secundare ale credinței respective ale ritualului sau greșește cu privire la baza credinței Bisericii și are în-vățătură denaturată atât în ceea ce privește chestiunile de credință cât și disciplina bisericească — și preoția din societatea de acest fel, cum este cea din urmă, nici decum nu poate fi recunoscută în Biserica ortodoxă. Mai departe este a se lua în considerare dacă în respectiva societate religioasă preoția este socotită ca o instituție divină și puterea ierarhică ca o putere derivată din dreptul divin, sau dacă funcțiunea preoțească este privită numai de o funcțiune ca oricare altă funcțiune pământească, fără nici un dar divin și care funcțiune este necesară numai pentruca să se mențină ordinea la săvârșirea anumitor ritualii ale credinții. În acest caz din urmă, deoarece nu există preoție adevărată, Biserica nu o poate recunoaște. Și în fine baza preoției adevărate o formează succesiunea puterii ierarhice dela Apostoli până în ziua de astăzi, astfel la aprecierea preoției altei confesiuni trebuie să se urmărească cu atenție deosebită dacă s'a păstrat în respectiva societate religioasă succesiunea apostolică și în conformitate cu aceasta în societatea, în care această succesiune s'a păstrat fără întrerupere, preoția este a se considera canonică ca legală, cu toate că în această societate există concepții diferite, dar cari concepții nu ating baza credinții creștine, ființa și puterea tainelor; dar dacă în vre-o societate religioasă succesiunea apostolică este întreruptă și acea societate s'a despărțit de unitatea bisericească și s'a introdus într'însa o ierarhie deosebită, independent de succesiunea apostolică, în acest caz nici preoția societății respective nu se poate recunoaște canonică de adevărată (can. 67 ap.; 8, 19 sin. I ec.; 8, 32 Laod.; 68 Cart.; 1 Vas. c. M.).¹⁾

Canonul 48.

Dacă vreun mirean, lepădând pe soția sa, va lua pe alta, sau pe cea lepădată de altul, să se afurisească.

¹⁾ Compară comentarul Arhim.-lui Ioan la can. 47 ap. ediția menționată, I, 195.

(87, 93 trul.; 20 Ancir.; 102 Cart.; 9, 21, 35, 48, 77 Vasile c. M.).

— Canonul acesta este expresia în formă de lege a locului respectiv cuprins în Sfânta Scriptură (Mat. 5, 32; 19, 9; Lc. 16, 18; I Cor. 7, 10). Anume canonul acesta interzice ca soțul să-și alunge soția legitimă în mod arbitrar și fără nici un motiv legal și să-și ia alta; acest fel de soț se pedepsește cu afurisire. Totastfel se pedepsește cu afurisire soțul, carele ia la sine o astfel de femeie, care nu este liberă de căsătorie, ci este lepădată de soțul ei; «lepădată» (*ἀπολελυμένην*) este a se considera, — zice Balsamon în comentarul dela acest canon — femeia despărțită de bărbatul său, dar nu legal (*ἢ μὴ κατὰ νόμον διαζυγεῖσθαι*)¹⁾ Pe timpul apariției creștinismului domina imoralitate în viața socială romană, legile matrimoniale romane erau foarte departe de acea concepție morală asupra căsătoriei, care concepție chiar și prin fire era sădită în inima omenească și astfel divorțul era în toată privința la discreția soților. Dacă soțul sau soția voia să desfacă căsătoria din proprie socotință, soțul trimitea despre aceasta soției sau soția soțului o declarație în scris (care declarație în scris se numea simplu *διαζύγιον* sau libellum repudii), trimițând vorbă soțului soției: «femeie, fă ce vrei» — sau soția bărbatului: «bărbate, fă ce vrei»²⁾ și căsătoria chiar prin aceasta era desfăcută. În timpurile acelea legile civile se îngrijeau puțin de această chestiune și libertatea divorțului nu se lovia de nici o piedică legală, ci era limitată numai de simțul moral personal al respectivilor soți de căsătorie. Numai influința creștinismului a putut pune stavilă acestei opinii denaturate asupra căsătoriei, care este una dintre cele mai sfinte instituții. El a proclamat indisolubilitatea căsătoriei (Mat. 19, 6). Numai moartea poate nimic legătura aceasta dintre cele două persoane legal căsătorite, sau un astfel de motiv, carele înlătură concepția Bisericii despre indisolubilitatea căsătoriei și distruge baza morală și religioasă a ei și care este deasemenea moarte, dar în altă formă. Prin urmare numai moartea, fie fizică, morală sau religioasă, poate să desfacă căsătoria, dar nimic altceva (Mat. 5, 32; 19, 9; Rom. 7, 2; I Cor. 7, 15, 39). În secolul al VI-lea și în cele de mai târziu, s'a determinat prin lege din ce motive speciale se poate desface că-

¹⁾ Sint. At. II, 64.

²⁾ Comentarul lui Balsamon la acest canon, Sint. At. II, 64.

sătoria și ce fel de procedură judecătorească trebuie să se urmeze în acest caz — despre cece se tratează, între altele, la canoanele 87 și 93 trul.

Canonul 49.

Dacă vreun episcop, sau presbiter nu ar boteza după porunca Domnului în Tatăl și în Fiul și în Duhul Sfânt, ci în trei fără de început, sau în trei fii, sau în trei mângăitori, să se caterisească.

(46, 47, 50, 68 ap.; 7 sin. Il ec.; 73, 84, 95, 96 trul.; 12 Neoces.; 47, 48 Laod.; 45, 48, 72, 110 Cart.; 1, 91 Vasile c. M.).

— Iisus Hristos, când a trimis pe ucenicii săi să predice, a poruncit să boteze toate popoarele în numele Tatălui și al Fiului și al Duhului Sfânt (Mat. 28₁₉). În felul acesta au botezat Apostolii și toți ceice au voit ca botezul să fie adevărat și să corespundă învățaturii Evangheliei. Orice botez, care nu s'a săvârșit cu aceste cuvinte sau cu alte cuvinte, nu era ortodox și prin urmare era nul. Pe timpul Apostolilor erau diferite secte eretice, la cari se boteza fără întrebunțarea acestor cuvinte, ci după cum zice acest canon: «în numele celor trei fără de început sau în trei fii sau în trei mângăitori,» având dânșii concepție denaturată despre Sfânta Treime¹). Contra acestor eretici este îndreptat acest canon și el dispune ca episcopul sau presbiterul carele nu botează după orânduirea Domnului, să se caterisească.

Canonul menționează pe episcopi și pe presbiteri ca pe administratorii tainei botezului. Aceasta corespunde poruncii respective a lui Hristos (Mat. 28₁₉; Mc. 16₁₆). În Așezămintele apostolice (III. 11) potrivit acestei porunci se spune: «Noi nu dăm dreptul de a boteza altor clerici, ca citejilor, cântăreșilor și ușierilor, decât numai episcopilor și presbiterilor, iar ajutoarele lor

¹) Origen, Comment. ad Rom. pag. 6. Irineu menționează următoarea formulă de botez întrebunțată de către *gnosticii*, contra cărora s'a dat canonul acesta apost., „in nomen incogniti Patris omnium, in veritatem matrem omnium, in descendentem in Iesum, ad unitiorem, et redemptionem, et communionem virtutum“ (Contra haeres. 1. I. pag. 21). Tertulian (de baptis. pag. 15) observă: „non debeo in illis cognoscere, quod mihi est praeceptum, quia non idem Deus est nobis et illis, nec unus Christus, id est idem; ideoque nec baptismus unus, quia non idem.“

sunt diaconii¹⁾. Acelaş lucru îl învaţă şi Sfinţii Părinţi şi învăţătorii Bisericii²⁾. Diaconul nu are dreptul de a boteza, decât numai în caz de necesitate³⁾. În caz de necesitate poate boteza fiecare laic,⁴⁾ ba chiar şi femeile⁵⁾.

Canonul 50.

Dacă vreun episcop, sau presbiter nu va săvârşi trei afundări ale unei taine,⁶⁾ ci o afundare, care se face întru moartea Domnului, să se caterisească. Fiindcă nu a zis Domnul: botezaţi întru moartea mea, ci: mergând, învăţaţi toate popoarele, botezându-i în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh. [Mat. 28, 19].

(46, 47, 49 ap.; 7 sin. II ec.; 95 trul.; 12 Neoces.; 47 Laod.; 47 Cart.; 1, 91 Vasile c. M.).

— Prin canonul acesta se dispune ca botezul să se săvârşească prin afundare (*βάπτισμα*, *immersio*) şi anume de trei ori şi ca persoanele sfinţite, cari nu botează în felul acesta, să se caterisească. Ansă la emiterea acestui canon a dat împrejurarea că în timpurile primare ale creştinismului între diferitele secte eretice era şi aceea, care mai târziu s'a desvoltat în secta anomeilor (evnomiani), la care botezul nu se săvârşa în numele Sfintei Treimi, ci numai întru moartea lui Hristos şi în consecinţă respectivul nu era afundat în apă de trei ori, ci numai odată.⁷⁾ Canonul acesta apost. proclamă de lege că botezul adevărat, care

¹⁾ Mărt. ort. I, 103; Enciclica patriarhilor răsăriteni art. 16; Nomocanonul de pe lângă Trebnic can. 201, 204.

²⁾ Ignat. epist. ad Smyrn. n. 8; Tertul. de bapt. pag. 17; Dionys. Areop. de hierarch. eccl. II. n. 11, 7; Ambros. de myst. III. n. 8; de sacram. III, 1; Hieronim. adv. Lucif. pag. 4; Epiphan. haeres. VII, 34; LXXIX, 3, 7; Augustin. de civitate Dei, XXII, 18.

³⁾ Tertull. de baptis. pag. 17; Cyril. hierosol. Catech. XVII, n. 35; Epiphan. haeres. LXXXIX, 4; Constit. apost. VIII, 28.

⁴⁾ Mărt. ort. I, 103; Enciclica patriarhilor răsăriteni, art. 16; Nomocanonul de pe lângă Trebnic, can. 204; Hieronim. adv. Lucif. pag. 4: „Baptizare si tamen necessitas cogit scimus etiam licere laicis” Cf. Tertull. de baptis. pag. 17.

⁵⁾ Can. 51 al lui Nichifor Mărt.

sunt diaconii¹⁾. Acelaş lucru îl învaţă şi Sfinţii Părinţi şi învăţătorii Bisericii²⁾. Diaconul nu are dreptul de a boteza, decât numai în caz de necesitate³⁾. În caz de necesitate poate boteza fiecare laic,⁴⁾ ba chiar şi femeile⁵⁾.

Canonul 50.

dă celui botezat dreptul de a fi membru al Bisericii, pe lângă celelalte ce le prescriu canoanele, trebuie să fie săvârșit așa că persoana de botezat să se afunde de trei ori în apă în numele Sfintei Treimi. Dispoziția despre afundarea în apă de trei ori la botez a persoanei respective se bazează pe Tradiție, care Tradiție derivă dela începutul Bisericii, dupăcum zice Vasile cel Mare în epistola adresată lui Amfilochiu despre Duhul Sfânt (can. 91). Această dispoziție este consfințită prin practica Bisericii din toate veacurile.¹⁾ Aplicarea turnării (adpersio) la botez în loc de afundare este oprită strict, afară de bolnavi.²⁾ Și Biserica a supravegheat atât de sever ca, între împrejurări normale, botezul să fie săvârșit numai prin afundare, iar nu prin turnare, încât a interzis primirea în cler a persoanelor, cari, în urma vreunor împrejurări excepționale, nu au fost botezați prin afundare (12 Neoces.).³⁾ Altcum Biserica ortodoxă nu lapădă botezul săvârșit prin turnare, deoarece prin aceasta nu este anulată puterea tainei, ci îl permite numai între împrejurări speciale. La comentarul cano-

1) Spre a menționa numai câteva exemple din Biserica latină, Sacramentarium Gregorii Magni prescrie: „Baptizet sacerdos *sub trina mersione*, tantum S. Trinitatis semel invocans, ita dicendo: baptizo te in nomine Patris et *merget* semel, et Filii et *merget* iterum, et Spiritus Sancti et *merget* tertio...” Sacramentarium Ambrosianum pe seama Bisericii milaneze în capitolul de modo ministrandi baptis, prescrie: „*Immersionis* modus cum antiquissimi in S. Dei ecclesiae instituti ritusque sit, idemque in ecclesia Ambrosiana *perpetuo relentus: ab ea mergendi consuetudine recedi non licet*, nisi imminens mortis periculum instet, tumque vel aquae infusione vel aspersione ministrabitur, servata illa stata baptizandi forma...” Duns Scotul cunoscut din timpul scolasticei serie (Comment. in IV sentent. dis 3 qu. 4): Excusari potest minister a *trina immersione*, ut și minister sit impotens, et și unus magnus rusticus, qui debet baptizari, quem nec potest immergere, nec elevare.” Dela începutul secolului al XVII-lea există ordinul acesta: „Baptizet sacerdos infantem *sub trina immersione*... Ego te baptizo in nomine Patris et *merget* semel, et Filii, et *merget* iterum, et Spiritus Sancti, et *merget* tertio” (Sacra institutio baptizandi. Cadomi, 1614), precum și multe alte mărturii ale Părinților și învățătorilor Bisericii, atât răsăriteni cât și apuseni. Vezi Dogmatica lui Macarie, § 203 (ediția rusească). Compară comentarul Arhim. lui Ioan la acest canon. (Ediția menționată, I, 197—198).

2) Vezi: Istina, revistă teologică, Zara (II, 365—366): Răspuns la întrebarea: „Este permis a boteza prin turnare?”

3) Compară comentarul Arhim. lui Ioan la can. 12-lea al sinodului din Neocesarea (Op. cit. I, 369).

nului 47 ap. am văzut că în sec. al XVII și XVIII-lea, în urma unor anumite împrejurări istorice, în Biserica grecească și cea rusească s'a decretat că rom.-catolicii, cari trec la Biserica ortodoxă, trebuesc botezați din nou. Dispozițiile acestea au fost motivate, între altele, cu aceea că romano catolicii sunt botezați prin furnare, iar nu prin afundare în apă și deci botezul lor se privea de eretic, iar nu de adevărat.¹⁾

Canonul 51.

Dacă vreun episcop, sau presbiter sau diacon și oricine din catalogul ieraticesc se abține de nuntă și de cărnuri și de vin, nu pentru înfrânare, ci din scârbă, uitând că toate sunt foarte bune și că bărbat și femeie a făcut Dumnezeu pe om, ci hulind ar bârbi făptura, ori să se îndrepleze, ori să se caterisească, și să se lapede din Biserică. Așișderea și laicul.

(53, 66 ap.; 16 sin. IV ec.; 13 trul.; 14 Ancir.; 1, 2, 4, 14, 21 Gangr.).

— Celui curat totul este curat, iar pentru păgâni și necredincioși nimic nu este de curat, ci li este spurcată și mintea și conștiința — scrie Ap. Pavel lui Tit (1,15); apoi în epistola primă adresată către Timotei zice că orice făptură a lui Dumnezeu este bună și nimic nu este de lepădat, ceea ce primim cu mulțumită (I Tim. 4,4) — nimic nu este spurcat prin sine, fără numai pentru celce crede că ceva este spurcat, pentru acela spurcat este (Rom. 14,14). Acestei învățături din Sfânta Scriptură îi dă expresie canonul acesta apost. Biserica pururea a lăudat înfrânarea membrilor săi și cu cât mai mare a fost înfrânarea le-a și recunoscut-o de merit cu atât mai mare. Dar pe lângă aceasta Biserica totdeauna a presupus că respectivii au noțiune clară despre înfrânare și că sunt conduși spre aceasta dint'un motiv sublim, și osânda sever orice înfrânare, care nu corespundea concepției adevărat creștine. Chiar la începutul Bisericii lui Hristos au apărut uniieretici, cari învățau că lucru păcătos și neplăcut înaintea lui Dumnezeu este a se căsători, a mânca carne

¹⁾ Vezi despre aceasta: Pichler, Geschichte der kirchl. Trennung, I, 288 ff; II, 107 ff. iar ca privire la raporturile de astăzi II, 300—304.

nului 47 ap. am văzut că în sec. al XVII și XVIII-lea, în urma unor anumite împrejurări istorice, în Biserica grecească și cea rusească s'a decretat că rom.-catolicii, cari trec la Biserica orto-

și a bea vin și le interziceau aderenților lor. Aceasta a provenit din concepția, pe care gnosticii o aveau în general despre materie, care, după învățătura lor, este creația diavolului și deci absolut rea. Mai târziu această concepție falsă s'a dezvoltat mai departe îndeosebi la encrațiși și la marcioniși, cari aveau grijă mai riguros decât gnosticii să se realizeze cât mai sever și în practică¹.) Din cuvintele Sfintei Scripturi citate la începutul comentariului acestui canon vedem că se condamnă această învățătură gnostică despre răutatea absolută a materiei. Acelaș lucru îl vedem și în Așezămintele apost. (VI, 8, 10, 26) și aici se face deosebire între marcioniși — cari, după concepția lor dualistică (bine și rău), se scârbeau de căsătorie, de carne și de vin — și între encrațiși, cari făceau aceasta mai curând din anumită mândrie făjarnică.

Dela ereticii menționați acest lucru a început a se strecura și la ortodocși și deci canonul acesta spre a pune stavilă acestui rău, laudă înfrânarea pentru străduința înspre bine (*ὅτι ὑσχησιν*) dacă cineva se reține dela căsătorie, mâncare de carne, bețură de vin, după concepția creștină, dar condamnă riguros dacă cineva o face aceasta în sens eretic; și dispune ca fiecare persoană preoțească, care va fi găsit în aceasta, întâia dată să se facă atent la învățătura Evangheliei și dacă nu se îndreaptă, ci persistă cu încăpățănare în cele rele, atunci nu numai să se depună din treapta ierarhică, pe care o ocupă în Biserică, ci să se excludă cu totul din Biserică ca ucenic al ereticilor. Deasemenea dispune canonul și cu privire la laici să se excludă din Biserică dacă persistă pe lângă învățătura eretică despre înfrânare. Punctul de plecare la fixarea pedepsei pentru preoți este acelaș în canonul prezent ca și în canonul 29 și 30 ap.

Canonul 52.

Dacă vre-un episcop, sau presbiter nu primește pe celce se întoarce dela păcat, ci îl lapădă, să se caterisească; căci măhnește pe Hristos, celce a zis: bucurie se face în cer pentru un păcătos, care se pocăește [Lc. 15, 7].

¹) Irineu, contra haer. I, 27, 38; Clem. Alex. Strom. III, 12; V, 1; Epiphani. haer. XLVI, XLVII; Euseb. hist. eccl. IV, 29; V, 13).

(3 sin. I ec.; 43, 102 trul.; 74 Vas. c. M.).

— Motivul pentru emiterea acestui canon l-a dat rigorismul unor secte gnostice față de ceice cădeau în păcate, cărora nu li mai permiteau să reintre în comunitatea lor și de acest rigorism necreștinesc era infectat și câte un preot ortodox. Canonul acesta, amintind citațul din Evanghelie, osândește acest rigorism și dispune ca fiecare episcop sau presbiter, carele respinge pe păcătosul ce se întoarce cu căință la Biserică, să se caterisească.

Canonul 53.

Dacă vreun episcop, sau presbiter, sau diacon în zilele de sărbătoare nu se împărtășește din cărnuri și vin, din scârbă, iar nu din înfrânare, să se caterisească ca unul, carele are conștiința sa vătămată și s'a făcut multora pricinuiitor de sminteală.

(51, 66 ap.; 14 Ancira; 2, 21 Gangra.).

— Canonul acesta a fost dat din acelaș motiv ca și canonul 51 ap. Și după cum acel canon pedepsește pe persoana sfințită, care, între altele, se ferește de carne și de vin ca de ceva rău, sau după cum conform canonului 66 ap. se pedepsește dacă postește Duminica și Sâmbăta, urmând învățătura eretică, tot așa și canonul prezent pedepsește cu caterisire pe fiecare persoană sfințită, care împotriva învățaturii Bisericii, nu face uz în sărbători de vin și de carne, disprejuindu-le ca pe ceva rău. Sărbătorile amintite de acest canon sunt zilele sărbătorite în timpurile primare ale creștinismului, când au fost date în scris aceste canoane și după mărturia lui Epifaniu aceștea puteau fi: Nașterea Domnului, Botezul, Paștile și Rusaliile;¹⁾ după Așezămintele apostolice (V, 19, 20) toate zilele dela Paști până la Rusalii.²⁾ Iar celce vrea să se rețină permanent dela mâncarea de carne și de vin din străduință spre bine (*δι' ἄσχυρον*) cu concepție și scop creștin, aceluia îi este permis, după acest canon, să facă aceasta, întocmai ca și după canonul 51 ap.

¹⁾ Orat. de domini nostri Iesu Chr. assumptione (Ed. cit. Migne XXIII. 1276 sq.

²⁾ Epiphanius, Expos. fidei § 22; Ambrosius, serm. 61; Hieronymus, comm. in ep. ad. Ephes, ad. Lucif, pag. 4; Augustinus, epist. 119 pag. 15.

(3 sin. I ec.; 43, 102 trul.; 74 Vas. c. M.).

— Motivul pentru emiterea acestui canon l-a dat rigorismul unor secte gnostice față de ceice cădeau în păcate, cărora nu li mai permiteau să reintre în comunitatea lor și de acest rigorism necreștinesc era infectat și câte un preot ortodox. Canonul acesta, amintind citațul din Evanghelie, osândește acest rigorism și dispune ca fiecare episcop sau presbiter, carele respinge pe păcătosul ce se întoarce cu căință la Biserică, să se caterisească.

Canoul 54.

Dacă vre-un cleric ar fi prins mâncând în cârciumă, să se afurisească, afară numai dacă în călătorie va trage din nevoie la ospătărie.

(9 trul; 24 Laod.; 40 Cart.).

— Canonul interzice tuturor persoanelor sfințite, fără excepție, mâncarea în cârciumă. Prin urmare dacă este interzis persoanelor sfințite de a umbla la cârciumă cu scopul numai de a mânca, cu atât mai vărtos le este oprit de a umbla la cârciumă dacă nu voesc să mănânce, ci cu alt scop vrednic de dispreț. Cel prins cu aceasta este a se exclude adică a se depune din oficiul, pe care-l ocupă în Biserică ca slujitor sacramental sau ca servitor bisericesc. Sub cârciumă (*καπηλείον*, caupona) este a se înțelege localul public cel mai ordinar, unde se face comerț îndeosebi cu vin, unde se fac beții și tot felul de lucruri urâte; și având în vedere această idee despre cârciumă, Zonara, la explicarea acestui canon, zice: «Cei aleși ai lui Dumnezeu trebuie să fie pentru laici pilde de viață cinstită și întru toate fără prihană, ca nu cumva printr'inșii să se huliască numele lui Dumnezeu. A cerceta cârciumile însemnează a duce viața necinstită și cu moravuri rele, nu numai ce privește mâncarea și beutura, ci și în toată conduita de viață, deoarece în cârciume se întâlnesc bărbații și femeile cu viață necinstită și ceice comunică cu dânșii nu pot fi scutiți de defectele lor și convorbirile rele strică moravurile bune (I Cor. 15,³³) și pentru aceasta canonul dispune ca acest fel de clerici să se afurisească».¹⁾ Canonul permite clericilor să tragă la ospătărie, dacă călătoresc și au nevoie de odihnă; dar numai în cazul acesta și sub nici o condițiune în cârciumă (*καπηλείον*), ci la ospătărie (*πανδοχείον*), care local, după limbajul Sfinților Părinți și învățători ai Bisericii, însemnează un local decent și cuviincios.²⁾ Biserica a observat totdeauna cu strictețe orânduirea acestui canon și lucrul acesta îl găsim și în învățătura arhierescă pe care o dă episcopul presbiterului la hirotonie.³⁾

¹⁾ Sint. At. II, 72.

²⁾ Ioan Pustnic. numește pe apostolul Pavel: τοῦ ἁγίου Πνεύματος πανδοχείον, Spiritus sancti hospitium et receptaculum (Suiceri Thesaurus, II, 559).

³⁾ Vezi: Platon, episcopul Bacicăi: Invățătura arhierescă pentru presbiteri din prilejul hirotonisirii (Novi-Sad, 1892) pag. 18. Vezi Nomo-canonul din Trebnicul mare, can. 144 (ediția lui Pavlov).

Canonul 55.

Dacă vre-un cleric ar defăima pe episcop, să se caterisească; căci pe mai marele poporului tău nu-l vei grăi de rău.¹⁾

(31, 39 ap.; 8 sin. IV ec.; 34 trul.; 57 Laod.; 7 Cart.).

— La comentarul canonului 1 ap. am văzut ce spune o carte simbolică a Bisericii ortodoxe despre importanța episcopului în Biserică. Această importanță a episcopului se evidențiază mai bine din întâietatea ierarhică a lui din Biserică în raport cu presbiterii, diaconii și alți servitori bisericești. Episcopii sunt imaginea Domnului nostru Iisus Hristos și trebuiesc cinstiți ca pe capii trupului Bisericii și pentru aceasta li-se cuvine mare cinste — zice Zonara în comentarul dela acest canon,²⁾ iar la canonul 13-lea al sinodului întâiu-al doilea zice că episcopul este părintele sufletesc al presbiterului.³⁾ Simeon Tesaloniceanul în scrierile sale liturgice spune următoarele: «Episcopul posedă puterea spiritualizării sufletelor și posedă în mod complect darul Duhului Sfânt. Prin urmare el posedă în mod înbelșugat darul de a face cunoscute luminile divine adică posedă darul de a le dărui, asemenea lui Dumnezeu, carele este Părintele Luminei. Astfel episcopul are puterea de a săvârși toate cele șapte sfinte Taine. El singur are darul de a le face cunoscute. El singur administrează Taina hirotoniei și a sf. mir și pe calea aceasta dânsul ajunge în tot locul și acționează însuși întru toate. Propriu zis arhiereul săvârșește totul prin [presbiterii și prin clericii, pe cari el îi hirofonește. Nici un preot nu poate săvârși liturghia cu puterea Duhului Sfânt și nici altceva nu poate săvârși în Biserică, dacă nu are hirotonie, iar hirotonia se dă prin arhiereu și astfel binecuvântarea arhierească acționează prin preoți. Preotul nu poate liturghisi fără antimis, dar antimisul se sfințește cu sf. mir, iar sf. mir se pregătește numai de către arhiereu și prin urmare fără de arhiereu nu ar fi nici jertfă, nici preot, nici altar, fiindcă toate acestea se fac prin arhiereu. Nimeni nu poate boteza fără hirotonisire, iar hirotonisirea se săvârșește de către arhiereu. Preotul nu poate boteza fără sf. mir, iar sf. mir depinde de ar-

¹⁾ Fapt. ap. XXIII, 5.

²⁾ Sint. At. II, 73.

³⁾ Sint. At. II, 690.

hiereu și astfel în arhierie sunt concentrate toate Sfintele Taine și arhierul acționează în toate funcțiunile sfinte și fără de arhieru nu ar fi nici altar, nici hirotonisire, nici sf. mir, nici botez și prin urmare nici creștini.¹⁾ Având în vedere importanța atât de mare și de atâtea feluri a episcopului, de care este dependentă întreaga viață bisericească și existența tuturor fezelor sfințite dela presbiter în jos, deci a întregului cler, este de înțeles severitatea mare a acestui canon în ce privește pedeapsa la care este supus oricare cleric, carele își permite în orice chip jignirea episcopului.

Canonul 56.

Dacă vreun cleric ar defăima pe presbiter sau pe diacon, să se afurisească.

(18 sin. I ec.; 7 trul.; 20 Laod.; 39 Vas. c. M.).

— Canoanele pretind cu cea mai mare severitate observarea gradajiei ierarhice și ca cei mai tineri să dea celor mai bătrâni cinstea cuvenită. Ordinea este baza lucrurilor cerești și pământești și dacă ordinea trebuie păzită pretutindenea, cu atât mai vârtos trebuie observată aceasta între persoanele, cari sunt în serviciul Bisericii — zice Zonara la comentarul canonului 31 ap., vorbind despre situația subordonată a presbiterului față de episcop.²⁾ Aceeaș normă se aplică la raportul serviților bisericești (ipodiacon, citej, cântăreț etc.) față de presbiter și diacon, cari fac parte deja din ierarhia sacramentală superioară. Acești servitori bisericești sunt obligați să dea cinstea cuvenită presbiterilor și diaconilor ca unora, cari stau pe o treaptă mai înaltă în ce privește serviciul bisericesc și pe care treaptă ierarhică au primit-o în altar, cerându-se asupra lor darul Duhului Sfânt; dacă acești servitori bisericești deneagă a da cinstea cuvenită și își permit să ofenseze pe presbiteri și pe diaconi, canonul prezent dispune să se afurisească adică să fie despoiați de oficiul avut în Biserică. Zonara la explicarea acestui canon,³⁾ menționând caterisirea, care pedeapsă se dă de către can. 55 ap. a celor clerici, cari jignesc pe episcop, pe capul trupului Bisericii

¹⁾ II, 91, 92.

²⁾ Sint. At. II, 39—40.

³⁾ Sint. At. II, 73.

hiereu și astfel în arhierie sunt concentrate toate Sfintele Taine și arhierul acționează în toate funcțiunile sfinte și fără de arhieru nu ar fi nici altar, nici hirotonisire, nici sf. mir, nici botez și prin urmare nici creștini.¹⁾ Având în vedere importanța atât

zice despre presbiteri și diaconi că ei sunt mâinile episcopului, deoarece episcopul conduce Biserica printr'înșii și deci sunt vrednici de cinste, dacă și nu în aceeaș măsură ca episcopul, fiindcă mâinile nu sunt egale cu capul.¹⁾

Canonul 57.

Dacă vreun cleric va batjocori pe cel șchiop, ori pe cel surd, ori pe cel orb, ori pe cel vătămat la picioare, să se afurisească; asemenea și laicul.

— Batjocorirea celor suferinzi de defecte corporale se imputa și leviților ca păcat (III Moisi, 19.¹⁴). Biserica creștină cu atât mai vartos a fost nevoită de a osândi aceasta la creștini. Și dacă aceasta a fost considerată ca păcat la orice laic, pentru care se opreau dela împărtașanie; la persoanele clericale aceasta era considerată de transgresiune față de cinul preoțesc, deoarece, după cuvintele întrebunțate de Zonara la explicarea acestui canon, persoanele sfințite trebuie să fie pilde înaintea poporului în privința tuturor virtuților și a îndemnelui spre bine,²⁾ iar celce batjocorește defectul corporal al cuiva, prin aceasta se împotrivesc planurilor divine înțelepte, după cum observă Balsamon în comentarul său³⁾ la acest canon.⁴⁾

Canonul 58.

Episcopul, sau presbiterul nepurtând grijă de cler, sau de popor și neînvățându-i pe ei dreapta credință să se afurisească; iară persistând în neglijență și lenevie, să se caterisească.

(19 trul.; 11 Sard.; 19 Laod.; 71, 121, 123 Cart.)

— La instalarea episcopului respective a mitropolitului sau arhiepiscopului în singhelia respectivă totdeauna este menționat și canonul ap. prezent⁴⁾. Deasemenea se menționează și în în-

²⁾ În Cormciaia slavă, (ediția menționată I, 15) se găsește un supliment la acest canon, după care acel cleric, care nu încetează de a ofensa pe presbiter și pe diacon, se va caterisi. Acest supliment nu se găsește în Synopsa lui Aristen, care a servit de bază pentru Cormciaia.

³⁾ Sint. At. II, 74.

⁴⁾ Sint. At. II, 74.

⁴⁾ *Ἐγκαλμα διδόμενον τῷ χειροτονουμένῳ μητροπολίτη καὶ ἀρχιεπισκόπῳ*, Sint. At. V, 544—550.

deoarece episcopul conduce Biserica printr'înșii și deci sunt vrednici de cinste, dacă și nu în aceeaș măsură ca episcopul, fiindcă mâinile nu sunt egale cu capul.¹⁾

Canonul 57.

Dacă vreun cleric va batjocori pe cel schiop, ori

văjătura arhierescă, care se dă presbiterului la hirotonie.¹⁾ Cea dintâiu și cea mai însemnată datorie a episcopilor și presbiterilor, care datorie trebuie să precedeze pe toate celelalte, așadară chiar și pe cea a săvârșirii lucrărilor sfinte și a administrării Bisericii, este aceea de a învăța poporul încredințat lor. Mântuitorul a poruncit Apostoliilor nu numai să boteze, ci să și învețe și anume întâiu să învețe poporul și apoi să-i boteze (Mat. 28,19; Mc. 16,15,16). Invățarea trebuie să premerge tuturor funcțiunilor sfinte, deoarece Sfintele Taine fără credință nu folosesc nimic aceluia, care le primește, iar credință nu există fără învățatură (Rom. 10,14). »Vai mie dacă nu propoveduesc evanghelia« zice Ap. Pavel despre sine în epistola I către Corinteni (9,10); iar pe Timotei, episcopul Efesului, îl roagă pe Dumnezeu și pe judecata din urmă a lui Hristos să propoveduiască cuvântul, să învețe cu timp și fără timp, să mustre, să certe, să îndemne cu toată îndelunga răbdarea și dând neconținut învățatură (II Tim. 4,1-2). Acelaș Ap. Pavel cere dela fiecare presbiter, fără deosebire, ca, pe lângă celelalte virtuți, să fie bun învățător (II Tim. 2,24-25). Sfânta Scriptură pedepsește cu pedepse groaznice și pe episcopul și pe presbiterul, carele neglijează învățătura (Ezec. 3,17; 18,33; 8,34; 10; I Tim. 4,16; II Tim. 2,14 etc.). Astfel canonul apostolic prezent nu este altceva decât dispoziția Sfintei Scripturi în formă de lege scurtă că episcopii și presbiterii sunt totdeauna obligați de a învăța și de a îndruma poporul în credință și viață creștină bună. Zonara explică acest canon așa: »Fiecare episcop are datoria inalterabilă de a învăța poporul încredințat lui în dogmele dreptei credințe și să-l conducă la credința adevărată și la viața cinstită, deoarece Dumnezeu a zis prin profeți conducătorilor poporului: dacă nu advertizați și nu graiți să întoarceți pe cel fără de lege dela calea nelegiuită ca să-l mântuiți pentru viață, acel fărădelege va pieri din cauza nelegiuirii lui, dar sângele lui îl va cere din mâinile voastre (Ezec. 3,18). Căci episcopul, carele neglijează învățătura, este a se afurisi (adică se va despoia de slujba sa, se va lipsi pentru un timp anumit de dreptul de a liturghisi), și dacă și după aceasta persistă în nepăsare se va caterisi (adică va pierde rangul preoțesc). Tot astfel și presbiterii, deoarece canonul cere ca și ei să învețe.....

¹⁾ Ediția menționată, pag. 21, 36—44. Vezi partea I întreagă din cartea despre datoriile parohilor (ediția menționată, pag. 10 sq).

văjătura arhierescă, care se dă presbiterului la hirotonie.¹⁾ Cea dintâiu și cea mai însemnată datorie a episcopilor și presbiterilor, care datorie trebuie să precedeze pe toate celelalte, așadară chiar

Chiar și numirea episcopului îi îndeamnă la activitate, deoarece se numește supraveghetor (*σχοπός*); supraveghetorul trebuie să fie activ totdeauna, iar nu să rămână în lenevie (*ἀλλ' οὐ ῥαθυμεῖν*). Chiar din cauza aceasta este așezat tronul pe seama episcopilor în altar la un loc mai înalt; această încă arată cum trebuie să fie dâșii și că au datoria de a cuprinde din înălțime întreg poporul și de a-l supraveghea cu cea mai mare sârguință (*ἐπισκοπεῖν ἀκριβέστερον*). Acelaș lucru se prescrie și în privința presbiterilor, să stea și să șadă acolo împreună cu episcopul ca și dâșii să poată supraveghea poporul din loc mai înalt și să-l îndrume spre bine ca conlucrătorii episcopului¹⁾.

Canonul 59.

Dacă vreun episcop, sau presbiter nu va da cele de trebuință unui cleric, sărac fiind, să se afurisească; iară persistând, să se caterisească, ca ucigător al fratelui său.

(4, 38, 41 ap.; 7, 8 Gangra; 37 Cart.; 3 Teofil Alex.).

— La comentarul canonului 4 ap. am văzut din ce au consistat veniturile, din cari a trebuit să se întrețină clerul; canoanele 38 și 41 apost. spun că episcopul avea drept de dispunere cu totul independent asupra veniturilor Bisericii și de a se îngriji de întreținerea tuturor aceloră, cari slujesc Biserica și de a ajutora pe săraci. În canonul prezent pe lângă episcopi sunt menționați și presbiterii ca unii, cari au avut datoria de a se îngriji de întreținerea celor ce slujesc Biserica și la orice caz și de a credincioșilor săraci, deoarece și aceștia au dreptul la ajutor din venitele Bisericii.²⁾ Suntem nevoiți a presupune că unii dintre episcopi și presbiteri au început a întrebuința veniturile Bisericii mai mult în folosul lor propriu, iar nu pentru întreține-

¹⁾ Sint. At. II, 75; Compară Sintagma lui Vlastar, I, 7 (Sint. At VI, 211).

²⁾ În Cniga Pravil rusească (ediția menționată, pag. 31) în canonul prezent pe lângă episcop și presbiter este amintit și *diaconul*. Nu vorbește despre diacon nici Sint. At. și nici Cormiciaia. Probabil că în Cniga Pravil rusească s'a luat din Beveregius — și poate că este foarte corect, deoarece propriamente diaconii erau cei ce, pe lângă presbiter, se îngrijeau sub supravegherea episcopului de ajutorarea celor lipsiți, dupăcum se spune aceasta în can. 41 ap.

rea clericilor subordonați lor și astfel cei din urmă erau neglijaji și duceau lipsă. Acești clerici, în urma poziției lor subordonate, nu erau în situația de a-și descoperi episcopilor și presbiterilor dorința lor în ce privește onorarul pentru serviciul lor, când acei episcopi și presbiteri nu voiau să procedeze cu drăpitate în această chestiune și astfel acești clerici aveau nevoie de ocrotirea legii. Ocrotirea aceasta le-o dă canonul ap. prezent, când dispune afurisirea adică privarea de poziția oficială și oprirea dela liturghisire pentru un timp anumit a tuturor episcopilor și presbiterilor, cari nu se îngrijesc de întreținerea clericilor subordonați, ci îi lasă să piară din cauza mizeriei; și întrucât acest fel de episcopi sau presbiteri persistă în aceasta și pe mai departe, în acest caz se vor caterisi. — Altcum aici sunt a se înțelege acele venituri bisericești, din cari episcopul sau presbiterul trebuie să se îngrijască de clericii subordonați, iar nu averea particulară a episcopului sau presbiterului, deoarece, după canonul 40 ap., această avere particulară este proprietatea absolută a episcopului respective a presbiterului și nici un cleric nu poate pretinde ca episcopul sau presbiterul să-l ajutroie la lipsă din averea particulară a lor.¹⁾

Canonul 60.

Dacă cineva cărțile necinstitorilor de Dumnezeu cele cu inscripții false, le-ar răspândi în Biserică ca sfinte, spre ștricăciunea poporului și a clerului, să se caterisească.

(85 ap.; 63 trul.; 9 sin. VIII ec.; 59, 60 Laod.; 24 Cart.; Atanasie c. M. despre sărbători; Grigorie Teol. despre cărțile Sfintei Scripturi; Amfil.: despre cărțile Sfintei Scripturi).

Devoamentul și cinstea profundă, pe care le nutreau creștinii față de doctrina lui Iisus Hristos, au trebuit ca îndată la începutul Bisericii să provoace trebuința de a se cunoaște precis unde se expune această doctrină și să fie cunoscute precis toate cărțile cari formau canonul Testamentului Nou pentru creștini, înocmai după cum era deja fixat canonul Testamentului Vechi. Pe lângă evangheliile cunoscute despre Iisus Hristos exis-

¹⁾ Așa zice Balsamon în comentarul său la acest canon (Sint. At. II, 77).

tau încă pe timpul Apostolilor; multe alte scrieri, despre cece ne dă mărturie însuși evanghelistul Luca (1, 1). Intre aceste scrieri erau destule și de celece erau scrise cu totul cu altă tendință decât evangheliile cunoscute sau epistolele apostolice și cari nu erau scrise chiar de persoanele, ale căror nume le aveau în titlu. Despre aceste scrieri cu titlu mincinos *ψευδεπίγραφα βιβλία*, falso inscripti libri), cari au fost compuse de către cei nelegiuși și mai ales de către gnostici și pe cari le putem numi scrieri *apocrife*¹⁾ vorbește canonul ap. prezent și dispune să se caterisească celace, spre stricarea poporului și a clerului, permite ca acest fel de scrieri să se folosească în Biserică paralel sau în locul scrierilor canonice. Canonul acesta se referă numai la persoanele preoțești; deoarece aceștia erau păzitorii principali ai cărților sfinte și celor bisericesti, ei le copiau și astfel tot ei le și răspândeau.

Necesitatea necondiționată a acestei interdicții va fi înțeleasă, dupăcum istorisesc învățătorii și Părinții bisericesti din acest timp, dacă vom ținea seama de lipsa de pudoare, cu care căpeteniile diferitelor secte gnostice înfățișau roadele fanteziei lor ca revelație divină, ca tradiție sau ca învățătură apostolică și cât de mult se îngrijeau și se străduiau să le răspândească cât mai mult. Este suficient să menționăm ce scrie Irineu și Tertulian în contra gnosticismului; despre *revelația lui Apeles*, despre *evanghelia adevărului* a lui Valentin, despre *înțelepciunea, imnele și scrisorile lui pastorale*, despre *scrisorile pastorale și antitezele* lui Marcion; ce scrie Climent Alexandrineanul despre *evanghelia Nazareilor și Egiptenilor*, despre *evanghelia lui Iuda* etc.²⁾ ca să vedem cât de mult erau nevoiți Părinții bisericesti din secolul al II-lea să împiedice cel puțin în ce privește clerul răspândirea în Biserică a scrierilor false de felul acesta. În Așezămintele apostolice (VI, 16) se recomandă episcopilor să se ferească de învățatura falsă, pe care o răspândesc acești nelegiuși

¹⁾ *Τα δε (βιβλία), καὶ ἀποκρυφοὺ καλοῦμενα* observă Zonara în comentariul acestui canon ap. (Sint. At. II, 77). Contrarul cărților canonice sunt cele apocrife, iar al celor autentice sunt scrierile cu titlu fals (*ψευδεπίγραφος*).

²⁾ Tertull adv. Marcion, 5, 1; Apolog. 21, de patientia, pag. 14; Irinei contra haereses, e. gr. I, 20. et al. — Climent Alex. Stromat. I 9; III, 9, 13; VII, 13 et. al.; Epifan. haeres. 5, 4; 26, 8; 28 3; 30I 14; 16, 39, 4; 4, 47; 1, 50; 1, 51; 7, 61; 1, 62; 2, 63; 2 et al.

scrieri erau destule și de celece erau scrise cu totul cu altă tendință decât evangheliile cunoscute sau epistolele apostolice și cari nu erau scrise chiar de persoanele, ale căror nume le aveau în titlu. Despre aceste scrieri cu titlu mincinos *ψευδεπίγραφα βιβλία*, falso inscripti libri), cari au fost compuse de către cei nelegiuși și mai ales de către gnostici și pe cari le putem numi

în scrierile lor otrăvite în numele lui Iisus Hristos și al ucenicilor săi, și în cari scrieri acești oameni de compătimit disprețuesc creatura și providența, legea și profetii, căsătoria și nașterea de copii, infățișează numirile barbare ale îngerilor, după cum îi numesc ei, dar propriamente pe cele ale diavolului, carele îi inspiră. Canonul acesta sub numirea de *φευδεπίγραφα βιβλία* sau apocrife se gândește la acele scrieri, cari aparțineau sectei gnostice și în cari istoria Bisericii Testamentului vechiu era denaturată și înzestrată cu titulaturi false.

Atât în istoria bisericească a Testamentului vechiu cât și a celui nou s'au păstrat multe scrieri apocrife de felul acesta, ori în întregime, ori în fragmente. Toate scrierile apocrife, cari sunt cunoscute până astăzi, au fost supuse cercetării științifice și au fost editate în original, iar multe au fost și traduse în multe limbi europene¹⁾. Dintre scrierile apocrife ale Testamentului nou cele mai importante ar fi următoarele: 1) Evanghelia celor 12 apostoli (*evangelium doudécim Apostolorum*); 2) Evanghelia Egiptenilor (*evangelium secundum Aegyptios*); 3) Protevanghelia lui Iacob cel tânăr sau altfel istoria nașterii Mariei și a prunciei Mântuitorului (*historia de nativitate Mariae et de infantia Salvatoris*); 4) Pseudoevanghelia lui Matei este cunoscută sub aceeaș numire ca cea a lui Iacob (*liber de ortu beatae Mariae virginis et infantia Salvatoris*); 5) Cartea despre nașterea și pruncia — până la 12 ani — a lui Hristos (*liber de nativitate Christi item de infantia eius usque ad annum XII*); 6) Narațiuni despre viața Fecioarei Maria și despre cei dintâi ani ai Mântuitorului (*narrationes de vita B. V. M. et de pueritia et infantia Salvatoris*); 7) Istoria tâmplarului Iosif (*historia Iosephi fabri lignarii*); 8) Evanghelia izraelită a lui Toma (*evangelium Thomae Isralitae*); 9) Evanghelia arabă despre pruncia Mântuitorului (*evangelium infantiae Salvatoris*); 10) Cuvânt despre înălțarea la cer a Fecioarei

¹⁾ Compară: J. H. Fabricius: *Codex pseudepigraphus Veteris Testamenti collectus, castigatus, testimoniisque, censuris et animadversionibus illustratus*. Hamb. 1722. De acelaș: *Codex apocryphus Novi Testamenti collectus, castigatus, testimoniisque, censuris et animadversionibus illustratus*. Hamb. 1703; J. C. Thilo, *Codex apocryphus Novi Testamenti Fabriciani e libris editis et manuscriptis collectus, recensitus notisque et prolegomenis illustratus*. Lips 1832; Tischendorf, *De Evang. apocryphorum origine e: usu*. Hagae 1851 Vezi deasemenea: Herzog's Real Encyklopädie (I. Aufl.) XII, 300 fg., Wetzter und Welte's Kirchenlexikon (II. Aufl.) I, 1036 fg.

Maria (*λόγος εις τὴν κοίμησιν τῆς ἁγίας θεοτόκου*) și 11) Evangelhia lui Nicodim, care se divide în două scrieri diferite: a) Actele lui Pilat (acta sau gesta Pilati) și b) Coborîrea lui Hristos în infern (*descensus Christi ad inferos*).¹⁾ Și mai târziu s'au produs scrieri înzestrate cu titluri false, ediții denaturate ale Sfintei Scripturi, dar mai ales scrieri expres eretice și sinoadele și păstorii Bisericii totdeauna își ridicau cuvântul lor împotriva acestor scrieri, despre ceace vom vorbi la comentariile can. 9 al sin VII ecum. și 59 al celui din Laodicea.²⁾

Canonul 61.

Dacă se va ridica asupra unui credincios, vre-o învinuire de desfrânare, ori de adulter, ori de altă oarecare faptă oprită și se va dovedi, să nu se promoveze în cler.

(25 ap.; 2, 9, 10 sin. I ec.; 6 sin. II ec.; 33 trul; 12 Anc.; 1, 9, 12 Neoces.; 128, 129, 130 Cartag.; 89 Vas. c. Mare; 5, 6 Grig. Nis.; 3, 6 Teofil Alex.).

În canonul acesta este vorba despre calitatea, de care trebuie să dispună toți candidații la preoție pe baza numelui bun din societate. Sfânta Scriptură cere dela preot să servească credincioșilor de pildă cu cuvântul, cu viața sa, cu dragostea, cu duhul, cu credința, cu curăția (I. Tim. 4,¹²; Tit 2,⁷; I Petru 5,⁸). Niciodată însă nu poate fi pildă turmei sale acel preot, căruia

¹⁾ Despre unele dintre scrierile apocrife menționate vezi: No. din anul 1871 din *Hristianakoi Citenie* (I, 43). În Pidalion la comentariul acestui canon apost. pe lângă unele dintre scrierile apocrife ale Testamentului nou sunt menționate și câteva din ale Testamentului vechiu (ediția din anul 1864. pag. 76—78).

²⁾ Compară Nomocanonul în XIV titluri, XII, 3 (Sintagma Aten. I, 265—268), unde sunt menționate legile împăraților greco-romani împotriva cărților, cari nu conțin învățătura ortodoxă curată și împotriva celor apocrife. Numirea cu nume apocrif a unor cărți a provenit dela eretici înșiși și anume în urma împrejurarii, deoarece ei aduceau în publicitate cărțile lor ca apostolice și cari cărți ar fi fost păstrate dela apostoli în secret (*αποκρυφως*, modo abdito, abscondito secreto) numai la ei, iar celorlalți toate acestea li erau completamente necunoste. Părinții și învățătorii Bisericii numesc astfel toate acele cărți, cari nu sunt autentice și au fost corupte prin învățături false. Vezi observația Nr. 275 din comentariul Arhim. Ivi Ioan la canonul 60 apost. (Ediția menționată, I, 206—203).

i se pot imputa diferite păcate, pentru cari publicitatea știe că odată a fost vădit. Despre cuvintele Apostolului Pavel că preotul trebuie să fie fără de nici o vină, Ioan Gurădeaur zice că dacă cineva-și cunoaște oarecari păcate (*τινα ἁμαρτήματα*), face rău dacă se străduiește după un astfel de serviciu, dela care deja faptele lui l-au îndepărtat¹). Canonul prezent menționează desfrânarea, adulterul și alte asemenea fapte, din cauza cărora nimeni nu poate fi primit în legăturile clerului, adăugând că respectivii trebuie să fie dovediți în acestea, deci ca acuza ridicată contra unui candidat la preoție să fie dovedită; în caz contrar astfel de acuză trebuie să se desconsidere, deoarece cineva poate să ridice acuză contra unui candidat de preot din invidie sau din răzbunare personală și în astfel de cazuri ar fi nedrept a despoia imediat pe respectivul de oficiul preoțesc, deoarece se poate că întru nimic nu este vinovat. Dacă însă acuza este întemeiată și dovedită, respectivul sub nici o împrejurare nu poate fi primit la preoție, deoarece așa dispune și canonul prezent precum și altele, cari tratează despre această chestiune. Dar nu numai atât, ci dacă pe vremea hirotonisirii nu era cunoscut acel mare păcat, pe care l-a comis respectivul și acesta mai târziu a devenit public și s'a dovedit, o astfel de persoană, conform canoanelor, imediat va trebui exclusă din preoție (2, 9 sin. I ec.; 1, 9 Neoces.). Nu erau primiți în cler nici acele persoane, cari făceau penitența cea mai sinceră în fața Bisericii pentru acel păcat. Despre aceasta mărturisește Ciprian în una dintre epistolele sale pastorale adresată către cler și popor, în care menționează orânduirile referitoare la această chestiune, cari au fost date atât de Biserica sa cât și de cea romană²). Spre a fi păstrată autoritatea preoțască și ca să nu fie primită în cler o astfel de persoană, care

¹) Chrysostom, in 1 Tim. hom. XVII, n. 2.

²) Epist. LXVIII ad clerum et plebes in Hispan'a consistentes de Basilide et Martiali episcopi: „...cumque alia multa sint et gravia delicta quibus Basilides et Martialis implicati tenentur, frustra tales episcopatum sibi usurpare conantur, cum manifestum sit ejusmodi homines nec ecclesiae Christi posse praeesse nec Deo sacrificia offerre debere; maxime cum jam pridem nobiscum et cum omnibus omnino episcopis in toto mundo constitutis etiam Cornelius collega noster sacerdos pacificus ac justus, et martyrio quoque dignatione Domini honoratus decrevit ejusmodi homines ad poenitentiam quidem agendam posse admitti, ab ordinatione autem cleri atque sacerdotali honore prohiberi.”

mai înainte a dus o viață păcătoasă și care din cauza aceasta ar arunca umbră urâtă asupra numelui bun al întregului cler, s'a introdus examinarea severă a vieții anterioare a candidatului la preoție și dacă din această examinare se cunoștea că el este liber de orice păcat mai mare, numai atunci putea primi preoția (Costit. apostolice, VIII, 4). Acest sens îl are și acest canon apostolic. Tot aceeaș se prescrie și de alte canoane în altă formă, după cum vom vedea mai târziu¹⁾.

Canonul 62.

Dacă vre-un cleric de frică omenească, de iudeu sau de păgân sau de eretic, se va lepăda de numele lui Hristos, să fie lepădat; iar dacă de numele de cleric,²⁾ să se caterisească; dar pocăindu-se să se primească ca laic.

(10 sin. I ec.; 1, 2, 3, 12 Ancira; 10, 14 Petru Alex.; Epistola lui Atanasie c. M. către Rufinian; 2 Teofil Alex.).

— La emiterea canonului prezent au contribuit împrejurările istorice, în urma cărora Biserica creștină pe vremea dintâi a fost persecutată atât de către Iudei cât și de către păgâni și diferite secte eretice, mai ales cele gnostice, au atacat cu vehemență mare învățătura ortodoxă a Bisericii, cari atacuri câteodată erau egale cu persecuțiile Iudeilor și păgânilor. S'a întâmplat că persoane clericale, cari nu erau destul de tari în credință, fiindu-le frică pentru viața lor, care era periclitată de către persecutorii creștinismului — denegau numele lor de creștini și mărturiseau credință necreștină. Câteva cazuri triste de felul acesta menționează Ciprian din timpul său.³⁾ Pentru astfel de infracțiuni a unei

¹⁾ Aristen, comentând acest canon apostolic, adaugă la urmă; „dar dacă cineva a devenit rob al unuia dintre păcatele menționate înainte de a fi cunoscut credința creștină (*ἕπιστος*) și după aceea a fost botezat și după botez a dus o viață după cum trebuie, unul ca acesta să se primească în cler fără nici o pledică“. (Sint. At. II, 79)

) se va lepăda (N. Tr.).

³⁾ Intre alții Trofim, Fortunatus, Vasilides, Marcial, Epist. LII; LV, LXIV, LXVIII. Despre acești renegați Ciprian scrie astfel papel Stefan: „...contra altare unum atque divinum sacrificia foris falsa ac sacrilega offere conati sunt, eos quoque hac conditione suscipi cum revertuntur, ut communicent laici, et satis habeant quod admittuntur ad pacem, qui hostes pacis exsisterint; nec debere eos revertentes ea apud nos ordinationis et honoris arma retinere, quibus contra nos rebellaverint. Oportet enim sacerdotes et ministros, qui altari et sacrificii deservunt, integros atque immaculatos esse“. (Epist. LXXII. Eg. Migne III. 1087.)

mai înainte a dus o viață păcătoasă și care din cauza aceasta ar arunca umbră urâtă asupra numelui bun al întregului cler, s'a introdus examinarea severă a vieții anterioare a candidatului la preoție și dacă din această examinare se cunoștea că el este

persoane sfințită, care trebuie să servească de pildă înaintea creștinilor, încât să-și jertfească chiar și viața pentru numele de creștin, care însă de frică să nu i-se întâmple ceva rău, de neagă pe Hristos și devine apostat, canonul acesta prescrie nu numai degradarea din oficiul preoțesc, pe care respectiva față sfințită l'a călcat în picioare, ci, foarte corect și just, pentru un astfel de apostat prescrie pedeapsa cea mai mare ce se poate da după canoane adică excluderea definitivă din Biserică și să fie tăiat dela corpul sănătos al Bisericii ca un membru cangrenat (*ὡς σεσηπὸς μέλος, ἐκ τοῦ καλοῦ τῆς ἐκκλησίας σώματος ἐκκοπήσεται*).¹⁾ Iar dacă tot în urma acestor fel de cauze, un cleric ar demisiona din oficiul său de slujitor al Bisericii, în conformitate cu acest canon să se caterisească, deoarece s'a făcut deja nevrednic pentru acela. Dacă o astfel de persoană se căește de fapta sa și cere iertare dela Biserică, în ambele cazuri canonul permite să se primească în legăturile Bisericii, dar numai ca laic, fiind despoiat de dreptul de a putea primi acel oficiu, pe care l-a exercitat în în cler înainte de apostasie. Și aceasta se referă la toți cei ce au fost trecuți în catalogul clerului, deci la toți slujitorii bisericești și sacramentali, dela citeț până la episcop.

Canonul 63.

Dacă vreun episcop, sau presbiter, sau diacon, sau oricine din catalogul ieraticesc, va mânca carne întru sângele sufletului său sau de cea omorită de fiară, sau de mortăciune, să se caterisească, căci acestea le oprește legea; iar dacă ar fi laic, să se afurisească.

(67 trul.; 2 Gangra).

— Canonul acesta exprimă în formă de lege orânduirea Sfintei Scripturi că creștinilor li este interzis de a mânca din acele alimente, cari au fost oprite prin legea lui Moisi (Faptele apost. 15,^{20,29}; III Moisi 17,^{14,15}) și dispune caterisirea acelei persoane sfințite, despre care se dovedește că întrebuițează ca aliment sânge sau sugrumat, iar laicul să fie oprit dela sfânta împărtașanie. Părinții și învățătorii bisericești mărturisesc că aceasta s'a observat sever atât în Biserica răsăriteană cât și în

¹⁾ Comentarul lui Balsamon la acest canon în Sint. At, II, 80.

cea apuseană.¹⁾ Biserica ortodoxă este și astăzi cu băgare de seamă la aceasta.²⁾ Lucrul principal în acest canon este că nu e îngăduit de a se folosi ca aliment sânge animalic. Arhim. Ioan la comentarul acestui canon aduce pentru aceasta ca motive principale următoarele: cel dintâiu motiv este natural, dupăcum explică și legea lui Moisi când zice că sângele este sufletul fiecărui corp (III. Moisi 17,₁₄) adică sângele este oarecum centrul sufletului, instrumentul cel mai apropiat al activității sale, forța motrică principală la animale; motivul al doilea este moral, deoarece folosirea sângelui ca aliment ar vădi senzualitate crudă și pufernică și, dupăcum se dovedește din practică, aceasta ar avea influență foarte rea și stricăcioasă asupra calității sufletesti. Pe lângă aceasta în Testamentul vechi există și un motiv ceremonial, fiindcă legea lui Moisi zice că Dumnezeu a orânduit la poporul lui Israel sângele pentru altar, ca prin aceasta să se curețe sufletele lor, deoarece sângele este celce curăță sufletele (III Moisi, 17,₁₁). Prin urmare sângele a fost lucru sfânt, deoarece era la jertfe mijloc mentru purificarea sufletelor sau mai precis era la jertfe prototipul sângelui lui Hristos, mielul cel mai curat, divin, pe care l-a vărsat El pe cruce pentru mântuirea lumii (Evr. 10,₄; I Ioan, 1,₇)³⁾.

Canonul 64.

Dacă vreun cleric, sau laic, va intra în sinagoga iudeilor, sau a ereticilor, spre a se ruga, să se caterisească și să se afurisească.

(7, 45, 70, 71 ap.; 11 trul.; 1 Antiohia; 6, 29, 33, 37, 38 Laod).

— La comentarul canonului 45 apost. am văzut că persoa-

¹⁾ Tertull. apolog. pag. 9.; Clement Alex. Paedag. III, 3; Minut. Fel. Octav. pag. 48; Origen contra Cels. lib. VIII; Euseb. hist. eccl. V, 1. Că în apus se purta grijă ca creștinii să nu mănânce *morticina*, între alții, mărturisește papa Grigorie III (pela 731), carele în ale sale canoane poenitentiale prescrie pedeapsă pentru: qui morticina comederit. Vezi comentarul lui Beveregiu la acest canon ap., pag. 32.

²⁾ În Trebnicul nostru este o rugăciune specială referitoare la ceice au mâncat astfel de mâncare. Vezi canonul 131 al monocanonului în Trebnicul cel mare (ediția lui Pavlov, pag. 128).

³⁾ Opul citat, I, I, 210—211.

nelor sfinjite ortodoxe li este interzis orice contact religios (communicatio in sacris) cu ereticii. In canonul prezent se repetă aceeași oprire și aceiaș se adaugă și cu privire la sinagoga iudeilor. Și în acesta, întocmai ca și în canonul 45 ap., este scoasă în relief ideia din Sfânta Scriptură că nimic nu poate fi comun între Hristos și Beliar și că credinciosul nu poate avea parte cu necredinciosul (II Cor. 6,16). Și dacă o persoană sfinjită în general nu poate avea la rugăciune nici o comunitate cu ereticii, dar nici în viața particulară, cu atât mai puțin poate avea comunitate cu iudeii în urma motivelor de înțeles, cari sunt consecința atitudinii iudeilor față de creștini. Multe canoane ale sinoadelor de mai târziu (mai ales cel din Laodicea și trulan) condamnă categoric orice comuniune religioasă, cât de mică, cu iudeii.

Afară de persoanele sfinjite, canonul acesta oprește și pe credincioșii ortodocși dela comunitatea religioasă cu iudeii și cu ereticii, orânduind pedepse pentru ceice vor fi găsiți în aceasta. Din textul canonului nu este clar că ce fel de pedeapsă se dă deosebit pentru persoanele clericale și deosebit pentru cele laice, dacă greșesc contra acestui canon și Balsamon la comentarul acestui canon zice că trebuie a deosebi pedepsele menționate în canon, adică persoana clericală, fie slujitor bisericesc sau sacramental, se va pedepsi cu caterisire, dacă violează acest canon, iar laicul tot pentru aceasta se va pedepsi cu afurisire, deoarece acesta nu poate fi caterisit. Și tot Balsamon adaugă că nu va greși celce pedepsește cu caterisire și afurisire pe fața sfinjită, care procedează împotriva dispoziției canonului acestuia¹⁾. Aristen, în comentarul său, deosebește riguros pedepsele și zice că clericul este a se caterisi (*καθαριεῖται*), iar laicul a se afurisi (*ἀφοριεῖται*)²⁾.

Canonul 65.

Dacă vreun cleric, lovind pe cineva în gâlceavă și-l va omori dintr'o lovitură, să se caterisească pentru pripierea sa; iar dacă va fi laic, să se afurisească³⁾.

(27 ap.; 9 sin. I—II; 22, 23 Ancira; 8, 54, 55, 56, 57 Vas. c. M.; 5 Grigorie Nis.).

¹⁾ Sint. At. II, 82.

²⁾ Sint. At. II, 83.

³⁾ In Cormciaia, Pidalion și în Cniga Pravil rusească canonul acesta are numărul 66.

— În canoane se face deosebire între pedepsele date pentru omuciderea, care s'a comis cu premeditare (22 Ancira; 8 Vasile c. M.; 5 Grig. Nis.), aproape cu premeditare (8 Vasile c. M.; 5 Grig. Nis.) și care s'a comis involunțar (23 Ancira, 8, 11 Vasile c. M.; 5 Grig. Nis.). În canonul prezent este vorba despre al doilea caz de ucidere adică despre astfel de omucidere, care a fost comisă în iritație mare, în gâlceavă sau ceartă. Vasile cel Mare în canonul său al 11-lea prescrie pentru laici ca pedeapsă, dacă comit acest fel de omucidere, oprire de unsprezece ani-dela sf. împărțășanie. Iar pentru persoanele sfințite caterisire din oficiul preoțesc; cu toate că persoana sfințită și pentru orice alt fel de ucidere se pedepsește cu caterisire (55 Vasile c. M.). Balsamon la explicarea acestui canon dă atențiune cuvintelor canonului «dintr'o lovitură» și zice că aceste cuvinte sunt puse aici mai ales din motivul ca nu cumva cineva să creadă că nu este a se caterisi acel cleric, care ucide om printr'o lovitură, putându-se privi acestfel de ucidere și ca involunțară, deoarece clericul este a se caterisi în ori și ce chip ar omori pe un om.¹⁾ Aici circumstanța decisivă pentru persoanele sfințite este *vărsarea de sânge omenesc*, fără a se lua în considerare împrejurarea și motivul, care a provocat vărsarea de sânge și anume din cauză că vărsarea de sânge omenesc este în coliziune expresă cu slujba îndeplinită de preot și care slujbă are ca punct cardinal jertfa cea fără de sânge în sfânta Taină a Euharistiei.

Canonul 66.

Dacă vreun cleric s'ar găsi postind în ziua Duminicii, sau a Sâmbetei, (afară de una numai), să se caterisească; iar dacă va fi laic, să se afurisească.²⁾

(51, 53 ap.; 16 sin. IV ecum.; 13, 55 trul.; 14 Ancira; 18, 21 Gangra; 29, 49, 51 Laod.).

— Canonul prezent a fost dat din acelaș motiv ca și canonul 51 ap. Creștinii sârbau *Duminica* ca ziua, în care Hristos a înviat din morți și prin aceasta El a încoronat întreaga sa operă de mântuire. Această zi era pentru creștini zi de bucurie și ziua

¹⁾ Sint. At. II, 84.

²⁾ În Cormciaia, Pidalion și Cniga Pravil rusească acest canon se găsește sub numărul 64.

tru omuciderea, care s'a comis cu premeditare (22 Ancira; 8 Vasile c. M.; 5 Grig. Nis.), aproape cu premeditare (8 Vasile c. M.; 5 Grig. Nis.) și care s'a comis involunțar (23 Ancira, 8, 11 Vasile c. M.; 5 Grig. Nis.). În canonul prezent este vorba despre al doilea caz de ucidere adică despre astfel de omucidere, care a

împreunării frăgești întru Hristos și astfel postul, ca fapta pocăinții de păcat și a întristării, nu era admisibil pentru această zi. Cam aceeaș se referea și cu privire la *Sâmbătă*. Și ziua aceasta era privită de creștini ca zi de bucurie pentru amintirea creării lumii și a odihnirii lui Dumnezeu. Gnosficii în urma învățării lor despre materie — ca absolut rea — posteau Sâmbăta spre a-și exprima prin aceasta întristarea pentru origina materiei; dar posteau și Duminica, deoarece nu credeau în învierea morților și deci nici în învierea lui Hristos și priveau învățătura creștină despre învierea morților de învățătură greșită iudaică, deci posteau mai ales Duminica, ca prin aceasta să condamne acea învățătură greșită. Aceasta era răspândit mai ales la marcionii. Așezămintele apostolice (V, 20; VII, 23) au în vedere acest lucru și nu numai condamnă postul de Duminică și Sâmbătă, ci îl numesc expres păcat. Tot astfel învață și Părinții și învățătorii Bisericii.¹⁾ Acest canon apostolic, confirmând în formă de lege această învățătură ortodoxă referitoare la interzicerea postului de Duminică și Sâmbătă, amenință cu caterisire pe fiecare persoană sfințită, carele păcătuiește contra acestei învățături; și pentru acelaș păcat pe fiecare laic îl pedepsește cu oprire dela sfânta împărtașanie. Numai cu o Sâmbătă, cu Sâmbăta mare, face excepție canonul, dupăcum și în Așezămintele apostolice (II, 59; VIII, 83) se face aceasta și anume, după comentarul lui Balsamon la acest canon, din cauză că în această zi a zăcut mort trupul Domnului în mormânt și astfel însuși Domnul ne-a poruncit să postim în ziua aceasta (Mc. 2,120; Luc. 5,35).²⁾

Spre a fi înțeleasă după concepție laică această dispoziție a canonului prezent despre post, după care nici odată nu este permis a posti Duminica și Sâmbăta (afară de Sâmbăta mare), deci nici în cele patru posturi mari de peste an prescrise de Bi-

¹⁾ Ignat ep. ad Philipp., — Epiphanius, expositio fidei 4., haeres. XLVII, § 3. — Socrat. hist. eccl. V, 22. — Sozomenus, hist. eccl. VII, 19. — Tertullianus de jejuniis ad Psych., pag. 14. Tot așa Tertullian în lucrarea sa intitulată de corona militis amintește obiceiul de a nu posti Sâmbăta: „harum et aliarum ejusmodi disciplinarum si legem expositul scripturarum nulam invenies. Traditio tibi praetendentur aucrix consuetudo confirmatrix et fides observatrix“ (pag. 4).

²⁾ Sint. At. II, 84—85; Compară: Ignat. ep. ad Magnes. — Eusebius, hist. eccl. III 27. — Socrat. hist. eccl. V, 20; VII, 4. — Și în *Mărturisirea de credință ortodoxă* a noastră este interzis postul de Sâmbăta (cu excepția Sâmbetei mari), partea I, răspunsul 88-lea.

serică, trebuie să avem în vedere că acest canon vorbește de *post sec*, când nu este permis a mânca nimic ziua întreagă până seara, iar seara se poate mânca numai mâncare strict de *post* deci și fără pește (călugării linte fără unt de Iemn, — can. 223 din nomocanonul Trebnicului mare); deci acest canon nu este a se interpreta astfel că fiecare Sâmbătă și Duminică se poate mânca carne și în consecință orice fel de pește chiar și în postul patruzecimii (postul mare), ci el permite ca în aceste zile postul să fie mai blând decât în celelalte zile ale timpului de post și numai postul sec este interzis¹.)

Canonul 67.

Dacă cineva pe o fecioară nelogodită siluindu-o ar ținea-o la sine, să se afurisească; și să nu-i fie lui iertat a lua pe alta, ci pe aceea să o ia, pe care a ales-o, chiar de ar fi săracă.

(27 sin. IV ecum.; 92, 98 trul.; 11 Ancira; 22, 25, 26, 30, 69 Vasile c. M.).

— În canonul prezent se vorbește despre acela, care siluște o fată, care nu este logodită cu nimenea și dispune ca acesta să se excomunică din comunitatea bisericească și să se constrângă ca să ia de soție pe fata siluită de el. Pedepsa este prin urmare aceeași ca la desfrânare; pe când individul, care a siluit o fată logodită cu alt bărbat se pedepsește ca celce a comis adulter, însă nu putea lua de soție pe acea fată pânăce trăește logodnicul ei (93 trul.; 11 Ancira). Aceasta provine din concepția logodnei (*υποστεία*), care a fost primită în Biserica creștină din dreptul roman, și logodna a primit în Biserica acelaș caracter moral obligator ca și însași căsătoria².) După dreptul

¹) În Cniga Pravil rusească la can. 64 ap. (la noi 66) se găsește comentarul următor: „Gradul deslegării de post în zilele de Duminică și Sâmbătă este prescriș prin rânduelile bisericești și adică consistă în deslegarea de vin, unt de lemn și de consumarea a orice fel de beutură, dar numai după Liturghie, fără a se prelungi ajunul până la al treilea sfert din zi (Ediția menționată pag. 33).

²) Cormciaia scrie: *logodna este propunerea și promisiunea căsătoriei viitoare*“ (cap. 48, gr. 1). Acest loc din Cormciaia este o traducere din *prohiron*-ul lui Vașile Macedon, pe care l-a edat împreună cu fii săi Constantin și Leon (între 870 și 879); iar în *prohiron* a ajuns din colecțiunea de legi a lui Iustinian și aici citim: „*Sponsalia sunt mentio et repromissio nuptiarum futurarum*“ (Digest. XXIII, I, 1. Cod. V, 1; Cf. et Basilic. XXVIII, I, 1. 2, 1. 2).

serică, trebuie să avem în vedere că acest canon vorbește de *post sec*, când nu este permis a mânca nimic ziua întreagă până

roman era permis a absta dela promisiunea, pe care și-au făcut-o bărbatul și femeia în ceasul logodnei, că vor încheia căsătorie. Biserica a limitat această libertate; și în canoanele lui Vasile cel Mare se poate găsi ideea expresă că logodna trebuie menținută riguros și este obligatorie pentru toți, cari au încheiat-o (can. 69), iar sinodul trulan în canonul 98 prescrie pedeapsa pentru adulter fiecăruia, care ia de soție o femeie logodită cu altul¹.) Logodna era considerată de începutul vieții conjugale, deoarece într'însă se găsește acea condiție neapărată, care formează însăși esența căsătoriei și anume consimțământul reciproc al unui bărbat și al unei femei pentru viață comună. Din considerare la aceasta atât legile Testamentului vechiu cât și ale celui nou privesc femeia logodită ca pe soția logodnicului. Moisi privește de «soție a deaproapelui» pe fata, care era logodită cu un bărbat (V Moisi, 22,²³⁻²⁴); iar în evanghelia Sfânta Fecioară, care era numai logodnica lui Iosif, este considerată ca «soția» lui, iar el «soțul» ei (Mat. I, ¹⁸⁻²⁰). — În canonul prezent înfracțiunea principală consistă în aceea, dacă cineva desonorează o fată liberă și o posedă cu violența; nu este încă vorbă despre răpire (*ἀρπαγή*), despre ceace tratează canoanele de mai târziu (27 sin. IV; 92 trul.; 30 Vas. c. M.). Răpirea formează chiar în sine impediment la căsătorie, în canoanul acesta însă este orânduit că respectivul, care violează o fată, este obligat să o ia de soție.

Canonul 68.

Dacă vreun episcop, sau presbiter, sau diacon ar primi dela cineva a doua hirotonie, să se caterisească și el și celce l-a hirotonit, fără numai dacă ar dovedi că de la eretici are hirotonia. Fiindcă ceice sunt botezați, sau hirotoniți de către unii ca aceștia, nu pot fi nici credincioși, nici clerici.

(46, 47 ap.; 8, 19 sin. I ec.; 4 sin. II ec.; 5 sin. III ec.; 8, 32 Laod.; 36, 48, 57, 68 Cartag.; 1, 3 Vas. c. M.).

— În canonul prezent este exprimată orânduirea canonică fundamentală despre hirotonie și anume că hirotonia săvârșită

¹) Canonul acesta al sinodului trulan a trecut în general în colecțiunile de legi greco-romane, în *Ecloga* lui Leon Isaurul și în *Prohironul* lui Constantin Copronimul (anul 741) și din aceste colecțiuni în *Cormicia* noastră (cap. 49, gr. 16. 11; cap. 48, gr. 39 - 68).

odată reglementar niciodată nu se mai poate repeta. Când este validă hirotonia (*χειροτονία*) și cine este chemat după canoane să săvârșască o astfel de hirotonie validă, aceștia am văzut la explicarea canoanelor 1 și 2 apost. Zonara în comentarul acestui canon arată cum se pot exprima diferite opinii despre aceasta, adică cum s'a putut întâmpla că unii după prima hirotonie administrată în chip valid cereau și a doua hirotonie și spune că aceasta era posibil deoparte, fiindcă respectivul găsea defecte la celce a săvârșit hirotonia primă; sau fiindcă de altă parte avea încredere specială față de un episcop și spera că, atunci când primește din nou hirotonia, se va împărtăși prin acest episcop de vreun dar mai mare al Duhului Sfânt și va fi sfințit mai mult; sau părăsind preoția, dacă se înapoia din nou la dânsa, credea că trebuie să se hirotonească din nou; sau în urma altor cauze oarecare¹⁾. Dar Balsamon adaugă la comentarul acestui canon că oricum s'ar întâmpla ca cineva să fie de două ori consacrat pentru unul și același grad ierarhic, să se caterisească și el și episcopul, carele, știind de hirotonia primă, l-a hirotonit din nou)²⁾. Așadară este necondiționat oprită repețirea hirotoniei pentru unul și același grad ierarhic, dacă hirotonia primă a fost reglementară³⁾. Canonul permite excepție numai atunci, dacă hirotonia primă a fost săvârșită de către un episcop *eretice*, fiindcă acest fel de hirotonie este nulă căci dupăcum, după dispoziția acestui canon, botezul eretic nu introduce pe om în Biserică, tot așa nici hirotonia eretică nu introduce pe respectivul în cler. Când cineva a trecut dela un eres la credința ortodoxă, dacă era vrednic de oficiul preoțesc, hirotonia totdeauna era repetată (19 sin. I ec.; 4 sin. II ec.; 5 sin. III ec.). Altcum tradiția Bisericii, atât în ce privește botezul cât și hirotonia săvârșită în vreo asociație eterodoxă, a avut totdeauna canonul său precis și fixat pe care hirotonie să o primească și pe care să nu o primească, și pe nii clerici, cari treceau la ortodoxie dela unele asociațiuni eterodoxe, îi recunoștea ca ațari și nu repeta asupra lor hirotonia, iar pe alții nu-i recunoștea, ci îi primea în calitate de laici.

¹⁾ Sint. At. II, 87.

²⁾ Sint. At. II, 88.

³⁾ „Nam baptismum“ — zice Cyprian (de ablut. ped. c. 17) — „repeti ecclesiasticae prohibent regulae, et semel sanctificatis nulla deinceps manus iterum consecrans praesumit accedere. Nemo sacros ordines semel datos iterum renovat“.

odată reglementar niciodată nu se mai poate repeta. Când este validă hirotonia (*χειροτονία*) și cine este chemat după canoane să săvârșască o astfel de hirotonie validă, aceștia am văzut la ex-

Opiniunea Bisericii ortodoxe, ce și-a format-o despre hiro-
nia eterodoxilor, am menționat-o la comentarul canonului 47 ap.
Momentul prim și cel mai însemnat este dacă în respectiva
asociațiune eterodoxă oare s'a păstrat continuitatea ierarhică,
ceea ce este prima condiție a preoției legale, fără de care nu
este și nici nu poate fi preoție legală. După aceasta a judecat
în general Biserica preoția tuturor asociațiilor, cari nu erau în
comunitate cu Biserica ecumenică, ținând seama de împrejurarea
cât au deviat respectivele asociații dela adevărurile fundamentale
ale Bisericii creștine — și pe preoții acelor asociații, în cari s'a
păstrat continuitatea apostolică și nu greșau împotriva adevărurilor
fundamentale ale creștinismului, îi primea în comunitatea sa ca pe
preoți legali fără de hirotonie nouă (8 sin. I ec.; 68 Cart.; 1 Vasilie
c. M.), iar pe preoții acelor asociații, în cari nu se găseau toate
acestea, îi primea ca pe laici de rând (19 sin. I ec.; 8 Laod). Tot
ca pe laici de rând îi primea pe acei preoți, cari nu făceau parte din
nici o comunitate eretică, dar cari au primit hirotonia dela astfel
de episcopi, cari au întrerupt legătura cu ierarhia legală (4, 6
sin. II ec.; 5 Antiohia; 6 Gangra). — În chestiunea aceasta alfa
este practica Bisericii ortodoxe față de preoția romano catolică
și alfa față de preoția protestantă. La protestanți preoția nu este
recunoscută ca instituție divină și ierarhia bisericească n'are existență
pe baza dreptului divin și din cauza aceasta, afară de toate
celelalte motive, Biserica ortodoxă nu recunoaște și nici nu poate
recunoaște la protestanți de preoți pe acele persoane, cari în-
deplinesc funcțiuni religioase. În privința preoției Bisericii romano
catolice Biserica ortodoxă se acomodează canonului I al sinodu-
lui constantinopolitan din anul 879, prin care s'a recunoscut le-
galitatea acestei preoții; și astăzi preotul romano catolic, dacă
vrea să treacă la Biserica ortodoxă ca și acolo să fie preot, se
primește conform ritualului prescris, dar nu se săvârșește asupra
lui nici un fel de funcțiune de hirotonie, ci se recunoaște hiro-
tonia, pe care a primit-o în Biserica romano catolică.¹⁾

¹⁾ Această dispoziție o găsim confirmată mai târziu la canoniștii
ortodocși. Vezi răspunsurile canonice 1 și 2 aale lui *Ioan din Citru* că-
tre arhiepiscopul Constantin Cabasila și răspunsurile canonice ale lui *Di-*
mitrie Komatinul (Sint. At. V, 403, 430) către acelaș Cabasila (Sint At.
V, 403,4). În opul Mitropolitului Mihail: „Biserica ortodoxă sârbească“
(Beograd, 1861, pag. 211—213) este tipărit ritualul bisericesc cum tre-

Canonul 69.

Dacă vreun episcop, sau presbiter, sau diacon, sau ipodiaton, sau citeș, sau cântăreș nu postește sfântul marele post al Paștilor, sau Mercurea, sau Vinerea, să se caterisească; fără numai dacă va fi împiedicat de slăbiciune trupească; iar dacă va fi laic, să se afurisească.

(29, 56, 89 frul.; 19 Gangra: 49, 50, 51, 52 Laod; 1 Dionisie Alex.; 15 Petru alex.; 8. 10 Timoteiu Alex.):

— Canonul acesta dispune că toți membrii Bisericii, fie clerici, fie laici, sunt obligați a posti postul cel mare (înainte de Paști) și Mercurea și Vinerea și anume cei dintâi sub pedeapsa caterisirii, iar ceilalți sub cea a afurisirii, afară de cazul când debilitatea fizică nu le permite aceasta. Prescripțiile referitoare la post se bazează pe Sfânta Scriptură. Origina postului derivă dela însuși Dumnezeu chiar din Biserica Testamentului vechiu (vezi: III Moisi. 16,²⁹⁻³¹; Neem. 9,^{1,18}; Ieremia 6,⁹ I Împ. 7,¹⁶; prof. Ioil 2,¹⁵; 3, 5—10).¹⁾ Iisus Hristos a sancționat postul prin exemplul său (Mat. 4,², Lc. 4,²) și acelaș lucru l-a recomandat și ucenicilor săi (Mat. 6,¹⁶⁻¹⁸; 9,¹⁴⁻¹⁵; 17,²¹; Lc. 2,³⁷; 5,^{33, 34, 35}). Apostolii lui Hristos se pregăteau pentru misiunea lor totdeauna prin post (Fapt. ap. 9,⁹; 13,²; 14,²³) și au orânduif postul pentru toți creștinii (I Cor. 7,⁵; II Cor. 6,⁴⁻⁵). Acelaș lucru îl găsim și în Așezămintele apostolice (V, 13). Postul este deci de origină divină. Scopul postului bisericesc este: a se smeri pe sine însuși înaintea lui Dumnezeu, a înfrâna deslănțuirea patimilor corporale, a se face apt pentru ade-vărata pocăință, pentru rugăciune, pentru serviciul divin și pentru alte datorii și pentru a dobândi prin rugăciune iertare dela

buc primit un cleric rom. cat. în rândul clerului Bisericii ortodoxe. Iar cum apreciază Biserica rom. cat. hirotonia săvârșită în Biserica ortodoxă vezi Nic. Nilles S. I. Symbolae ad illustrandam historiam ecclesiae orientalis (Oeniponte 1885, pag. 96—110), unde este citat unul dintre decretalele Sancti Officii emis în 29 Sept. anul 1666, prin care s'a dispus: „ordinatos a schismaticis (aceștia am fi noi noi ortodoosii) non esse reordinandos, sed tantum egerere dispensatione super irregularitate, juxta constitutionem Clementis VIII (p. 110).

¹⁾ Ioan Gurădeaur (în predica despre cartea I Moisi) și Vasile cel Mare (în predica I despre post) spun că Dumnezeu a întemeiat postul în raiu când a interzis celor dintâi oameni să mănânce din pomul oprit.

Dumnezeu.¹⁾ Postul patruzecimii sau postul cel mare al Paștilor totdeauna a fost observat riguros în Biserica întreagă, despre ceace oferă foarte multe mărturii istoria Bisericii;²⁾ tot astfel avem nenumărate mărturii despre aceea că în Biserică totdeauna a fost observat postul de *Mercuri și Vineri*.³⁾ Valsamon, comentând acest canon, dă atențiune excepțiilor, cari se abat dela prescripțiunile canonului referitoare la post, zicând: «Înainte de toate dispensează pe bolnavi, deoarece dacă le este permis a mânca pește, sunt vrednici de această indulgență. Dar nimănui nu-i este îngăduit, chiar dacă ar fi pe moarte, să mănânce carne Mercuria și Vinerea, cu excepția Mercurei și Vinerii după Paști și în altele când se permite din partea Bisericii. Excepțiază Mercurea și Vinerea din Săptămâna dinaintea Duminicii lăsatului de carne, tot așa Mercurea și Vinerea săptămânii brânzii și ale săptămânii după Paști; în aceste săptămâni postul este deslegat, deoarece în săp-

¹⁾ Așa scrie § 170 din cartea despre datoriile parohului (ediția citată pag. 219).

²⁾ Grigor. Naz. orat. 4 et 42. — Cyrill. Alex. de festis pasch. hom. 7 et 20. — Epiphani. expos. fidei et haer. LXXV. — Tertull. de jejun. c. 13, in Levit. hom. X. — Euseb. hist. eccl. V, 23., de vita Constant. III, 18. — Socrat. hist. eccl. V, 21. Vezi: Mărturisirea ortodoxă de credință, partea I răspunsul 88. — Deosebirea între Biserica de răsărit și cea de apus s'a referit numai la durata postului. Știm cu toți când se începe și când se sfârșește postul cel mare în Biserica ortodoxă (dar vezi: *Nov. Scrij.* II, cap. 9). La apus astăzi este în vigoare dispoziția următoare de observatio quadragesimae. „Quadragesima summa observatio est observanda, ut jejunium in ea (praeter dies Dominicas, qui de abstinentia substracti sunt, nisi quem infirmitas impedit, nullatenus solvatur, quia ipsi dies decimae sunt anni. A prima igitur Dominica Quadragesimae usque in Pascha Domini sex hebdomadae computantur, quarum videlicet dies quadraginta et duo fiunt, ex quibus dum sex Dominici dies abstinentiae subtrahuntur, non plus in abstinentia, quam triginti et sex dies remanent.. Sed ut sacer numerus quadraginta dierum adimpleatur, quem Salvator noster suo sacro jejunio consecravit, quatuor dies prioris hebdomadae ad supplementum quadraginta dierum tolluntur, id est, quarta feria, quae caput jejunii subnotatur, et quinta feria sequens, et sexta et sabbatum. Nisi enim istos dies quator superioribus triginta sex adjunxerimus, quadraginta dies in abstinentia non habemus. Jubemur etiam ab Omnipotenti Deo omnium bonorum nostrorum decimas dare“ (Decr. P. III, de consecr. dist. V. c. 16).

³⁾ Clemens Alex. Strom. lib. VII. — Origen. hom. X in Levit.; Tertull. de jejun. pag. 14 — Epiphani. haeres. LXXV n. 6 expos. fidei n. 22. Vezi Mărturisirea de credință ortodoxă, partea I, răspunsul 88.

Dumnezeu.¹⁾ Postul patruzecimii sau postul cel mare al Paștilor totdeauna a fost observat riguros în Biserica întreagă, despre ceace oferă foarte multe mărturii istoria Bisericii;²⁾ tot astfel avem nenumărate mărturii despre aceea că în Biserică totdeauna a fost observat postul de *Mercuri și Vineri*.³⁾ Valsamon, comentând acest canon, dă atențiune excepțiilor, cari se abat dela prescripțiunile canonului referitoare la post, zicând: «Înainte de toate dispensează pe bolnavi, deoarece dacă le este permis a mânca pește, sunt vrednici de această indulgență. Dar nimănui nu-i este îngăduit, chiar dacă ar fi pe moarte, să mănânce carne Mercuria și Vinerea, cu excepția Mercurei și Vinerii după Paști și în altele când se permite din partea Bisericii. Excepțiază Mercurea și Vinerea din Săptămâna dinaintea Duminicii lăsatului de carne, tot așa Mercurea și Vinerea săptămânii brânzii și ale săptămânii după Paști; în aceste săptămâni postul este deslegat, deoarece în săp-

tămânilor înainte de lăsatul de carne postesc Armenii din cauza Ninivitenilor, iar în săptămâna brânzei postesc riguros ereticii și tetradiții. Iar săptămâna după Paști este considerată ca ziua mare a Domnului și chiar din cauza aceasta în fiecare zi din această săptămână la mâncare se citește evanghelia învierii. Tot astfel exceptează Sâmbetele și Duminicile din postul patruzecimii (postul mare), deoarece după canonul 66 apostolic în aceste zile postul este deslegat. Iar dacă auzi despre deslegarea postului, nu crede că poți mânca carne, deoarece nimeni nu are voie să mănânce carne timp de patruzeci de zile, chiar de ar fi și pe moarte.»¹⁾ Fără a vorbi despre zilele de Miercuri și Vineri, Biserica a prescris afară de postul Paștilor încă: postul *Nașterii Domnului* (ἡ νηστεία τῶν Χριστογέννων), al *sf. Apostoli* (ἡ νηστεία τῶν ἁγίων Ἀποστόλων), al *Adormirii Născătoarei de Dumnezeu* (ἡ νηστεία τῆς κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου), ziua premergătoare Bobotezii, ziua Tăierii capului lui Ioan Botezătorul și ziua Înălțării Cinstitei Cruci.²⁾

Canonul 70.

Dacă vreun episcop, sau presbiter, sau diacon, sau oricare din catalogul clericilor ar posti împreună cu iudeii sau ar ținea sărbătorile cu dânșii sau ar primi dela dânșii darurile de sărbători, precum azime, sau ceva de acest fel, să se caterisească; iar de va fi laic, să se afurisească.

¹⁾ Sint. At II, 89. — Vezi canonul 218 în Nomocanonul de pe lângă Trebnicul mare și explicarea profesorului Pavlov la acelaș canon despre Mercurile și Vinerile, cari nu trebuiesc postite și anume aceste sunt: ale săptămânii după Paști, după Rusalii, din săptămâna lăsatului de carne și dacă Crăciunul și Boboteaza cade pe aceste zile. Compară Nov. Serij. II, cap. 9, §§ 12—17.

²⁾ Mărturisirea de credință ortodoxă, partea I, răsp. 88. Despre postul Crăciunului vezi Anastasiu Sinaitul, patriarhul Antiohiei „Despre cele patruzeci de zile“ (Sint At IV, 583); despre postul sf. Apostoli acelaș op al aceluiaș Anastasiu; despre postul Născ. de Dumnezeu la Nicon două scrieri despre aceasta (Sint. At. V, 589—591), la Anastasie din Cesarcia Palestinei (Sint. At V, 585—588) și în lucrarea citată alui Anastasie Sinaitul; despre postul din ziua Înălțării Crucii și a Tăierii capului în scrierile menționate ale lui Nicon și în epistolele pastorale, despre posturile anuale, ale lui Balsamon, patriarhul Antiohiei (Sint. At. IV, 565—579); vezi Nov. Serij. II, cap. 9, §§ 1, 10.

tămânilor înainte de lăsatul de carne postesc Armenii din cauza Ninivitenilor, iar în săptămâna brânzei postesc riguros ereticii și tetradiții. Iar săptămâna după Paști este considerată ca ziua mare a Domnului și chiar din cauza aceasta în fiecare zi din această săptămână la mâncare se citește evanghelia învierii. Tot

(7, 64, 71 ap.; 11 trul.; 1 Antiohia; 29, 37, 38 Laod.; 51 73, 106 Cartag.).

— Deja prin canonul 7 și 64 apost. s'a interzis creștinilor comunitatea religioasă cu iudeii. In canonul prezent se confirmă această interdicere și se pedepsește cu caterisire slujitorul bisericesc și cel sacramental, iar cu oprire dela sfânta împărtășanie laicul, care ar îndrăzni să țină posturile iudaice, să sârbeze sărbătorile lor sau celce ar primi darurile de sărbători ale iudeilor. Aceasta precum și orice comuniune religioasă cu iudeii a fost sever interzisă creștinilor de către Apostoli în toate epistolele lor, iar canoanele apostolești exprimă numai în formă de lege această oprire. Prin acest canon în special este condamnată indolența religioasă, fiindcă aceasta se putea observa la unii credincioși, ba chiar și la unele persoane sfințite. Fără a părăsi credința lor religioasă, unii accentuau oarecare toleranță religioasă de nemotivat față de prescripțiunile religioase iudaice, precum și indiferentism față de prescripțiunile religiei lor proprii și țineau sărbătorile și posteau împreună cu iudeii și împărțeau cu dânșii și darurile iudaice de sărbători, cum era aceasta obiceiul la iudei (Estir 9,10-22). Zonara, la explicarea acestui canon, zice că, făcând aceasta, deși nu erau una cu iudeii în credință, totuș dădeau altora prilej de sminteală și provocau față de sine bănuiala că cinșesc ceremoniile religioase ale iudeilor; și afară de aceasta ei înșiși devin necurați printr'o astfel de comuniune cu iudeii, cărora Dumnezeu încă înainte de uciderea lui Hristos le-a zis prin profeți: Sufletul meu este mânios pe posturile și pe sărbătorile voastre (Isaia 1,14).¹⁾ Despre darurile iudaice de sărbători și în special despre primirea azimei de către creștini dela iudei, Balsamon observă la explicarea acestui canon că mulți conchid din acest canon că prin aceasta sunt rușinați ceice săvârșesc sfânta jertfă cu azimă, deoarece dacă sunt pedepsiți cu caterisire și cu afurisire ceice gustă din azimile dela sărbătorile iudaice, apoi la ce fel de dispreț și de pedeapsă trebuie să fie supus celce jertfește cu azimă ca corp al Domnului și săvârșește pasca cu azimă, întocmai ca iudeii.²⁾

¹⁾ Sint. At. II, 90.

²⁾ Sint. At. II, 91. La întrebarea arhiep.-lui Constantin Cavasila despre azimă, cu care săvârșesc liturghia romano catoliciei, răspunde arhiep. bulgar *Dimitrie Komatin*, referindu-se la acest canon apost. (Sint. At.

Canonul 71.

Dacă vreun creștin ar duce untdelemn la templul păgânilor sau la sinagoga iudeilor, la sărbătorile lor, sau lumânări ar aprinde, să se afurisească.

(7, 64, 70 ap.; 11, 94 trul.; 7, 24 Ancira; 1 Antiohia; 29, 37, 38, 39 Laod.; 21 Cartag.).

— Acest canon este complectarea canonului 70 ap. Apost. Pavel învață lămurit că nu poate fi nici o comunitate între lege și ilegalitate, între lumină și întunecare, între credincios și necredincios (II Cor. 6,14-15). Despre condamnarea comuniunii religioase a creștinilor cu iudeii s'a vorbit suficient la comentariile canoanelor 6, 64 și 70 apost. Și dacă creștinii nu pot avea nici o comunitate religioasă cu iudeii, cari cel puțin cinstesc pe Moisi și pe prooroci și sunt membrii ai Bisericii Testamentului vechiu, cu atât mai puțin pot avea comunitate religioasă cu păgânii, cari nu cunosc pe Dumnezeu. Prin urmare canonul prezent dispune afurisirea fiecărui creștin, carele aduce jertfe religioase în locurile, pe cari păgânii le țin de locuri sfinte și când păgânii țin sărbătorile lor și în semn de evlavie dăruiește acestor locuri sfinte unt de lemn și lumânări. Templul păgân, ne mai vorbind despre învățătura păgână, care se propagă acolo și care nu putea avea nici o comunitate cu învățătura creștină, era centrul tuturor imoralităților ce numai se pot închipui. Cultul Afroditei, care era cel mai predilect și cel mai imoral în timpul apariției creștinismului, oferă icoana cea mai curată despre ceea ce era templul păgân, în care se săvârșa acest cult. Orgiile cele mai mari însoțeau în temple cele mai mari sărbători păgâne ca de pildă a lui Demeter și Eleusius. Curtezanul Lucian amintește un rușinos imn de glori-ficare a pederastiei ca pe o cuvântare, ce se poate auzi în temple din prilejul sărbătorilor mari. Tinerimea nevinovată asculta în temple ca învățături religioase tot ceea ce era mai urât și mai scârbos dintre voluptățile sexuale. Deoarece voluptatea sexuală era o parte componentă a cultului, nimeni nu șovăia de a se folosi de temple spre a satisface acestor pofte sexuale. Templele erau mai ales locul intrigilor amoroase, iar locurile doasnice ale

V, 430—434). Compară lucrarea mea: „Cyril și Metodiu și adevărul ortodoxiei“ (Zdeno, 1981) și în special partea dreptului de a se căsători cu

Canonul 71.

Dacă vreun creștin ar duce untdelemn la templul păgânilor sau la sinagoga iudeilor, la sărbătorile lor, sau

templelor erau locul mulțumirii pofțelor sexuale. Minuciu Felix zice că în templele păgâne s'a dezvoltat cu mult mai liber orgiile sexuale decât în casele de toleranță. Și este bine cunoscut ce rol avea vinul mai ales la sărbătorile lui Dionisiu, cu care ocaziune acela era considerat mai cu seamă ca făptuitor de fapte plăcute divinității, care se îmbăta mai bine.¹⁾ După acestea se poate înțelege cum se înfățișau templele păgâne și cum se sărbătoreau sărbătorile păgâne și cât de condamabil era creștinul, carele era în stare să intre în comuniune religioasă cu păgânii și cât de justă era pedepsirea cu caterisire a acestor fel de creștini. Despre aceasta mai pe larg vorbesc Așezămintele apostolice (II, 61, 62).

Canonul 72.

Dacă vre un cleric, sau laic ar lua din sfânta Biserică ceară sau unt de lemn, să se afurisească, și să restituie încincit după cecece a luat.

(25, 33 73 ap.; 25 Antioh.; 10 sin. I-II; 8 Grigorie Nis.).

— Canonul 25 ap. vorbește despre fețele sfințite, cari fură ceva, ce este proprietatea altei persoane și despre pedepsele, la care sunt supuși aceștia. În canonul prezent este vorba despre altfel de furt, despre furarea obiectelor, cari formează proprietatea Bisericii deci a obiectelor sfinte și prin urmare furtul de astfel de obiecte se numește *εσροσολία* (sacrilegium) și se pedepsește riguros și anume cu excludere din Biserică, fără considerare dacă furtul a fost comis de un cleric sau de un laic și vinovatul trebuie să înapoieze încincit ceecece a furat. — În canonul acesta se menționează separat ceara și untul de lemn, pe care cineva le fură din Biserică. Imprejurarea că Apostolii țineau până seara târziu adunările sfinte (Fapt. ap. 20₇₋₈) mărturisește că încă pe timpurile Apostolilor se folosea ceara și untul de lemn pentru luminarea localurilor, unde se ținea serviciul divin; despre aceasta mărturiseșc și Constituțiile apostolice (V, 19; VIII, 5)²⁾ Ceara și untul de lemn le dăruiau bisericii de obicei credincoși

¹⁾ Arnob. IV, 34—35; August. de civit. Dei, VI, 8; Lactan. VI, 20; Tertull. apolog. pag. 15; de cul. foem. pag. 11; Minucius Fel. Octav. pag. 25; Clement Alex. Strom. lib VII; Origen. contra Cels. III, 3; Gregor. Naz. orat. IV; Euseb. hist. eccl. VIII, 11; Sozom. hist. eccl. I, 7; Theodoret. hist. eccl. II, 3, 3; III, 21—22; Rufin. hist. eccl. II, 12—14.

²⁾ Vezi: Tertul. de corona mil. pag. 3; Euseb. hist. eccl. VI, 9.

din evlavie, ca danii pentru biserică și deveneau proprietatea bisericii și, fără considerare la intenție, deveneau obiecte sfințite chiar prin aceea că au fost prezentate în biserică (*ἡ γὰρ πρὸς τὸν τοῦ θεοῦ ναὸν παραγωγή τούτων, ἀγιάζει αὐτά*), zice Zonara la comentariul canonului 73 apost.¹⁾ Despre furarea obiectelor sfințite din biserică fac amintire Părinții bisericești din cele mai vechi timpuri.²⁾ În secolul al IX-lea sinodul din Constantinopol numit I-II-lea a găsit cu cale să înăsprească prin canonul său al 10-lea pedeapsa pentru ierosilie.

Canonul 73.

Vas de aur, sau de argint, sfințit, sau pânză nimeni să nu-și mai însușască spre folosire acasă, căci este potrivnic legilor; iar de se va prinde cineva, să se pedepsească cu afurisire.

(25, 38, 72 apost.; 10 sin. I-II; 8 Grigor. Nis.; 2 Cyrill Alex.).

— Canonul prezent este în conexiune cu canonul 72 ap. și dispune să se afurisească celce-și însușește ceva din averea Bisericii spre întrebuițarea sa acasă, numind această faptă ilegală (*παράνομον*). Obiectele, despre cari se face amintire în acest canon, au fost menite pentru jertfa euharistică, au fost sfințite și erau păstrate în biserică totdeauna într'un loc special, care loc mai târziu s'a numit *σκευοφυλακεῖον*³⁾ și prin urmare folosirea acestor obiecte sfințite afară de biserică și întrebuițarea lor pentru scopuri casnice echivala cu profanarea celor sfinte și era considerată sacrilegiu (*ἱεροσυλία*); și din cauza aceasta este supus unei pedepse atât de severe celce comite astfel de sacrilegiu.— Alți cum din timpurile cele mai vechi ale Bisericii sunt exemple că unii dintre episcopi duceau din biserică tot ceea ce era mai prețios, chiar și odoarele sfinte și le transformau în bani, când cerea necesitatea de a sătura pe cei flămânzi și de a răscumpăra pe cei din prinsoare⁴⁾. Aceste sunt fapte de caritate, pe care

¹⁾ Sint. At. II, 93.

²⁾ Compară între altele: Athanasii epist. ad. Orthodoxos.

³⁾ Vezi actele sinodului constantinopolitan din 681 (Harduin. III, 1201).

⁴⁾ Compară Augustin, Posidon v. A. pag. 24; Ambros., de offic. I, 28; Socrat. hist. eocl. VII, 21.

bisericii și, iara considerare la intenție, deveneau obiecte sfințite chiar prin aceea că au fost prezentate în biserică (*ἡ γὰρ πρὸς τὸν τοῦ θεοῦ ναὸν παραγωγή τούτων, ἀγιάζει αὐτά*), zice Zonara la comentariul canonului 73 apost.¹⁾ Despre furarea obiectelor sfințite din biserică fac amintire Părinții bisericești din cele mai vechi timpuri.²⁾ În secolul al IX-lea sinodul din Constantinopol numit

însuși Dumnezeu le-a orânduit și la aceste fapte nu se poate și nici nu-i permis a aplica dispoziția acestui canon ap. și a altor asemenea canoane.

Canonul 74.

Dacă episcopul va fi acuzat pentru ceva de către oameni vrednici de credință, trebuie să se cheme de către episcopi, și dacă se va prezenta și va mărturisi, sau se va dovedi, să se hotărască pedeapsa. Iar dacă chemat fiind, nu va da ascultare, să se cheme și a doua oră, trimițându-se la el doi episcopi. Iar dacă nici așa nu va asculta, să se cheme și a treia oră, trimițându-se iarăși doi episcopi la dânsul. Iar dacă și așa, purtându-se cu dispreț, nu se va prezenta, sinodul să hotărască asupra lui cum va socoti, ca să nu creadă că, fugind de judecată, va avea folos.

(34. 37, 75 ap.; 6 sin. II ec.; 9, 17, 19, 21 sin. IV ec.; 8 trul.; 14, 15, 29 Anjiohia; 40 Laod.; 4 Sardica; 8, 10, 11, 12, 15, 18, 19, 59, 104, 107, 128, 129, 130, 132 Cart.; 13 sin. I-II; 9 Teofil Alex.).

— Judecata bisericească propriamente este expresia plinitudinei puterii, pe care Iisus Hristos a dat-o Bisericii sale (Mat. 18, 15-17) și autoritatea bisericească cercetează și judecă pe această bază în limitele competenței sale bisericești activitatea fiecărui membru al Bisericii. Prin urmare reprezentanții legitimi de toldeauna și instrumentele nemijlocite ale judecății bisericești sunt deținătorii plinitudinei puterii bisericești și anume căpeteniile bisericești și conducătorii Bisericii. Dreptul lor de a judeca în chestiunile bisericești derivă din puterea lor de păstorire sfântă, pe care o posed în Biserică pe temeiu divin. Și că această putere cu dreptul de a judeca s'a exercitat todeauna în Biserică lui Hristos pe baza autorizației date Bisericii de Iisus Hristos, o mărturisesc în prima linie epistolele Ap.-lui Pavel adresate lui Timoteiu și Tit, din cari se vede lămurit că Timotei și Tit în calitate de căpetenii și cărmuitori ai Bisericilor respective, așa dar ca episcopi, primul în Efes, iar al doilea în Creta aveau dela început, împreună cu dreptul suprem de supraveghere și dreptul de judecată asupra tuturor, celorce erau

încredințași îngrijirii lor de păstori și separat asupra clerului subordonat lor și că dânsii exercitau această supraveghere și judecată conform dreptului divin bazat pe canoanele din vigoare.

Așadară *episcopii* sunt deținătorii supremi al oficiului judecătoresc în Biserică. Intemeietorul Bisericii, predând Apostolilor dreptul de a judeca pe «frați», a arătat că dreptul de judecată în Biserică poate trece numai asupra persoanelor, cari sunt urmașii Apostolilor, așadară asupra episcopilor. Din cauza aceasta canoanele vorbesc *numai* despre episcopi ca despre judecători în toate chestiunile controversate dintre membrii Bisericii (5 sin. I ec.); și canoanele recunosc puterea aceasta atât de deplin și de exclusiv, încât pedepsesc cu pedeapsă aspră pe oricine ar ocoli pe episcopul competent și s'ar adresa la altă judecătorie (6 sin. II ec.; 15, 104 Cart.) și numesc ilegală și fără valoare orice judecătorie, pe care ar constitui-o oricine în Biserică independent de episcop. (can. 13 sin. I-II; 10, 11 Cart.). Episcopii exercită această putere sau *personal* în eparhia lor, când este vorba de clerul sau turma subordonate lor (8 sin. IV ec.; 15 Cart.) sau *sinodaliter* dacă este vorba de o chestiune care trece peste competența jurisdicției eparhiale sau când este a se judeca un episcop (37 ap.). Despre dreptul personal de judecată al episcopilor se vorbește la comentariile canoanelor sinodului dela Cartagina. In canonul acesta (74 ap.) este vorba despre judecata asupra episcopilor înșiși.

Procedura judecătorească bisericească a fost organizată abia mai târziu, când Biserica a intrat în relații cu Statul.¹⁾ In canonul acesta se înfățișează procedura judecătorească cea mai veche și cea mai simplă, deși găsim într'insa în general atât elementele procedurii judecătorești cuprinse în dreptul civil roman precum și elementele cuprinse în procedura judecătorească a Bisericii deplin dezvoltată în epoca de mai târziu. În primul rând se vorbește despre *acuză* și adică în mod valid numai acela putea ridica acuză contra unui episcop, care era persoană vrednică de încredere (*παρα ἁγιοπύτων ἀνδράπων*) și firește celce este de religie ortodoxă (6 sin. II. ec.). Și Constituțiunile apostolice prescriu (II, 37, 46, 49) ca acuzatorul să fie o persoană, care se bucură de încredere, apoi aceasta se cuprinde și în firea jude-

¹⁾ Despre procedura judecătorească romană veche, vezi: G. F. Puchte *Cursus der Institutionen* (Leipzig, 1856—1857), II, 78 fg.

cătoriei legale ordinare. Este vorbă mai departe despre *citarea* la judecătorie și în privința aceasta se prescrie cu totul alte dispoziții, decât cele de cari în general erau în vigoare. În canoanele de mai târziu se menționează că mitropolitul competent citea pe episcop înaintea sinodului prin gramată și și aceasta o făcea numai odată (20 Antiohia; 40 Laod.); în acest canon însă se zice că episcopul acuzat se poate cita chiar și de trei ori, dacă nu vrea să satisfacă citației dintâi și celei de a doua oară și nu prin gramată, ci trebuie să meargă dela sinod la dânsul doi episcopi personal să-l citeze. Citarea în acest fel în fața judecătoriei a episcopului acuzat era în uz probabil din cauza ca să se păstreze demnitatea și libertatea unor episcopi și felul acesta de citare îl vedem și la sinoadele ecumenice dela Efes și Calcedon, când a trebuit să se condamne Nestoriu și Dioscur.¹⁾ În fine în acest canon se vorbește și despre *sentința* pronunțată de judecătorie respective de către sinodul episcopesc, fără considerare dacă episcopul respectiv nu voia să se prezinte înaintea judecătoriei nici chiar după a treia citare. La acest fel de sentință, deoarece numai partea acuzatoare era prezentă, judecătoria era silită prin încăpăținarea acuzatului și ca acela să nu fie de credința că ar avea vreun folos dacă nu se prezintă înaintea judecătoriei, după cum o spune aceasta canonul. După textul acestui canon sentința aceasta era *definitivă* fiindcă nu este vorba despre dreptul de apel la vreo instanță judecătorească superioară, în fața căreia acuzatul ar putea expune cauza sa și ar putea cere altă sentință. Din aceasta trebuie să conchidem că acest canon prescrie o normă generală pentru toate cazurile, iar nu numai pentru așa numita sentință în contumație, ceace poate că ar rezulta din citarea de trei ori a acuzatului înaintea judecătoriei. Despre instanțe judecătorești superioare se face amintire numai mai târziu la sinodul din Antiohia (can. 14), al II-lea ec. (can. 6) și la alte sinoade, despre ceace vom vorbi numai la explicarea canoanelor respective.²⁾

¹⁾ Vezi Actele sinoadelor ecumenice apărută în traducere rusească în ediția Academiei spirituale din Kazan (Kazan, 1859—1873, tom. 7), I. 696; III, 561, 564. (În viitor vom cita lucrarea aceasta A. S. E. (Activitatea sinoadelor ecumenice).)

²⁾ Compară: W. Möllitor, Ueber canonisches Gerichtsverfahren gegen Cleriker, Mainz, 1856; Ios. Fessler, Der canonische Process nach seinen positiven Grundlagen und seiner ältesten histor. Entwicklung in der vor-

Canonul 75.

La mărturia împotriva episcopului să nu se primească ereticul, dar nici numai un singur credincios, căci prin gura a doi sau trei martori se va statornici orice cuvânt [Mat. XVIII, 16].

(2 sin. I ecum.; 6 sin. II ecum.; 59, 131, 132 Cart.; 9 Teofil Alex.).

— Canonul prezent este complectarea canonului 74 ap. In acela se vorbește de acuzatorul unui episcop, despre citarea acestuia la judecată și despre sentința judecătorească; iar în acest canon se vorbește despre *martori* la desbaterea judecătorească în privința unui episcop acuzat. Canonul interzice ca ereticii să poată face depoziiție contra episcopului și anume din cauză că ereticii, ca inamicii declarați ai Bisericii ortodoxe, ai credinței și ai învățături bisericești, nu ar fi în stare de a face obiectiv depoziiție împotriva slujitorilor Bisericii ortodoxe. Altcum ca ereticii să fie excluși dela depunerea mărturiei, acuza trebuia să se refere la chestiuni bisericești, deoarece în chestiuni ne-bisericești, așadară în celece sunt de competența jurisdicției civile, era permis și ereticilor să facă depoziiție în fața judecătorilor civile chiar și contra episcopilor (6 sin. II ec.). Afară de eretici, cari nu pot mărturisi în chestiuni bisericești împotriva episcopului, canonul exclude posibilitatea ca numai un singur martor să facă depoziiție. Grija Bisericii de a putea obține sentință dreaptă și obiectivă a pretins ca judecata să nu se poată baza numai pe mărturisirea unui singur om, chiar și dacă acesta avea cea mai riguroasă credință ortodoxă și chiar dacă era vrednic de cea mai mare încredere. Nu era primită nici mărturia unui singur episcop, dacă nu era confirmată și de o altă persoană deamă de încredere (132 Cart.). După porunca Testamentului nou (Mat. 18₁₆; I Tim. 5₉), care se accentua și în Biserica Testamentului vechiu, (V Mpsi, 19, 15) autoritatea bisericească cerea totdeauna ca măcar

justinianische Periode. Wien, 1860; N. München: Das canonische Gerichtsverfahren und Strafrecht, 2 Bde. Köln und Neusz. 1865; H. Kellner Das Busz — und Strafverfahren gegen Kleriker in der sechs ersten christl. Jahrhunderten. Trier, 1863; Dr P. Hinschius: Das Kirchenrecht der katholiken und Protestanten, IV, 690 fg.; V, 1 fg.; toiașa E. Zahariae v. Lingenthal: Geschichte des griechisch römischen Rechts, II. Aufl. Berlin, 1877, S. 368 fg.

Canonul 75.

La mărturia împotriva episcopului să nu se primească ereticul, dar nici numai un singur credincios, căci prin gura a doi sau trei martori se va statornici orice

trei și cel mai puțin doi martori să fie prezenți, cari fac depoziție uniformă și numai astfel se putea pronunța sentința.¹⁾ Despre calitățile de alte feluri ale martorilor, cari se pot admite în chip valid în fața forurilor judecătorești, vom vorbi la comentarul can. 131 Cart. și al celorlalte canoane pararele.

Canonul 76.

Nu se cuvine episcopului a hirotoni la demnitatea episcopatului pe cine voiește, făcând dar fratelui, sau fiului sau altei rude, căci nu este cu dreptate a pune moștenitori la episcopie, dăruind ale lui Dumnezeu din afecțiune omenească, deoarece nu trebuie să supună Biserica lui Dumnezeu moștenitorilor. Iar de va face cineva aceasta, hirotonia să rămână nulă, și el să se pedepsească cu afurisire.

(1, 30 apost.; 4 sin. I ecum.; 3 sin. VII ecum.; 19, 23 Antiohia; 22, 49 Cart.).

— Canonul prezent interzice episcopului ca, părăsindu-și scaunul episcopesc propriu, să numiască succesori pentru demnitatea sa pe cineva dintre rudeniile sale și ca din afecțiune omenească să dăruiască în mod arbitrar ceea ce numai Dumnezeu poate da și pedepsește cu afurisire adică lipsește de scaunul episcopesc și oprește dela serviciul divin pe fiecare episcop, carele ar comite aceasta, iar actul însuși îl consideră nul. Opreliștea aceasta, întocmai ca și temelul ei, se bazează pe Sfânta Scriptură. Iisus Hristos a ales pe propoveditorii evangheliei nu dintre rudele sale, ci dintre persoane cu totul streine și totdeauna ținând seamă de interese superioare, fiindcă Duhul Sfânt pune pe episcop să păstorească Biserica Domnului Dumnezeu (Fapt. ap. 20₂₈), și deoarece Domnul așază diferite slujbe în Biserică (I Cor. 12₁₅₋₂₈); deoarece aceste slujbe nu pot fi obiecte ale vreunei moșteniri cari să treacă dela tată la fiu sau la alte rudeni. În Biserica primară aceasta s'a socotit de adevăr fundamental, pe care toți l-au respectat cu rigurositatea cea mai mare; și în istoria Bisericii vechi nu avem vre-un exemplu mai de valoare că fiul ar fi moștenit dela tatăl său scaunul episco-

¹⁾ Despre martori după dreptul roman, vezi: Puchta: a. a. o. II, 197 fq. 269 fg.

pesc. De exemplu Grigorie Nazianzeanul, carele ca presbiter ajuta pe bătrânul său tată, episcop, după moartea tatălui său mai bine a primit episcopatul micii localități Sasima, decât să moștenească scaunul episcopesc al tatălui său, numai spre a face să dispară dela sine chiar și cea mai depărtată umbră de moștenire a slujbei, cu toate că mai târziu a fost nevoit să primească episcopatul din Nazianz.¹⁾ Aceasta s'a întâmplat în socolul al IV-lea; dar este de presupus că deja pe timpul emiterii acestor canoane a început să se înstăpânească între unii episcopi acest rău și că respectivii nizuiau să transmită scaunele lor episcopesci unora dintre rudeni, deci că deja în acele timpuri s'au ivit germeii *nepotismului*, cari mai târziu au primit o întindere atât de largă îndeosebi la apus. Aceasta a trebuit să fie motivul emiterii acestui canon ap. Severitatea pedepsei, orânduită împotriva celorce călcau dispozițiile acestui canon, se explică prin aceea că prin acest fel de fapte se viola Sfânta Scriptură, se viola norma generală bisericească, după care numai acela putea fi episcop, carele era ales de către sinodul episcopesc (4 sin. I ecum.; 19 Antiohia; 49 Cart.). Canonul consideră nulă (*ἀκυρος*) această procedură din motivul menționat; dar ea trebuie să se considere nulă și din motivul, fiindcă aici ocuparea scaunului episcopesc de către succesori prin moștenire este luată în sens de hirotonie (*χειροτονία*), adică de chemarea darului Duhului Sfânt asupra persoanei respective, dar chemarea darului Duhului Sfânt asupra cuiva spre a putea fi episcop, cu alte cuvinte a pune episcop sau, întrebuițând cuvintele canonului, a hirotoni pe cineva întru episcop, poate să o facă numai trei sau cel puțin doi episcopi (1 ap.), dar niciodată un episcop singur.

Prin canonul acesta este interzis episcopului să transmită demnitatea sa episcopescă ca moștenire cuiva dintre rudeniile sale; dar este oprit și ca episcopul să pună (*καθιστᾶν*) pe oricare altcineva succesori în scaunul său episcopesc — dar despre aceasta vezi comentariul can.-lui 23 al sinodului din Antiohia.

Canonul 77.

Dacă cineva va fi vătămat la ochiu sau rănit la picior, dar ar fi vrednic de episcopie, să se facă; căci

¹⁾ Gregor. Naz. carm. de viața sa.

nu defectul trupului îl spurcă pe el, ci necurățenia sufletului.

(22, 23, 25, 29, 78, 80 ap; 2, 9, 10 sin. I ec.; 2 sin. IV ec.; 10, 22, 23 trul.; 4, 5, 15, 19 sin. VII ec.; 1, 9 Neoces.; 4, 12 Laod.; 5, 15, 16, 45, 63 Cart.; 8 sin. I-II; 61, 64, 82, 90 Vas. c. M.; 5, 6 Grig. Nis.).

Canonul 78.

Iar surd fiind și orb, să nu se facă episcop; nu pentru că ar fi spurcat, ci ca să nu se împiedice cele bisericesti.

(22, 23, 25, 29, 77, 80 ap.; 2, 9, 10 sin. I ec.; 2 sin. IV ec.; 10, 22, 23 trul.; 4, 5, 15, 19 sin. VII ec.; 4, 12 Laod.; 5, 15, 16, 45, 63 Cart.; 8 sin. I-II; 61, 64, 82, 90 Vas. c. M.; 5, 6 Grig. Nis.).

— La multe canoane am văzut că Biserica era foarte severă în aprecierea *calităților morale*, prin care trebuia să se distingă oricine doria să ocupe o slujbă preoțească și dacă îi lipsea numai una dintre calitățile morale, nu-l primea în cler (vezi canoanele pararele citate mai sus). Dar pe cât de severă era Biserica în această privință, atât de conciliantă era cu privire la eventualele defecte *fisice* ale candidaților de preoție. În privința aceasta Biserica Testamentului nou diferă cu totul de dispozițiile Bisericii Testamentului vechiu. În cartea a III-a a lui Moisi citim cuvântul Domnului către Moisi ca să spună lui Aaron celce din seminția lui ar avea din generație în generație defect corporal, acela să nu aducă jertfă Dumezeului lui, deoarece cel ce are defect nu trebuie să jertfească, nici cel orb, nici cel șchiop, nici cel cu defect la nas, nici cel ce are ureche vătămată, nici a cărui mână sau picior este frânt, nici cel ghebos, nici cel ce are albeață la ochi, nici cel râios, nici cel cu pete sau pecingine pe corp, și preotul din seminția lui Aaron, care are ceva defect corporal să nu se apropie pentru a aduce jertfă lui Dumnezeu, deoarece este defectuos și să nu se apropie pentru a prezenta darurile dumnezeesti (21₁₇₋₂₁). Temeiul pentru acest fel de dispoziție l-a dat împrejurarea că preotul era considerat ca reprezentant al Domnului și dupăcum Domnul este fără defect, așa și preotul trebuia să fie fără defect în cele exterioare; mai departe a servit de temei tendința generală a Testamentului vechiu ca ser-

nu defectul trupului îl spurcă pe el, ci necurățenia su-

viciul divin să fie în cele externe cât mai frumos, mai ordonat și mai curat, ca omul să învețe pe calea aceasta curățenie și ordine sufletească. Creștinismul dimpotrivă recunoaște numai un singur reprezentant al lui Dumnezeu, dar pe cel mai perfect, pe Iisus Hristos, iar în preoți vede pe slujitorii lui Hristos, cari prin puterea cuvântului și a sufletului trebuie să sfințească interior pe oameni și să-i pregătească pentru viața eternă. Avându-se acestea în vedere, exteriorul preotului este lucru secundar, cu excepția cazului când defectul corporal l-ar împiedica de a săvârși liber și reglementar funcțiunea sa preoțească. Din cauza aceasta canoanele acestea (77 și 78) normează că dacă cineva are ochiu vătămat (*ἀνάπηρος ἢ τὸν ὀφθαλμὸν*) sau este rănit la un picior (*τὸ σκέλος πεπληγμένος*), dar calitățile sufletești îl fac vrednic, are voie deplină să fie episcop, deoarece nu defectele fizice, ci cele morale spurcă pe om, după cum zice can. 77. Dimpotrivă celce este surd sau mut nu poate fi episcop și anume nu de aceea, fiindcă în urma acestui fel de defect corporal ar fi spurcat, ci fiindcă din cauza defectului său ar fi piedică în mersul regulat al afacerilor bisericești.—

Balsamon la explicarea acestui canon foarte practic și la locul cuvenit pune întrebarea: dacă cineva după ce a intrat în preoție orbește sau muște sau contractează alt defect corporal, care îl împiedică de a purta slujbă preoțească, oare unul ca acesta trebuie exclus din oficiul său preoțesc în temeiul legii vechi? și răspunde imediat: la nici un caz, deoarece ar fi lucru fără de inimă (*ἀσυμπαθές*) și cu totul străin de concepția clară apostolească a osândii și considera de nevrednic pe un astfel de om, care chiar în urma neputințelor sale este vrednic de milă. Și mulți arhieri, ierei și diaconi, cari au pierdut lumina ochilor sau au ajuns jertfele vreunui morb incurabil și cari din cauza aceasta nu erau mai mult în situația de a îndeplini orice fel de funcțiune preoțească, totuși pentru aceasta nu au fost excluși din cinul preoțesc pentru toată viața lor. Acestora nu li s'a dat o sferă nouă de activitate (*ἀρχὴν νέαν*), dar li s'a lăsat totdeauna pe care o aveau înainte de morbul lor.¹⁾

¹⁾ Sint. At. II, 101; Comparați răspunsul 26 canonic al aceluiași Balsamon la întrebarea patriarhului Marcu din Alexandria referitor la can. 77 ap. (Sint. At. IV, 467—468).

viciul divin să fie în cele externe cât mai frumos, mai ordonat și mai curat, ca omul să învețe pe calea aceasta curățenie și ordine sufletească. Creștinismul dimpotrivă recunoaște numai un singur reprezentant al lui Dumnezeu, dar pe cel mai perfect, pe Iisus Hristos, iar în preoți vede pe slujitorii lui Hristos, cari prin puterea cuvântului și a sufletului trebuie să sfințească

Canonul 79.

Dacă are cineva demon, să nu se facă cleric; dar nici cu cei credincioși să nu se roage împreună; iar curățindu-se să se primească; și dacă va fi vrednic să se facă.¹⁾

(60 trul.; 2, 3, 4, 14 Timoteiu Alex.).

— Balsamon arată temeiul canonului prezent la comentarul acestui canon: «Cel cuprins de demoni (*δαίμονιζόμενος*) este lipsit de rațiune și de voință și de aceea acest canon interzice primirea lui în cler și la rugăciune comună cu credincioșii ca să nu comită ceva rău sau necuviincios și ca să nu turbure poporul lui Dumnezeu și să împiedice serviciul divin prin zgomot demonic. Dar dacă-și vine în fire și se găsește vrednic, poate fi primit și în cler. Deși canonul 3 al lui Timoteiu, patriarhul Alexandriei, zice că cel cuprins de demoni trebuie să se împărtășască și de Sfintele Taine, totuși canonul acesta nu stă în contradicție cu can. 79, deoarece primul se referă la acel fel de demoniaci, cari în răstimpurile, când revin la mintea sănătoasă, cunosc misterul tainelor divine (*ἀγισμμάτων*), iar acesta (79 ap.) vorbește despre omul demoniac în mod permanent. Altcum acest canon apostolic se poate referi și se și referă la astfel de demoniaci, cari câteodată au clipe limpezi, deoarece aceștia nu pot fi primiți în cler, ca nu cumva în momentul atacului preoția să fie expusă batjocurei și ca nu cumva să se pronunțe vreo hulă împotriva lui Dumnezeu.»²⁾ Intre altele acest canon ap. se referă și la ceice suferă de epilepsie cronică, deoarece în clipa când îi apucă atacul se poate întâmpla, cum zice Balsamon, ca preoția să se facă de batjocură și să se pronunțe vreo hulă împotriva lui Dumnezeu, ne mai vorbind despre aceea, că, dacă respectivul este deja membru al clerului și atacul îl apucă când săvârșește sf. liturghie, se poate întâmpla să expună primejdiei Sfânta Taină.³⁾

¹⁾ cleric (N. Tr.).

²⁾ Sint. At. II, 102.

³⁾ Compară: Sintagma lui Vlastar, J, 1 (Sint. At. VI, 202—204.)

Canonul 80.

Celce a venit din viață păgânească și s'a botezat, sau din viață păcătoasă, nu este cu dreptate a se face îndată episcop; fiindcă este lucru nedrept să fie altora învățător celce încă nu s'a dovedit la încercare; fără numai de se va face aceasta prin harul dumnezeesc.

(2 sin. I ec.; 2 sin. VII ec.; 12 Neoces.; 3, 12 Laod.; 10 Sardica; 17 sin. I—II; 4 Cyrill Alex.).

— Dintre calitățile sufletești, care trebuie să distingă pe episcop, prima este: *credința*. Dânsul trebuie să fie tare și neclintit în această credință; este obligat să cunoască toate adevărurile creștine în mod temeinic și din toate părțile, și să le înțeleagă în sensul, în care le înțelege Biserica ortodoxă și să fie capabil a învăța fără greșală și pe alții în aceste adevăruri (I Tim. 3,3; 4,16; II Tim. 2,25; 3,15—17; can. 2 sin. I ec.; can. 2 sin. VII ec.). Episcopul este învățătorul suprem în eparhia sa și în calitatea aceasta este autorizat să propoveduiască adevărul creștin pretutindeni și la toate prilejurile (Mat. 28,19—20; Ioan 15,16; Fapt. ap. 6,4; I Cor. 1,17; II Tim. 2,15; 4,2). Propoveduirea adevărului evanghelic, dupăcum este dreptul cel mai de frunte al episcopului, astfel este și una dintre primele lui datorii (58 ap.; 2,16 sin. I ec.; 19 trul.; 19 Laod., 71, 121, 123 Cart.), dela el derivă dreptul preoților d. a predica și el este necondiționat responsabil pentru fiecare cuvânt pronunțat de către aceștia în Biserică (Fapt. ap. 15,24—27; II Tim. 2,2). Afară de predică episcopul are dreptul și datoria să se îngrijască de educația religioasă a fiecărui membru al eparhiei sale și să se îngrijască ca să se păstreze de către toți doctrina creștină sănătoasă (I Tim. 6,20—21), să facă să dispară toată învățătura falsă, care eventual ar începe să se răspândească în eparhia sa (Tit. 1,11; 2,15), să supravegheze ca preoții în predicile lor să învețe ceea ce învață Biserica (19 trul.; 91 Vas. c. M.) și să dea ordine ca în tot locul să se întărească învățătura creștină curată (II Tim. 4,2—4). Dacă episcopul trebuie să fie așa ca învățător, apoi este întrebare dacă poate să satisfacă acestei datorii acel individ, carele eri era de altă credință sau celce eri era chiar păgân și abia s'a botezat și îndată s'a făcut episcop? Așadar este de înțeles dispoziția acestui canon și tot

Canonul 80.

Celce a venit din viață păgânească și s'a botezat,

episcopi cei de curând botezați, cari, dupăcum zice canonul, nici înșiși nu s'au dovedit încă deajuns la încercare și nu sunt fermi în ceea ce trebuie să învețe pe alții. Acest canon ap. îl găsim rețut în canonul 2 al sin. I ec. și acolo se citează acel loc din epistola primă a Ap.-lui Pavel adresată către Timoteiu, unde, între altele, se spune că nu poate fi episcop cel botezat de curând ca să nu se mândrească și să cadă în cursa diavolului (3,⁸). Motivul acesta al opreliștei menționate îl găsim în comentarul canonului amintit al primului sinod ecumenic, aici observăm însă că acest canon apostolic nu este altceva decât expresia precisă a învățaturii Sfintei Scripturi referitoare la această chestiune.

Canonul adaugă că și celui nou botezat i-se permite să devină episcop, dar numai în cazul dacă aceasta se face după harul dumnezeesc adică dacă însuș harul dumnezeesc își desemnează o astfel de persoană ca aleasă a sa. Cea mai strălucită pildă despre aceasta ne-o oferă însuș Apost. Pavel, carele nu numai din păgân, ci chiar din persecutorul cel mai înverșunat al creștinilor în mod miraculos s'a făcut vas ales ca să poarte numele Domnului înaintea păgânilor, a împărașilor și a fiilor lui Israil (Fapt. ap. 9,¹⁵; Gal. 1,¹⁶). Istoria Bisericii ne oferă multe exemple, când harul lui Dumnezeu a găsit în unii păgâni pe aleșii săi vrednici. Amintim, între alții, pe Ambrosiu, carele era numai catehumen, deci nebotezat și totuș a fost ales și numit episcop al Bisericii din Mediolan și mai apoi a devenit un atât de minunat părinte și învățător al Bisericii, după cum îl înfățișează istoria prin cele mai frumoase cuvinte¹⁾, — sau Nectarie, carele nu era nici chiar catehumen și totuș a fost ales episcop al Constantinopolului²⁾. În aceste și asemenea cazuri Biserica a văzut acționând providența divină și s'a închinat profund înaintea ei.

În canonul acesta se mai spune că este interzis a face episcop pe un individ, care abia s'a întors la calea adevărată după o viață păcătoasă precedentă. Dacă dela fiecare candidat de preot se cere ca să aibă toate calitățile sufletești, cari se referă la renumele bun în societate și familie și despre cari calități vorbesc multe canoane³⁾, apoi cu atât mai vârtos se cere aceasta dela celce trebuie să fie într'un teritoriu bisericesc determinat în-

1) Theodor hist. eccl. IV, 6; Ruffin. hist. eccl. II, 11.

2) Socrat. hist. eccl. IV, 30; Sozom., hist. eccl. VI, 24; VII, 8.

3) Vezi: Dreptul meu bisericesc, § 62 etc.

văjător suprem, preot suprem și păstor suprem și ca să fie pildă în toate virtuțile atât pentru laici cât și pentru clerul subordonat. Din cauza aceasta canoanele pretind și orânduiesc riguros ca fiecare persoană, care dorește să fie episcop, trebuie să se observe dacă a îndeplinit timpul reglementar în singuraticile trepte ierarhice și dacă această observare făcută timp mai îndelungat asupra acelei persoane a oferit destulă garanție că are purtare exemplară întru toate și dacă întradevăr poate să devină ceea ce trebuie să fie un episcop în Biserică (2 sin. I ec.; 10 Sard.; 17 sin. I—II).

Canonul 81.

Am zis că nu se cuvine episcopului sau presbiterului să se pună pe sine în servicii publice, ci să se îndeletnicească cu afacerile bisericesti. Deci ori să se supună a nu face aceasta, ori să se caterisească. Căci nimenea nu poate sluji la doi stăpâni, după dumnezeiasca poruncă [Mat. VI, 21].

(6, 20, 83 ap.; 3, 7 sin. IV ec.; 10 sin. VII ec.; 16 Cart.; 11 sin. I—II).

— La canonul 6 ap. am văzut dispoziția bazată pe Sfânta Scriptură că nici o persoană sfințită nu se poate îndeletnici de lucruri, cari nu sunt compatibile cu oficiul preotesc și cu serviciul duhovnicesc din Biserică, iar de felul acesta sunt toate **afacerile lumești**. Canonul acesta întregește canonul al 6-lea ap. și la afacerile lumești (*κοσμικὰς φροντίδας*), cari sunt menționate acolo, adaugă și **serviciul public** (*δημοσίας διοικήσεις*, publicae administrationes), fiind sever interzisă persoanelor sfințite îndeletnicirea cu acestea sub pedeapsa caterisirii, dacă persistă cu îndărătnicie. Canonul acesta are în vedere aici ocuparea de servicii publice în Statul păgân, deoarece canonul a apărut pe timpul acela. În acel Stat, în care împăratul era pontifex maximus, toți funcționarii, care aveau servicii publice, erau constrânși să reprezinte adesea pe împărat în această calitate și exercitau control în urma funcțiunii lor asupra augurilor, templelor și asupra sârbării diferiților zei, în general asupra cultului păgân. Ar fi lucru ciudat, fără a mai aminti și altceva, dacă persoanele sfințite

văjător suprem, preot suprem și păstor suprem și ca să fie pildă în toate virtuțile atât pentru laici cât și pentru clerul subordonat. Din cauza aceasta canoanele pretind și orânduiesc riguros ca fiecare persoană, care dorește să fie episcop, trebuie să se observe

creștine s'ar îndeletnici de astfel de lucruri, cari sunt împreunate cu astfel de funcțiuni.¹⁾

Arhim. Ioan la explicarea acestui canon, pe lângă motivul principal, pentru care se oprește persoanelor sfințite de a lua asupra lor servicii publice, ia în considerare, și anume cu totul corect, că serviciul lumesc public nu poate avea nimic comun cu serviciul preoțesc. Puterea lumească unită cu funcțiunea preoțească ar slăbi și ar altera importanța spirituală a celei din urmă; l-ar constrânge pe purtătorul aceleia, spre dauna misiunii și scopului ei nemijlocit, a se îndeletnici de lucruri lumești și de interesele pământești ale oamenilor și prin aceasta s'ar împiedica dezvoltarea influenței spirituale depline și libere, pe care preoția trebuie să o exercite asupra conștiinței și vieții lor morale, și, ceea ce este mai presus de toate, prin aceasta preoția s'ar înstreina cu totul de pilda, spiritul și voința lui Iisus Hristos, întemeietorul divin al Bisericii creștine, carele nici însuși nu a ocupat și nici învățăceilor săi nu le-a permis să ocupe vre-o funcțiune de acest fel, ba nu le-a permis să participe la nici o funcțiune publică de Stat. Împărăția mea nu e din lumea aceasta — a răspuns Hristos când i s'a pus întrebare despre împărăția lui (Ioan, 14, 86). Acest lucru îl exprimă și acest canon ap., când dispune persoanelor sfințite să se îndeletnicească numai de afaceri bisericesti. Biserica ortodoxă, păstrând fidel spiritul lui Hristos și al Apostolilor, niciodată nu a permis păstorilor săi să intrunească în sine puterea spirituală și pe cea lumească. Și dupăcum nu este corect ca în una și aceeași persoană sfințită să fie reunite două puteri diferite, cea duhovnicească și cea lumească, tot astfel nu este corect ca puterea bisericască să se amestece în acțiunile puterii lumești sau ca aceste acțiuni să le supună jurisdicțiunii sale. Dupăcum puterea spirituală bisericască are origina sa divină și dreptul său sfințit, tot astfel și puterea lumească legitimă din societatea civilă derivă dela Dumnezeu și are dreptul său indiscutabil (Rom. 13, 1, 2-4). Prin urmare puterea de Stat trebuie să fie independentă în acțiunile sale și pentru aceste acțiuni este responsabilă înaintea lui Dumnezeu și a legilor tot așa, precum și puterea spirituală este sfântă în acțiunile

1) Sinodul dela Antiohia din anul 270 relevă contra lui Pavel din Samosata și aceea că avea funcțiunea de ducenariu, ceea ce sinodul îi impută de vină întocmai ca și eresul lui. Harduini, I; 195.

sale spirituale. Dupăcum cuvintele Mântuitorului: «cele ale împăratului, împăratului și cele ale lui Dumnezeu, lui Dumnezeu...» exprimă clar deosebirea între datoriile și drepturile duhovnicești și lumești, precum și deplina independență a legilor civile pe lângă valoarea înaltă a legilor spirituale — astfel cuvintele Apostolului Pavel că în Biserica creștină nu este iudeu și elin, barbar și schit, rob ori slobod (Colos. 3, 11), arată că Biserica reunește pe toți credincioșii și cărmuește viața lor spirituală, fără a atinge raporturile lor civile. Când puterea duhovnicească nu numai s'a reunit într'o singură persoană cu puterea lumească, ci aceea prețindea superioritate asupra celei pământești, s'au iscat tot felul de neplăceri și disordini și era rău pentru autoritate însași, pentru societate și pentru Biserică. Apostolii nu au învățat, că puterea duhovnicească este a se privi în acest sens și nici nu au dat astfel de canoane, cari ar acționa împotriva puterii lumești. Ei au poruncit păstorilor Bisericii să învețe poporul în numele Domnului la supunere față de orice putere lumească, recomandând să facă cereri, rugăciuni, mulțumiri pentru împărat și pentru toți ceice sunt în înalte dregătorii (I Pet. 2, 13), deoarece este lucru bun pentru om și plăcut înaintea lui Dumnezeu ca pe calea aceasta să poată petrece viața tihnită și lină întru toată temerea de Dumnezeu și buna cuvîință (I. Tim. 2, 1-2¹).

Canonul 82.

Nu permitem ca sclavii să se primească în cler fără învoirea stăpânilor din cauza vătămării stăpânilor cari îi posed, căci una ca aceasta face răsturnarea caselor. Iar dacă cândva vr'un sclav s'ar arăta vrednic pentru hirotonie de treaptă, precum s'a arătat și Onisim al nostru, și se vor învoi stăpânii și-l vor elibera și va fi demis din casă, să se facă.

(6, 81, 83 ap.; 4 sin. IV ec.; 85 trul.; 3 Gangra; 64, 82 Cart.).

— După prescripțiile Bisericii toți ceice voiesc să intre în rândurile preoției sunt datori să fie deplin liberi de acele datorii, ne-cari i-le imune societatea: iar legislația bisericească, care în exprimă clar deosebirea între datoriile și drepturile duhovnicești și lumești, precum și deplina independență a legilor civile pe lângă valoarea înaltă a legilor spirituale — astfel cuvintele Apostolului Pavel că în Biserica creștină nu este iudeu și elin, barbar și schit, rob ori slobod (Colos. 3, 11), arată că Biserica reunește pe toți credincioșii și cărmuește viața lor spirituală, fără a atinge raporturile lor civile. Când puterea duhovnicească nu numai s'a reunit într'o singură persoană cu puterea lumească, ci aceea pre-

mod absolut ca preoția să se dea numai persoanelor *deplin libere* în privința poziției lor sociale. Dacă respectivul, carele intră în cler, este dator a se consacra exclusiv afacerilor bisericesti și a se ocupa numai de acestea, fără a se amesteca în nici un lucru lumesc (6, 81, 83 ap.), de aici urmează necondiționat că în cler poate fi primit numai celce nu este legat de nici un fel de obligațiune externă, care l-ar împiedica în îndeplinirea liberă a funcțiunii sale bisericesti și prin urmare dacă este legat de vre-o astfel de obligațiune, numai în acel caz poate fi primit, dacă devine deplin liber de sub aceste obligațiuni. În canonul acesta se vorbește despre sclavi (*οἰκέται*, servi), cari în temeiul condițiunilor sociale din imperiul roman depindeau de stăpânii lor și canonul acesta interzice primirea acestora în cler fără învoierea stăpânului lor.¹⁾ Creștinismul, carele nu avea nici o legătură directă cu politica, nu a fost în stare să schimbe deodată toate acele instituții civile, cari nu concordau cu spiritul său, ci numai treptat a putut să nobilizeze diferitele instituții de Stat prin influența sa religioasă-morală. Astfel el între altele a respectat în viața socială din imperiul roman raportul legal dintre sclavi și stăpânii lor, după cum dovedește pilda Apost. — lui Pavel menționată în acest canon despre cazul unui oarecare Onisim, carele a fost sclavul piosului creștin Filimon (epistola lui Pavel către Filimon, 10—18), cu toate că însuși Apostolul Pavel învață în mai multe locuri ale epistolelor sale că în Hristos și între creștini sclavul este egal cu stăpânul său și astfel sclăvia, deoarece este în opoziție cu spiritul creștinismului, trebuie să dispară. Cu timpul, când creștinismul și-a putut răspândi în lume în toate părțile influența sa culturală, a putut să înceteze și sclăvia ca instituție socială și toți oamenii au devenit liberi; dar până când această instituție a ființat, Biserica a ținut seama de ea și a împiedicat prin lege ca eventual unii dintre sclavi în urma serviciului lor de îndeplinit pentru Biserică să vadă drepturile altora, cari în conformitate cu legea de Stat aveau drepturi față de sclavii lor²⁾.

Cuvintele acestui canon: «precum s'a arătat și Onisim al nostru» (*οἷος καὶ ὁ ἡμέτερος Ὀνήσιμος ἐφ' ἂν*) trebuie luate ca

¹⁾ Vezi Nomocanonul în XIV titluri I, 36 (Sint. At. I, 77).

²⁾ Compară: Cod. Theodos. lib. VII, tit. 20, 1, 12; Cod. Iustin. lib. I, tit. 3, 1, 27.

mod absolut ca preoția să se dea numai persoanelor *deplin libere* în privința poziției lor sociale. Dacă respectivul, carele intră

și cum acele cuvinte sunt ale Apostolului Petru întocmai ca în can. 29 ap. și anume acest «al nostru» (*ἡμέτερος*) este adăugat de către colecatorul acestor canoane apostolice, carele prin aceasta a voit să pună și mai mult în evidență că aceste canoane au fost redactate direct de către Apostoli — după cum socotea dânsul. În *Ἐπιτομή τῶν κανόνων* a lui Harmenopol (secolul XIV-lea) canonul acesta sună astfel: *οἰκέτης οὐ κληροῦται παρὰ γνώμην τοῦ δεσπότου* și nimic altceva.¹ În *Συναγωγή κανόνων* a lui Ioan Scolasticul acest canon ap. nu se găsește deloc.²)

Canonul 83.

Episcopul, sau presbiterul, sau diaconul, îndeletnicindu-se cu afaceri militare și voind să le aibă pe amândouă, stăpânirea romană³) și serviciul ieraticesc, să se caterisească, căci ale Cesarului, Cesarului, și ale lui Dumnezeu, lui Dumnezeu⁴) [Mat. XXII, 21.].

(6, 81 ap. ; 3, 7 sin. IV ec. ; 10 sin. VII ec. ; 16 Cart. ; 11 sin. I-II ; 55 Vasile c. M.).

— Dacă persoanelor sfinșite li este interzis să se îndeletnicească de afaceri lumești (6 ap.) și să ocupe funcțiuni publice de conducere (81 ap.), apoi cu atât mai mult trebuie să le fie interzisă îndeletnicirea cu *afaceri militare* (*στρατεία σχολάζειν*), despre ceace vorbește canonul acesta ap. După comentarul lui Zonara la acest canon sub «afaceri militare» nu trebuie să înțelegem purtarea de arme și mânăuirea armelor sau conducerea armatei (*στρατείαν ὄπλων μεταχειρίσασθαι, ἢ προστασίαν στρατιωτῶν*), ci chivernisirea averii armatei; deopildă distribuirea soldei militare sau extradarea lucrurilor necesare pentru întreținerea soldaților, sau chemarea la prestarea serviciului militar sau alte asemenea servicii, cari și în legile civile sunt numite militare (*στρατείας*).⁵)

¹) Sect. III, tit. I ap. I Leunclavium, Iuris graeco-romani, tomi duo (Francof. 1596), I, 31. Despre colecția lui Harmenopol vezi Dreptul meu bisericesc. (pag. 190).

²) Vezi observația lui Beveregiu la acest canon (pag. 39).

³) funcțiunea de Stat (N. Tr.).

⁴) să se dea (N. Tr.).

⁵) Sint. At. II, 107.

de către colecatorul acestor canoane apostolice, carele prin aceasta a voit să pună și mai mult în evidență că aceste canoane au fost redactate direct de către Apostoli — după cum socotea dânsul. În *Ἐπιτομή τῶν κανόνων* a lui Harmenopol (secolul XIV-lea) canonul acesta sună astfel: *οἰκέτης οὐ κληροῦται παρὰ γνώμην τοῦ δεσπότου* și nimic altceva.¹ În *Συναγωγή κανόνων* a lui Ioan Scolasticul acest canon ap. nu se găsește deloc.²)

Tot așa interpretează și Balsamon «afacerile militare» menționate în acest canon.¹⁾ Despre purtarea și întrebuințarea armelor în armată de către persoanele sfințite vorbește canonul 7 al sinodului al IV ecumenic și firește le interzice. — Dacă li este interzis persoanelor sfințite îndeletnicirea de afaceri, cari privesc armata și despre care interzicere vorbește acest canon, motivul pentru aceasta este acelaș ca și cel despre care am vorbit la comentarul canonul 81 ap. și aceasta cu atât mai vartos, fiindcă cu armata este împreună ideea despre războiu și despre vărsarea de sânge, ceea ce nu poate concorda nici de cum cu oficiul acela, carele în urma funcțiunii sale este chemat de a aduce jertfă *fără de sânge* lui Dumnezeu și fiindcă, după cuvintele acestui canon, serviciul lumesc (roman) și ieraticesc nicidecum nu pot fi concentrate într'o persoană, ci trebuiesc purtate de către diferite persoane și după comentarul lui Zonara la acest canon nu se pot amesteca celece sunt de neamestecat (*ἀμικτα*) adică celece sunt ale împăratului cu celece sunt ale lui Dumnezeu, iar persoana sfințită, care violează acest canon, se va caterisi.

Canonul 84.

Dacă va defăima cineva fără dreptate pe împăratul sau pe dregător, să ia pedeapsă; și dacă va fi cleric să se caterisească, iar de va fi laic, să se afurisească.

(55, 56 ap.).

— În canoanele 55 și 56 apost. este vorba despre insultele comise de către membrii subordonați ai clerului împotriva persoanelor sfințite și sunt prescrise și pedepsele referitoare la acestea; prin canonul prezent laicii se pedepsesc cu afurisire și clericii cu caterisire, dacă defaimă (*ὀβριόσοι*) pe împărat (*βασιλέα*) sau pe dregătorul poporului (*ἀρχοντα*). Ținând seama de sensul grecesc al cuvântului «a defăima» (*ὀβριόζειν*), aici trebuie să înțelegem cuvinte urâte, ocări, etc. iar nu insultă, pe care o poate comite cineva cu mâna sau cu altceva. Arhim. Ioan, explicând astfel acest canon, zice că conținutul acestui canon corespunde preceptelor sublimе despre umilință și despre respectarea autorităților de Stat, pe cari le-au dat Apostolii în epistolele lor pa-

¹⁾ Sint. At. II, 107.

Tot așa interpretează și Balsamon «afacerile militare» menționate în acest canon.¹⁾ Despre purtarea și întrebuințarea armelor în

storale. Toț sufletul să se supună înaltelor stăpâniri, căci nu este stăpânire fără numai dela Dumnezeu, iar cele ce sunt, de Dumnezeu sunt rânduite; cine se împotrivesc stăpânirii, se împotrivesc poruncii lui Dumnezeu — scrie Apostolul Pavel către Romani (13,₁₋₂) și același Apostol Pavel roagă pe Timoteiu ca înainte de toate să facă cereri, rugăciuni pentru toți oamenii, pentru împărat și pentru toți, cari sunt în înalte dregătorii (I epistolă pastorală, 2,₁₋₂); Apostolul Petru în prima sa epistolă pastorală recomandă: »cinstiți pe împăratul« (2,₁₇). Legile de Stat, precum și acest canon, prescriu pedeapsă riguroasă pentru insultarea majestății împărătești, întocmai ca și pentru cele mai mari delicta bisericești. Așadar Biserica în toate timpurile a privit respectarea autorității împărătești și a altei autorități legale și supunerea față de acestea, ca pe una dintre cele mai sfinte datorii ale membrilor săi. Trebuie încă de observat că atât epistolele pastorale ale Apostolilor precum și canonul acesta ap. vorbesc despre împărații, cari au domnit pe timpul lor și au fost păgâni, ba chiar au persecutat creștinismul. Și dacă autoritatea și majestatea a atari împăraji a fost sfântă înaintea creștinilor și dacă și canoanele bisericești se străduiau prin dispoziții severe să apere această autoritate și majestate de orice insultă, apoi câtă cinste și devotament trebuie a se da domnitorilor creștini în Biserica creștină, ai cărei fii și apărători de frunte sunt¹⁾.

Canonul 85.

Fie vouă tuturor clericilor și laicilor cărți vrednice de cinstire și sfinte acestea: ale Testamentului vechiu, cinci ale lui Moisi: Facerea, Eșirea, Leviticul, Numerii, a doua Lege; a lui Iisus Navi una; a Judecătorilor una; a lui Rut una; ale Împăraților patru; Paralipomena cartea zilelor, două; Esdra două; Estir una; ale Macabeilor trei; Iob una; a Psaltirei una; ale lui Solomon trei: Pildele, Ecclesiastul, Cântarea Cântărilor; ale Proorocilor douăsprezece: a lui Isaia una, a lui Ieremia una, a lui Ezechiel una, a lui Daniil una. Afară de acestea însă se mai adaugă înțelepciunea mult învățatului Sirah, spre a învăța pe fiii voștrii. Iar ale noastre, adică ale Testa-

¹⁾ Op. cit. I, 234—235.

mentului nou: Evangheliile patru: a lui Mateiu, a lui Marcu, a lui Luca și a lui Ioan; patrusprezece epistole ale lui Pavel; două epistole ale lui Petru; trei ale lui Ioan; una a lui Iacov; una a lui Iuda; ale lui Climent două epistole; și Așezămintele publicate vouă episcopilor în opt cărți prin mine Climent, cari nu trebuiesc răspândite tuturor în popor pentru cele tainice dintr'însele; și Faptele noastre ale Apostolilor.

(60 ap.; 2 trul.; 60 Laod.; 24 Cart.; Atanasie c. M. despre sărbători; Grigorie Teologul despre cărțile Sfintei Scripturi; Amfilochie despre cărțile Sfintei Scripturi).

— În canonul 60 ap. se interzice ortodocșilor cetirea cărților cu titluri false¹⁾ (*ψευδεπίγραφα τῶν ἁσθεῶν βιβλία*), iar în canonul acesta sunt enumerate cărțile, pe care toți trebuie să le **cinstească** și să le considere **sfinte** (*σεβασίμια καὶ ἅγια βιβλία*), atât ale Testamentului vechiu cât și ale celui nou. Intre aceste cărți se află cărți canonice și necanonice ale Sfintei Scripturi, ba și de celece nici odată nu au aparținut canonului cărților sfinte. Dintre cărțile necanonice sunt menționate cele **trei cărți ale Macabeilor** și **cartea Înțelepciunii lui Iisus, fiul lui Sirah**; iar dintre cărțile, cari nici odată nu au aparținut canonului Testamentului nou, sunt menționate **cele două epistole pastorale ale episcopului din Roma, Climent** și așanumitele **Așezăminte apostolice** (*ἀποστολικὰ*). Așadar canonul acesta **nu** a avut în vedere să arate **canonul Testamentului vechiu și nou al Sfintei Scripturi**, precum a făcut Atanasie cel Mare în epistola sa pastorală despre sărbători²⁾ sau Sfântul Amfilochie³⁾; ci prin canonul acesta au vrut să împiedice răspândirea cărților false, despre cari se vorbește în canonul 60 ap. și să indice cărțile, pe cari le pot citi creștinii ortodocși și pe cari cărți canonul acesta le numește **sfinte** în opoziție cu cărțile nelegiuitorilor (*τῶν ἁσθεῶν*). Dar înaintea creștinilor ortodocși pot fi sfinte și vrednice de cinste cărțile canonice și necanonice și și alte cărți scrise de către oameni evlavioși. La explicarea scrierilor menționate ale lui Atanasie c. M. și Amfilochie vom arăta cari sunt cărțile canonice și cari cele ne-

¹⁾ Apocrife.

²⁾ Pag. 263—264 în Colecția mea de canoane.

³⁾ Aceeas carte. pag. 312—313.

mentului nou: Evangheliile patru: a lui Mateiu, a lui Marcu, a lui Luca și a lui Ioan; patrusprezece epistole ale lui Pavel; două epistole ale lui Petru; trei ale lui Ioan; una a lui Iacov; una a lui Iuda; ale lui Climent două epistole; și Așezămintele publicate vouă episcopii-

canonice ale Sfintei Scripturi și cum au fost cinstite și aceste cărți necanonice la iudei și la creștini.

În ce privește *epistolele pastorale ale lui Climent*, despre cari se vorbește în acest canon, am făcut amintire la începutul acestei cărți sub titlul »Despre canoanele sfinților Apostoli«; iar în privința *Așezămintelor apostolice*, despre cari deasemenea se vorbește în acest canon, sinodul trulan, ținând seama de acest (85) canon ap., în canonul său al 2-lea zice că eterodocșii în cursul vremilor au introdus în aceste, în dauna Bisericii, unele lucruri falsificate și străine de dreapta credință, cari au întunecat frumusețea așezămintelor divine și, pentruca turma creștină să fie ferită de molipsirea stricăcioasă, li se ia importanța bisericească, de care s'au bucurat la început¹⁾.

În *Συναγωγή κανόνων ἐκκλησιαστικῶν* a lui Ioan Scolasticul după canonul 85 apostolic se mai găsește suplimentul acesta: „Episcopilor, acestea sunt orânduirile noastre despre canoane. Dacă le veți păzi, vă veți mântui și veți avea pace. Iar dacă nu vă veți conforma acestora, veți fi pedepsiți dupăcum se cuvine pentru ne-supunere și totdeauna va fi turburare între voi. Dar Dumnezeu cel preainalt, carele este veșnic și este creatorul tuturor, ne va uni cu legătura păcii întru Duhul Sfânt, ne va păzi tari în toată fapta bună și slobozi de toată împărecherea și de tot păcatul și prin mijlocirea Fiului său iubit, Iisus Hristos (și prin intervenția Preacuratei Fecioare Maria și a tuturor Sfinților) ne va dărui viață veșnică, Amin“²⁾

¹⁾ Vezi comentarul canonului al 2-lea al sinodului trulan în ediția prezentă.

²⁾ Așa stă în colecția lui Scolasticul din ediția lui Voellii et Iustelli (II, 601—602). Un supliment asemenea acestuia este citat și în Sintagma Ateniană la note (II, 111)

În ce privește *epistolele pastorale ale lui Climent*, despre cari se vorbește în acest canon, am făcut amintire la începutul acestei cărți sub titlul »Despre canoanele sfinților Apostoli«; iar în privința *Așezămintelor apostolice*, despre cari deasemenea se vorbește în acest canon, sinodul trulan, ținând seama de acest

E R A T A.

La pag.	7 rândul	10	de sus	în jos	în loc de:	ecumenice,	citește:	particulare
"	"	14	"	"	"	"	"	"
"	"	"	16	"	"	"	"	"
"	"	"	6	jos	sus	"	"	"
"	"	15	13	"	"	"	"	"
"	"	21	19	sus	jos	"	"	"
"	"	24	18	"	"	"	"	"
"	"	34	4	"	"	"	"	"
"	"	35	7	"	"	"	"	"
"	"	60	2	jos	sus	"	"	"
"	"	63	22	sus	jos	"	"	"
"	"	69	11	jos	sus	"	"	"
"	"	70	2	"	"	"	"	"
"	"	71	16	"	"	"	"	"
"	"	78	3	sus	jos	"	"	"
"	"	"	19	"	"	"	"	"
"	"	"	10	jos	sus	"	"	"
"	"	"	4	"	"	"	"	"
"	"	"	2	"	"	"	"	"
"	"	77	9	"	"	"	"	"
"	"	79	17	"	"	"	"	"
"	"	87	20	"	"	"	"	"
"	"	"	13	"	"	"	"	"
"	"	92	15	sus	jos	"	"	"
"	"	112	1	"	"	"	"	"
"	"	123	14	jos	sus	"	"	"
"	"	127	16	sus	jos	"	"	"
"	"	"	17	jos	sus	"	"	"
"	"	139	15	"	"	"	"	"
"	"	152	6	"	"	"	"	"
"	"	154	14	sus	jos	"	"	"
"	"	181	18	jos	sus	"	"	"
"	"	202	15	"	"	"	"	"

Alte greșeli de tipar se pot îndrepta ușor de celitor.

ERRATA

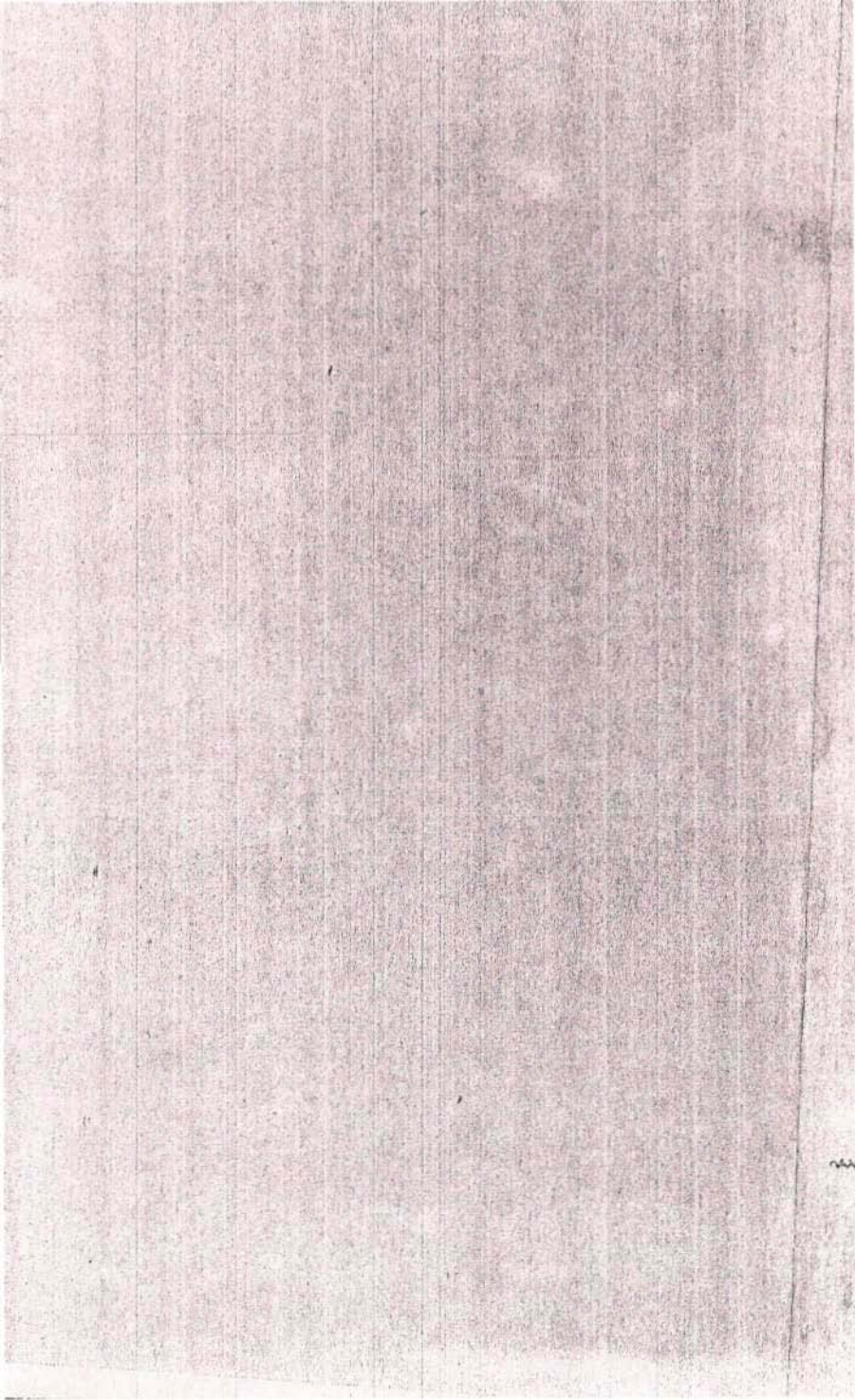
[Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page]

Tabla de materii

	Pag.
<i>Cuvânt înainte de P. Sf. Sa Episcopul Aradului, Dr. Grigorie Gh. Comșa</i>	III
<i>Prefață</i>	V
Introducere	1
I:	1
Canoanele Sfinților Apostoli	9
Canoanele sinoadelor ecumenice	22
Canoanele sinoadelor particulare	40
Canoanele Sfinților Părinți	48
II:	64
Nomocanonul în XIV titluri	66
Cormciaia Cniga	82
Cniga Pravil	112
ΠΗΛΑΓΙΟΝ	117
ΑΝΔΡΕΟΥΤΑΡΕ ΛΕΥΙΣ	126
III:	141
Despre comentariile canoanelor Bisericii ortodoxe	150
Nomocanonul în XIV titluri	157
Canoanele Sfinților Apostoli	177

Tabla de materii

	Pag.
<i>Cuvânt înainte de P. Sf. Sa Episcopul Aradului, Dr. Grigorie Gh. Comșa</i>	III
<i>Prefață</i>	V
Introducere	1
I:	1
Canoanele Sfinților Apostoli	9



Firește că, fiind aceasta starea lucrurilor, nu se putea aștepta nimic favorabil în privința ediției Cormciaiei. Tipărirea s'a început la 1649 și s'a terminat în anul următor. Pe lângă multele erori grosolane de tipar s'a observat că în această ediție tipărită multe articole au fost omise și în locul lor au fost introduse altele, în multe locuri însuși înțelesul este schimonosit, și au fost inventate și adăogate capitole cu totul nouă. Indată ce s'a observat lucrul acesta s'a interzis răspândirea cărții și succesorul lui Iosif, patriarhul *Nicon*, carele a proiectat corectarea tuturor cărților bisericești, a dispus și revizuirea severă a Cormciaiei. După trei ani (1653) Cormciaia a fost tipărită în ediție nouă și trimisă tuturor Biseriilor.

Era de nădăjduit că ediția nouă după cele ce s'au petrecut până aci, va fi exactă și bună. Dar nu a fost așa. Nicon și oamenii de pe lângă dânsul nu au dat acestei chestiuni atenția cerută de importanța ei și mitropolitul Macarie, ținând seamă de acest lucru, constată, (XI, 125) că ediția nouă a fost supusă unor *puține și neesențiale corectări*. Rosenkampf comparând ediția din anul 1650 cu cea din anul 1653 confirmă exactitatea observațiilor mitropolitului Macarie. Nicon a avut în vedere un scop special la compunerea acelei ediții, adică de a dovedi pe bază canonică că lui, ca patriarh al Rusiei, îi revin aceleași drepturi, cari i-se cuvin papei din Roma la apus și ca atare de dânsul trebuie să depindă și puterea de stat. Acest scop l-a urmărit dânsul la ediția nouă a Cormciaiei. Dupăce ediția de mai înainte a supus-o unor modificări fără de nici o importanță, a tipărit în ediția nouă câteva capitole noi, între cari următoarele două: «Origina patriarhatului în Rusia» și «Despre donațiunea făcută de împăratul Constantin cel Mare papii Silvestru», cari corespundeau imediat scopului său de căpetenie. În felul acesta a apărut ediția a doua «corectată» a Cormciaiei, corectată însă numai în ce privește cantitatea materiei, respective fiind în fond tot atât de greșită ca și prima. Și în această formă s'a tipărit mai de multeori până în prezent, aproape fără nici o schimbare — cu excepția a două capitole privitoare la ritualul latin, cari au fost omise în edițiile ulterioare.

Totuși Cormciaia, pe lângă aceste multe și diferite modificări, cărora a fost supusă până pe vremea lui Nicon, când a primit forma pe care o are astăzi, *în liniamente generale* a păstrat